MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

ACADEMIA MILITARĂ A FORŢELOR ARMATE
„ALEXANDRU CEL BUN”

Revista Militară

STUDII DE SECURITATE ŞI APĂRARE

Nr. 2 (16) / 2016

Ministerul Apărării al Republicii Moldova
Academia Militară a Forţelor Armate
„Alexandru cel Bun”

Revista Militară

Studii de securitate şi apărare

Nr. 2 (16) / 2016

Ediție specială

Chişinău, 2016

Revista Militară

Studii de securitate şi apărare. Publicaţie ştiinţifică. Nr. 2 (16)/2016

Fondator: Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”

Tipul de revistă: categoria C

Ediție specială consacrată aniversării a 25-a de la formarea Armatei Naționale a Republicii Moldova

Redactor-şef:
colonel (r) **Constantin Manolache**, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar

Secretar responsabil:
locotenent-colonel (r) **Igor Sofronescu**, doctor în științe tehnice, conferențiar universitar

Colegiul de redacție:
căpitan **Marin Butuc,** doctor în filologie
Svetlana Cebotari, doctor în științe politice
colonel **Vitalie Ciobanu**, doctor în istorie
colonel (r) **Valeriu Cușnir**, doctor habilitat în drept, profesor universitar
Demir Dragnev, membru corespondent
Chen Hui, doctor habilitat în literatură (Republica Populară China)
Mikola Jelezneak, doctor în filologie, conferențiar universitar (Ucraina)
Victor Juc, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător
colonel (r) **Constantin Moștoflei**, doctor în științe militare (România)
Alexandru Roșca, academician
Gheorghe Rusnac, academician
Antonio Sandu, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar (România)
colonel (r) **Mircea Tănase**, doctor în științe militare (România)
Pantelimon Varzari, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător
Ion Xenofontov, doctor în istorie
Liu Zaiqui, doctor habilitat în istorie (Republica Populară China)

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției: str. Haltei 23, mun. Chișinău, Republica Moldova, MD-2023
Tel.: (+373 22) 54-51-60

9 771857 405003

©Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, 2016.

SUMAR
SUMMARY

SECURITATE ŞI GEOPOLITICĂ
SECURITYAND GEOPOLITICS

8 ***Constantin MANOLACHE***
ASPECTE CONCEPTUAL-TEORETICE ALE INSTITUȚIEI ORGANISMULUI MILITAR DIN REPUBLICA MOLDOVA
CONCEPTUAL-THEORETICAL ASPECTS Of The MILITARY BODY INSTITUTION IN THE REPUBLIC of MOLDOVA

13 ***Анатолий ТКАЧ, Светлана ЧЕБОТАРЬ***
Anatolii TCACI, Svetlana CEBOTARI
ВЫЗОВЫ И УГРОЗЫ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В КОНТЕКСТЕ МИГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ ГЕРМАНИИ
CHALLENGES AND THREATS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF GERMAN MIGRATION POLICY

26 ***Ion COROPCEAN***
CADRUL CONCEPTUAL DE ORGANIZARE ŞI FUNCȚIONARE AL SERVICIULUI MILITAR ÎN CONTEXTUL REFORMEI FORȚELOR ARMATE ALE REPUBLICII MOLDOVA
CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE MILITARY SERVICE ORGANIZATION AND OPERATION IN THE CONTEXT OF THE ARMED FORCES REFORM OF REPUBLIC OF MOLDOVA

37 ***Silvia MÎTCU***
POLITICI ŞI PROGRAME NEMILITARE ALE ORGANIZAȚIEI NORD-ATLANTICE ÎN CONTEXTUL DIVERSIFICĂRII COOPERĂRII INTERNAȚIONALE
NONMILITARY PROGRAMMES AND POLICIES OF NORTH ATLANTIC ORGANIZATION IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL COOPERATION DIVERSIFICATION

58 ***Silvia MÎTCU***
PREOCUPĂRI ALE TRATATULUI ATLANTICULUI DE NORD PENTRU PROTECȚIA MEDIULUI
CONCERNS OF THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION FOR THE ENVIRONMENT PROTECTION

79 ***Marin BUTUC***
LIMBA OFICIALĂ, FACTOR DECISIV AL SECURITĂȚII NAȚIONALE
OFFICIAL LANGUAGE, THE DECISIVE FACTOR OF NATIONAL SECURITY

83 ***Valeriu DELIGHIOZ***
STRUCTURA ORGANIZATORICĂ ŞI TACTICA DE ACŢIUNE A FORMAŢIUNILOR PARAMILITARE ILEGALE
ORGANIZATIONAL STRUCTURE AND ACTION TACTICS OF ILLEGAL PARAMILITARY FORMATIONS

86 ***Vakhtang MAISAIA***
AMENINŢĂRI JIHADISTE MILITARE ŞI ASIMETRICE ÎN ASIA CENTRALĂ ŞI CAUCAZ: „TALIBAN" ŞI ISIS – O NOUĂ ALIANŢĂ CONTRA COMUNITĂŢII INTERNAŢIONALE?
JIHADIST ASYMMETRIC MILITARY THREATS TOWARD CENTRAL ASIA AND CAUCASUS: "TALIBAN" AND ISIS – A NEW ALLIANCE AGAINST INTERNATIONAL COMMUNITY?

94 ***Анатолий ТКАЧ, Светлана ЧЕБОТАРЬ***
Anatolii TCACI*, *Svetlana CEBOTARI
ОПЫТ ГЕРМАНИИ В УПРАВЛЕНИИ МИГРАЦИОННЫМИ ПОТОКАМИ В РАМКАХ ЕС: СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ
GERMAN EXPERIENCE IN MANAGEMENT OF MIGRATION FLOWS IN THE EU FRAMEWORK: STATE AND PROBLEMS

106 ***Corneliu DOBROGEANU***
REPERE TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND ABORDAREA COMPREHENSIVĂ A SECURITĂŢII
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL INDICATIONS ON COMPREHENSIVE SECURITY APPROACH

119 ***Corneliu DOBROGEANU***
FACTORI DE RISC LA ADRESA SECURITĂŢII SOCIETALE CU IMPLICAŢII ASUPRA SECURITĂŢII NAŢIONALE
RISK FACTORS TOWARDS THE SOCIETAL SECURITY WITH EFFECTS ON NATIONAL SECURITY

135 ***Iurii CIUBARA***
INFLUENŢA SPAŢIULUI GEOGRAFIC ÎN DESFĂŞURAREA OPERAŢIILOR MILITARE PE TERITORIUL NAŢIONAL
THE INFLUENCE OF THE GEOGRAPHICAL AREA IN THE CONDUCT OF MILITARY OPERATIONS ON NATIONAL TERRITORY

ŞTIINŢA MILITARĂ ŞI INTERDISCIPLINARITATEA
MILITARY SCIENCE AND INTERDISCIPLINARY

143 ***Veaceslav PERJU*, *Mihai BUCLIŞ*, *Igor SOFRONESCU*, *Dorina ORLOV***
ADL – BAZA FORMĂRII DE SPECIALIŞTI MILITARI ÎN REPUBLICA MOLDOVA
ADL BASED MILITARY SPECIALISTS TRAINING IN REPUBLIC OF MOLDOVA

151 ***Larisa NOROC*, *Victor GAICIUC***
NECESITATEA EDUCAŢIEI MORAL-RELIGIOASE ÎN ARMATĂ
THE NEED OF MORAL-RELIGIOUS EDUCATION IN THE ARMY

162 ***Octavian DACIN***
FORŢELE PENTRU OPERAŢII SPECIALE DIN ARMATELE MODERNE
FORCES OF MODERN ARMIES FOR SPECIAL OPERATIONS

ISTORIE
HISTORY

168 ***Vasile HAHEU***
STRATEGIA ŞI TACTICA MILITARĂ A LUMII ANTICE
MILITARY STRATEGY AND TACTICS OF THE ANCIENT WORLD

188 ***Anatol LEŞCU***
RUŞII ŞI CONSTRUIREA CAZĂRMILOR ŞI ÎNTREŢINEREA SPITALELOR MILITARE ÎN BASARABIA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA
RUSSIANS AND BARRACKS BUILDING AND MILITARY HOSPITALS MAINTENANCE IN BASARABIA IN THE FIRST HALF OF THE NINETEENTH CENTURY

195 ***Artur LEŞCU***
EDUCAŢIA CORECTIVĂ DE TIP RUSESC ÎN PENITENCIARELE DIN BASARABIA ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA
THE CORRECTIVE RUSSIAN TYPE EDUCATION IN BASARABIAN PRISONS IN THE FIRST DECADES OF THE NINETEENTH CENTURY

199 ***Людмила БУРМЕНКО***, Liudmila ***BURMENKO***
ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ МАССР В КАДРОВОЙ ПОЛИТИКЕ ТОТАЛИТАРИЗМА
THE INTELLECTUALS IN MASSR IN THE PERSONNEL POLICY OF TOTALITARIANISM

210 ***Daniela HADÎRCA***
STRATEGIA AMERICANĂ ŞI SOVIETICĂ PENTRU APLANAREA CONFLICTULUI DIN INDOCHINA ÎN AJUNUL CONFERINŢEI DE LA GENEVA (1954)
LA STATÉGIE AMÉRICAINE ET SOVIÉTIQUE POUR LA RÉGLEMENTATION DU CONFLIT DE L'INDOCHINE ET DU CORÉE À LA VEILLE DE LA CONFÉRENCE DE GENÈVE (1954)

PERSONALIA
PERSONALIA

216 ***Constantin MANOLACHE, Vitalie CIOBANU, Ion Valer XENOFONTOV***
SAVANTUL DEMIR DRAGNEV, CONSULTANTUL ŞTIINŢIFIC AL ARMATEI NAŢIONALE
ACADEMIC DEMIR DRAGNEV, SCIENTIFIC CONSULTANT OF THE NATIONAL ARMY

DICŢIONAR ENCICLOPEDIC MILITAR
MILITARY ENCYCLOPEDIC DICTIONARY

221 ***Ion Valer XENOFONTOV***
CETATEA FĂGĂRAŞ, CETATEA INVINCIBILĂ
FAGARAS FORTRESS, INVINCIBLE FORTRESS

FOTO ENCICLOPEDIA
PHOTO ENCYCLOPEDIA

227 ***Ion Valer XENOFONTOV***
AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ÎN MEMORIE INDIVIDUALĂ ŞI MEMORIE COLECTIVĂ (9 MAI 2016)
WORLD WAR II IN INDIVIDUAL AND COLLECTIVE MEMORY (MAY 9 2016)

APARIŢII EDITORIALE. NOTE DE LECTURĂ
NEW BOOKS. NOTES FOR READING

235 ***Larisa NOROC***
ARMATA NAŢIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN APARIŢII EDITORIALE JUBILIARE
THE ARMY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN NEW BOOKS

237 ***Stan ANTON***
UN DEMERS ŞTIINŢIFIC DE MAXIMĂ ACTUALITATE
A SCIENTIFIC APPROACH OF MAXIMUM ACTUALITY

239 ***Vakhtang MASAIA***
A MONOGRAPH ORIGINAL
O MONOGRAFIE ORIGINALĂ

AFGHANII. O ISTORIE TRĂITĂ ŞI POVESTITĂ
AFGHANS. A NARRATIVE HISTORY AND TOLLED STORIES

241 ***Vasile EFROS***
MĂRTURII TULBURĂTOARE
DISTURBING TESTIMONIES

242 ***Vasile HAHEU***
CARNE DE TUN LA CHEREMUL IMPERIULUI
SOLDIERS SACRIFICED

244 ***Cătălin STANCIU***
TRATAT DE PSIHOTRAUMATOLOGIE PENTRU PATRIE
HOMELAND TREATY FOR PSYCHOTRAUMATOLOGY

247 ***Ion Valer XENOFONTOV***
UN DOSAR MEMORIALISTICO-DOCUMENTAR
A MEMORIALISTICO-A DOCUMENTARY RECORD

249 ***Asea M. TIMUŞ***
UN ROMAN ISTORIC PLIN DE ÎNVĂŢĂMINTE
A HISTORY NOVEL FULL WISDOM

253 ***Maria BUŢCU***
UN TABLOU COMPLEX AL LUMII
A COMPLEX PICTURE OF THE WORLD

256 ***Adrian ROŞCA***
REFLECŢIE ASUPRA ISTORIEI
A REFLECTION ON HISTORY

CRONICA ŞTIINŢIFICĂ
LIFE SCIENCE

259 ***Vitalie CIOBANU***
UN SECOL DE LA EVENIMENTELE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ÎN DEMERS ŞTIINŢIFIC
A CENTURY FROM THE WORLD WAR I EVENTS IN SCIENTIFIC APPROACH

260 ***Larisa NOROC***
PREOŢII MILITARI ÎN CERCETĂRI ŞI EVOCĂRI ŞTIINŢIFICE
MILITARY PRIESTS IN SCIENTIFIC RESEARCH AND EVOCATIONS

RECUNOAŞTERE ŞI APRECIERE ŞTIINŢIFICĂ
262 **SCIENTIFIC APPRECIATION AND RECOGNITION**

ASPECTE CONCEPTUAL-TEORETICE ALE INSTITUȚIILOR ORGANISMULUI MILITAR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Constantin MANOLACHE[1]

CONCEPTUAL-THEORETICAL ASPECTS OF THE MILITARY BODY INSTITUTION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The scientific novelty of this study is to reveal the state policy in the field of military establishment, researching the making processes of the political and legal conceptual foundations and functionality of the military institution.

Keywords: military body, Republic of Moldova, system, state policy.

Transformările de sistem demarate prin declararea suveranității și a independenței de stat a Republicii Moldova au determinat necesitatea elaborării politicii construcției militare în vederea instituționalizării organismului militar. Oportunitatea formării organismului militar era exprimată prin necesitatea asigurării militare a existenței statului, în sensul de a face imposibilă intervenția armată din exterior, și funcționalității lui în procesul de desfășurare a schimbărilor multiaspectuale. Apărarea externă și schimbările interne, inclusiv în sfera militară, se află în strictă interdependență și urmăresc un obiectiv comun: garantarea proceselor de transformare în interesele individului, ale societății și statului [9, p. 243]. Dimensiunea social-obiectivă a problemei ce vizează funcționalitatea organismului militar conține factori determinanți ai acestui proces, precum schimbarea situației politico-militare la nivel mondial, regional și subregional, tranziția în dezvoltarea statului Republica Moldova, transformări în caracterul relațiilor politice, dificultăți și carențe în activitatea instituțiilor organismului militar. Dimensiunea social-subiectivă ține de activitatea actorilor politicii militare a statului, structurilor militare și civile implicate în procesul de funcționalitate a organismului militar. Un rol determinant în asigurarea mai bunei cunoașteri, explicări și înțelegeri a funcționării organismului militar revine abordărilor politologică și substanțială, care completează instrumentele folosite pentru efectuarea investigațiilor științifice. Astfel, oferind posibilitate de a cerceta organismul militar din punctele de vedere ale naturii sale social-politice, caracterului concret-istoric și implicării în spațiul politic și sociocultural al societății, aplicabilitatea abordării politologice se exprimă prin reliefarea relației dintre social-obiectiv și social-subiectiv, aspectul social-politic al funcționalității „fixează", pe de o parte, interacțiunea și unitatea părților întregului, iar pe de alta, se manifestă prin tentativele de soluționare a deficiențelor. În același timp, presupunând analiza condițiilor și factorilor sociali care interacționând fac posibilă devenirea organismului militar ca sistem autonom, capabil să realizeze acțiuni militare, abordarea substanțială contribuie

[1] *Constantin MANOLACHE, colonel (r), doctor habiltat, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

decisiv la identificarea de către științele politice a soluțiilor unei probleme relevante, precum stabilirea determinărilor calitative ale sistemului, inclusiv a diferențelor față de obiectivele externe și proprietățile lor și a semnalmentelor esențiale (ale organismului militar).

La rândul lor, acestea din urmă se reduc la următoarele: 1) apartenența organică de stat, organismul militar fiind creat și dezvoltat ca parte integrantă a statului, ca instrument al realizării politicilor sale interne și externe; 2) caracterul organizat și dotarea cu armament, organismul militar fiind o instituție de stat, se caracterizează prin anumite trăsături inerente oricărei structuri statale, dar dotarea cu armament și capacitatea de a desfășura acțiuni militare îl diferențiază de alte instituții, imprimându-i un statut special; 3) capacitatea de a desfășura operațiuni militare și de a soluționa probleme în mod autonom, „organismul militar deosebindu-se de alte structuri de forță dotate cu armament (poliția), este subiectul principal al războiului, deține o poziție exclusivă în societate și solicită în mod expres suport permanent" [5, p.237–238]. Este oportun de precizat că nu există un organism militar al statului, în general, ci al unui stat concret, cu obiective, caracter și structură determinate, cu doctrină, potențial, forme și metode concrete de organizare și activitate, care se deosebesc de alte state, dar pot întruni anumite trăsături comune unificatoare în condițiile apartenenței la instituții politico-militare de factură multilaterală.

Componentele organismului militar se află în interconexiune structural-sistemică, particularitățile structurii fiind determinate de caracterul multidimensional al relațiilor și interdependențelor, adică sistemul este alcătuit din subsisteme relativ autonome de asigurare, de conducere și de realizare a obiectivelor. În cadrul organismului militar evidențiem două aspecte interdependente: spiritual, care include ideologia politico-militară, teoriile politico-militare, cunoștințele militare și, practic, acesta cuprinde relațiile politico-militare, funcționarea elementelor, instrumentele materiale pentru realizarea operațiunilor militare [5, p. 238–239]. Dat fiind că sursa unică și baza organizării interne a sistemului militar al statului se exprimă prin activitatea umană de pregătire și eventual de desfășurare a operațiunilor militare, altă abordare care a fost folosită în procesul de investigație decât cele două reliefate mai sus, este cea acțional-sistemică. Analiza taxonomică, după cum mai este numită abordarea acțional-sistemică, a asigurat stabilirea caracterului și conținutului activității subiecților organismului militar al statului, această activitate desfășurată pe coordonata politico-militară, reprezentând fundamentele socioculturale ale mecanismului politic de atingere a obiectivelor urmărite de stat, este îndreptată spre pregătirea și exercitarea operațiunilor militare [7, p. 277].

Activitatea militară se exprimă prin două forme de manifestare: politico-militară și tehnico-militară, fiecare presupunând expres existența celeilalte, dată fiind interconexiunea lor. Vom insista, dar nu în ultimul rând, asupra semnificației deosebite a abordării sistemice în reliefarea organismului militar al statului, această abordare presupunând că sistemul reprezintă prin conținut o totalitate de elemente aflate în relații de unitate și interdependență, care se bazează pe proprietăți, conexiuni și legități integratoare. În această bază, organismul militar a fost elucidat ca și sistem, dat fiind că arhitectonica sa complexă și prezența relațiilor administrativ-organizatorice determină, reiterăm, statutul său social sistemic. Vom invoca, în același context de idei, efectuarea analizei structural-sistemice, care prevede interdependența elementelor

formatoare ale sistemului, caracterizat printr-o varietate de legături și relații [7, p. 277, 279]. Organismul militar al statului reprezintă un sistem al subiecților militari și al structurilor politico-militare, economico-militare, militaro-științifice și de altă factură, care urmăresc scopul de a asigura puterea militară, capacitatea de apărare, securitatea militară a statului la nivelul necesar și suficient [4, p. 195]. Definiția propusă demonstrează că elementul formator de sistem al organismului militar este formațiunea armată a statului, care încorporează forțele armate și alte structuri militare legitime. Sistemul militar al statului înregimentează mai multe subsisteme care asigură buna funcționalitate a structurilor militare, unele dintre verigile importante fiind complexul militar-industrial și instituțiile științifico-didactice de profil.

Organismul militar al statului este un sistem al cărui structură include totalitatea instituțiilor de caracter militar, instituții care prin activitatea lor asigură pregătirea membrilor societății pentru participare la luptă armată sau desfășoară operațiuni militare. Sistemul se caracterizează printr-un șir de atribute esențiale, cum ar fi: mai multe componente, aflate în interdependență și conexiune; structură ierarhică; unitate stabilă; caracter ordonat; proprietate integrativă, care se formează în procesul funcționării organismului militar al statului. Trăsăturile caracteristice ale organismului militar se exprimă prin unitate și integritate, exprimate prin doctrina militară și politica militară a statului, principiile comune de organizare și de conducere a forțelor armate și a altor componente structurale, asigurarea materială și moral-psihologică multilaterală, menținându-se, în același timp, autonomia relativă a elementelor formatoare ale sistemului integral. Organismul militar este un sistem relativ autonom, care se află în relații de interdependență cu alte sisteme, această conexiune reflectând aspectul exterior al funcționalității sale, dar se regăsesc și raporturi dintre componente din cadrul sistemului, această legătură vizează aspectul intern al funcționalității.

Aflându-se în concordanță cu regimul politic și sistemul relațiilor de putere, cu tradițiile și obiceiurile poporului, organismul militar al statului, exprimat prin armată, poate fi de câteva tipuri: 1) format pe principiul de cadre: este armata regulată, întreținută pe timp de pace într-un număr restrâns;. 2) format pe principiul de masă: este armata numeroasă, mobilizată pe timp de război; 3) format pe principiul polițienesc: este armata creată în baza sistemului teritorial-polițienesc în sensul că unitățile militare sunt alcătuite dintr-un nucleu de ofițeri, iar ostașii de rând, atribuiți conform criteriului teritorial, sunt instruiți în afara unităților sau la concentrări de scurtă durată; 4) format din mercenari: include militari profesioniști, angajați contra plată; 5) format în bază de contract: este armata creată din militari profesioniști care încheie contracte, fiind remunerați în schimbul acordării serviciilor de calitate [8, p.74–76].

În același timp, am specificat deosebirile dintre organismul militar și formațiunile armate, acestea se reduc la următoarele: 1) organismul militar este o instituție fondată în mod special de către un stat, pe când formațiunea armată poate să apară spontan, în afara și fără a avea acceptul statului dat; 2) organismul militar se dovedește a fi o instituție de caracter politic bine pronunțat, care asigură realizarea obiectivelor politice ale statului în domeniul securității interne și securității externe, pe când formațiunea armată, potrivit asumpțiilor lui M. Trebin, încorporează grupări de oameni și tehnică militară de luptă care urmăresc atingerea obiectivelor operaționale [10, p. 48]; 3) organismul militar ca obiect al activității statului este mai complex decât formațiunea armată, funcționalitatea organismului militar presupunând raporturi clare între părțile componente, fiind prevăzute elaborarea politicii de stat în sfera militară, crearea condițiilor pentru implementarea și desfășurarea acțiunilor în vederea contracarării amenințărilor și riscurilor la adresa securității naționale (militare) [4, p. 194].

Am remarcat necesitatea și actualitatea cercetării esenței și conținutului sintagmei funcții ale organismului militar, dată fiind divizarea direcțiilor generale de activitatea și degajarea unor sarcini particulare. În procesul de definire a funcțiilor este indispensabil să fie evidențiat conținutul fiecărei funcții, acțiunea directă și activă atât a organismului militar în ansamblu, cât și a părților componente asupra obiectului său, consecințele impactului asupra mediului înconjurător, aspectele generale și particulare de manifestare a organismului militar în calitate de forță militară [2, p. 91]. În procesul de examinare a funcțiilor componentelor organismului militar, sarcina de bază constă în determinarea locului și rolului instituției în calitate de sistem, dat fiind că funcțiile elementelor urmăresc atingerea unor obiective specifice, dar contribuie și la valorificarea obiectivului general. „Eficiența funcțiilor elementelor organismului militar, menționează V. Ciobanu, este determinată de tipul acestei instituții și de orientarea generală a societății, acest lucru vizează în special noile state independente” [1, p. 83]. Fiind implementate prin politica militară și exprimate prin doctrina militară, legitățile de funcționare și dezvoltare a organismului militar stau la baza principiilor de pregătire și desfășurare a operațiunilor militare, a acțiunilor tuturor subiecților sistemului militar al statului. În acest sens, funcțiile organismului militar reprezintă direcțiile principale de activitate, direcții determinate de stat, prin intermediul cărora se exprimă esența social-politică a funcționalității elementelor sale de bază.

Funcțiile organismului militar se reduc la următoarele: depistarea în timp util a preparărilor către agresiune sau altor acțiuni periculoase și prevenirea la timp a conducerii supreme a statului; formarea și menținerea în stare de pregătire a forțelor și mijloacelor de asigurare a securității și apărării naționale; cauzarea prejudiciilor adversarului potențial, crearea condițiilor pentru stoparea operațiunilor militare în fazele inițiale de declanșare; participarea la operațiuni de menținere a păcii sub egida instituțiilor internaționale abilitate; asigurarea securității naționale, menținerea ordinii și a legalității [5, p. 240]. Am notat că din punct de vedere teoretico-metodologic se dovedește a fi rațional de a studia organismul militar al statului ca pe un sistem etajat, deoarece prin caracter, structură complexă și prezență a legăturilor informaționale de conducere, a legăturilor organizatorice și de altă factură se definește statutul de obiect social sistemic. În acest sens, funcționalitatea eficientă și coordonarea activității tuturor elementelor organismului militar presupune argumentarea conceptual-teoretică și formalizarea politicii militare a statului prin crearea condițiilor favorabile pentru implementarea obiectivelor trasate și acțiunea subiecților în interesul de a asigura securitatea și apărarea națională, adoptarea măsurilor pentru revizuirea politicii militare, ținându-se cont de obiectivele primordiale de neutralizare sau blocare a pericolelor imediate și de perspectivă la adresa securității și apărării [3, p. 56].

Am demonstrat că noțiunea de organism militar „este polisemantică și include mai multe sensuri: sistem militar al statului, care funcționează în baza principiilor de drept și are ca misiune de a contribui la promovarea politicii interne și a

politicii externe prin mijloacele militare; armată sau forțe armate ca element principal al domeniului militar al statului; structură militară, care se deosebește de structurile civile din domeniul militar al statului; structură militară a organizațiilor internaționale guvernamentale [6, p. 119]. În baza celor reliefate subliniem că elementul formator de sistem al organismului militar sunt forțele armate, dar include și alte structuri legitimate, menite să asigure buna funcționalitate a instituțiilor militare. În același context structural se află instituțiile puterii și administrării de stat preocupate de problemele ce țin de asigurarea securității naționale, menținerea capacității de apărare și funcționarea eficientă a tuturor subsistemelor [4, p. 195].

Așadar, organismul militar reflectă spectrul complex al relațiilor politice și transformărilor din cadrul sistemului politic, într-un stat democratic politicii revenindu-i rolul hotărâtor în raport cu puterea militară. Această ordine se exprimă prin faptul că securitatea națională este influențată într-o măsură tot mai mare nu de politica de pe poziții de putere, ci de puterea politicii, mijloacele militare sunt determinate de obiectivele politice pe care le deservesc, aplicabilitatea puterii militare fiind limitată de mecanisme juridice și proceduri democratice. Nu poate fi trecută cu vederea nici influența factorilor externi asupra organismului militar, suport care determină dinamica resurselor necesare pentru consolidarea capacității de apărare și asigură argumentarea acțiunilor de securitate.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1.Ciobanu V., *Organizarea instituției militare a Republicii Moldova (1990–2011)*. Chișinău: Bons Offices SRL, 2011, 319 p.

2. Manolache C., *Bazele teoretico-metodologice ale cercetării organismului militar al statului*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie* și *Științe Politice*. 2014, nr. 2 (165), p. 90–99.

3. Idem, *Esența și structura organismului militar al statului*. În: *Revista Militară. Studii de securitate* și apărare. 2014, nr. 2 (12), p. 52–77.

4. Idem, Coropcean I., Hanganu O., Gherbovei N. *Esența și structura organismului militar al statului: caracteristică politologică*. În: *Studia Universitatis. Seria Științe Sociale*. 2009, nr. 3 (23), p. 194–199.

5. Idem, Coropcean I. *Organismul militar al statului: abordare metodologică a cercetării*. În: *Studia Universitatis. Seria Științe Sociale.* 2005. nr. 4 (14), p. 237–242.

6. Idem, *Organismul militar al statului: aspecte cognitiv-metodologice*. În: *Akademos: revistă de știință, inovare, cultură și artă.* 2014, nr.3, p.118–122.

7. Idem, *Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală", 2015, 386 p.

8. Idem, *The Military organism of the State: Teoretica land Methodological Analysis*. În: *Posmodern Openings*. Iași, 2010. Vol. 3, p.71–81.

9. Idem, Gherbovei N., Hanganu O. *Transformările social-politice sub aspectul consecințelor militare: abordare teoretico-metodologică*. În: *Studia Universitatis. Seria Științe Sociale*. 2009, nr.8 (28), p. 241–245.

10. Требін М. Армія і *Парламент: проблемы взаемодіі та контролю*. În: Новаполітика. 1999, nr. 3, c. 46–53.

ВЫЗОВЫ И УГРОЗЫ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В КОНТЕКСТЕ МИГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ ГЕРМАНИИ

***Анатолий ТКАЧ*[1]**
***Светлана ЧЕБОТАРЬ*[2]**

CHALLENGES AND THREATS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF GERMAN MIGRATION POLICY

In the XXI century immigration policy has become a priority of the state policy of Germany, wherein the tasks included in the first place the migration flow regulation, in terms of migration crisis in Europe has been a factor for the European security threat. The steps taken by Germany in the foreign policy level depend on the level of threat to be faced by the EU and the prospects for overcoming the crisis. Republic of Moldova while not full, but only an associate member of the European Union, has become part of the political, economic and security EU space. The crisis in the EU has a direct and indirect impact on Moldova. In this context, it is stated a number of threats that the Republic of Moldova may face. This article discusses the potential risks and threats faced by the European Union and the Republic of Moldova in the context of the German migration policy at national and European level, in terms of intensifying and strengthening foreign policy positions.

Keywords: Germany, the European Union, Republic of Moldova, German foreign policy, migration policy, migration crisis, national interest, risks and threats.

Процесс европейской интеграции Республики Молдова в последние годы стал неотъемлемой частью внешней и внутренней политики государства, оказывая влияние на политическое, социально-экономическое развитие и обеспечение безопасности в этих сферах общественной деятельности. На данный момент безопасность Республики Молдова стала частью европейской безопасности, а угрозы и риски, с которыми сталкивается Европейский Союз, представляют такую же опасность для Республики Молдова, как и угрозы и риски, источником которых может быть Республика Молдова, представляют для ЕС.

Согласно Стратегии национальной безопасности Республики Молдова от 15.07.11, Европейский Союз является стабилизационным фактором, важным для системы национальной безопасности, а Республика Молдова прилагает все усилия для продвижения по пути европейской интеграции. Углубление интеграционных процессов и усиление сотрудничества укрепляют безопасность государства, а также способствуют трансформации Республики Молдова в потребителя и источника стабильности и безопасности [7].

[1] *Анатолий ТКАЧ, магистр политических наук, Молдавский государственный университет, Факультет международных отношений, политических и административных наук, Кафедра международных отношений, Республика Молдова.*
[2] *Светлана ЧЕБОТАРЬ, доктор политических наук, доцент, Молдавский государственный университет, Факультет международных отношений, политических и административных наук, Кафедра международных отношений, Республика Молдова.*

В рамках углубления процесса интеграции Республики Молдова в Европейский Союз важное место занимает расширение сотрудничества по линии Общей внешней политики и безопасности и Общей политики по безопасности и обороне, с целью укрепления национальной и региональной безопасности. В этих условиях Республика Молдова стремится к расширению уровня сотрудничества с Европейским Союзом в области предупреждения и разрешения конфликтов, нераспространения оружия массового уничтожения и кризисного регулирования. Под категорию кризисного регулирования на данном этапе подпадает миграционный кризис, с которым столкнулся Европейский Союз, и который поставил под угрозу единство в подходах и принятии решений среди стран-членов ЕС [1].

27 июня 2014 года Республика Молдова подписала с Европейским Союзом Соглашение об ассоциации, подтвердив свою приверженность европейскому внешнеполитическому вектору развития и стремление развивать и углублять интеграционные процессы на пути сближения с ЕС. Подписанный документ стал новой основой отношений по сотрудничествау ЕС с Республикой Молдова на ближайшие годы и обеспечил новую нормативно-правовую базу, в основе которой лежит расширенное и углубленное сотрудничество между сторонами [11].

Несмотря на то, что Соглашение об ассоциации не является гарантом будущего вступления Республики Молдова в ЕС, ответственность и обязанности государства возросли перед Европейским Союзом. Вместе с этим возросли и потенциальные риски и угрозы, источником которых может являться ЕС в результате миграционного кризиса или возрастания политической нестабильности в отдельных странах ЕС, как Германия, где растет проявление радикализма или ослабление единства в рамках европейских институтов в целом.

Подписание Соглашения об ассоциации вывело Республику Молдову на новый уровень сотрудничества и интеграции с ЕС. Правительство Республики Молдова в свою очередь стремится к созданию необходимых предпосылок и условий, реализация которых обеспечит в будущем Республике Молдова право на получение статуса страны-кандидата на вступление в ЕС. Для реализации данной задачи в основу Программы деятельности Правительства на период с 2016 по 2018 годы положена комплексная реализация Соглашения об ассоциации Республики Молдова – Европейский Союз, посредством выполнения Национального плана действий, утвержденного Постановлением Правительства № 808 от 07.11.14 [18].

Основополагающими принципами действия руководства государства на внешнеполитическом уровне на современном этапе, согласно Программе деятельности Правительства Республики Молдова на 2016-2018 годы, являются следующие. В первую очередь, продвижение последовательной и сбалансированной внешней политики в целях обеспечения европейского курса и укрепления отношений с международными партнерами. Во-вторых, реализация политической ассоциации и экономической интеграции с Европейским Союзом и углубление двусторонних отношений с государствами, являющимися его членами, а также успешная реализация плана ассоциации с целью получения статуса страны-кандидата на вступление в Европейский Союз [18].

Таким образом, во внешнеполитической деятельности Республики Молдова сформировался необратимый процесс интеграции в Европейский Союз, который обеспечивает среди прочего процесс гармонизации законодательства и обязательства по формированию общего пространства безопасности во всех сферах общеевропейской политики, в том числе и миграционной.

Программа мобильного партнерства между Республикой Молдова и Европейским Союзом, реализуемая в контексте европейской интеграции, продемонстрировала значительные результаты в принятии и реализации законодательства, отвечающего за проблемы миграции и принятия беженцев, а также за укрепление эффективности системы управления миграцией в соответствии с европейскими нормами. Важное место в рамках программы заняла разработка и утверждение Правительством «Методологии по борьбе с незаконным пребыванием иностранцев на территории Республики Молдова» [19].

Так, в рамках программы было разработано «Руководство по надлежащей практике для полицейских по борьбе с незаконной миграцией», нашедшее отражение в «Национальной стратегии интегрированного менеджмента государственной границы» на период с 2015-2017 годы и «Плана по внедрению стратегии» [20].

Программа деятельности Правительства Республики Молдова на 2016–2018 годы предусматривает утверждение «Концепции по борьбе с незаконной миграцией не территории Республики Молдова», в соответствии с данными Европейским Союзом рекомендациями, в рамках гармонизации законодательств [11].

Имплементация Программы мобильного партнерства между Республикой Молдова и Европейским Союзом продемонстрировала значительные результаты. Были открыты три региональных отделения Бюро по миграции и беженцам для борьбы с незаконным пребыванием иностранцев и шесть новых местных отделений молдавского Бюро по миграции и беженцам, которые зафиксировали рост регистраций и показали хорошие результаты работы. В значительной степени создание Бюро было обусловлено необходимостью предоставления дополнительных услуг по регистрации иностранцев, пребывающих через неконтролируемые сегменты границы Республики Молдова в зоне безопасности с Приднестровьем. В результате работы новых отделений, Бюро по миграции и беженцам аккумулировали информацию и данные о миграции, позволившие провести анализ существующих и потенциальных рисков [11].

Количество запросов на получение статуса беженца в Республике Молдова в 2015 году увеличилось на 50 % в сравнении с 2014 годом, но в целом ситуация находится под контролем. Большинство заявлений о предоставлении убежища в 2014 году поступило от украинских граждан (134 заявления), на втором месте расположились граждане Сирии (79 заявлений). В целях имплементации нормативно-правовых норм Европейского Союза в сфере миграционной политики Республика Молдова укрепляет весь комплекс интеграционной политики для мигрантов, утвердив в 2015 году план по созданию системы для интеграции иностранцев [8].

В условиях нарастающего миграционного кризиса в Европейском Союзе и отсутствия четких стратегий по выходу из него, власти ЕС предпринимают шаги по обеспечению безопасности, в том числе и на своих внешних границах. Договоренности с Турцией в контексте разрешения кризиса и возврата мигрантов, проникающих в Грецию через территорию Турции, могут спровоцировать миграционные потоки в обход существующих маршрутов, что в свою очередь представляет определенные риски для Республики Молдова как потенциальную территорию для новых миграционных потоков. Политическая нестабильность, высокий уровень коррупции и низкий уровень администрирования делают Республику Молдова ещё более привлекательной для потенциальных потоков нелегальной миграции [1].

Обозначенные риски и угрозы, как для Европейского Союза, так и для Республики Молдова стали поводом в свете миграционного кризиса в Европе для проведения в период с 14 по 15 апреля 2016 года в Кишиневе встречи по вопросам неурегулированной миграции и торговли людьми. В рамках состоявшейся встречи, организованной Европейской панелью Восточного партнерства по миграции и убежищу, обсуждались проблемы усугубившегося миграционного кризиса и его влияния на ЕС в целом и Республику Молдова в частности, страну-участницу программы Восточное партнерство, как источника безопасности. Особое внимание было уделено проблеме неурегулированной миграции и торговли людьми [12].

В рамках встречи была проанализирована миграционная ситуация в Республике Молдова и потенциальные риски и угрозы. Также были проанализированы меры, предпринятые в стране, по реагированию на существующие и возможные угрозы в контексте нынешнего миграционного кризиса в Европе. По мнению участников, неурегулированная миграция непосредственно связана с торговлей людьми, организованной преступностью, в частности незаконным пересечением границ. Для недопущения осложнения ситуации необходимо обеспечить действенный пограничный контроль, процедуру предоставления убежища согласно европейским нормам, а также усилить борьбу в сфере торговли людьми [15].

Итоги встречи стали настоящим вызовом для руководства страны. С одной стороны Европейский Союз оказывает давление и настаивает на более эффективном управлении и имплементации необходимых реформ и поставленных задач, с целью обеспечить безопасность на внешних восточных границах ЕС, прежде чем миграционные потоки изменят свои маршруты. С другой стороны, политическая нестабильность, высокий уровень коррупции, недостаточно эффективное администрирование и затяжное реформирование в Республике Молдова не в состоянии обеспечить требуемые европейскими властями изменения в обозначенных областях [1].

Таким образом, для Республики Молдова возрастает риск потенциальных угроз, как нелегальная миграция, организованная преступность и торговля людьми, связанных с рисками, источником которых является миграционный кризис в Европе. В то же время затягивание с проведением реформ и усиление безопасности в обозначенных областях снижают уровень доверия европейских властей к руководству страны и ставят под угрозу дальнейшее углубление процесса европейской интеграции.

Встреча, инициированная Европейской панелью Восточного партнерства по миграции и убежищу, определила потенциальные риски, с которыми Республика Молдова может столкнуться в контексте миграционного кризиса, охватившего Европейский Союз и разрешением которого активно занимается Германия, расширив внешнеполитическую активность, как в Европейском Союзе, так и в регионе Ближнего Востока.

На современном этапе Республика Молдова не обладает возможностями и не в состоянии принять большое количество беженцев. По мнению социолога и политического аналитика О. Раку, Республика Молдова способна принять и разместить не более 400 мигрантов. При этом, потенциальной угрозой для государства является не только количество мигрантов, которые могут прибыть в Молдову, но и последствия, спровоцированные потоком нелегальной миграции в Европейский Союз. В условиях незавершенного процесса укрепления пограничного режима и существующих проблем в этой сфере Республика Молдова не в состоянии справиться с ростом нарушений пограничного режима. Опыт стран Европейского Союза, таких как Греция и Венгрия, показал, что даже страны-члены ЕС с трудом справляются с потоками мигрантов [21].

Среди угроз и рисков, способных негативно отразиться на Республике Молдова в условиях сформировавшейся кризисной ситуации, связанной с потоками неконтролируемой миграции, существуют внутренние и внешние факторы. Стоит отметить, что уязвимость Республики Молдова в свете миграционных рисков заключается в целом ряде внутренних факторов. К ним можно отнести высокий уровень коррупции, затрагивающей практически все сферы общественной жизни, а также неспособность государственных институтов и учреждений профессионально и вовремя реагировать на внешние вызовы, возникающие на современном этапе [15].

При разработке маршрутов передвижения на пути в Европейский Союз нелегальные мигранты выбирают транзитные страны, которые не способны справиться с контролем пограничного пространства в условиях растущего количества беженцев и неэффективного администрирования на пропускных пунктах. Республика Молдова может столкнуться с подобными проблемами на границах. После усиления Европейским Союзом контроля на внешних границах, мигранты из регионов, охваченных конфликтом, направляются по другим «коридорам», в частности через Россию пытаются проникнуть в Швецию и Финляндию. В этих условиях Республика Молдова может представлять интерес для потенциальных беженцев как транзитная территория [21].

По данным спецслужб Германии процесс организации миграционных потоков в Европейский Союз является не спонтанным, а регулируется организованными преступными группами, связанными с торговлей людьми. Вовлеченность международных преступных сообществ в миграционные процессы является еще одной угрозой для Республики Молдова. По этой причине, одной из приоритетных задач на современном этапе для государства, по мнению представителей ЕС,

сформулированных в рамках встречи организованной Европейской панелью Восточного партнерства по миграции и убежищу, является борьба с организованной преступностью и торговлей людьми [24].

Большинство аналитиков в Европейском Союзе полагают, что одной из ключевых проблем следствия миграционного кризиса стал недостаточный уровень пограничной безопасности на внешних границах ЕС. То обстоятельство, что в 2015 году на территорию Европейского Союза нелегально проникло более 1 миллиона беженцев, вызывает сомнения в способности ЕС обеспечить защиту внешних границ. Вместе с этим испытанию подвергается европейская солидарность, а государства-члены ЕС, наиболее затронутые миграционным кризисом, демонстрируют отсутствие сплоченности по вопросу выхода из кризиса и действуют в рамках национальных интересов. В этом контексте Республика Молдова рискует получить усиленный контроль на границе с ЕС, а в перспективе, не продемонстрировав положительные показатели реформ, связанных с усилением контроля на границах, борьбой с коррупцией и организованной преступностью под угрозой может оказаться и дальнейший процесс интеграции в ЕС [13].

Существуют и менее очевидные, но от этого не менее настораживающие риски для Республики Молдова в контексте миграционного кризиса. К этим рискам можно отнести угрозу временного приостановления или полной остановки одного из главных достижений Республики Молдова за последние годы на пути европейской интеграции – либерализация визового режима и право свободного передвижения граждан Республики Молдова по территории ЕС [11].

В условиях высокого уровня коррупции и недостаточно эффективного управления профильных госучреждений Республики Молдова существует угроза проникновения и распространения на территорию страны преступных группировок, специализирующихся на торговле людьми и нелегальной миграции. Это может позволить преступным сообществам воспользоваться слабостью профильных учреждений и лазейками, существующими на границах государства и превратить Республику Молдова в транзитную зону для мигрантов, тем самым превратив Молдову в источник угроз для Европейского Союза на внешней границе, поставив под сомнение оправданность либерализации визового режима и его дальнейшее существование [14].

По заявлению председателя Бюро по миграции и убежищу при Министерстве внутренних дел РМ О. Поалелунжь, ответственного за процессы миграции, в Республике Молдова на нынешнем этапе ситуация спокойная и удовлетворительная и оснований для серьёзных опасений нет. Количество мигрантов, прибывших в Республику Молдова, незначительно, хотя в 2015 году превысило показатели 2014 почти на 50 %. При этом государственные власти и профильные учреждения стремятся интегрировать мигрантов в местную культуру, ценности и языковое пространство Республики Молдова [16].

Необходимо отметить, что официально объявленный канцлером ФРГ провал политики мультикультурализма в ЕС и неспособность многих стран-членов ЕС интегрировать мигрантов в принимающее общество ставит под сомнение эффективность интеграционных процессов в Республике Молдова. К этому стоит добавить и недостаточное финансирование интеграционных программ из государственного бюджета и отстраненность от проблем интеграции беженцев в Молдове Европейского Союза, по причине внутренних проблем не способствуют формированию комплексных программ интеграции мигрантов в молдавском обществе [22].

По мнению заместителя директора Научно-исследовательского института правовых и политических наук Академии наук Молдовы В. Жук, в ближайшем будущем Республика Молдова с её недостаточно защищенными границами может трансформироваться в транзитный маршрут для беженцев, стремящихся в Европейский Союз. При этом могут последовать жесткие меры со стороны европейских властей за неспособность и неготовность государственных учреждений справиться с возможным потоком беженцев и обеспечить безопасность на границах [25].

В то же время эксперт отмечает, что Республика Молдова не является привлекательной для беженцев с экономической точки зрения для прошения убежища. В первую очередь, государство не является членом Европейского Союза. Во-вторых, большинство беженцев, стремящихся в Европейский Союз, выбирают богатые страны, как Германия, Швеция, Дания, с прочной социальной политикой для прошения убежища и получения статуса беженца [14].

Проводимая Европейским Союзом под внешнеполитическим руководством Германии миграционная политика уже ограничила многие маршруты мигрантов внутри ЕС, а договоренности с Турцией ограничивают и внешние маршруты. Многочисленные мигранты и преступные группировки, занимающиеся незаконной миграцией и предоставляющие услуги по транзиту, вынуждены искать новые маршруты для перевозки мигрантов. В этих условиях Республика Молдова рискует превратиться в транзитное государство для беженцев, что в свою очередь окажет негативное влияние на имидж государства и дальнейшее доверительное сотрудничество Европейского Союза с Молдовой [6].

В этом контексте необходимо обратить внимание на тот факт, что в условиях проводимой Германией миграционной политики и провозглашенной «культурой гостеприимства» социальные расходы на мигрантов и их интеграцию в ФРГ значительно выросли. Если в 2015 году власти Германии, приняв более 1 млн. мигрантов, потратили более 11 млрд. евро, то до 2020 года ФРГ планирует потратить более 340 млрд. евро. В этой связи большинство стран-членов Европейского Союза вынуждены были также увеличить социальные расходы [2].

В то же время в среднесрочной перспективе Европейский Союз намерен выделить в период до 2020 года из Европейского Социального Фонда более 86 млрд. евро на интеграцию беженцев в странах Европейского Союза [4].

Миграционный кризис, с которым столкнулась Европа, оказался намного сложнее и вероятно затянется на несколько лет. Даже при условии, что европейским властям удастся остановить потоки мигрантов с Ближнего Востока и Северной Африки, а внешнеполитические усилия нынешнего руководства Германии по выходу из сложившегося кризиса будут более результативными, чем в последнее время, на обозначенный период внутренняя

политика Европейского Союза станет приоритетным направлением деятельности институтов ЕС. Это предполагает и внушительные траты, которые Брюссель вместе со всеми странами-членами ЕС будет осуществлять с целью разрешения кризиса [7].

В условиях занятости внутренними делами, Европейский Союз, конечно, не откажется от Восточной политики соседства и Восточного партнерства и не будет замораживать эти проекты, хотя бы по причине необходимости поддержания необходимого уровня безопасности на внешних рубежах. Однако вероятен значительный спад в развитии двусторонних отношений, с точки зрения усиления интеграции, а значительные траты на решение внутренних проблем ЕС, вызванных миграционным кризисом, повлияют на уровень финансирования многочисленных проектов в Республике Молдова [2].

Таким образом, концентрация внимания на внутренних проблемах Европейского Союза и урезание финансирования программ способны повлиять не только на интеграционные процессы в Молдове, но и политическую ситуацию в целом. Поскольку реформы, проводимые в Республике Молдова, продвигаются с трудом и медленно, ослабление контроля и снижение финансирования в условиях сложившейся внутренней политической нестабильности в Молдове могут ухудшить политическую обстановку в стране, оказав негативное влияние на европейский внешнеполитический вектор Молдовы, создав благоприятную почву для оппозиционных сил. Оппозиция, организующая периодические протесты, в свою очередь выступает за сбалансированное внешнеполитическое развитие государства, сохраняя внешнеполитические связи и интересы с Европейским Союзом, с одной стороны, и восстанавливая одновременно внешнеполитические связи с восточными соседями, с другой. Подобного рода внутриполитическая и внешнеполитическая турбулентность может спровоцировать негативный эффект на государство, в котором накопился ряд внутренних политических, экономических и социальных проблем.

По мнению заместителя директора Научно-исследовательского института правовых и политических наук Академии наук Молдовы В. Жук, Республика Молдова может быть тоже затронута миграционным кризисом, но в значительно меньших объёмах по сравнению со странами-членами ЕС и проявиться это может в использовании страны в качестве транзита. В сложившихся условиях ответственные государственные учреждения должны сконцентрировать свои усилия по противодействию проникновению элементов организованной преступности и усилить контроль на границах [14].

В первую очередь, мобилизация усилий необходима для обеспечения национальной безопасности государства и граждан, а также для предотвращения перехода Республики Молдова из источника стабильности в источник угрозы, что окажет негативное влияние на отношения с европейскими партнерами и дальнейшее стабильное развитие в европейском внешнеполитическом векторе. Ответственность госучреждений по предотвращению скатывания Республики Молдова до уровня страны перевалочной базы для мигрантов, где могут начать действовать организованные преступные группировки, обеспечивающие транзит беженцев, продемонстрирует уровень самостоятельности и зрелости нынешних властей [15].

Несмотря на то, что Европейский Союз занят разрешением миграционного кризиса и поиском путей по выходу из него, Республика Молдова и дальше будет выполнять положения Соглашения об ассоциации и взятые на себя обязательства. Также остается в силе и продолжает действовать Соглашение о либерализации визового режима между Республикой Молдова и Европейским Союзом и нет никаких предпосылок по его приостановлению или отмене [8].

В условиях миграционного кризиса, даже конфликт на Украине и связанные с ним сложности ушли на второй план повестки ЕС, а внешнеполитические усилия, прежде всего Германии как политического и экономического лидера ЕС направлены на решение кризиса.

По мнению ряда экспертов, ограничительные меры, вводимые странами Европейского Союза в отношении беженцев, могут спровоцировать рост количества мигрантов, прибывающих в Республику Молдова. На фоне роста напряженности в обществе Германии, Австрии и других стран ЕС в отношении миграционной политики риски притоков мигрантов в Молдову также увеличиваются [15].

Так, председатель национального Бюро по миграции и беженцам при Министерстве внутренних дел Молдовы О. Поалелунжь заявила, что исключать сценарий массового наплыва беженцев из стран Ближнего Востока в Республику Молдова не стоит, однако ситуация постоянно находится под контролем ведомства и фиксируются все изменения. На начало 2016 года в Республике Молдова статус беженцев официально получили 560 заявителей, которые представляют страны Ближнего Востока (Сирия и Ирак, наибольшее количество заявителей из Сирии); страны СНГ, среди которых лидирует Украина, занимают второе место после сирийских беженцев [16].

Между тем, особого внимания заслуживает террористическая угроза, потенциал которой европейские страны пересмотрели после трагических терактов 7 января и 13 ноября 2015 года в Париже и 22 марта 2016 года в Брюсселе. Эти трагические события показали, что основной угрозой для Европы на современном этапе стал терроризма тесно связанный с миграционным кризисом, под прикрытием которого в ЕС проникают целые группы радикальных исламистов и представителей так-называемого «Исламского государства» [10].

Угроза терроризма стала не только проблемой международной, но и Европы, в том числе представляющая риски для Республики Молдова. Так, в конце 2014 года в Кишиневе была пресечена деятельность преступной группировки, специализировавшейся на торговле радиоактивным ураном. По словам пресс-секретаря Службы информации и безопасности (СИБ) Е. Вицу, радиоактивный уран предназначался для группировки «Исламское государство». А 18 ноября 2015 года, в Международном аэропорту Кишинева были задержаны двое молодых людей, в багаже которых была обнаружена литература «радикального характера и прочие исламистские предметы». По заявлению в пресс-релизе пограничной полиции, оба задержанных граждане Республики Молдова и оба судимы, один из которых – за убийство. В тюрьме он принял ислам.

При досмотре личных вещей пограничники нашли также записи с перечнем стран ЕС, куда направлялись задержанные. Конечный пункт назначения – Франция [23].

«Удобное» географическое расположение Республики Молдова на границе с Европейским Союзом может стать причиной не только превращения страны в транзитную зону для беженцев, но и для радикальных исламистов. Государство находится в затяжном политическом кризисе, что соответственно влияет на уровень безопасности, а финансирование ЕС многочисленных программ по укреплению границ расходуется неэффективно. Как следствие, слабыми местами могут воспользоваться международные террористические организации для достижения своих целей [21].

По данным руководителя Федерального ведомства по защите Конституции Германии (германская контрразведка) Х.Г. Маасена, среди потоков мигрантов в Европу проникают террористы и вербовщики. Еще в 2014 году власти Германии задержали 40 подозреваемых в причастности к террористическим организациям среди просителей убежища, а в 2015 году было задержано порядка 60 военных преступников. Согласно информации, предоставленной Европолом, в конце 2015 года на территории Европейского Союза находилось около 5000 джихадистов, прошедших подготовку в лагерях террористов [9].

В результате приостановки потока беженцев по налаженным миграционным маршрутам, через которые вместе с мигрантами проникали и террористические элементы, эти потоки могут измениться и на их пути может оказаться Республика Молдова, превратившись в транзитное государство для мигрантов и террористов.

После теракта на борту российского лайнера А321, в результате которого погибли 224 человека, российские авиакомпании получили чёрный список стран, в который попала и Республика Молдова. Затянувшаяся реформа правоохранительных органов, назначение на ключевые посты людей по партийному критерию, а не по профессиональному, частые смены правительства – все это не способствует повышению безопасности Республики Молдова. В свою очередь международные террористические группировки и организации умело используют слабые места любого государства и бреши в системе обеспечения безопасности для достижения своих целей [23].

По мнению ряда экспертов, миграционный кризис в Европе стал своего рода тестом на прочность Европейского Союза: «политика гостеприимства» и «открытых дверей», проводимая Германией в отношении мигрантов, в нынешних условиях ещё сильнее усугубляет положение. Очевидно, что ФРГ руководствуется национальными интересами в проводимой внутренней и внешней политике, однако массовые потоки беженцев в Европу действуют разрушительно на одну из основ Европейского Союза – единство. Между государствами-членами ЕС давно существуют разногласия, особенно в контексте общей внешней политике и политики безопасности, но с возникновением миграционного кризиса и его обострением разногласия усилились, в том числе и в отношении проводимой Германией внешней политики, которая отвечает скорее интересам самой Германии, чем ЕС в целом.

Существующие риски приостановления Шенгенского соглашения представляются лишь как паническая реакция национальных правительств на неспособность справиться с потоком мигрантов. Временное ограничение передвижения в некоторых странах Шенгенской зоны не отразится в целом на одно из главных достижений ЕС и фундаментальных прав граждан – свободу передвижения. При этом ЕС будет выделять значительные средства на укрепление внешних границ, а Республика Молдова как государство граничащие с ЕС может оказаться в затруднительном положении, если не будет проводить качественные реформы и добросовестно выполнять договоренности по усовершенствованию системы безопасности и борьбы с коррупцией.

Таким образом, миграционный кризис в Европе, ставший самым масштабным со времен Второй мировой войны, спровоцировал ряд угроз и рисков, с которыми ЕС уже столкнулся и с которыми ему только предстоит столкнуться. Внешнеполитические действия ФРГ в рамках Европейского Союза и за его пределами, направленные на разрешение миграционного кризиса, не данном этапе не достаточно эффективны для большинства стран ЕС и всего союза в целом. В то же время германские власти преследуют свои интересы, которые выражаются в увеличении политического веса Германии в ЕС и экономические выгоды от притока мигрантов в страну в краткосрочной и долгосрочной перспективе.

Республика Молдова, не являясь полноправным, а только ассоциированным членом Европейского Союза, стала частью политического и экономического пространства безопасности ЕС. Кризисные явления в ЕС оказывают прямое и косвенное влияние на Молдову. В этой связи был обозначен ряд угроз, с которыми может столкнуться Республика Молдова.

Угрозы для Республики Молдова в свете миграционных рисков заключаются в целом ряде внутренних факторов. К ним можно отнести высокий уровень коррупции, затрагивающей практически все сферы общественной жизни, а также неспособность государственных институтов и учреждений профессионально и вовремя реагировать на внешние вызовы, возникающие на современном этапе.

Политическая нестабильность, высокий уровень коррупции и низкий уровень администрирования делают Республику Молдова ещё более привлекательной для потенциальных потоков нелегальной миграции. Республика Молдова с её недостаточно защищенными границами может трансформироваться в транзитный маршрут для беженцев, стремящихся в Европейский Союз. При этом могут последовать жесткие меры со стороны европейских властей за неспособность и неготовность государственных учреждений справиться с возможным потоком беженцев и обеспечить безопасность на границах. К тому же концентрация внимания на внутренних проблемах Европейского Союза и урезание финансирования программ способны повлиять не только на интеграционные процессы в Молдове, но и на политическую ситуацию в целом. Поскольку реформы, проводимые в Республике Молдова, продвигаются с трудом и медленно, ослабление контроля и снижение финансирования в условиях сложившейся внутренней политической нестабильности в Молдове могут ухудшить политическую обстановку в стране, оказав негативное влияние на европейский внешнеполитический

вектор Молдовы, создав благоприятную почву для оппозиционных сил.

Географическое расположение Республики Молдова на границе с Европейским Союзом может стать причиной не только превращения страны в транзитную зону для беженцев, но и для радикальных исламистов. Государство находится в затяжном политическом кризисе, что соответственно влияет на уровень безопасности, а финансирование Европейским Союзом многочисленных программ по укреплению границ расходуется неэффективно. Как следствие, слабыми местами могут воспользоваться международные террористические организации для достижения своих целей.

В этих условиях необходимо обеспечить действенный пограничный контроль, процедуру предоставления убежища согласно европейским нормам. Необходимо усилить борьбу в сфере торговли людьми, а также усовершенствовать эффективность системы управления миграцией в соответствии с европейскими нормами.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Council of the European Union. External aspects of migration. FOREIGN AFFAIRS COUNCIL, Monday 18 April in Luxembourg, 4 p. file:///C:/Users/User/Downloads/Background%20FAC%2018%20April%202016.EN%20(1).pdf (дата обращения 26.04.16).

2. Gernot H. Germany budgets for more spending on migrants, security. In: Reuters. 23 march 2016, http://www.reuters.com/article/us-germany-budget-idUSKCN0WP173 (дата обращения 26.04.16).

3. Hallett N. 5,000 Islamic State-Trained Jihadis Could Be in Europe, Says Europol Chief. In: Breitbart, 20 feb. 2016, http://www.breitbart.com/london/2016/02/20/5000-islamic-state-trained-jihadis-could-be-in-europe-says-europol-chief (дата обращения 26.04.16)

4. Kraatz S., Dimova M. Labour Market Integration of Refugees: EU Funding Instruments. In: Policy Department A: Economy and Scientific Policy European Parliament. 2015, 12 p.http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/570005/IPOL_BRI(2016)570005_EN.pdf (дата обращения 26.04.16).

5. Migrant support measures from an employment and skills perspective (MISMES) Moldova. In: European Training Foundation. The European University Institute or the EU institutions. May 2015, 60 p. http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/74448D14C3CF2E3CC1257E9A002CABBE/$file/MISMES%20Moldova.pdf (дата обращения 26.04.16).

6. Migrant crisis: Greece starts deportations to Turkey. In: BBC News Services, 04.04.16, http://www.bbc.com/news/world-europe-35956836 (дата обращения 26.04.16).

7. Parkes R. European Union and the Geopolitics of Migration. In: Ulpaper. Swedish Institute of International Affaires. № 1, 2015, p. 11 http://www.ui.se/eng/upl/files/111585.pdf (дата обращения 26.04.16).

8. Politică prietenoasă în domeniul migrației și azilului. În: Politica MAI al Republicii Moldova prin prisma activităților desfășurate în anul 2015. p. 57-68 http://www.mai.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_mai_2015.pdf (дата обращения 26.04.16).

9. Hallett N. 5,000 Islamic State-Trained Jihadis Could Be in Europe, Says Europol Chief. In: Breitbart, 20 feb. 2016, http://www.breitbart.com/london/2016/02/20/5000-islamic-state-trained-jihadis-could-be-in-europe-says-europol-chief (дата обращения 26.04.16).

10. Васильев В. Миграция как благо и обуза для Германии. В: Международная жизнь №3, 2016, с.67-68 https://interaffairs.ru/virtualread/ia_rus/32016/files/assets/downloads/publication.pdf (дата обращения 01.04.2016).

11. Европейская Комиссия. Реализация Европейской политики соседства в Республике Молдова. Достигнутый в 2014 году прогресс и рекомендации к действиям. В: Совместный рабочий документ. Брюссель, 25 марта 2015 г. http://eeas.europa.eu/delegations/moldova/documents/press_corner/repulic-of-moldova-enp-report-2015_ru.pdf (дата обращения 26.04.16).

12. Европейская панель Восточного партнерства по миграции и убежищу 2016. Рабочая программа. http://eapmigrationpanel.org/ru/country/moldova (дата обращения 01.04.16).

13. Маринин А. Неконтролируемая массовая миграция–угроза европейской безопасности. В: Зарубежное военное обозрение. № 10, 2015, с. 5-6 file:///C:/Users/User/Downloads/ZVO-2015-10.pdf (дата обращения 26.04.2016).

14. Миграционный кризис: выиграет ли Молдова от транзита беженцев. В: Sputnik Moldova. 12 октября 2015, http://ru.sputnik.md/news/20151002/2123186.html (дата обращения 26.04.16).

15. Молдова: встреча по вопросам неурегулированной миграции и торговли людьми в свете нынешнего миграционного кризиса в Европе. Апрель 2016, В: EU Neighbourhood Info Centre. http://eaptc.eu/ru/news/view-moldova-vstrecha-po-voprosam-neurehulyrovannoy-myhratsyy-y-torhovly-ljudmy-v-svete-nyneshneho-myhr.html (дата обращения 26.04.16).

16. Петрик А. Молдова: как решается вопрос беженцев. В: Sputnik Moldova. 17 января 2016, http://ru.sputnik.md/moldova/20160117/4165429.html (дата обращения 26.04.16).

17. Постановление № 153 от 15.07.11. Стратегия национальной безопасности Республики Молдова. http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=340510&lang=2 (дата обращения 26.04.16).

18. Постановление № 808 от 7 октября 2014. Национальный план действий по реализации Соглашения об ассоциации Республики Молдова – Европейский Союз на 2014-2016 гг. http://dcfta.md/uploads/0/images/large/i-obshie-principy.pdf (дата обращения 26.04.16).

19. Постановление № 914 от 07.11.2014. Положения об организации и функционировании, структуре и предельной численности Бюро по миграции и убежищу, подведомственного Министерству внутренних дел.. http://lex.justice.md/ru/355409 (дата обращения 26.04.16).

20. Постановление № 1005 от 10.12.2014. Об утверждении Национальной стратегии интегрированного менеджмента государственной границы на период 2015-2017 гг. и Плана по внедрению Стратегии. Приложение № 1 к постановлению. http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=355944&lang=2 (дата обращения 26.04.16).

21. Раку О. Миграционный кризис: возможные риски для Молдовы и пути решения. В: Sputnik Moldova. 24 сентября 2015, http://ru.sputnik.md/analytics/20150924/1983310.html (дата обращения 26.04.16).

22. Романова Е. Смена миграционной парадигмы в Германии в XXI веке. В: Миграционные проблемы в Европе и пути их решения. Доклады Института Европы № 315 Москва: ИЕ РАН, 2015. с. 40-41.

23. Семёнов Ю. Транзитная зона. Молдавия может стать перевалочным пунктом для террористов. В: Лента Ру, 25 ноября 2015, https://lenta.ru/articles/2015/11/25/moldavia (дата обращения 26.04.16).

24. Синдеев А. Германия и внешнеполитические аспекты кризиса с беженцами. В: Аналитические записки. Институт Европы РАН №21, 2015 с. 7 file:///C:/Users/User/Desktop/anazap21.pdf (дата обращения 26.04.2016).

25. Станет ли Молдова перевалочным пунктом для беженцев. В: Moldinfo. Свободное агентство. 3 октября 2015, http://moldinfo.ru/mir/12582-bezhenci.html (дата обращения 26.04.16).

CADRUL CONCEPTUAL DE ORGANIZARE ȘI FUNCȚIONARE AL SERVICIULUI MILITAR ÎN CONTEXTUL REFORMEI FORȚELOR ARMATE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Ion COROPCEAN[1]

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE MILITARY SERVICE ORGANIZATION AND OPERATION IN THE CONTEXT OF THE ARMED FORCES REFORM OF REPUBLIC OF MOLDOVA

Every citizen contributes to the country's defense exercising the constitutional duty of defending the Homeland, and military service is an activity designed to ensure the functioning and management of the Armed Forces in peacetime and war. Military service is the constitutional mechanism by which citizens contribute to ensuring the defense of the state.

Keywords: Constitution of the Republic of Moldova, homeland defense, military service, military rights.

Constituită după voința și idealurile de libertate, suveranitate și independență, Armata Națională a fost și rămâne devotată poporului în orice condiții și împrejurări istorice. Aceste principii au fost consfințite și în Legea supremă a țării – Constituția Republicii Moldova, unde se stipulează că Forțele Armate sunt subordonate exclusiv voinței poporului pentru garantarea suveranității, independenței, unității, integrității teritoriale și democrației constituționale, iar apărarea Patriei este un drept și o datorie sfântă a fiecărui cetățean [1]. Așadar, serviciul militar în Republica Moldova are proveniență constituțională și este organizat pentru asigurarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a statului. Astfel, în Constituția Republicii Moldova sunt prevăzute bazele reglementării juridice în sfera apărării și securității statului și prevederile fundamentale care se referă la îndeplinirea de către cetățenii Republicii Moldova a serviciului militar.

De la începutul formării Forțelor Armate, pentru conducerea politică a statului, o prioritate a fost crearea bazei legislative, a mecanismelor juridice de conducere a activității forțelor armate și a structurilor sale de comandă în scopul asigurării apărării naționale, a stabilității interne și a securității țării. Procesul de creare a bazei legislative militare a fost foarte dificil, deoarece nu existau concepții și programe clare în domeniul securității naționale și al construcției militare în stat, sistematizate și coordonate cu interesele fundamentale ale statului.

Cadrul conceptual de organizare și funcționare a serviciului militar a fost creat pe 17 martie 1992, când Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 964 cu privire la apărare, Legea nr. 966 cu privire la Forțele Armate și Legea nr. 968 despre obligațiunea militară și serviciul militar al cetățenilor Republicii Moldova. Din acest cadru vom evidenția următoarele aspecte care au fost clar definite: obligațiunea militară, care a stabilit categoria de cetățeni pasibili serviciului militar; organele puterii de stat pentru asigurarea procesului de organizare a serviciului militar, fiind stabilite împuterniciri și mecanisme clare de activitate a acestora; tipurile de serviciu militar prin care a fost stabilit serviciul militar în termen, serviciul militar prin contract și serviciul militar în rezerva Forțelor Armate; componența instituțiilor statului unde serviciul militar poate fi executat, fiind stabilită și definită noțiunea de „Forțe Armate"; stabilite organele puterii de stat și ale administrației de stat, împuternicirile lor, obligațiunile întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor în domeniul apărării și respectiv de organizare a serviciului militar.

Fundamentele de organizare și funcționare a serviciului militar au fost adaptate la cerințele timpului. Astfel, Legea cu privire la Forțele Armate a stabilit expres că conducerea supremă a Forțelor Armate se exercită de Parlament, de Președintele Republicii Moldova, care, concomitent, este Comandantul Suprem al Forțelor Armate, precum și de Guvern, în limitele împuternicirilor determinate de legislație. De asemenea, Ministerul Apărării este organul central al conducerii de stat a Forțelor Armate și exercită nemijlocit conducerea acestora. Ministrul apărării exercită conducerea trupelor prin Marele Stat-Major al Forțelor Armate, subordonat lui nemijlocit. Aici vom menționa că Președintele Republicii Moldova pentru prima dată obține atribuții și competențe definitorii, prin atribuirea funcției de Comandant Suprem al Forțelor Armate. Această hotărâre era una imperativă în situația în care acțiunile de luptă pentru asigurarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova luau amploare. În acest fel, implicarea Președintelui în soluționarea conflictului din raioanele de est a fost una hotărâtoare.

Un alt aspect pe care îl vom evidenția este faptul că sistemul de conducere în Ministerul Apărării a fost constituit pe exemplul sovietic, unde apriori ministrul apărării era văzut ca persoană militară care avea în subordinea sa Marele Stat-Major, care era văzut mai mult ca organ de executare a deciziilor ministrului apărării decât de conducere militară. Ne vom expune pe marginea acestui mecanism creat la acea perioadă, ca unul cu efecte negative întârziate asupra proceselor de dezvoltare a Armatei Naționale la standarde occidentale. Pe o perioadă îndelungată a fost diminuată importanța Marelui Stat-Major ca organ de conducere militară și, din contra, crescute nejustificat prerogativele ministrului asupra conducerii Armatei Naționale.

Referindu-ne la Forțele Armate ca structură de organizare a serviciului militar, vom remarca că inițial prin Legea cu privire la Forțele Armate în componentele sale intrau în exclusivitate trupe regulate și rezerva de militari instruiți. Baza trupelor regulate o constituiau trupele terestre, unitățile de apărare antiaeriană și aviația militară. Noi apreciem această structură ca una corectă și corespunzătoare cerințelor timpului și științei militare, iar introducerea în componența Forțelor Armate a altor structuri a fost mai degrabă o formulă de legiferare a serviciului militar în aceste structuri decât de sporire a potențialului de apărare a țării.

Apărarea Patriei reprezintă datoria și obligația constituțională a fiecărui cetățean al Republicii Moldova. Prevederea menționată a Constituției Republicii Moldova corespunde principiilor și normelor internaționale general recunoscute. Spre

[1] *Ion COROPCEAN, general de divizie (r), ex-șef al Marelui Stat-Major, ex-comandant al Armatei Naționale.*

exemplu, în Declarația universală a drepturilor omului este scris că: „Fiecare om are obligațiuni în fața societății, doar în cadrul căreia poate fi posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalității” [2]. În Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, de asemenea, este fixat că „fiecare om are obligațiuni față de alți oameni și față de acel colectiv de care el aparține” [3]. Statul, asumându-și obligațiunile privind asigurarea drepturilor cetățenilor, are dreptul de a cere de la ei un comportament legal care ar corespunde etaloanelor fixate în normele de drept. În aceste scopuri statul formulează cerințele sale în cadrul sistemului de obligațiuni și stabilește măsuri de responsabilitate juridică pentru neîndeplinirea lor.

Republica Moldova recunoaște necesitatea apărării Patriei, încredințând obligațiunea corespunzătoare fiecărui cetățean moldovean, adică poartă un caracter general. Totodată, pentru diferite categorii de cetățeni manifestările (formele) concrete ale acestei obligațiuni sunt variate, fiind prevăzute în legislație. Potrivit Legii cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei, pentru cetățenii moldoveni obligațiunea militară prevede aflarea în evidența militară, îndeplinirea serviciului militar, participarea la alte forme de pregătire pentru apărarea Patriei. Încredințând obligațiunea militară cetățenilor Republicii Moldova, legea stabilește categorii concrete asupra cărora ea se extinde. Astfel, nu sunt supuși evidenței militare cetățenii care își ispășesc pedeapsa în locurile de detenție, persoanele de gen feminin, cele care permanent își au locul de trai în afara țării, au pierdut cetățenia Republicii Moldova și cele cu rang religios. Sunt scutiți de înrolare în serviciul militar în termen cetățenii care sunt recunoscuți inapți pentru serviciul militar potrivit stării sănătății. Totodată, amânarea încorporării în serviciul militar în termen sau în cel cu termen redus se acordă recruților din motive familiale, de sănătate, în legătură cu necesitatea continuării studiilor, desfășurarea activității de deputat în parlament sau consilier al autorității administrației publice locale de nivelul al doilea [4].

Din exemplele enumerate se poate trage concluzia că nu asupra tuturor cetățenilor Republicii Moldova, care au posibilitate să-și satisfacă serviciul militar, el poate fi încredințat de către stat. Prin urmare, în cazul dat este vorba despre posibilitatea necesară conform legii, adică despre necesitatea juridică. Necesitatea juridică de încredințare a obligațiunii militare diferitor categorii de cetățeni este stabilită de către stat prin intermediul promulgării legii corespunzătoare reieșind din condiții istorice concrete ale vieții publice. Serviciul militar derivă din obligațiunile constituționale ale cetățenilor Republicii Moldova privind apărarea Patriei, iar din serviciul militar derivă obligativitatea serviciului militar în termen pentru unele categorii de cetățeni ai Republicii Moldova. Astfel, în conformitate cu principiul constituțional de egalitate a obligațiunilor, toți cetățenii țării sunt exponenți ai obligativității constituționale privind apărarea Patriei [5], însă nu sunt exponenți ai obligativității juridice a serviciului militar. Prin urmare, obligativitatea serviciului militar, având proveniență constituțională, nu reprezintă o obligativitate constituțională a cetățenilor Republicii Moldova. Astfel, trebuie de considerat inexactă afirmația privind existența obligativității constituționale a serviciului militar și obligațiunii privind îndeplinirea serviciului militar în termen, deoarece obligativitatea privind serviciul militar nu reprezintă o obligativitate egală pentru toți cetățenii Republicii Moldova, aceasta reprezintă o obligațiune juridică a unor categorii aparte.

Așadar, obligativitatea constituțională privind apărarea Patriei reprezintă o necesitate constituțională stabilită de către Republica Moldova în interesele tuturor membrilor societății, care prescrie fiecărui cetățean măsura și tipul de comportament prevăzut de lege în domeniul apărării și securității militare, precum și responsabilitatea pentru îndeplinirea ei inadecvată. În același timp, apărarea Patriei presupune și posibilitatea de a-și asuma benevol responsabilitatea corespunzătoare de îndeplinire a serviciului militar, iar aceasta a fost prevăzută în Regulamentul cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar în Forțele Armate: „Cetățeanul, aflat în evidență militară, care solicită să fie încadrat benevol în serviciul militar prin contract, va depune o cerere ” [6]. În condițiile societății democratice, persoana care are obligațiuni nu reprezintă un obiect pasiv al puterii de stat, ci o personalitate activă pentru care transpunerea practică în viață a obligațiunilor reprezintă un proces liber de exprimare.

Totodată, este necesar de indicat că întregul complex de probleme ce țin de statutul constituțional al serviciului militar, organizarea și funcționarea lui, formele și metodele de îndeplinire a atribuțiilor de serviciu necesită o reglementare juridică minuțioasă. În Capitolul III al Constituției Republicii Moldova, serviciul militar este reglementat din două puncte, fiecare având o însemnătate primordială. Baza principală a acestuia se conține în articolul 57 – „Apărarea Patriei este un drept și o datorie sfântă a fiecărui cetățean”. Cuvintele-cheie „apărare” și „Patrie” necesită o analiză juridică și o caracteristică adecvată. Pentru aceasta este nevoie să ne referim la Capitolul I, unde sunt redate principiile statului, care ne permit să determinăm valorile principale care urmează a fi apărate.

În același timp, în Preambulul Constituției se consemnează că „demnitatea omului, drepturile și libertățile lui reprezintă valori supreme și sunt garantate” [7]: din acest context putem conchide că executarea obligației de apărare a Patriei necesită măsuri concrete menite să asigure drepturile și libertățile tuturor cetățenilor Republicii Moldova și fiecărui în parte. Cu alte cuvinte, unii cetățeni care își îndeplinesc obligațiile militare, apără alți cetățeni antrenați în alte activități ale statului. În spatele formulei constituționale „apărarea Patriei” se conține un profund conținut sociologic, care consolidează toți cetățenii Republicii Moldova și întreaga societate. Fără un asemenea conținut sociologic, serviciul militar se transformă într-un simplu instrument de apărare a puterii și a persoanelor care se află în vârful acestei piramide. Totodată, se pierde sensul noțiunii de „Patrie”.

Astfel, Patria este mediul politic, social și cultural, în care s-a născut, își desfășoară viața și activitatea fiecare popor; teritoriul, locul, cadrul geografic și modul de viață a poporului, limba, cultura și tradițiile [8]. În contextul abordării politico-juridice a serviciului militar, noi vom remarca: această definiție este una neterminată ca conținut și urmează să fie continuată astfel – „pe care le-a moștenit un popor și este obligat să le păstreze, să le apere, să le îmbunătățească și să le transmită generațiilor următoare”. Din aceste considerente, un rol important revine, conform articolului 2 al Constituției, aspectului care caracterizează „câmpul” de activitate a cetățenilor Republicii Moldova și principalele caracteristici ale noțiunii de „Patrie” și a expresiei “Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova”. Deci, asigurarea suveranității pe întreg teritoriul republicii nu este nimic altceva decât apartenența puterii întregului popor, care la rândul său o exercită prin organele sale reprezentative și prin referendum.

Suveranitatea este un atribut esențial al societății moderne, care se manifestă prin independența statului în toate domeniile vieții politice, economice, sociale, culturale etc. și se concretizează prin stabilirea și înfăptuirea politicii interne și externe proprii independente. Pierderea suveranității statului reprezintă, de fapt, supunerea altui stat sau unei uniuni de state ori altor structuri. În urma pierderii suveranității are de pierdut și cetățeanul. Din aceste considerente, libertatea țării și libertatea omului pot să existe numai atunci când aceste caracteristici sunt apărate de un stat suveran.

Este necesar de remarcat și faptul că Constituția Republicii Moldova stabilește că teritoriul este un element constitutiv al statului, precizând că acesta este inalienabil, fără a putea fi înstrăinat. Teritoriul statului reprezintă o noțiune politico-juridică destul de amplă, care presupune existența unor anumite frontiere în interiorul cărora statul exercită deplina suveranitate și acționează în vederea realizării sarcinilor și funcțiilor sale. Totodată, teritoriul reprezintă principalul izvor de existență al poporului. În acest sens, în articolul 3 al Constituției Republicii Moldova se spune că bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiului aerian, apele și pădurile, resursele naturale, precum și alte bunuri aparțin întregului popor [9]. De asemenea, este clar că existența teritoriului permite omului să-și schimbe modul de trai, formele de activitate în vederea îmbunătățirii condițiilor de viață. Pierderea teritoriului (din diferite motive) limitează câmpul de activitate al statului și, concomitent, astfel se reduc posibilitățile de a satisface cerințele cetățenilor lui.

Din punct de vedere legal, importanța teritoriului ni se prezintă în două modalități: în primul rând, teritoriul formează un „câmp de activitate" a Constituției Republicii Moldova, determinând arealul și frontierele de răspândire a legislației; în al doilea rând, teritoriul reprezintă un câmp legal pentru viața și activitatea cetățeanului, garantată și apărată de legislație. Cum se menționează în Legea supremă, fiecare cetățean al Republicii Moldova beneficiază de drepturi, libertăți și are anumite îndatoriri fundamentale consacrate prin Constituție și alte acte legislative.

Vom atrage atenția că actualmente un segment al teritoriului țării este de jure parte a Republicii Moldova, de facto însă regiunea nu este controlată de Guvernul Republicii Moldova . Așa-numita Republica Moldovenească Nistreană și-a autoproclamat independența în 1990, care nu i-a fost recunoscută de nici un stat. Regimul de la Tiraspol controlează această parte a teritoriului țării, aflată la est de râul Nistru, dar și șase comune, precum și municipiul Tighina, situate la vest de râul Nistru. Din acest punct de vedere, vom menționa că și legislația despre serviciul militar de jure are răspândire asupra acestui teritoriu, de facto însă nu. Astfel, cetățenii Republicii Moldova din stânga Nistrului au toate drepturile și libertățile constituționale pentru a se încadra în serviciul militar în Forțele Armate naționale. Ei se folosesc larg de aceste libertăți, iar unii, conform meritelor și pregătirii profesionale, au ajuns la cele mai înalte funții militare, inclusiv cea de Șef al Marelui Stat-Major al Armatei Naționale. Pe de altă parte, Republica Moldova nu are unitățile sale militare în acest teritoriu, iar regimul de la Tiraspol a înființat și menține forțe armate ce servesc regimului separatist, unde o parte din cetățeni sunt impuși să satisfacă serviciul militar în aceste structuri nerecunoscute. Vom remarca faptul că, în cadrul dialogului politic de soluționare a diferendului transnistrean și asigurare a integrității teritoriale a țării, pe agendă va fi necesar de inclus și problematica de a avea Forțe Armate integrate și respectiv necesitatea de a aprecia statutul acelor persoane care au satisfăcut serviciul militar în structurile militare nerecunoscute.

În acest context, putem constata că în Constituția Republicii Moldova există o serie de noțiuni care determină, din punct de vedere juridic, termenul „Patrie", iar în baza lui – și a noțiunii de „apărare a Patriei". De aici putem să stabilim și conținutul noțiunilor de „datorie" și „obligație" a cetățeanului Republicii Moldova. Dicționarul Explicativ Român descrie noțiunea de „datorie" în felul următor: sarcină morală sau materială obligatorie; îndatorire; angajament; obligație [10]. De asemenea, se poate considera că îndatorirea este o categorie morală care reprezintă atitudinea omului față de societatea umană căreia îi aparține atât din punct de vedere istoric, cât și genetic. Obligația este mai mult o noțiune juridică ce corespunde drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. Dacă omul se bucură de drepturile și libertățile sale, atunci este clar că este necesar ca el să aibă și anumite obligații față de societate și față de stat, ultimul căpătând un statut de garant.

După cercetarea noțiunii constituționale „Apărarea Patriei este un drept și o datorie sfântă a fiecărui cetățean" e necesar de privit și a doua parte din același articol: „Serviciul militar este îndeplinit … în condițiile legii". Un asemenea act normativ este Legea cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei. Vom concluziona că această lege stabilește clar că obligațiunea militară este o datorie constituțională a cetățenilor Republicii Moldova.

Totodată, este necesar de menționat că, în politica de organizare a serviciului militar, nu au fost trecute cu vederea nici drepturile și libertățile omului garantate atât de Constituție, cât și de legislația internațională în acest domeniu. Astfel, pe 22 iulie 2005 a fost adoptată Legea cu privire la statutul militarilor, care stabilește statutul juridic și modul de executare a serviciului militar. Prin acest act normativ s-a încercat de a transforma drepturile și libertățile cetățeanului, consfințite în Titlul II al Constituției, într-un statut juridic al cetățenilor, care execută serviciul militar. Ideea principală a legii nominalizate constă în faptul că, cu toate particularitățile serviciului militar, cetățenii Republicii Moldova își păstrează drepturile și libertățile garantate de Constituție.

Dezvoltarea valorii sociale a serviciului militar ar urma să fie o prioritate în procesul desfășurării reformei militare. Noi considerăm că în cadrul reformei Forțelor Armate ale Republicii Moldova rămâne actuală schimbarea accentului de pe prioritățile dezvoltării potențialului tehnic pe dezvoltarea potențialului uman, iar ținta reformei nu este o structură nouă, ci militarul motivat și responsabilizat prin serviciul militar pe care îl prestează. Asigurarea securității militare a statului este direct dependentă de ridicarea prestigiului serviciului militar pentru generația tânără. Iar construcția aspectului exterior nou al armatei depinde direct de prestigiul armatei în societate. Iată de ce este stringent necesară de o nouă Concepție a educației militar-patriotice a tineretului, care să răspundă noilor provocări la adresa securității și aspirațiilor de integrare europeană a statului.

Or , un element ce fortifică prestigiul serviciului militar este cu siguranță pachetul de drepturi și libertăți pe care le oferă statul militarilor săi, pe care mai jos ne propunem să le examinăm. Efectuând o analiză a drepturilor și libertăților militarilor garantate prin legislația în vigoare și ținându-se cont de caracterul lor, le putem

diviza în câteva grupuri: *Drepturi și libertăți individuale; Drepturi și libertăți politice; Drepturi și libertăți social-economice.*

1. *Drepturi și libertăți individuale.* Din spectrul larg de drepturi și libertăți ale omului, cele mai importante sunt dreptul la viață, integritatea fizică și psihică, deoarece erorile ce duc la încălcarea acestor drepturi sunt practic irecuperabile. Totodată, nimeni nu este în drept să lezeze onoarea, demnitatea, reputația profesională, să amenințe cu violență sau să atenteze la viața și sănătatea militarilor în timpul îndeplinirii obligațiilor serviciului militar [11]. De asemenea, conducătorii structurilor militare sunt obligați să întreprindă toate măsurile necesare pentru eliberarea militarilor aflați în prizonierat sau în situația de ostatic [12]. Legislația în vigoare garantează militarilor dreptul la corespondență secretă, dreptul la informație, libertatea creației. Militarii, ca și toți cetățenii republicii, au dreptul la protecția juridică a drepturilor, libertăților și intereselor lor legale. Tot în această categorie de drepturi și libertăți putem include și dreptul militarilor de a practica un cult religios recunoscut de stat și să participe la ritualuri religioase, în afara timpului de exercitare a obligațiilor serviciului militar, ele fiind prevăzute în Legea cu privire la statutul militarilor [13].

2. *Drepturi și libertăți politice.* Cu toate că militarii fac parte dintr-o categorie aparte a populației, ținându-se cont de particularitățile serviciului militar, ei nu au fost lipsiți de drepturile electorale, având posibilitate să participe la referendum și la alegeri. Totodată, militarii prin contract, indiferent de gradul militar și de funcția deținută, au dreptul de a fi aleși într-o funcție electivă. În același timp, ținându-se cont de specificul serviciului militar, legislația națională nu le permite militarilor, pe perioada îndeplinirii serviciului militar, să facă parte din partide sau alte organizații social-politice, să declare greve sau să participe la ele.

3. *Drepturi și libertăți social-economice.* În această categorie pot fi incluse o serie de drepturi garantate de Constituție, Codul muncii, legislația militară și alte acte normative, cum ar fi: dreptul la muncă, dreptul la învățătură, dreptul la odihnă, dreptul la ocrotirea sănătății etc.

Dreptul la muncă militarul prin contract îl realizează în mod specific, efectuând serviciul militar și îndeplinind obligațiile sale funcționale. Însă este necesar de menționat că militarii nu pot să dețină alte funcții retribuite, cu excepția activităților științifice, didactice și de creație. De asemenea, legislația stabilește că perioada aflării militarului în serviciul militar este inclusă în vechimea în muncă generală și în stagiul de cotizare ce acordă dreptul de a primi sporuri pentru vechimea în muncă, pensia de asigurări sociale de stat, indiferent de termenul ce a trecut de la data eliberării din serviciul militar până la data încadrării în câmpul muncii.

Pentru militarii prin contract, săptămâna de serviciu este, la fel ca și la angajații civili, de 5 zile cu 2 zile de odihnă. Pentru îndeplinirea atribuțiilor de serviciu în afara orelor de program, comandanții sunt obligați să acorde militarilor și cetățenilor antrenați în pregătirea militară recuperări pentru odihnă în alte zile, ținând cont de interesele de serviciu. Vom constata că militarilor nu li se plătesc orele suplimentare și de noapte, întrucât din moment ce militarii sunt remunerați în zile calendaristice, în armată nu există ore suplimentare și de noapte. Iar acestea în viața unui militar pe contract încep din prima zi: serviciul interior, serviciul de gardă și de garnizoană, activități pe alarmă, deplasări la centrele de instruire ș.a. Aici e simplu de calculat că un locotenent care pe săptămână va avea două servicii de gardă va acumula 72 ore de lucru, cea ce este practic dublu față de orele de muncă remunerate pentru un funcționar public. Această discriminare în modalitatea de salarizare a militarilor urmează să fie exclusă prin modificarea legislației.

Deopotrivă cu toți cetățenii, militarii au dreptul la odihnă. Acest drept este asigurat prin stabilirea timpului de îndeplinire a obligațiilor de serviciu, care nu va depăși 40 ore pe săptămână. Atât în orarul zilnic, cât și în regulamentul timpului de serviciu sunt prevăzute ore pentru îndeplinirea obligațiilor de serviciu, pentru servirea hranei, pregătirea individuală, iar pentru militarii în termen – și timpul pentru odihnă, plimbări etc. [14]. De asemenea, militarii se bucură de dreptul la zile de odihnă și de sărbători, acordarea concediilor anuale, concediilor suplimentare, medicale, pe motive familiale, pentru studii.

Este important, de asemenea, că militarii, în conformitate cu legea cu privire la statutul militarilor, beneficiază de dreptul la asistență medicală și tratament (ambulatoriu și staționar) gratuit, acordat în subunitățile, unitățile și instituțiile medico-militare. Alte drepturi de care se bucură militarii sunt dreptul la asigurare alimentară și cu echipament, dreptul la asigurare financiară, dreptul la indemnizații, care au ca scop crearea condițiilor favorabile pentru îndeplinirea obligațiilor de serviciu, a sarcinilor de luptă și a misiunilor speciale ale militarilor.

Un alt drept garantat de lege este asigurarea militarului pe contract cu spațiu locativ de serviciu din fondul de serviciu disponibil al Ministerului Apărării. Militarii în termen sunt asigurați necondiționat cu spațiu locativ de cazarmă la locul executării serviciului militar, care trebuie să corespundă normelor stabilite de regulamentele militare [15]. Însă militarii prin contract au fost lipsiți de dreptul la spațiul locativ ca proprietate, astfel practic – la eliberare din rândurile Forțelor Armate, cu dreptul de a primi pensie militară, ei trebuie să reîntoarcă Ministerului Apărării spațiul locativ de serviciu. Aceasta este cea mai gravă problemă în domeniul protecției sociale a militarilor, care urmează a fi rezolvată de legislație prin instituirea unor mecanisme ce ar permite revigorarea ei după exemplul țărilor europene: salariu decent, posibilitatea de a lua credite preferențiale garantate de Ministerul Apărării, construcția locuințelor de către Ministerul Apărării, oferite spre vânzare militarilor la costul real ș.a.

O categorie aparte de drepturi de care dispun militarii aflați la îndeplinirea obligațiilor serviciului militar este dreptul la păstrarea, purtarea, folosirea și aplicarea armei. Militarii au dreptul să aplice, ca măsură excepțională, arma de foc din dotare, în**t**r-un șir de circumstanțe [16]. Totodată, este necesar de menționat că modul de aplicare a armei pe timp de pace, urmările și măsurile necesare pentru asigurarea protecției cetățenilor din jur sunt pe larg descrise în regulamentele militare. Astfel, prin dreptul de a purta și întrebuința arma în timpul executării serviciului militar, militarul primește drepturi exclusive, iar aceasta dictează reguli stricte de evidență și aplicare. Regimul armelor reprezintă o temă importantă cu sensibilizare directă a securității naționale. Este cazul când lacunele în asigurarea unei evidențe stricte a armelor, controlului acestora, pazei lor sigure, precum și a condițiilor în care cumpărarea, înstrăinarea, deținerea, portul, folosirea armelor cu destinație civilă și a munițiilor, precum și operațiile cu acestea afectează direct securitatea cetățeanului, în particular, și a statului, în general [17]. Aceasta explică de ce controlul armamen-

tului, ca mecanism de asigurare a securității naționale, este parte componentă a tratatelor internaționale și a regulilor stricte adoptate în legislația națională.

O succintă analiză a drepturilor și libertăților militarilor garantate de legislația în vigoare ne permite să afirmăm cu certitudine că problema asigurării drepturilor și libertăților omului în unitățile militare și instituțiile Ministerului Apărării au evoluat și se încadrează în largul proces de democratizare a societății și constituirii unui stat democratic. De asemenea, este necesar de menționat că o condiție esențială pentru respectarea legislației în domeniul drepturilor și libertăților militarilor rămâne cunoașterea acestor drepturi și a mecanismelor de aplicare.

Toate cele expuse în politicile de organizare a serviciului militar ne permit să identificăm noi concepte de organizare și funcționare a acestuia, care să corespundă actualei arhitecturi de securitate și noilor provocări la adresa mediului de securitate. În prezent, Armata Națională parcurge un amplu proces de profesionalizare, ceea ce presupune trecerea în perspectivă de la serviciul militar obligatoriu (mixt) la sistemul completării unor unități militare cu militari pe bază de contract pentru a răspunde cerințelor social-politice și militare, interne și internaționale, în conformitate cu evoluțiile mediului de securitate. În acest proces, potrivit noilor reglementări statuate la nivel național, rolul, locul și importanța profesiei de militar se va extinde, fiind pus accentul pe efectivul de soldați și sergenți angajați pe bază de contract.

În prezent însă Armata Națională se confruntă cu problema capacității reduse de a menține/completa efectivul de sergenți și soldați angajați prin contract (cu resurse umane capabile să însușească arta militară). Problema identificată și expusă se referă în principal la categoria de soldați și sergenți. În perspectiva trecerii de la serviciul militar obligatoriu la sistemul completării unor unități militare cu militari pe bază de contract, este de așteptat ca problematica menținerii resursei umane spre cariera militară să se contureze ca o provocare esențială, a cărei abordare va necesita, cu siguranță, atât o schimbare de atitudine, cât și o viziune politică clară, fermă și de lungă durată.

Vom remarca principalele probleme de completare a serviciului militar cu sergenți și soldați angajați prin contract: alternativa locurilor de muncă mai bine remunerate; diminuarea statutului social de apărător al țării; lipsa motivației tinerilor pentru angajare în serviciul militar; lipsa vizibilității rezultatelor reformelor în sectorul de apărare; resursele materiale și tehnice, necesare pentru desfășurarea activităților cotidiene, sub nivelul de calitate corespunzător. Printre factorii care diminuează statutul social de apărător al țării vom menționa: cultivarea limitată a sentimentului patriotic în rândul tinerilor; opinia publică negativă față de serviciul militar; percepția armatei ca purtătoare a sistemului militar sovietic; tendința manifestării subculturii armatei sovietice în Armata Națională; atenția redusă a mass-media față de armată; comunicarea deficientă între Ministerul Apărării și mass-media. Printre factorii ce influențează lipsa motivației tinerilor pentru serviciul militar vom evidenția: remunerarea și stimularea materială redusă a profesiei de militar; cheltuieli adiționale pentru achiziția atributelor specifice ținutei militare; protecția socială necorespunzătoare specificului serviciului militar; lipsa asigurării cu condiții de trai a militarilor [18, p. 4, 37].

Ministerul Apărării urmează să fie preocupat de examinarea și soluționarea problemelor identificate. În studiul „Propuneri de politică publică. Sporirea atractivității serviciului militar prin contract", ca soluție pentru domeniu se propune opțiunea de mărire a numărului militarilor în misiunile internaționale de menținere a păcii la care participă Republica Moldova. Această opțiune ar asigura creșterea atractivității profesiei militare, dat fiind numărul mare de militari care doresc să participe la astfel de operațiuni.

Considerăm că sporirea participării contingentelor Armatei Naționale la misiuni în afara frontierelor naționale este un factor ce va constitui un punct atractiv pentru tinerii care vor veni ca voluntari în armată atât datorită caracterului inedit al unor asemenea activități, care va necesita o pregătire profesională specială, însușirea și formarea unor deprinderi, abilități și priceperi de utilizare eficace a armamentului și echipamentului, posibilitate maximă de afirmare militară, cât și a remunerării care este atractivă, în comparație cu mărimea unor salarii obținute atât în sectorul privat, cât și public din țara noastră. Perspectiva participării la misiuni de menținere a păcii și a acțiunilor în astfel de misiuni reprezintă o satisfacție morală și profesională pentru militarii de carieră. Implementarea opțiunii va duce la îmbunătățirea culturii organizaționale din Armata Națională, iar soldații și sergenții care vor participa în misiuni vor reprezenta o sursă temeinică de experiență și educație militară. Prin urmare, calitatea și imaginea Armatei Naționale vor avea de câștigat, fapt ce va duce la creșterea atractivității serviciului militar prin contract atât din interior, cât și din exterior. Participarea la misiuni de menținere a păcii va contribui la sporirea gradului de profesionalism și operaționalitate a efectivului, la menținerea/sporirea aptitudinilor profesionale datorită rotației și experienței practice, astfel contribuind la creșterea capacității armatei de a-și îndeplini misiunile stabilite în documentele de politici [19, p. 22].

În opinia noastră, inițierea și desfășurarea unei campanii de promovare a imaginii serviciului militar în Armata Națională, inclusiv sub aspectul sporirii numărului militarilor prin contract, este foarte importantă, însă faptul de a se baza pe un singur pilon al atractivității, participarea la operațiuni internaționale de menținere a păcii, este insuficient. Este nevoie de un program aparte ce ar lua în considerare toți factorii menționați, devenind ulterior parte din Planul construcției și dezvoltării Armatei Naționale.

În concluzie, vom menționa că Forțele Armate sunt destinate pentru apărarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, pentru lichidarea conflictelor armate, precum și a oricăror altor acte de violență din interiorul țării, care periclitează orânduirea de stat. Fiecare cetățean își aduce contribuția la apărarea țării exercitându-și datoria constituțională de apărare a Patriei, iar serviciul militar este o activitate destinată pentru a asigura funcționarea și conducerea Forțelor Armate pe timp de pace și război. Serviciul militar este mecanismul constituțional prin care cetățenii contribuie la asigurarea apărării statului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Constituția Republicii Moldova*, Chișinău, Moldpres, 2000. 63 p.

2. *Declarația universală a drepturilor omului*, art. 29, În: http:/ /legislatie .resurse -pentru-democratie.org/legea/declaratia-universala-a-drepturilor-omului.php, (vizitat 04.03.2016).

3. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*. Preambul. În: http://www.irdo.ro/file.php?fisiere_id=80&inline, (vizitat 04.03.2016).

4. *Legea cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei*, art. 14, publicată 10.10.2002. În: *Monitorul Oficial,* nr. 137-138.

5. *Constituția Republicii Moldova*, Chișinău. Moldpres, 2000. 63 p.

6. *Regulamentul cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar în FA*, publicat 01.09.2006. În: *Monitorul Oficial* nr. 138-141, art. 14.

7. *Constituția Republicii Moldova*. Chișinău, Moldpres, 2000. 63 p.

8. *Dicționarul explicativ al limbii române. Patria*. Dexonline.ro/definitie/patrie. ***În:*** http://dexonline.ro/. (vizitat 22.07.2016).

9. *Constituția Republicii Moldova*. Chișinău, Moldpres, 2000. 63 p.

10. Definiție a noțiunii „Datorie". În: http://dexonline.ro/definitie/datorie. (vizitat 22.07.2014).

11. *Legea cu privire la statutul militarilor*, publicată 30.09.2005. În: Monitorul Oficial nr. 129-130, art. 2.

12. *Regulamentul serviciului interior al Forțelor Armate*. Chișinău, secția de editare a MA, 2009, 379 p.

13. *Legea cu privire la statutul militarilor*. publicată 30.09.2005. În: *Monitorul Oficial* nr. 129-130, art. 11.

14. *Regulamentul serviciului interior al Forțelor Armate ale Republicii Moldova*, Chișinău, secția de editare a MA, 2009. 379 p.

15. *Legea cu privire la statutul militarilor*, publicată 30.09.2005. În: *Monitorul Oficial* nr. 129-130, art.21, p.2.

16. *Regulamentul serviciului interior al forțelor armate ale Republicii Moldova*, Chișinău, secția de editare a MA, 2009. 379 p.

17. Coropcean I. *Regimul armelor în Zona de Securitate a Republicii Moldova*. În: www.vox-nato.wordpress.com/2013/04/17 (vizitat 17.07.14).

18. *Hotărârea Parlamentului nr. 1315 din 26.07.2002 cu privire la aprobarea Concepției reformei militare.* Publicată 15.08.2002. În: Monitorul Oficial nr. 117. Art. 975.

19. Sporirea atractivității serviciului militar. Propunerea Ministerului Apărării de politici publice. În: http://particip.gov.md/libview.php?l=ro&idc=498&id=755 (vizitat 27.05.16).

POLITICI ȘI PROGRAME NEMILITARE ALE ORGANIZAȚIEI NORD-ATLANTICE ÎN CONTEXTUL DIVERSIFICĂRII COOPERĂRII INTERNAȚIONALE

***Silvia MÎTCU*[1]**

NONMILITARY PROGRAMMES AND POLICIES OF NORTH ATLANTIC ORGANIZATIONIN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL COOPERATION DIVERSIFICATION

This article is devoted to programs and activities focusing on science (scientific research, scholarships, grants, expert visits) carrying out and realized by the North Atlantic Alliance to deepen cooperation through research.

Keywords: NATO, science, international cooperation, contributions, security, technology.

Alianța Atlanticului de Nord a fost creată în scopuri politico-militare, însă politicile pe care le realizează gradual sunt supuse diversificării, urmărindu-se cu predilecție consolidarea sectorului de securitate și apărare prin programe și activități de cooperare multilaterală de caracter nemilitar.

„Comitetul celor trei înțelepți" este subdiviziunea instituțională care a propus angajarea cooperării nemilitare în cadrul NATO, inclusiv în domeniul științei și tehnologiei, recomandând „examinarea posibilităților pentru a desfășura acțiuni de colaborare în acest sector de importanță pentru viitorul comunității euroatlantice". În anul 1957 Consiliul Alianței a format Grupul de lucru pentru cooperare științifică și tehnică, ale cărui obiective constau în susținerea programelor naționale de dezvoltare a resurselor științifice și tehnice, dar și în sprijinul schimburilor internaționale și colaborării în sfera științifică. În același an este instituționalizat Comitetul pentru Știință al NATO, întrunit în prima ședință în martie 1958 [14, p. 200–201].

Programele Comitetului pentru Știință sunt îndreptate spre extinderea cunoștințelor științifice și identificarea soluțiilor cu privire la problemele științifice prioritare și la aspectele de mediu cu impact asupra intereselor de cooperare în cadrul Alianței. Notăm că în asemenea format Programul științific al Tratatului Nord-Atlantic s-a dezvoltat mai mult de treizeci de ani, până la încheierea Războiului Rece, bazându-se pe solidaritatea din cadrul Organizației și având menirea mai degrabă „să susțină colaborarea dintre oamenii de știință, decât să finanțeze fie activitățile, fie instituțiile de cercetare" [14, p. 201]. În calitate de suport conceptual-teoretic pentru funcționarea Comitetului de profil menționat s-a aflat ideea care prevedea expres că „progresul tehnico-științific este în măsură să devină factorul determinant în identificarea amenințărilor și determinarea gradului de securitate a statelor membre, cooperarea tehnico-științifică fiind acea sferă care comportă o valoare deosebită pentru comunitatea atlantică"

[1] *Silvia MÎTCU, doctor în politologie, cercetător științific, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

[30, p. 15]. Comitetul pentru Știință este condus de un președinte, în formatul actual fiind cu statutul de locțiitor al Secretarului General pentru afaceri științifice și de mediu, atribuțiile sale fiind consultarea Secretarului General în problemele de știință care prezintă interes pentru Alianță; menținerea legăturilor cu subdiviziunile militare și civile ale Organizației, cu structurile de profil din statele membre și instituțiile internaționale antrenate în realizarea politicilor și programelor de caracter similar; administrarea activităților de implementare a deciziilor adoptate la diferite niveluri și conducerea cu personalul.

Prin urmare, lansarea programelor sub egida Comitetului pentru Știință a fost îndreptată spre asigurarea susținerii investigațiilor științifice de nivel înalt prin dezvoltarea potențialului tehnico-științific al statelor membre și identificarea „oportunităților pentru realizarea progresului economic prin intensificarea cooperării internaționale". În calitate de suport pentru activitatea Comitetului servește un program vast de schimburi științifice, edificat pe alocări financiare anuale care depășesc zeci de milioane de dolari SUA. Acest program de schimburi științifice este considerat unic în felul său, deoarece întrunește participanți din statele aliate și din cele partenere, în perioada *Războiului Rece*, conform T. Kacialova, în calitate de beneficiari figurând și câteva sute de descendenți din țările socialiste. În ordinea de idei reliefată precizăm că inițial activitatea Comitetului a fost canalizată pe realizarea cooperării între statele membre ale Organizației, însă de la începutul anilor '90 spațiul de funcționalitate a acestei structuri instituționale a suferit mai multe transformări și este ancorat pe colaborarea științifică între cercetătorii din țările aliate și din cele partenere, în special din cadrul Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic, subiect la care vom reveni cu unele precizări, în sensul că se sprijină parteneriatul, această prevedere fiind instituționalizată în 1999.

Abordat în ansamblu, Programul științific al Tratatului Nord-Atlantic este structurat în patru subprograme, care, la rândul lor, înglobează mai multe mecanisme de cooperare ce sunt îndreptate spre realizarea mai multor obiective concrete: *burse de cercetare științifică, cooperarea științifică și tehnologică, susținerea infrastructurii de cercetare și știința în serviciul păcii.*

Bursele de cercetare științifică oferă posibilitate de a continua studiile sau investigațiile științifice pe o anumită perioadă fie într-o țară aliată, fie în una parteneră. Obiectivele trasate prin realizarea acestui program de burse sunt îndreptate spre acordarea asistenței în pregătirea cadrelor tinere de cercetători științifici și asigurarea posibilităților egale în domeniul vizat pentru toate statele participante, indiferent de potențialul lor economic. La rândul lor, bursele sunt de patru tipuri: *de bază*, ele sunt destinate studenților, absolvenților și doctoranzilor din instituții tehnice; *de cercetare*, rezervate specialiștilor cu grad științific, capabili să efectueze de sine stătător investigații științifice; *superioare,* sunt acordate specialiștilor de înaltă calificare pentru aprofundarea cercetărilor și ținerea cursurilor; *superioare nominale,* oferite nominal unor cercetători științifici și cadrelor didactice de marcă, obiectivele fiind similare celor precedente [13, p. 22–24]. Notăm că în plan disciplinar-științific întâietatea burselor acordate revine chimiei și fizicii, urmate de biologie și științele inginerești.

Cooperarea științifică și tehnologică are ca obiectiv angajarea și aprofundarea colaborării științifico-tehnologice între oamenii de știință din țările aliate și din cele partenere. Programul este divizat în patru direcții independente [10]: știință fizică, inginerie și tehnologie; știință și tehnologie a vieții; știință și tehnologie de mediu și a pământului; știință și tehnologie civilă în probleme de securitate, asistența acordată fiind prevăzută pentru proiecte de caracter aplicativ. Comitetul pentru Știință sprijină aceste direcții prin mai multe subprograme, cum ar fi: acordarea *granturilor comune,* susținerea *vizitelor experților,* finanțarea *proiectelor comune de cercetare*, formarea *Institutului de Studii Avansate,* organizarea și desfășurarea *seminarelor pentru cercetări avansate și reuniunilor de studii intensive.*

Obiectivul subprogramului ce vizează granturile constă în stimularea cercetărilor științifico-tehnologice prin conjugarea resurselor materiale și intelectuale din diferite țări aliate și partenere deopotrivă. Întrunind doi sau mai mulți participanți, proiectele sunt prevăzute pentru un an sau cel mult doi. Granturile sunt propuse pentru trei direcții prioritare de cercetare: *biotehnologia plantelor; fizica plasmei; pronosticarea și prevenirea catastrofelor naturale și tehnogene.* Este de precizat că granturile sunt acordate mai ales pentru realizarea proiectelor ale căror cheltuieli au fost acoperite în pricipal prin surse naționale de finanțare, dar care se dovedesc a fi insuficiente pentru menținerea cooperării internaționale și n-au fost identificate alte posibilități (de finanțare): resursele financiare sub formă de granturi sunt destinate pentru achitarea drumului și cazării cu prilejul vizitelor de scurtă durată întreprinse în centrele de cercetare sau în universitățile de peste hotare. Acest subprogram nu presupune salarizarea sau acordarea de burse participanților, pe motivul că granturile sunt oferite cercetătorilor și nicidecum structurilor pe care le reprezintă. Precizăm, în contextul de idei reliefat, că prevederile enunțate nu se dovedesc a fi singurele condiții de respectat pentru a putea beneficia de grantul solicitat, alta fiind inadmisibilitatea de a lua parte la mai mult de un singur proiect de grant comun. Aceste exigențe presupun, de asemenea, imposibilitatea de a contracta un grant în contextul continuării activității pe marginea altor proiecte de grant [21], care n-au fost finalizate.

Prin urmare, acest subprogram de susținere a activităților științifice are menire să contribuie la acoperirea cheltuielilor pentru efectuarea vizitelor de scurtă durată, pe o perioadă ce nu depășește două luni, către partenerii din străinătate, suport care trebuie justificat prin publicații la temă.

Subprogramul rezervat vizitelor experților este prevăzut pentru specialiști de înaltă calificare, oferindu-le posibilitate de a întreprinde vizite în instituțiile de cercetare științifică pentru a realiza consultările necesare. Durata sejurului poate cuprinde o perioadă de la câteva zile până la două luni, mijloacele financiare, potrivit lui P. Gordon, vor fi folosite în exclusivitate pentru deplasare și cazare [9, p. 100]. Obiectivele subprogramului sunt îndreptate spre susținerea proiectelor în desfășurare prin acoperirea unor cheltuieli provenite din necesitatea vizitării instituțiilor de cercetare științifică prin compensarea unor costuri de cazare. Una din condiții pentru aplicare este că beneficiarul dintr-un stat aliat trebuie să întreprindă o vizită de expertizare la un centru științific dintr-o țară parteneră, și viceversa, ramurile prioritare de cooperare, ca și în cazul granturilor, *fiind biotehnologia plantelor, fizica plasmei, pronosticarea și prevenirea catastrofelor naturale și tehnogene.*

Prin urmare, subprogramul de susținere a schimbului de vizite permite

specialiștilor de înaltă calificare din statele aliate și din cele partenere are menirea de a consolida cooperarea mutuală prin schimbul de experiență și expertizare științifică.

Formarea Institutului de Studii Avansate cu statut de instituție de studii postuniversitare a avut ca obiectiv de a contribui la difuzarea informației științifice și tehnice, schimbul de experiență și competențe profesionale între cercetători științifici și specialiști prin organizarea întrunirilor și cursurilor instructive pe un termen de până la 10 zile cu participarea până la 15 lectori. Numărul audienților cuprinde de regulă 60–80 de persoane, dintre care circa jumătate sunt cercetători științifici și specialiști din statele partenere, suportul financiar alocat fiind pentru compensarea cheltuielilor de deplasare, costurilor de organizare și diurnelor acordate audienților și lectorilor. Întrunirile de acest gen pot să se desfășoare fie într-un stat aliat, fie în unul partener. În sensul reliefat de idei precizăm că Alianța acordă granturi pentru organizarea instituțiilor de acest profil, numărul lor s-a extins pe măsura aprofundării și diversificării proceselor de cooperare, mai ales în contextul că se solicită un nivel ridicat de predare și de familiarizare a audienților cu cele mai recente elaborări în domeniile vizate.

În concluzie notăm că Institutele de Studii Avansate au menirea să contribuie la aprofundarea cooperării multilaterale, incluzând cercetători științifici și specialiști deopotrivă din statele aliate și din cele partenere. Aceste structuri prin caracterul lor se dovedesc a fi nu atât conferințe științifice și nici simpozioane internaționale, ci mai degrabă cursuri de scurtă durată care contribuie la difuzarea cunoștințelor și stabilirea de contacte, suportul financiar acordat prin intermediul subprogramului contribuind la animarea interacțiunilor științifice în vederea impulsionării dezvoltării cercetărilor și tehnologiilor canalizate pe aspecte ce țin de securitate și apărare.

Organizarea seminarelor pentru realizarea cercetărilor științifice avansate și a reuniunilor de studii intensive face obiectul altui subprogram, prin care se urmărește coordonarea și amplificarea acțiunilor comune în vederea efectuării investigațiilor considerate a fi actuale și de perspectivă. La lucrările acestor consfătuiri participă până la 50 de persoane, întrunirile durând de la două până la cinci zile. Mijloacele financiare sunt alocate în exclusivitate pentru acoperirea costurilor pentru drum și cazare, precum și pentru compensarea cheltuielilor de organizare, în condițiile că 40%–50% dintre participanți la for trebuie să fie din țările partenere. Ca regulă, recomandările adoptate la seminare sunt îndreptate spre concretizarea sferelor și direcțiilor de cooperare, obiectivele urmărite fiind de a orienta comunitatea științifică din țările aliate și din cele partenere către tematicile de importanță și de a determina condițiile necesare de respectat pentru a da curs solicitărilor. Instituția codirectorilor coordonează desfășurarea seminarelor, competențele lor incluzând organizarea forurilor, pregătirea programelor științifice, selectarea participanților, repartizarea îndatoririlor și publicarea concluziilor și recomandărilor, inclusiv într-o culegere din cadrul seriei științifice a Organizației. Conform lui R. Asmus, la lucrările seminarelor se urmărește de a asigura echilibrul numeric între participanții din statele aliate și din cele partenere, însă, pentru a-i imprima o prestanță mai mare de caracter științific, sunt invitați cercetătorii științifici din țări terțe, care pot figura chiar și în calitate de raportori de bază [1, p. 305].

Considerăm, în același context de idei, că „școlile de vară" reprezintă o variantă a reuniunilor de studii intensive și, spre deosebire de seminare, se dovedesc a fi mai costisitoare și de durată mai mare, întrunesc mai mulți participanți și permit de a realiza o activitate mult mai dinamică la nivel interdisciplinar. Această formă de organizare a științei având ca obiectiv de a contribui la ridicarea nivelului general de competențe științifice, treptat a câștigat teren la capitolele răspândire. Anual circa 60 de instituții de cercetare, preponderent americane, potrivit estimărilor realizate de T. Kacialova, sunt beneficiare ale fondurilor de organizare și desfășurare a colocviilor științifice cu durata a două săptămâni în diferite zone ale lumii [32, p. 14–15]. În cadrul „școlilor de vară", conferințele și cursurile sunt ținute, ca regulă, de personalități cu renume, de talie mondială, iar corpul de audienți este alcătuit din persoane bine instruite, având grade științifice, deși în diferite cazuri se admite participarea posesorilor numai ai diplomelor universitare, pentru a le oferi spațiu de creștere și manifestare. Tematica acestor reuniuni este destul de variată, însă prioritatea este acordată pluridisciplinarității, important fiind, de asemenea, că majoritatea rapoartelor au fost publicate și, deci, au contribuit la dezvoltarea cercetării științifice de actualitate și relevanță. Precizăm că publicarea raporturilor este o condiție absolut necesară.

Prin urmare, suportul acordat organizării și desfășurării întrunirilor de studii avansate și intensive asigură menținerea și aprofundarea cooperării multilaterale între cercetătorii științifici prin schimbul de experiență, familiarizarea cu elaborările noi, identificarea tendințelor de dezvoltare a investigațiilor și publicarea lucrărilor științifice, anual fiind editate circa o sută de titluri de cărți. Seminarele, „școlile de vară" și alte forme de organizare a cercetărilor și studiilor se dovedesc a fi utile mai ales specialiștilor înalt calificați din statele partenere, dar și din țările terțe, din cauza că reprezintă oportunități multiaspectuale pentru aprofundarea și extinderea investigațiilor științifice pe care le realizează, date fiind paritățile de participare sau invitațiile speciale [16, p. 115].

Finanțarea proiectelor comune este concepută ca fiind un suport suplimentar de mijloace din partea Comitetului pentru Știință destinat acoperirii cheltuielilor atribuite părții internaționale. Fiind prevăzut cu predilecție pentru suplimentarea cercetărilor fundamentale, subprogramul are menire să sensibilizeze comunitatea de cercetători să participe la realizarea proiectelor de importanță strategică pentru sfera apărării, susține C. Sinclair, citat de T. Kacialova. De la începutul anilor '70, Comitetul pentru Știință a inițiat finanțarea programelor speciale cu o durată medie de cinci ani, al șaselea este rezervat alcătuirii raportului, obiectivul urmărit fiind impulsionarea dezvoltării cercetărilor științifice în industriile tehnologiilor de vârf ale unor state vest-europene, în special pentru a reduce decalajul vizavi de posibilitățile Statelor Unite și Japoniei. T. Kacialova susține, absolut fondat, că programele speciale nord-atlantice corespundeau necesităților specifice europene, au îndeplinit un anumit rol politic în circumstanțele rămânerii în urmă a Europei din cauza nivelului relativ scăzut de finanțare a cercetărilor științifice, insuficienței de personal tehnico-ingineresc calificat și sistemului neadecvat de instruire tehnică. Drept urmare, în intervalul de la începutul anilor '70 până la mijlocul anilor '90 au fost realizate mai multe programe speciale, printre care *Teoria sistemelor, Tehnologia instruirii, Ecologia, Știința despre mare, Interacțiuni aeriene și maritime, Studiul materialelor, Mecanismele transporturilor globale, Activarea selectivă a moleculelor, Poșta electro-*

nică, Sisteme de dispozitive pentru dirijarea robotehnicii, Chimia supramoleculară, Știința pentru stabilitate, factorul uman, haos, ordine și model.

Programul special *Știința pentru Stabilitate* reprezintă unul dintre cele mai importante din lista expusă, obiectivul său fiind de a contribui la dezvoltarea infrastructurii științifice și tehnologice ale Greciei, Turciei și Portugaliei. Potrivit supoziției lui J. Walker, acest program a avut menirea de a crea condiții prin intermediul cărora știința și tehnologia să fie în măsură să contribuie efectiv la creșterea economică și dezvoltarea socială, inițiativă care se înscrie în cadrul celei de-a treia dimensiuni a Alianței. În marea lor majoritate, proiectele se refereau la dezvoltarea agriculturii și industriei agroalimentare, folosirea combustibilului local ieftin pentru producerea energiei electrice, dar și implementarea tehnologiilor avansate pentru modernizarea rețelei telefonice în Portugalia sau perfectarea asigurării software cu aplicarea alfabetului grecesc pentru necesitățile administrației naționale a Greciei. Precizăm că de pe urma realizării acestui program special au avut de beneficiat mai ales Grecia și Portugalia, dat fiind că numărul proiectelor depășise cu mult cifra de 30 către sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90. Unul dintre aceste programe este *Știință pentru Securitate,* dar care a cuprins un diapazon lărgit de tematici sectoriale și s-a extins pentru o durată mai lungă de timp. Astfel, conform lui H. Lee, Grecia și-a asigurat modernizarea sistemului ocrotirii sănătății prin identificarea capacităților de transmitere a datelor și imaginilor medicale, optimizarea constructivă a resurselor și îmbunătățirea instruirii în domeniu [12, p. 23–24], iar Portugalia a reușit să cartografieze suprafața terestră și apele teritoriale de la sudul și estul țării prin aplicarea pe larg a tehnologiilor de teledetectare și de tratare a imaginii, fiind întocmite hărți și formați specialiști în materie.

Din 1993 mai multe state ex-socialiste și ex-sovietice, inclusiv Republica Moldova, au obținut accesul parțial de participare la realizarea cercetărilor științifice prin intermediul programului special *Știință pentru Stabilitate,* direcțiile prioritare de cooperare fiind: tehnologia dezarmării și demontării armamentului; conversiunea industriilor tehnologic avansate; recalificarea specialiștilor din industria militară; asistența în lichidarea obiectivelor militare sau, altfel zis, „restabilirea teritoriilor impurificate ecologic"; extinderea rețelelor de computere spre est.

Prin urmare, programele speciale, dar și alte forme de asistență financiară din partea Alianței reprezintă o sursă importantă de susținere a cooperării prin intermediul acestei structuri, alcătuind o sursă suplimentară indispensabilă, în special din considerente logistice și tehnologice. Semnificația programelor rezidă în faptul că au figurat în calitate de teren de testare pentru angajarea cooperării cu statele partenere și au conturat unele linii directorii de cercetare precum *tehnologia dezarmării, securitatea ecologică, tehnologii avansate și politici tehnico-științifice.* Drept urmare, la începutul secolului XXI cota burselor acordate descendenților din statele partenere a depășit cifra de 70 la 100 și au finanțat desfășurarea unor teme comune cu precădere prin proiecte de grant [16, p. 117].

În împrejurările politice noi, provenite din încheierea Războiului Rece și angajarea cooperării cu statele din Europa Centrală și de Sud-Est, dar și prin lansarea Dialogului Mediteraneean, a suferit transformări statutul proiectului multiaspectual „Știință pentru Securitate", el a devenit un program tehnico-științific de importanță strategică. Semnificația lui a crescut esențial după 1999, nu numai sub aspect științific, dar mai ales în plan politic, din cauza că Programul științific al Organizației a fost reorientat către statele partenere, încurajându-se proiectele comune. Programul este îndreptat spre implementarea rezultatelor tehnico-științifice obținute în scopul asigurării securității, după cum reiese din denumirea lui: potențialul științific și tehnologic provenit din exercitarea cooperării dintre cercetători din statele aliate și cele partenere este folosit pentru a contracara amenințările și riscurile sectoriale la adresa securității și stabilității, cu precădere în regiunea euroatlantică, dar nu numai, ci și în alte spații. Punerea științei și tehnologiei în serviciul asigurării securității s-a amplificat din anii 2003–2004 și s-a înscris în împrejurările concentrării eforturilor pe proiecte comune canalizate pe contracararea terorismului și altor amenințări contemporane. În ordinea reliefată de idei subliniem că în luna iunie 2003 la Kiev a avut loc o întrunire în cadrul căreia au fost coordonate transformări la Programul științific al Tratatului Nord-Atlantic și deja în 2004 Comitetul pentru Știință a venit cu o inițiativă nouă, *Știință pentru Pace și Securitate*, care a substituit Programul ce funcționa din 1958 [33, p. 16]. Acest subiect, specificăm, va fi reluat mai jos.

Revenind la cele patru programe, vom continua cu *susținerea infrastructurii de cercetare,* al cărei obiectiv este de a acorda suport partenerilor Alianței în structurarea și dezvoltarea activităților de organizare și desfășurare a cercetării. Sprijinul este direcționat cu predilecție către partenerii mai puțin dezvoltați și geografic mai îndepărtați, asistența fiind ancorată pe două domenii prioritare: *crearea rețelelor informaționale bazate pe tehnologiile de vîrf* prin promovarea comunicării între cercetători, experți și specialiști din statele partenere și din instituțiile internaționale, scop în care Comitetul pentru Știință organizează seminare speciale, acordă consultanță și asigură cu mijloace financiare pentru procurarea și deservirea echipamentului; *politicile de organizare a cercetărilor științifice și tehnologice* presupun instruirea cadrelor din statele partenere de a administra proiecte științifice și tehnologice naționale și internaționale, organizarea și susținerea stagiilor și cursurilor de perfecționare pentru cercetători, funcționari publici și doctoranzi, fiind desfășurate cu regularitate foruri în probleme de politici științifice.

Programul Știință în serviciul Păcii urmărește consolidarea investigațiilor în vederea aplicării rezultatelor în activitățile industriale sau în soluționarea problemelor de mediu în țările partenere, reunind oameni de știință și reprezentanți ai cercurilor industriale sau ai sferei serviciilor din statele aliate și din cele partenere pentru realizarea proiectelor comune de dezvoltare. Acest program a debutat în 1997, implementarea producându-se cu ajutorul Comitetului pentru Știință, și este ancorat pe susținerea proiectelor preconizate pentru un termen de trei-cinci ani în domeniul aplicativ și dezvoltarea tehnologică: în afară de garantarea financiară a proiectelor, Alianța își asumă cheltuielile pentru expertizare, echipament științific, tehnică informațională, aprovizionarea software, transport și deplasări. Este de precizat că prioritate se acordă proiectelor executate concomitent în câteva țări partenere, fiind indispensabil ca să conțină obiective bine preconizate, buget strict determinat și plan-prospect fezabil de acțiuni [21].

Prin urmare, programele prin intermediul cărora este reglementată și se desfășoară activitatea științifică a Alianței au suferit schimbări la capitolul priorități

și beneficiari, inițial susținerea fiind prevăzută pentru cercetătorii din statele NATO, apoi, în anii '90, sunt admiși oameni de știință din statele partenere, iar din 1999 se produce reorientarea politicilor de acest gen, în sensul că se oferă asistență doar în colaborare, urmărindu-se realizarea proiectelor în comun cu țările care fac parte din Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic. Unele programe, *cooperarea tehnologică și științifică* sunt accesibile și statelor care aparțin Dialogului Mediteraneean. La răscrucea mileniilor, programele de cercetare științifică ale Organizației sunt îndreptate fie spre stabilirea și menținerea cooperării dintre oameni de știință și specialiști din statele aliate și din cele partenere, fie spre susținerea nemijlocită a cercetătorilor și specialiștilor de înaltă calificare din țările partenere. Din anul 1999, colaborarea între oamenii de știință proveniți în exclusivitate din statele membre ale NATO nu mai este sprijinită, excepție făcând programul burselor de cercetare științifică, deoarece în parte este rezervat cooperării dintre cercetători științifici, specialiști, doctoranzi și alte categorii de bursieri din țările care fac parte din Alianță. Astfel, peste 40% din bursele acordate anual sunt oferite pentru deplasarea specialiștilor și oamenilor de știință din țările europene ale Organizației în SUA, circa 30% pentru deplasare din statele partenere în statele europene ale Tratatului Nord-Atlantic, peste 20% sunt rezervate pentru schimburile științifice dintre statele europene ale NATO [29, p. 8].

Revenind la Programul Știință pentru Pace și Securitate, notăm că obiectivele strategice se referă la următoarele direcții strategice:

1) asigurarea securității, păcii și stabilității prin aplicarea științei în scopul reglementării problemelor de actualitate stringentă;

2) susținerea reformelor democratice și dezvoltării economice durabile a statelor partenere;

3) acordarea suportului financiar pentru efectuarea investigațiilor în domeniile prioritare și formarea infrastructurii de cercetare științifică.

În vederea realizării obiectivelor programatice, sunt prevăzute mai multe tipuri de granturi, după cum urmează:

1) stabilirea legăturilor științifice, elaborarea și promovarea ideilor noi;

2) organizarea seminarelor în domeniile de perspectivă pentru cercetătorii științifici și specialiștii în tematică sectorială în vederea schimbului neoficial nemijlocit de informație, rezultate și opinii pe teme concrete pentru a determina direcțiile prioritare de activitate;

3) susținerea investigațiilor de perspectivă și organizarea cursurilor pentru cercetătorii științifici și specialiștii de calificare înaltă;

4) asigurarea deplasărilor, asistența în transmiterea cunoștințelor în domeniile prioritare;

5) reintegrarea tinerilor specialiști care au lucrat în statele aliate în țările lor de reședință pentru a susține întoarcerea în patrie și integrarea în comunitățile de cercetare sau de învățământ [19, p. 140].

Este de subliniat că Alianța Atlanticului de Nord, prin intermediul Comitetului pentru Știință, acordă o atenție deosebită formării și consolidării infrastructurii de cercetare științifică fondată pe tehnologii avansate, cum ar fi rețelele digitale capabile să asigure accesul la internet. Astfel, prin intermediul acestui program au fost create sistemele naționale informaționale de acces la internet ale Republicii Moldova și fostei Republici Iugoslave Macedonia, nemaivorbind de proiectul *Calea virtuală de mătase*, destinat cercetătorilor științifici și cadrelor didactice din instituțiile de învățământ superior din Asia Centrală și Caucazul de Sud. Oportunitatea valorificării acestui proiect important este determinată de necesitatea facilitării accesului rapid la internet și schimbului de informații în contextul că perspectiva apariției în această regiune a rețelei de fibre optice este cu șanse foarte mici de realizare, fapt pentru care s-a hotărît de a folosi comunicațiile prin satelit în vederea conectării la internet [31].

Notăm că în fiecare țară participantă a fost stabilit câte un Institut Național de Cercetare și Educație Networks; Republica Moldova nu face excepție, fiind nominalizată Academia de Științe a Moldovei, pentru a răspunde necesităților rețelelor naționale ale instituțiilor de educație și cercetare. Institutele Naționale de Cercetare și Educație Networks sunt responsabile pentru stabilirea politicii de utilizare a rețelelor de internet și asigurarea condițiilor care se referă la caracterul cercetărilor sau proiectelor și utilizării tehnologiilor. Proiectul *Calea virtuală de mătase* a produs multe rezultate pozitive, cum ar fi echiparea oamenilor de știință, acțiune care a asigurat accesul la un instrument educațional eficient și valoros, informația, aceasta este nu numai componenta-cheie pentru succesul în domeniul științei în secolul XXI, dar, în același timp, determină caracterul unei societăți deschise și democratice. În plus, proiectul *Calea virtuală de mătase* contribuie la îmbunătățirea situației în domeniul educației și ajută la reducerea decalajului dintre societățile bogate și sărace în informații. În cadrul acestui proiect, țările participante au decis să coopereze strâns și, prin urmare, să contribuie la consolidarea păcii și securității în regiune, includerea instituțiilor științifice și de învățământ fiind un exemplu elocvent al implicării științei în procesul de asigurare a securității.

Am subliniat deja că programul științific în cauză este îndreptat spre conjugarea eforturilor în vederea contracarării amenințărilor și riscurilor la adresa securității și stabilității internaționale, granturile de cooperare fiind propuse în conformitate cu temele prioritare de cercetare. Ca regulă, selectarea solicitărilor prevede câteva trepte, începând cu expertizarea atât din partea Alianței, cât și a statului partener, continuând cu examinarea de către Consiliul Consultativ al Organizației cu statul partener și încheind prin aprobare de către Comitetul Comun al NATO și statului partener. Totodată, sunt atestate cazuri când în calitate de beneficiar al grantului figurează fie un stat aliat sau un stat partener, fie Alianța, aceste solicitări fiind numite „descentralizate" sau „speciale", și se intercalează frecvent cu alte programe, cum ar fi „Știință pentru Pace". Gestiunea programului este exercitată de angajații Secretariatului internațional de pe lângă Cartierul General al Organizației, acesta incluzând două direcții prioritare: *proiecte științifice comune și proiecte de contracarare a amenințărilor și riscurilor contemporane*. Ch. Donnelly a specificat, în ordinea de idei reliefată, că mediul actual de securitate și intensificarea amenințărilor nemilitare au determinat domeniile prioritare de activitate științifică a Tratatului Atlanticului de Nord, cooperarea științifică fiind ancorată pe trei direcții: lupta împotriva terorismului; contracararea altor amenințări la adresa securității internaționale; cooperarea propriu-zisă în materie de cercetare cu statele partenere [6, p. 8–9].

Cooperarea științifică în lupta împotriva terorismului internațional presupune următoarele: detectarea avansată a agenților și armelor chimice, biologice, radiologice și nucleare, diagnosticarea accelerată a efectelor asupra oamenilor; metode avansate de identificare (senzori

chimici și biologici, gene chip, preparare multisenzor); protecție fizică și decontaminarea de agenți chimici, biologici, radiologici și nucleari; distrugerea armelor și agenților respectivi (tehnologii chimice și vaccinuri); contramăsuri medicale; detectarea explozivilor; contramăsuri împotriva terorismului ecologic.

Cooperarea științifică în contracararea altor amenințări la adresa securității este prevăzută pentru următoarele domenii de cercetare: securitatea mediului (deșertificarea, eroziunea pământului, poluarea); modelarea durabilă a consumului (produse alimentare, energie, materiale); pronosticarea și prevenirea dezastrelor naturale; securitatea alimentară; securitatea informațională; dinamica umană și societală (noi provocări la adresa securității globale, impactul economic al acțiunilor teroriste, studii de risc, topici în domeniul politicii științei).

În cadrul *priorităților-cheie ale cooperării științifice* sunt evidențiate următoarele activități: identificarea de către țările partenere împreună cu statele aliate și cu Organizația Nord-Atlantică a subiectelor de interes comun pentru investigații științifice (securitatea mediului, rețele de tehnologii informaționale, lupta contra terorismului internațional); determinarea priorităților individuale majore pentru țările partenere [21].

Suportul acordat cercetărilor comune și schimbului de informație științifico-tehnologică este determinat cu precădere de necesitățile asigurării securității și apărării, O. Petrovici-Belkin, dar nu numai el, ci și mulți alți cercetători și analiști mai ales din Federația Rusă, acreditează ideea că aceste politici sunt îndreptate, în primul rând, spre consolidarea pozițiilor blocului pe arena mondială, îmbunătățirea imaginii Organizației și, în consecință, realizarea mai eficace a obiectivelor politico-militare prin intermediul metodelor nemilitare și instrumentelor soft [34]. Totodată, nu este mai puțin adevărat că programele de acest caracter contribuie la dezvoltarea științei și tehnologiilor, valorificarea mai multor obiective solicitând formarea unei rețele structural-instituționale extinse și coordonarea acțiunilor mai multor subdivizuni ale Tratatului, antrenate în efectuarea cercetărilor științifice sau elaborarea programelor științifico-tehnologice în sferele sectoriale concrete. Fondarea Organizației pentru Cercetare și Tehnologii în cadrul Alianței are ca scop de a asigura conjugarea activităților din domeniul tehnico-științific și coordonarea lor cu investigațiile din sfera tehnologico-militară, contribuind în asemenea manieră la dezvoltarea elaborărilor științifice, schimbului de informații și perfectării strategiilor pe termen mediu. Organizația pentru Cercetare și Tehnologii este subordonată Comitetului pentru Știință, structural incluzând două subdiviziuni – Consiliul pentru Știința și Tehnologie și Agenția pentru Știința și Tehnologie.

Direcțiile prioritare de activitate includ actualmente șapte teme:

1) cercetări general teoretice, modelare și analiză;

2) integrarea științifică sistemică și elaborarea concepțiilor teoretice în domeniu;

3) tehnologii electronice;

4) tehnologii aplicative ale mijloacelor de transport;

5) tehnologii științifice ale sistemelor informaționale și digitale;

6) medicină și elaborări științifice în domeniul factorului uman;

7) grupul NATO pentru imitare și modelare a proceselor tehnologice [19, p.142–143].

Reiterăm că din anul 2004 activitățile Tratatului Nord-Atlantic în sfera științei au început să se desfășoare în conformitate cu amendamentele operate în Programul științific, care au fost aprobate la reuniunea de la Kiev din 2003. Astfel, în debutul anului 2005, cu suportul Comitetului pentru Știință, la Dnepropetrovsk și-a ținut lucrările un seminar în materia contracarării poluării chimice în urma acțiunilor teroriste, în discuție fiind puse eventuale măsuri de caracter medical îndreptate spre lichidarea consecințelor unor atacuri de acest gen. Supozițiile exprimate prevedeau că teroriștii ar fi în măsură să opereze atacuri chimice atât prin aplicarea armei de care ar putea dispune, cât și prin intermediul altor mijloace precum substanțe chimice cu destinație agricolă sau deșeuri ale industriei chimice, anihilarea acțiunilor de acest tip solicitând coordonarea diferitor servicii: subunități militare, instituții medicale, departamente ale situațiilor excepționale. Programul acestui seminar a inclus următoarele tematici: evaluarea riscului utilizării substanțelor chimice de proveniență industrială, nivelurile toxicității provenite din aplicarea diferitor substanțe chimice, estimarea mijloacelor tehnice disponibile privind detectarea poluărilor chimice, modernizarea și optimizarea mijloacelor de protecție individuală, evaluarea mijloacelor medicale folosite pentru tratarea intoxicărilor chimice, estimarea eficacității acțiunilor de lichidare a consecințelor atacurilor chimice [15].

Un alt proiect realizat de Comitetul pentru Știință vizează elaborarea tehnologiilor de utilizare a celulelor de oxid solide de combustibil la temperaturi joase și medii, care să permită de a produce energie prin aplicarea unor metode mai sigure, eficiente și ecologice. Antrenând cercetători științifici din Ucraina, Azerbaidjan, Federația Rusă, Marea Britanie și Statele Unite, proiectul a alcătuit o parte componentă a Programului Știință pentru Pace și a urmărit de a obține celule de oxid solide de combustibil pentru a fi folosite la temperatura nu de 900–1000°C, ci de 600–800°C, tehnologie care permite de a reduce costurile de producere a energiei și emisiile în atmosferă a gazelor cu efect de seră. Materia primă în stare de oxizi de zirconiu și scandiu este atestată în abundență în Ucraina și prin realizarea proiectului s-a dovedit a fi aplicabilă în mai multe state, aliate și partenere [24], efort care se înscrie în acțiunile de identificare a surselor alternative de energie și de protecție a mediului, date fiind oportunitățile de diversificare a furnizorilor și surselor de agenți energetici.

În luna septembrie a anului 2004 Comitetul pentru Știință a organizat în Marea Britanie un seminar consacrat cercetărilor de perspectivă cu tema *Știința, societatea și provocările noi la adresa securității,* în cadrul căruia s-au pus în discuție, printre altele, rolul mijloacelor de informare în masă în promovarea ideii privind importanța științei în contracararea terorismului și asigurarea securității internaționale. Cele mai sugestive concluzii, care, în opinia noastră, nu și-au pierdut din actualitate, se dovedesc a fi relevante și caracterizează uimitor de bine relațiile pe trilaterala știință – guvernare – mediul de afaceri, sunt următoarele:

1. Există mai multe bariere de comunicare și colaborare pe axa știință – industrie – guvernare, 80% dintre companiile britanice, spre exemplu, n-au stabilit nici un tip de relații cu universitățile sau alte instituții de învățământ superior.

2. Este indispensabil de a spori interesul cercetătorilor științifici pentru tematicile de securitate în vederea aprofundării și extinderii studiilor în domeniu.

3. Este absolut necesar de a investi mai mult în știință și tehnologii, inclusiv în țările subdezvoltate, antrenând în special

tineretul, în caz contrar generația tânără poate servi într-o anumită măsură în calitate de bază socială pentru mișcările teroriste.

Recomandările făcute pentru remedierea întru câtva a situației deficitare, inclusiv acțiunile care trebuie să fie întreprinse de Tratatul Nord-Atlantic, vizează următoarele activități:

1. Se impune o abordare multilaterală, interdisciplinară și interinstituțională care să fie în măsură să faciliteze precum și să stimuleze conlucrarea dintre cercurile științifice, reprezentanții businessului și funcționarii publici, cooperarea urmând să fie fondată pe principiul de rețea în condițiile că cele mai bune rezultate științifice pot fi așteptate de pe urma interacțiunilor din cadrul sectorului civil, deoarece elaborările ce țin de sfera militară, ca regulă, sunt secretizate. Este important de a oferi susținere în special businessului mic și mijlociu în stabilirea legăturilor cu instituțiile științifice și de învățământ pe motivul că întreprinderile mari se dovedesc a fi în măsură să angajeze de sine stătător relații de cooperare, iar entitățile instructive și de cercetare trebuie să evite dublările inutile și să imprime investigațiilor orientare aplicativă concretă.

2. Făcând uz de mecanismele instituționale de care dispune, aplicând instrumentele de consultare bi- și multilaterală, precum și acordând sprijinul financiar necesar, Alianță este în măsură să impulsioneze cercetările științifice în domeniile securității și apărării, cu precădere în statele partenere, rezultatele investigațiilor obținute urmând să fie prezentate decidenților politici pentru familiarizare și, eventual, pentru implementare. Un rol esențial este rezervat, de asemenea, legăturilor dintre cercetătorii științifici și reprezentanții mass-media din cauza că mijloacele de informare în masă oferă instituțiilor științifice o posibilitate importantă pentru a demonstra utilitatea lor și a exercita o anumită influență asupra activităților atât ale oamenilor de afaceri, cât și ale factorilor de decizie [25].

Dezvoltând tema seminarelor științifice desfășurate sub egida Comitetului pentru Știință, constatăm o activitate organizatorică intensă, iar manifestările care au avut loc se disting prin varietatea problemelor abordate, chiar dacă sunt canalizate în albia aspectelor de securitate, luptei împotriva terorismului internațional, după cum s-a remarcat mai sus, revenindu-i primordialitatea în lista subiectelor propuse pentru valorificare. Capitolul consacrat problemei terorismului se regăsește pe agenda zilei a mai multor seminare științifice, unul dintre care și-a ținut lucrările în septembrie 2004 la Kiev și a vizat identificarea soluțiilor de prevenire a atacurilor teroriste la adresa sistemelor naționale de rețele energetice. Ideea magistrală avansată presupune că aprovizionarea cu agenți energetici reprezintă una dintre cele mai importante funcții ale societății contemporane, iar asigurarea securității sistemelor energetice a căpătat un caracter global, vulnerabilitatea lor fiind determinată de organizarea în formă de structuri de rețele naționale și/sau transnaționale [7]. C. Băhnăreanu a sesizat, pe bună dreptate, că securitatea energetică a încetat să fie o problemă strict economică și a devenit una mult mai complexă, antrenând implicații politico-militare: securitatea energetică nu este periclitată numai de actele teroriste, tulburările politice sau conflictele armate, ci și de fenomene climatice și factorul uman. Totodată, se impune de ținut cont și de provocările globalizării, în sensul că orice disfuncționalitate sau vulnerabilitate care se produce într-o regiune, poate să afecteze consumatorii din întreaga lume [2, p. 32–33].

Amenințările și riscurile globale la adresa integrității sistemelor energetice din lume au fost puse în discuție la Forul NATO *Știința, businessul și tehnologiile pentru ocrotirea infrastructurii critice a energiei*, care și-a ținut lucrările în perioada 24–26 februarie 2006 la Praga. La reuniune a fost prezentată platforma de acțiuni comune ale reprezentanților sectoarelor securității și apărării naționale, cercurilor științifice și producătorilor de energie electrică, petrol și gaze naturale în scopul identificării răspunsurilor pragmatice la problemele asigurării cu agenți energetici și a integrității sistemului energetic global, în general, și celui euroatlantic în particular [20]. Fortificarea securității infrastructurii energetice la nivel european este o direcție prioritară de activitate a Organizației, acest obiectiv este reiterat la Seminarul de la Vilnius din 15–16 octombrie 2009, desfășurat prin Programul Știință pentru Pace și Securitate, cu sprijinul financiar al Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic. Una din concluziile acestui for științifico-practic este că obiectivul strategic trasat poate fi valorificat prin asigurarea stabilă și sigură cu agenți energetici, diversificarea traseelor, furnizorilor și surselor energetice, precum și prin interconectibilitatea rețelelor energetice [27].

Luând act de dezvoltarea și răspândirea accelerată a tehnologiilor informaționale la nivelul global și de riscurile de folosirea lor în scopuri criminale, cu repercusiuni grave la adresa securității, Alianța s-a angajat plenar în contracararea ciber-terorismului și ciber-criminalității, inclusiv prin intermediul Programului Știință pentru Pace și Securitate. Contextul global era destul de favorabil pentru realizarea cooperării științifice internaționale în domeniul vizat, deoarece după teractele din 11 septembrie 2001 temerile că teroriștii ar putea folosi spațiul virtual pentru a provoca haos și pericole se dovedeau a fi mari: în Statele Unite, spre exemplu, au sporit alocările în mijloacele de protecție a celor mai importante rețele informaționale de eventuale atacuri. La seminarul organizat de Institutul de Cercetări Avansate în octombrie 2006 la Sofia au fost identificați cinci factori care îi fac pe teroriști să fie interesați de tehnologiile informaționale și spațiul virtual:

1. Ciber-terorismul este mai puțin costisitor decât metodele tradiționale.

2. Ciber-atacurile pot capta cu mult mai mulți oameni decât metodele tradiționale, deoarece, adăugăm noi, actualmente contează nu atât numărul nemijlocit al jertfelor, ci mai cu seamă efectul asupra psihicii oamenilor, provocând frica, neîncrederea, starea de insecuritate.

3. Arealul cu impact ciber-terorist poate fi cu mult mai mare.

4. Anonimatul atacatorilor este mai mare, deoarece se dovedește a fi dificil de a identifica și urmări ciber-teroriștii.

5. Atacurile pot fi realizate de la distanță mare.

În același context de idei se includ și prioritățile de cercetare a acestui fenomen, obiectivele urmărite fiind identificarea soluțiilor pentru atenuarea pericolelor din partea ciber-terorismului: tipuri de ciber-atacuri; interdependența dintre ciber-terorism și crima organizată; măsuri de securitate a sistemelor informaționale – autentificare și autorizare, identificarea atacurilor și controlul integrității, protecția datelor și a sistemelor, analiza riscurilor, criptografie și biometrie; ponderea organizațiilor internaționale guvernamentale și nonguvernamentale în procesele de cooperare în lupta împotriva ciber-terorismului; colaborarea interguvernamentală în contracararea ciber-criminalității; expertiza judecătorească a rețelelor de computere [5].

Concluzia generală a acestei reuniuni

științifico-practice este că, deși unii experți manifestă scepticism vizavi de amploarea pericolelor provenite de pe urma ciber-terorismului, probabilitatea atacurilor de factură cibernetică de a deveni realitate nu trebuie negată nici teoretic, nici practic, planificarea acțiunilor și instruirea oamenilor fiind de o maximă importanță și de aceea nu pot fi trecute cu vederea.

Însă deja la seminarul *Inteligența Operativă Network* desfășurat la Veneția în perioada 6–7 februarie 2009 s-a pus problema reconceptualizării abordărilor asigurării ciber-securității, obiectivul trasat fiind determinarea acțiunilor de primă necesitate pentru minimizarea consecințelor strategice și economice ale ciber-atacurilor. Oportunitatea elaborării și implementării unui set de acțiuni este determinată de faptul că ciber-teroriștii tind să folosească dependența societăților contemporane de tehnologiile informaționale avansate pentru a cauza prejudicii serioase la adresa securității naționale, cooperarea internațională reprezentând un mecanism important în anihilarea acestui actor nestatal asistemic. În lista temelor supuse dezbaterilor, printre altele, au figurat: 1) factorii care provoacă ciber- insecuritatea; 2) rolul guvernelor și sectorului asociativ în asigurarea ciber-securității; 3) amendarea bazei normative în scopul protejării activelor virtuale și a produselor fizice; 4) ponderea cercetărilor științifice în fortificarea ciber-securității [28].

Precizăm că la acest for securitatea a fost tratată în aspect tehnologic, însă plenitudinea și complexitatea politicilor în domeniu solicită abordarea și din alte perspective, inclusiv a factorilor uman și social, motivul fiind anihilarea unor vulnerabilități.

Conceptul strategic de la Lisabona nu conține răspunsuri la mai multe întrebări cu privire la misiunea Alianței în ciber-spațiu, iar Seminarul de la Cambridge din 10–11 octombrie 2011 și-a trasat ca obiectiv de a identifica locul ciber-amenințărilor în cadrul politicii de securitate și apărare a Organizației, date fiind neclaritățile care au apărut în contextul dezbaterilor strategice desfășurate și, ca urmare, a lipsei unei poziții comune cu privire la oportunitatea strategiei ciber-securității NATO. Luând act de amenințările și riscurile la adresa securității economice și a proprietății intelectuale atât ale sectoarelor de stat, cât și ale corporațiilor, la seminar au fost puse în discuție mai multe aspecte, printre care: noi amenințări la adresa securității în ciber-spațiu; gestiunea și controlul în ciber-spațiu; atentate la adresa internet-securității; ciber-riscuri asupra sectorului privat; cooperarea internațională juridică în vederea gestiunii ciber-spațiului [4].

Ideea magistrală care a fost exprimată prevedea oportunitatea conștientizării importanței ciber-securității în politicile exercitate de Alianță, deoarece ciber-atacurile presupun anonimat și negare precum și un raport favorabil costuri–beneficii comparativ cu variantele militare tradiționale, situație care solicită abordări noi pentru minimizarea amenințărilor reale și a riscurilor potențiale.

Mai sus am remarcat importanța factorilor uman și social în contextul asigurării securității informaționale și celei energetice. Însă, după cum am subliniat deja, securitatea se dovedește a fi un fenomen complex, care include mai multe dimensiuni, și Alianța nu putea să facă abstracție de unele aspecte, fie neglijându-le, fie subestimându-le, deoarece probabilitatea ca riscul să se transforme în amenințare poate avea șanse mari să devină realitate în anumite circumstanțe favorabile, important fiind, în ordinea de idei reliefată, de a elabora strategii și tactici de anticipare și prevenire. Astfel, prin intermediul Programului Știință pentru Pace și Securitate, în parteneriat cu Fundația Europeană pentru Știință, în intervalul de timp 21–22 aprilie 2009, la Bruxelles s-a desfășurat conferința cu tema „Componentele nemateriale ale securității". Luând ca bază oportunitatea abordării interdisciplinare și intersectoriale a securității, s-a remarcat necesitatea de a supune cercetării componentele soft (ale securității) prin punerea în lumină a aspectelor ce țin de psihologie, filosofie, neurologie, teologie și alte „discipline nemateriale", oportunitatea acestui exercițiu fiind motivată de următoarele: apariția și perfecționarea tipurilor noi de agresiune teroristă; necesitatea aplicării mecanismelor nemilitare pentru a preîntâmpina catastrofe umanitare; globalizarea catastrofelor ecologice și indispensabilitatea minimizării lor [18].

Prin urmare, acțiunile teroriste au devenit mai complexe, s-au perfecționat prin formele de manifestare și aplicare, dar, totodată, și strategiile antiteroriste au suferit unele schimbări la capitolul amploare și oportunități de valorificat. Seminarul desfășurat în Antalya pe 9–10 mai 2011 vine să confirme și să exemplifice supoziția anunțată, deoarece au fost puse în discuție probleme ce vizează participarea minorităților etnice în campania de contracarare a terorismului. Printre aspectele supuse dezbaterilor sesizăm: emigrarea și naturalizarea, importanța pașaportului occidental pentru teroriști; dimensiunea cultural-lingvistică a luptei contra terorismului; rolul poliției comunitare în combaterea acțiunilor teroriste; probleme și perspective de contracarare a terorismului în Africa [29].

Ultimul subiect, în accepția noastră, a căpătat o semnificație deosebită din cauza că, mai ales, Africa de Nord a devenit un spațiu tradițional de „celule teroriste de criză", ale căror acțiuni s-au animat și s-au extins în urma „primăverii arabe din anul 2011", evenimentele din Mali de la sfârșitul anului 2012 – începutul anului 2013 fiind elocvente în acest sens de idei. Considerăm că terorismul internațional abordat în calitate de actor al relațiilor internaționale nu se mai înscrie într-un singur centru, sau cu pretenție de a fi liber, ci din contra, s-a descentralizat și s-a individualizat, situație care face mult mai dificilă acțiunile de prevenire [17, p.175].

De fapt, Programul Știință pentru Pace și Securitate împreună cu Fundația Europeană pentru Știință au organizat mai multe ateliere de lucru, scopul urmărit fiind dezvoltarea unei agende de cercetare în probleme de securitate. Succint, precizăm că Fundația Europeană pentru Știință este o asociație internațională nonguvernamentală care desfășoară activitate nonprofit dedicată promovării cercetărilor științifice. Fundația include 80 de membri instituționali din 30 de țări, care reprezintă cea mai mare parte a actorilor cu pondere din știința și tehnologia europeană, incluzând majoritatea consiliilor de cercetare importante din Europa și ale academiilor naționale de științe. Această instituție se dovedește a fi un catalizator pentru dezvoltarea științei prin întrunirea cercetătorilor de marcă și agențiilor de finanțare în scopul dezbaterii, planificării și implementării de inițiative paneuropene. Subliniem că acest parteneriat sprijină cooperarea în domeniul științelor sociale și umaniste în probleme de securitate și apărare, ca parte a Inițiativei *Securitatea: promovarea unui cadru de cercetare,* obiectivele trasate fiind susținerea excelenței în cercetările interdisciplinare complexe de securitate abordată la nivel internațional și facilitarea transferului de cunoștințe din sfera științei către instituțiile de profil. Am notat semnificația acestei oportunități, pentru că prezența științelor sociale și

umaniste în cadrul eforturilor de cooperare este limitată [11, p.116].

Considerăm important de a preciza că însușirea manifestărilor științifico-practice organizate de Comitetul pentru Știință prin Programul Știință pentru Pace și Securitate vine să demonstreze implicarea pe măsură a Organizației în promovarea cooperării științifice multilaterale, dar lăsând loc și activităților bilaterale în domeniu, Alianța Nord-Atlantică manifestând interes și dând dovadă de prezență constantă. Anume acest raționament justifică trecerea în revistă a unor reuniuni pe care le-a desfășurat, multe acțiuni având finalitate și dovedindu-se a fi benefice mai ales pentru parteneri.

Contrar multiplelor supoziții care presupun că după evenimentele din 11 septembrie 2001 s-a amplificat exercitarea politicilor nemilitare, considerăm că, din contra, acestea le-au redus substanțial din amploare și au impus activizarea formelor militare de contracarare a actelor teroriste. În 2006, Comitetul pentru Știință și Comitetul privind Provocările Societății Moderne au fuzionat, formând Comitetul Știință pentru Pace și Securitate, schimbarea instituțională fiind dictată de „transformările mediului de securitate la nivel mondial și prioritățile comune ale celor două programe". Comitetul și-a canalizat activitățile „pe inițiative în domeniul științei civile și apărării corelate contracarării terorismului și combaterii amenințărilor de altă natură la adresa securității", fiind un mecanism de cooperare și de dialog științific între cercetători din statele aliate și din țările partenere preocupați de problemele securității. Obiectivul Programului NATO Știință pentru Pace și Securitate este de a răspunde necesităților statelor participante de consolidare a securității, stabilității și solidarității prin „dezvoltarea colaborării între rețelele de cercetare științifică și sporirea capacităților naționale de cercetare prin sprijinirea desfășurării proiectelor multianuale, atelierelor specializate, cursurilor de perfecționare și atelierelor de cercetare avansată" [26]. Prioritățile Programului înglobează proiecte pentru susținerea directă a operațiunilor și misiunilor Alianței Atlanticului de Nord, apărarea contra terorismului, combaterea amenințărilor chimice, biologice și radionucleare, prevenirea și gestionarea noilor amenințări pentru securitatea globală, cum ar fi statele eșuate, impactul economic al acțiunilor teroriste, securitatea ecologică sau securitatea alimentară în zonele de conflict, de calamități naturale sau tehnogene, dezvoltarea tehnologiilor și accesul la informație. Programul Știință pentru Pace și Securitate a inclus următoarele panele de lucru: chimie, biologie, fizică; securitatea informațională și a comunicațiilor; securitatea mediului; dezvoltarea umană și societală. Modalitățile și mecanismele de cooperare prevăd următoarele oportunități:

1. Proiecte multianuale care sprijină colaborarea în baza unor proiecte de cercetare științifică oferind suport pentru acoperirea unor cheltuieli corelate proiectului, cum ar fi achiziționarea de echipament științific, calculatoare, formarea personalului proiectului și software. Nu este prevăzută salarizarea, dar pot fi acordate burse pentru tinerii cercetători.

2. Școli de Studii Avansate susțin organizarea cursurilor pentru diseminarea informației despre cele mai recente evoluții cu privire la Alianța Atlanticului de Nord, cursurile fiind destinate unei audiențe specializate. Acestea durează două-trei zile, întrunind 20–50 de participanți, iar dezbaterile și soluțiile pe marginea problemelor curente de securitate sunt publicate cu suportul Programului. Contribuția Organizației prevede compensarea costurilor de organizare și de plasare a vorbitorilor, dar în anumite condiții pot fi susținuți financiar și nevorbitori din unele țări partenere.

3. Cursuri Avansate de Perfecționare sunt prevăzute pentru a permite specialiștilor din țările membre de a împărtăși experiența în domeniul securității stagiarilor din statele partenere la întruniri de 5–7 zile. Ca regulă, sunt invitați 3–4 specialiști din cel puțin două state aliate și 30–50 de audienți din țările partenere, obiectivul magistral urmărit fiind schimbul de experiență.

4. Ateliere de Cercetare Avansată subvenționează organizarea atelierelor de experți în cadrul cărora să se desfășoare discuții la nivel înalt specializat în vederea identificării soluțiilor pentru provocările emergente de securitate [26].

Însă în urma unor reforme structurale desfășurate în 2010, Comitetul Știință pentru Pace și Securitate a fost desființat, iar Programul Știință pentru Pace și Securitate a fost transferat în cadrul Direcției pentru Provocările de Securitate Emergente. Includerea Programului în cadrul Direcției a urmărit instituirea unei conexiuni mai strânse între abordarea științifică și răspunsurile Organizației la noile amenințări la adresa securității internaționale precum terorismul, atacurile cibernetice, riscuri la adresa furnizorilor de energie, proliferarea armelor de distrugere în masă. Alianța Nord-Atlantică a desemnat o singură subdiviziune abilitată cu asumarea responsabilității pentru activitatea depusă în diferite domenii cu impact asupra securității aliaților și partenerilor în contextul proliferării acestor provocări și, ca urmare, necesității de a redefini modul de realizare a solidarității, accentul fiind pus pe capacitatea de coeziune și acțiunile comune cu actorii civili și sectorul privat [22].

Relansarea Programului NATO Știință pentru Pace și Securitate s-a produs la 28 august 2011, fiind trasate un set de acțiuni precum: optimizarea coordonării, evaluarea proiectelor de către Grupul Independent de Evaluare Științifică, care se întrunește în ședințe, ca regulă, de două ori pe an, și reducerea mecanismului de asistență financiară la trei categorii – proiecte de cercetare, traininguri organizate de Institutele de Studii Avansate sau prin intermediul Cursurilor Avansate; ateliere de lucru. Luând ca bază prevederile Conceptului de la Lisabona, la 8 iunie 2012 s-au adoptat prioritățile noi ale Programului, care, la rândul lor, se împart în mai multe subteme și constau în următoarele.

I. *Facilitarea cooperării reciproc benefice pe subiecte de interes comun, aprofundarea eforturilor pentru depășirea noilor provocări în domeniul securității* includ:

1) *lupta împotriva terorismului:* metode de protecție a infrastructurii, materialelor și personalului critic; factorul uman în apărarea contra terorismului; tehnologii de detectare a amenințărilor teroriste provenite din aplicarea dispozitivelor explozive sau exercitarea altor activități ilicite; managementul riscurilor, practicile și tehnologiile cele mai bune de răspuns la terorism;

2) *securitatea energetică*: soluții inovatoare de asigurare cu energie a armatei, inclusiv de caracter regenerabil; securitatea infrastructurii energetice; aspecte maritime ale securității energetice, aspecte tehnologice ale securității energetice;

3) *securitatea informațională:* protecția infrastructurii informaționale, inclusiv schimbul de cele mai bune practici, consolidarea capacităților și a politicilor; susținerea dezvoltării capacităților de ciber-apărare, edificarea de tehnologii noi și a infrastructurii; conștientizarea consolidării ciber-apărării;

4) *protecția împotriva agenților chimici, biologici, radiologici și nucleari*: metode și tehnologii de protecție, diagnosticarea efectelor, detectarea, decontaminarea, distrugerea, eliminarea sau izolarea agenților chimici, biologici, radiologici și nucleari; gestiunea riscurilor, strategiilor și tehnologiilor de recuperare; contramăsuri medicale împotriva agenților chimici, biologici, radiologici și nucleari;

5) *securitatea mediului ambiant:* probleme de securitate generate de constrângeri de mediu și de resurse, inclusiv riscurile pentru sănătate, provenite din deficitul de apă și din creșterea necesităților de energie.

II. *Sporirea gradului de conștientizare cu privire la evoluțiile în domeniul securității, inclusiv prin intermediul avertizării timpurii în scopul prevenirii crizelor* cuprind:

1) *tehnologii avansate de asigurare a securității:* tehnologii emergente, inclusiv nanotehnologii, tehnologie optică, sateliți micro;

2) *securitatea frontierelor*: tehnologii de asigurare a securității frontierelor, inclusiv celor portuare; cross sisteme de comunicații de frontieră și prelucrare a datelor; consultanță, evaluarea necesităților și cele mai bune practici de asigurare a securității frontierelor;

3*) detectarea și înlăturarea minelor neexplodate*: dezvoltarea și furnizarea de tehnologii avansate, metodologii și cele mai bune practici; soluții de contracarare a dispozitivelor explozive avansate;

4) *aspectele umane și sociale ale securității relaționate cu obiectivele strategice ale NATO.*

III. *Fortificarea suportului pentru operațiunile și misiunile conduse de Alianță* prevede: sprijinul civil misiunilor aliate; asigurarea accesului la informații prin intermediul conexiunii la internet din cadrul Programului Drumul de Mătase – Afganistan; aspecte culturale și sociale în operațiunile și misiunile militare; consolidarea cooperării cu alți actori internaționali [23].

Transformările conceptual-structurale au avut ca suport decizia Alianței „de a pune accentul pe inițiative în domeniul științei civile și inovării corelate combaterii terorismului și altor amenințări la adresa securității" [3, p. 22], pornindu-se de la supoziția că știința civilă poate fi un fundament solid și eficient pentru promovarea parteneriatului internațional și, în același timp, se dovedește a fi în măsură să răspundă la provocările emergente de securitate. Programul NATO Știință pentru Pace și Securitate sprijină colaborarea științifică și tehnologică între oameni de știință și între experți din țările aliate și cele partenere, incluzând suportul financiar acordat la nivelul Alianței și la nivel național, demonstrând „angajamentul Organizației Nord-Atlantice pentru asigurarea securității și menținerea păcii prin promovarea cooperării științifice". Obiectivul Programului este de a răspunde necesităților statelor participante de consolidare a securității, stabilității și solidarității prin dezvoltarea colaborării „între rețelele de cercetare științifică și sporirea capacităților naționale de investigație prin sprijinirea desfășurării proiectelor multianuale, atelierelor specializate de lucru, cursurilor de perfecționare și atelierelor de cercetare avansată".

Luând ca bază materialul supus analizei, *considerăm că politicile Alianței în domeniul științei prevăd următoarele etape:*

1. De la inițiere în jumătatea a doua a anilor '50 până la începutul anilor '90: programele științifice au fost destinate în exclusivitate cercetătorilor din statele membre, fie ancorate pe cercetarea aspectelor de securitate și apărare, transferului tehnologic revenindu-i întâietatea, însă în anii '70 –'80 au fost invitați un număr mic de specialiști din statele socialiste.

2. De la mijlocul anilor '90 până la mijlocul primului deceniu al secolului XXI: programele științifice devin mecanismul principal de stabilire și dezvoltare a parteneriatelor, contribuind atât la extinderea Alianței, cât și la aprofundarea cercetărilor și schimbului de experiență, cu precădere în domeniul aplicativ. Această perioadă se dovedește a fi cea mai fructuoasă la capitolul suportul financiar oferit dimensiunii științifice de activitate și a întrunit un număr mare de participanți.

3. Din jumătatea a doua a primului deceniu al secolului XXI: programele științifice sunt ancorate pe aspecte sectoriale bine determinate și cu așteptări fezabile, perioada fiind înjumătățită de relansarea în 2011 a Programului Știință pentru Pace și Securitate.

Așadar, activitatea științifică a Organizației Nord-Atlantice este determinată de caracterul complex al riscurilor și amenințărilor la adresa securității, deși nu este mai puțin adevărat că știința ca atare nu sporește gradul de securitate al grupurilor vulnerabile de populație, potrivit aprecierii lui J.F. Bureau, nici de calamitățile naturale, nici de actele teroriste, dar se dovedește a fi în măsură să traverseze hotarele și să contribuie la asigurarea înțelegerii sociale.Majoritatea absolută a proiectelor și programelor este rezervată cercetărilor din domeniile științelor tehnologice și inginerești, exacte și naturale, cu specializare îngustă și cu obiective sectoriale bine definite. Însă științele sociale, potrivit lui J.F. Bureau, de asemenea, contribuie la realizarea comunicării eficiente și coordonării eforturilor în domeniile lor de investigație, dat fiind că „factorii umani și sociali în anumite împrejurări sunt producători de frică și oroare, doi piloni ai terorismului". Totuși, în contextul efectuării cercetărilor și desfășurării forurilor este relevant aspectul politic, de cooperare, dat fiind că întrunește state aliate, state partenere și structuri internaționale antrenate în realizarea temelor comune. Optimizările care s- au produs în ultimul timp sub aspect structural și în planul definirii unor priorități bine conturate nu semnifică reducerea din intensitate a activităților în domeniul științei, ci acomodarea la noile realități provenite din amenințările și riscurile neconvenționale la adresa securității internaționale, recesiunea economică și desfășurarea operațiunilor de menținere a păcii departe de hotarele fizice ale NATO.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Asmus Ronald. *Opening NATO Door: how the Alliance remade itself for a new era*. N-Y. Columbia University Press, 2002. 415 p.

2. Băhnăreanu Cristian. *Resursele energetice și mediul de securitate la începutul secolului XXI.* București: Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2006. 43p.

3. *Cooperarea în domeniul științei dintre Republica Moldova și NATO*. În: *Jurnal Academic*, 2011, nr.14. p. 21–24.

4. *Cybersecurity and new strategic conceptions*. În: http://www.nato.int/cps/es/SID-FB7D1406-B206CDA6/natolive/news_77515.htm? Selected Locale=ru (vizitat 18.01. 2013).

5. *Cyberterrorism – serious threat for the world and security in 21 century*. În: http://www.nato.int/cps/en/SIDBOC71D96B18C7C6D/natolive/news_50624.htm?blnSublanguace=true&selectedLocale=ru&sub (vizitat 18.01. 2013).

6. Donnelly Chris. *Science and Security in the 21 Century: New Challenges and New Responses*. În: *Science and Society in the Face of the New Security Threats*/ ed. Sharpe M. Agboluaje A. 2006. Vol.7. p.7–18.

7. *Ensuring energy security*. În: http://www.nato.int/science/news/2004/n040916a.htm (vizitat 19.01.2013).

8. *Fundația Europeană pentru Știință*. În: http://www.ancs.ro/ro/categorie/1628/ programe - internaționale-fundația-europeana-de-cercetare (vizitat 02.02.2013).

9. Gordon P. *NATO's transformation: the changing shape of the Atlantic Alliance*. London, Md.: Rowman&Littlefield, 1997. 188 p.

10. Hadjitodorov Stefan. *Bulgarian Participation in the NATI Science Programs*. În: http: // www.tcpa. uni-sofia.bg/…/Stefan %20 Hadjitodorov %20 (vizitat 25.01.2013).

11. Juc Victor, Mîtcu Silvia. *Contribuția Alianței Nord-Atlantice în asigurarea cooperării internaționale în domeniul nemilitar la* începutul *secolului XXI*. În: *Revistă de Filosofie*, *Sociologie și Științe Politice*. 2012, nr.2. p.108–118.

12. Lee Henry. *La science et la technologie au service de la croissance economique*. În : *Revue de l'OTAN*, 1991. Vol. 39, nr.3, mars. p.22–27.

13. Lieven A. Trenin D. *Ambivalent neighbors: the EU. NATO and the price of membership*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2003. 118 p.

14. *Manualul NATO*. Bruxelles: Biroul de informație și de presă, 2001. 563 p.

15. *Medical Treatment of Intoxications and Decontamination of Chemical Agents in the Area of Terrorist Attack/NATO Security through Science Series* – A: Chemistry and Biology/ eds. Dishovsky Christophor. Pivovarov Alexander. Benschop Hendrik. În: http://www.books. google.md/books?isbn = 1402041705 (vizitat 17.01.2013).

16. Mîtcu Silvia. *Inițierea și diversificarea programelor științifice ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord*. În: *Europenizarea: fațetele procesului*. Chișinău: Sirius, 2013. p.111–117.

17. Mîtcu Silvia. *Programe științifice ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord*. În: *Probleme economice ale dezvoltării europene*. Mater. conf. șt. intern. Chișinău: Print Caro, 2013. p.172–176.

18. *NATO confference „non-material actives of security"*. În: http://www.nato.int/cps/en/SID-E6217CBE7877FA2D/natolive/news_53322.htm?blnSubLanguage=true&selectedLocale=ru&subr (vizitat 18.01. 2013).

19. *NATO Handbook*. Brussels : Office of Information and Press, 2010. 495 p.

20. *NATO's forum about power security.* În: http://www.nato.int/science/nevsletter/newsletter.htm (vizitat 18.01.2013).

21. *NATO Science Programme Changes Course*. În: http: // www.nato.int/ science/news/2003/n031 111a. htm (vizitat 24.12.2012).

22. *Noi provocări – un nou NATO*. În: *Revista NATO*. http:// www.nato.int/docu/review/2010/Lisbon – Summit/New-NATO/RO/index.htm (vizitat 11.03.2013).

23. *Programul NATO Știință pentru Pace* și *Securitate (NATO SPS) relansat*. În: http:// www.internațional.asm.md (vizitat 15.05.2013).

24. *Science for Peace approves new project*. În: http://www.nato.int/ science/news/2004/n041221 a.htm (vizitat 19/01.2013).

25. *Science, Society and Security: Science and Society in the face of new security threats.* În: http://www.nato.int/science/new/2004/n040926a.htm (vizitat 19.01.2013).

26. *Securitate prin Știință – Programul NATO Știință pentru Pace* și *Securitate (NATO SPS)*. În: http://www.nato.md/uploads/site%20docs/NATO%20SPS. pdf (vizitat 10.03.2013).

27. *Seminar „Power security questions"*. În: http://www.nato.int/cps/ru/SID-1104D579-725EC4555/natolive/news_57958.htm (vizitat 18.01. 2013).

28. *SPS seminar „Efficient Intelligence Network: today and tomorrow"*. În: http://www.nato.int/cps/ren/SIDBOC71D96B18C7C6D/natolive/news_50624.htm?BlnSublanguage=true&selected Locale=ru &sub (vizitat 18.01. 2013).

29. *The fight againts terrorism in various commmunities*. În:http://www.nato.int/cps/en/SID- FF8A8447240F31FF/natolive/topics_85373.htm?blnSublanguage=true&selecetedLocale=ru&sub (vizitat 18. 01. 2013).

30. *The NATO Science Programme. An Illustrated Survey*. Brussels: Office of Information and Press 2008. 105 p.

31. Virtual Silk Highway. În: http://www.nato.int/science/virtual-silk/info.htm (vizitat 18.01.2013).

32. Качалова Татьяна. Невоенные аспекты деятельности НАТО. Автореферат на соискание ученой степени кандидата политических наук. Москва, 2002. 27 с.

33. Петрович-Белкин Олег. Основные направления невоенной деятельности НАТО в 1991–2011 г. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Москва , 2011.

34. Штоль Владимир. Эволюция НАТО в реалиях глобализации. Автореферат на соискание ученой степени доктора политических наук. Москва, 2004. 48 с.

PREOCUPĂRI ALE TRATATULUI ATLANTICULUI DE NORD PENTRU PROTECȚIA MEDIULUI

Silvia MÎTCU[1]

CONCERNS OF THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION FOR THE ENVIRONMENT PROTECTION

Science and ecology is a special interest for the North Atlantic Treaty Organization besides ensuring global security. Organization's environmental policies are targeted towards ensuring environmental awareness; identifying the solutions and joint efforts to address them.

Keywords: NATO, ecology, environmental policy, science, safety, security.

Știința și ecologia se includ în dimensiunea a treia de activități ale Organizației Tratatului Nord-Atlantic, alături de primele două, politică și militară, aceasta mai fiind numită „socială", iar politicilor de mediu le revine o pondere esențială în procesul conștientizării oportunității identificării soluțiilor și conjugării eforturilor pentru contracararea sau minimizarea amenințărilor și riscurilor la adresa supraviețuirii civilizației umane. Nu negăm nici pe departe relevanța asumpțiilor ancorate pe reliefarea semnificației factorului ecologic în consolidarea pozițiilor Alianței pe arena mondială, dar, totodată, le catalogăm că uneori suferă de unilateralitate apologetică, deoarece problemele de mediu se dovedesc a fi în sine generatoare de insecuritate și conflicte, ele amenință mijloacele de existență a omenirii și accentuează inegalitățile atât în interiorul statelor, cât și în exterior. A. Levy a remarcat, pe bună dreptate, că problemele ecologice prezintă amenințare la adresa securității, atât naționale, cât și internaționale, însă de semnificație cu mult mai mare se dovedesc a fi soluțiile propuse pentru rezolvarea lor [17, p. 37], iar M. Maathai a cerut schimbarea modului de gândire pentru ca umanitatea să înceteze să amenințe sistemul care îi asigură viața [19].

Fondarea în 1959 a Comitetului pentru Oceanografie a pus începutul activității Tratatului în domeniul ce vizează poluarea mediului ambiant. Însă din punctul de vedere geopolitic această inițiativă poate fi tratată ca expresie a tendințelor expansioniste în contextul competiției bipolare, dat fiind că Uniunea Sovietică s-a avântat în valorificarea cosmosului prin lansarea satelitului, în 1957, iar Alianța, adică Statele Unite în primul rând, urmărea să controleze oceanul planetar. Zece ani mai târziu, având ca suport Raportul Clubului de la Roma „Limitele creșterii", Organizația a înființat Comitetul privind Provocările Societății Moderne, urmărind aprofundarea cooperării, examinarea celor mai eficiente modalități de gestiune a resurselor și educarea omului din secolul XX să păstreze armonia cu lumea în schimbare [23, p.194]. Obiectivele Comitetului țin de abordarea problemelor mediului înconjurător și calității vieții locuitorilor statelor membre, opțiuni bazate pe expertizare și cercetare, inclusiv în urma utilizării forțelor armate.

[1] *Silvia MÎTCU, doctor în politologie, cercetător științific, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate al Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

Este de precizat că de la sfârșitul anilor '60 ai secolului XX problemele ce țin de ecologie și protecția mediului au devenit o preocupare a două structuri, Comitetul pentru Știință și Comitetul privind Provocările Societății Moderne, dat fiind că securitatea ecologică era tratată ca o temă prioritară de cooperare în cadrul Comitetului pentru Știință. În același timp, au existat unele deosebiri în activitatea celor două subdiviziuni: în cadrul Comitetului pentru Știință inițiativele de mediu veneau „de jos", din partea cercetătorilor sau specialiștilor, pe când în Comitetul privind Provocările Societății Moderne proiectele și programele erau propuse de statele membre, ca mai apoi să fie examinate de cercetători din domeniile vizate. Este de notat, de asemenea, că în perioada anilor '70 – prima jumătate a anilor '80 activitatea Comitetului privind Provocările Societății Moderne a fost de o intensitate redusă și s-a exprimat în special prin desfășurarea unor seminare, cum ar fi în problemele atenuării zgomotului produs de avioanele militare sau ocrotirea florei și faunei din proximitatea poligoanelor militare. Cauza acestei situații constă, în accepția noastră, că nu se conștientizase încă gravitatea problemelor de mediu și nu se formase un curent de opinie bine consolidat și sprijinit pe structuri ale societății civile.

Luând ca suport de referință Raportul lui M. Coulson, în care sunt descrise detaliat activitățile Organizației Tratatului Nord-Atlantic în domeniul ecologic din ultimele două decenii ale secolului XX, specificăm că el deosebește trei perioade în evoluția lor, după cum urmează [4]:

1. Anii 1984–1991: studiile pilot se desfășurau în statele membre și vizau cu predilecție determinarea impactului acțiunilor forțelor armate asupra mediului înconjurător și civililor. Printre activitățile de importanță care au avut loc, vom menționa:

- cercetarea în problema luptei împotriva zgomotului produs de avioanele militare a fost realizată în perioada 1985–1989 la inițiativa Germaniei Federale și Statelor Unite, fiind o continuare a seminarului găzduit de Olanda în 1982. Ca rezultat, a fost cercetat un diapazon lărgit de aspecte ce se referă la zgomotul aerian, de la impactul asupra organismului uman până la măsurile de neutralizare;

- proiectul „Formarea conștiinței ecologice în cadrul forțelor armate" a fost inițiat, de asemenea, de Germania Federală și s-a desfășurat în intervalul de timp 1987–1990. Oportunitatea cercetării a fost determinată nu doar de necesitatea exercitării controlului asupra materialelor și deșeurilor cu efecte poluante asupra mediului, ci și de concilierea între autoritățile civile și militari, primii învinuindu-i că nu atrag atenția cuvenită problemelor ecologice, iar ultimii aveau temeri că din cauza acestor probleme nu vor putea îndeplini eficient funcțiile de apărare. Drept urmare, a fost desfășurată o activitate amplă de educație ecologică în cadrul forțelor armate ale statelor aliate, inclusiv formarea structurilor specializate, practică preluată și de țările partenere, inclusiv Republica Moldova;

- conferința cu privire la rolul armatei în aplicarea Protocolului de Montreal și-a ținut lucrările în septembrie 1991, fiind convocată la inițiativa Comitetului privind Provocările Societății Moderne, care a venit cu propuneri de a reduce emisiile de gaze de eșapament și a înlocui substanțele cu efect nociv asupra stratului de ozon. Dat fiind că acest for a prezentat una dintre primele oportunități pentru statele nealiate de a participa la discuții în probleme de apărare și mediu împreună cu țările NATO, s-a constat necesitatea angajării și dezvoltării cooperării, situație care s-a ma-

terializat și prin instituționalizarea Consiliului de Cooperare al Atlanticului de Nord. Notăm că Protocolul de la Montreal cu privire la substanțele care epuizează stratul de ozon a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1989 și prevede protejarea stratului de ozon prin eșalonarea treptată și, eventual, stoparea producerii substanțelor considerate a fi cu efect de distrugere.

2. Anii 1991–1997: au fost extinse agenda temelor abordate anterior și lista participanților pe contul statelor ex-socialiste, un rol important fiind atribuit parteneriatelor transfrontaliere, situație care n-a putut să nu se răsfrângă asupra spectrului de activități. Preocupările ecologice la nivel transfrontalier și-au găsit materializare prin realizarea mai multor proiecte, printre care: contaminarea radioactivă a râurilor prin transportarea produselor de acest gen pe căi navale; gestiunea deșeurilor radioactive în sectorul apărării; evaluarea riscurilor de poluare a apelor teritoriale ale Lituaniei în urma scurgerii de substanțe radioactive de pe submarine. Însă proiectul de o amploare și de un impact incomparabil mai mare ține de situația ecologică din Arctica, desfășurat în două etape în perioada 1992–1996. Obiectivul trasat a fost monitorizarea, evaluarea și preîntâmpinarea poluării transfrontaliere cauzată de activitatea militară, dat fiind că sporea considerabil cantitatea de deșeuri radioactive scurse în regiunea care cuprindea perimetrul mărilor Baltică, Barents și Neagră. S-a constatat că pericolul cel mai mare pentru apele subterane și apele mărilor arctice este prezentat de produsele petroliere și de componentele chimice care sunt folosite pe larg în procesele de producere, experimentare și utilizare a armamentului, recomandându-se intensificarea cooperării internaționale în domeniu, inclusiv prin elaborarea de tehnologii alternative și standarde noi de stabilire a calității terenurilor. Rezultatele obținute au fost folosite, de asemenea, pentru realizarea altor proiecte ecologice sub egida Alianței, cum ar fi studiul pilot „Utilizarea solului aflat în folosință militară" [5].

În contextul de idei anunțat vom constata continuitatea studiilor în problema zgomotului, produs în cazul dat nu de avioanele militare, ci de elicoptere, desfășurarea cercetărilor care au durat în perioada 1992–1994 fiind rezultatul plângerilor parvenite din partea societății: temele principale de investigație au vizat măsurarea și extinderea zgomotului produs de elicoptere. În aceeași ordine de idei se înscrie Simpozionul organizat în anul 1994 de Comitetul privind Provocările Societății Moderne cu genericul „Planificarea noilor aeroporturi și piste de decolare astăzi, mâine și în mileniul următor", acțiune consacrată condițiilor de zbor, tehnologiilor de proiectare și construire a aparatelor de zbor, influența lor asupra mediului ambiant și a zgomotului asupra comportamentului omului și al animalelor [21].

Alte acțiuni de referință realizate de Comitetul privind Provocările Societății Moderne au vizat un diapazon mai larg de probleme, canalizate cu predilecție pe relația bidimensională „militari–mediu", printre care se evidențiază următoarele:

- seminarul „Rolul militarilor în procesele de protejare a mediului", desfășurat în luna noiembrie a anului 1992; agenda dezbaterilor a întrunit o participare extinsă, fiind ancorată pe cerințele de factură ecologică înaintate față de militari, iar sub aspectul practic s-a soldat cu lansarea în decembrie anul 1993 a Planului de lucru a Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică pentru Dialog, Parteneriat și Cooperare în vederea impulsionării participării cercetătorilor și specialiștilor din statele partenere în activitatea Comitetului privind Provocările Societății Moderne;

- conferința organizată de către Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică „Planificarea ciclurilor de activitate ecologică vitală a obiectelor și poligoanelor militare", aceasta fiind o componentă a studiului pilot în problemele ce țin de cerințele de natură ecologică față de militari. Recomandările au fost valorificate prin adoptarea Statutului NATO cu privire la protecția mediului înconjurător și a Îndrumarului de studii ecologice pentru forțele armate, formarea unui serviciu informațional în materie să asigure schimbul de informație dintre aliați și parteneri, elaborarea cursurilor speciale de instruire a militarilor și înțelegerea de principiu privind oportunitatea auditului ecologic;

- proiectul pilot „Aspecte ecologice privind recuperarea solurilor atribuite forțelor militare" a derulat în două perioade, din 1994 până în 1998, printre obiectivele strategice figurând evaluarea situației ecologice a terenurilor folosite de militari pentru ca să fie exploatate ulterior în sectorul civil în urma epurărilor prin aplicarea celor mai eficiente tehnologii. Ca rezultat, metodele de curățare a solurilor care au fost elaborate în urma investigațiilor s-au dovedit a fi de relevanță deosebită și prezintă, conform mai multor estimări, un interes constant.

3. Anii 1997–2000: spectrul activităților în domeniul politicilor de mediu a fost extins prin realizarea proiectelor de nivel regional și conceperea securității ecologice ca fiind un element al securității internaționale. Realizarea studiilor pilot de nivel regional a fost impulsionată, în accepția noastră, de consolidarea pozițiilor Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic în cadrul Alianței, fiind o expresie a interesului manifestat pentru cooperare prin Programul Parteneriat pentru Pace, inclusiv în domeniul ecologic, acțiuni cărora li s-a rezervat un rol substanțial. Astfel, la Seminarul „Securitatea ecologică a conductei de petrol din Georgia" din octombrie 1999 s-au dezbătut aspecte economice și ecologice privind transportarea petrolului, securitatea conductelor, preîntâmpinarea scurgerilor și perspectivele de cooperare internațională prin intermediul programelor noi. În același interval de timp, în Ucraina s-a desfășurat un alt seminar, „Probleme ecologice de asigurare a securității în bazinele Mării Negre și Mării Azov", în discuție fiind puse modalități de asigurare a securității ecologice în zonele porturilor militare și de colaborare internațională în restabilirea mediului înconjurător ca urmare a catastrofelor ecologice, subiect la care vom reveni prin reliefarea situației în alte bazine maritime.

Referindu-ne la impactul degradării mediului asupra securității și stabilității internaționale, subliniem că Organizația a atribuit schimbărilor climaterice, epuizării stratului de ozon, inundațiilor și secetelor, defrișării pădurilor și eroziunii solurilor rolul de factori determinanți ai migrației în masă și apariției conflictelor din cauza resurselor naturale și, deci, trebuiau discutate [4].

Studiul pilot „Sisteme de management de mediu în sectorul militar", finalizat în 2000, se înscrie organic în agenda de activități realizate de Comitetul privind Provocările Societății Moderne, sugestiv fiind faptul că numărul experților civili în domeniul ecologic a prevalat asupra celor militari. Obiectivele proiectului au vizat determinarea priorității riscurilor ecologice pentru asigurarea cooperării eficiente în materie, reliefarea conexiunii dintre schimbările de mediu și securitate la diferit nivel, abordarea problemelor de mediu, sociale și economice ca o totalitate integrală, elaborarea unui set de acțiuni

și priorități de caracter preventiv, în stare să contracareze escaladarea conflictelor și evaluarea rolului organizațiilor și a convențiilor internaționale în domeniu.

Prin urmare, studiul realizat prin proiecte și mese rotunde a recomandat abordarea integrată a riscurilor pentru a defini liniile directorii comune de evaluare a impactului problemelor de mediu. În același timp trebuie de precizat că, pornind de la gravitatea lor, nu s-a reușit identificarea soluțiilor general acceptate, deoarece au fost prezentate șapte categorii de politici care se referă la acțiunile de răspuns: determinarea condițiilor de mediu generatoare de conflict; evaluarea integrată a unui aspect de mediu; avertizarea timpurie; identificarea mecanismelor de rezolvare a litigiilor ce țin de ecologie; gestiunea crizelor; aplicarea diplomației preventive.

În baza celor reliefate constatăm că politicile de mediu realizate de Alianță în ultimele trei decenii ale secolului XX s-au dezvoltat pe o traiectorie ascendentă prin aprofundarea cooperării și diversificarea tematicii, imprimându-le sens politic și aplicativ, modificând arealul de implementare de la unul transfrontalier către unul regional. A. Belonogov acreditează ideea că prin integrarea statelor postsocialiste în programele și proiectele ecologice ale Organizației Nord-Atlantice s-a fortificat politizarea investigațiilor în domeniu, dat fiind că „partenerii se dovedesc a fi favorabili pentru a lua parte la activitățile nemilitare ale blocului, urmărind să primească dividende politice, iar NATO, la rândul său, prin exercitarea cercetărilor la nivelul regional tinde să se consolideze în afara zonei geografice tradiționale de răspundere, inclusiv în spațiul postsovietic". Nu subestimăm nici de data aceasta relevanța factorului politic în promovarea geostrategică a Alianței, dar, totodată, reiterăm semnificația dublă a politicilor de mediu, dată fiind interdependența dintre ecologie și securitate.

După încheierea conflagrației globale bipolare, la reuniunile plenare ale Comitetului privind Provocările Societății Moderne au primit posibilitate de a lua parte cercetători științifici și specialiști în domeniu din țările partenere, această subdiviziune reprezentând, potrivit lui O. Petrovici-Belkin, un for unic de schimb de experiență și cunoștințe în plan multidimensional, deoarece vizează aspecte științifice și tehnice, politice și umanitare, economice, sociale și ecologice, sfera militară și sectorul civil. Fiind, conform accepției lui T. Moran, inițiator al diferitor manifestări, Comitetul nu desfășoară cercetări în mod individual, dar participă activ la colectarea și sistematizarea celor mai recente date, activitatea sa poartă un caracter descentralizat, în sensul că nu este finanțată din bugetul Alianței, ci de statele interesate în realizarea investigațiilor într-un anumit aspect. Comitetul este o structură de tip deschis, iar accentul este plasat pe programele care se dovedesc a fi în măsură să contribuie la perfectarea politicilor naționale în domeniu ale statelor partenere și susținerea elaborărilor noi [12, p.102]. Este important de a remarca, în ordinea reliefată de idei, activitatea editorială a Comitetului, fiind puse în lumină peste 300 de cărți în problemele ecologiei, dezvoltării durabile și sferei sociale.

Activitatea Comitetului privind Provocările Societății Moderne s-a exprimat prin diferite forme, după cum urmează:

1) *studii pilot:* sunt gestionate de instituții și departamente ale statelor participante, majoritatea având cu precădere impact social sau umanitar, iar unele au aplicabilitate și în sectorul militar – poluarea atmosferei solurilor, problema dioxinului, folosirea rațională a energiei;

2) *seminare:* sunt consacrate cu predilecție evaluării activității militare asupra mediului înconjurător, incluzând mai multe aspecte, precum sisteme de informare în ecologie, tehnologii pure, administrarea infrastructurii ecologice, asanarea biotehnologică;

3) *mese rotunde:* sunt consacrate evaluării politicilor naționale în domeniul ecologiei, fiind destinate unei teme concrete precum proceduri naționale de apreciere a riscului ecologic, calitatea aerului în încăperi, viitorul biotehnologiilor, energia substanțelor chimice și planificarea ecologică [35, p.15].

Însă, din jumătatea a doua a anilor '90 ai secolului XX, Comitetul a venit cu inițiative noi de exercitare a activităților în domeniu, cum ar fi *elaborarea proiectelor specializate de scurtă durată*, pe un termen de la jumătate până la un an, pe când programele obișnuite durează până la patru ani, sau *organizarea simpozioanelor tematice* în scopul difuzării informației în probleme ecologice și sociale [9].

În debutul secolului XXI tematica și direcțiile prioritare de activitate ale Comitetului privind Provocările Societății Moderne s-au extins considerabil prin desfășurarea reuniunilor în problemele politicilor ecologice ale acțiunilor militare și efectuarea cercetărilor experimentale asupra temelor de interes comun. Procesele de cooperare sunt materializate prin diferite forme, cum ar fi colaborarea interparlamentară, menită să asigure coordonarea acțiunilor de armonizare legislativ-normativă, interacțiunea structurilor executive, îndreptată spre realizarea politicilor ecologice; cooperarea în sfera tehnico-științifică, exercitată prin folosirea de comun acord a tehnologiilor, organizarea și desfășurarea expertizărilor, schimbul de informație și experiență în cadrul realizării programelor naționale și internaționale de mediu; acordarea asistenței necesare pentru elaborarea și semnarea convențiilor internaționale în domeniu [37, p. 109]. Abordată în plan general, activitatea științifico-practică este canalizată pe valorificarea unor teme de interes strategic, care sunt secționate, la rândul lor, în mai multe subteme ancorate fie pe prezența, fie pe semnificația politicilor de mediu:

1. *Conexiunea dintre sfera ecologică și sectorul militar* se concretizează prin valorificarea mai multor subiecte precum: forme de instruire ecologică în forțele armate, aspecte ecologice ale recuperării teritoriilor aflate în folosința militarilor; mediul înconjurător și securitatea în contextul internațional; sistemul de organizare a protecției mediului înconjurător în sectorul militar; protecția civililor de consecințele scurgerii substanțelor toxice în cazurile transportării încărcăturilor militare; așteptări în domeniul ecologiei militare.

2. *Contracararea poluării mediului ambiant* se exprimă prin realizarea mai multor subteme, printre care: modelarea ecosistemelor lagunelor riverane în scopul administrării durabile a apelor; evaluarea tehnologiilor aprobate și noi de prelucrare a terenurilor și apelor poluate; trecerea transfrontalieră a aerului impurificat; evaluarea riscurilor naturale.

3. *Ocrotirea sănătății și riscurile tehnologice* se materializează prin astfel de subteme concrete, cum ar fi: metode avansate de evaluare a riscurilor bolilor de cancer; impactul utilizării pesticidelor în agricultură asupra omului și mediului înconjurător; tehnologii agricole noi; impactul problemelor ecologice asupra sectorului ocrotirii sănătății.

4. *Calitatea vieții și planificarea* se manifestă prin efectuarea unor studii și proiecte de scurtă durată, printre care: produse și tehnologii ecologic pure; tehnologii

de examinare, conservare și gestiune ale resurselor culturale; implicarea opiniei publice în adoptarea deciziilor ecologice; vulnerabilitatea societății interdependente [34, p. 103].

În același context de idei se includ direcțiile prioritare de activitate a Alianței în domeniul protecției mediului înconjurător, care în linii mari se reduc la următoarele:

- protecția sistemelor naturale care n-au fost deteriorate de acțiunile economice și tehnogene ale omului și care sunt chemate să conserve echilibrul biologic;
- folosirea rațională și eficientă a resurselor ecologice;
- susținerea diversității biologice actuale;
- formarea și susținerea unui sistem viabil de răspundere ecologică globală;
- sprijinul financiar pentru realizarea politicilor și programelor ecologice prin stimularea aplicării metodelor economiei de piață în efectuarea lor; susținerea dezvoltării pieței de servicii și produse ecologice, precum și a investițiilor în proiecte îndreptate spre asigurarea protecției mediului ambiant și diversității biologice; acordarea suportului pentru investigații și programe ecologice speciale în vederea instruirii populației; desfășurarea expertizărilor și procedurilor ecologice de monitorizare, evaluare și planificare a proiectelor NATO în materie de protecție a mediului; încurajarea schimbului de experiență în identificarea mijloacelor bugetare din alte surse pentru finanțarea activităților ecologice [39, p. 20].

Politicile de mediu exercitate de Alianța Nord-Atlantică și-au găsit implementare fie prin continuarea proiectelor și programelor precedente, fie prin inițierea unor teme și activități noi, în funcție de prioritățile trasate și oportunitățile de valorificat.

Un program de o semnificație deosebită pentru activitățile de mediu realizate de Organizație este „Provocările societății moderne", care a fost lansat în anul 1969 în scopul identificării soluțiilor pentru problemele ce țin de influența omului asupra mediului înconjurător și de calitatea vieții populației din statele aliate. În ultimul deceniu al secolului XX, lista participanților a fost lărgită prin antrenarea statelor din cadrul Parteneriatului pentru Pace și Dialogului Mediteraneean, iar obiectivul strategic trasat vizează securitatea ecologică a Alianței, inclusiv problemele riscurilor netradiționale și cu potențial să provoace instabilitate economică, politică și socială, precum și ale reglementării sau preîntâmpinării conflictelor provenite din deficitul de resurse ecologice. Printre sarcinile care sunt chemate să asigure valorificarea obiectivului trasat se regăsesc cercetarea fenomenelor naturale de nivel regional și global, contracararea provocărilor și pericolelor potențiale la adresa societății și a mediului înconjurător, generatoare de instabilitate politică sau economică, reducerea presiunilor asupra mediului înconjurător de pe urma activităților economice și militare. Notăm că desfășurarea activităților în cadrul acestui program este determinată de interesul manifestat de mai multe state pentru realizarea proiectelor, elaborarea temelor ce țin de provocările societății moderne, inclusiv dezvoltarea durabilă și, implicit, alocarea resurselor necesare, dat fiind că finanțarea se produce din surse naționale. Acțiunile realizate se concretizează prin studii pilot cu durata de patru-cinci ani, proiecte de o singură dată prevăzute pentru douăsprezece-optsprezece luni și prin desfășurarea forurilor științifice sau ecologice organizate în diferite forme de manifestare – seminare, conferințe sau simpozioane internaționale, cu publicarea și accesibilitatea rapoartelor [20, p. 205].

Am specificat că diapazonul aspectelor tematice valorificate prin studiile pilot și proiectele de scurtă durată este variat, cercetările ecologice sunt cu predilecție de caracter interdisciplinar și se referă la dimensiunea ecologică a acțiunilor din sectorul militar, poluarea mediului, calitatea vieții, cooperarea transfrontalieră, dar și terorismul ecologic internațional.

Investigațiile cu privire la conexiunile militar-ecologice și-au găsit expresie în realizarea mai multor studii pilot și proiecte, cum ar fi:

- studiul pilot „Forme de educație ecologică în cadrul forțelor armate și impactul lor asupra creării stărilor de spirit proecologice" a fost îndreptat spre elaborarea unor metode eficiente care să fie în măsură să asigure desfășurarea activităților educaționale de factură ecologică în sectorul militar și facilitarea schimbului de experiență în domeniu, obiectivul urmărit fiind formarea personalului ecologic responsabil. Investigațiile au demonstrat că sectorul militar se confruntă cu provocări și probleme în materie care sunt proprii și altor sfere. În cadrul activităților desfășurate de forțele armate, aspectele ecologice, de asemenea, se dovedesc a fi de importanță majoră, dat fiind că orice operație militară presupune evaluarea impactului asupra mediului. În acest sens, dacă se exprimă necesitatea educației ecologice a civililor, aceeași exigență trebuie înaintată și militarilor. Rezultatul final s-a materializat prin pregătirea și difuzarea unui CD demonstrativ care a inclus mostre de aplicare a metodelor și procedeelor eficiente de educație ecologică în cadrul trupelor militare, o atenție deosebită fiind acordată folosirii apei din cauza că aceasta poate figura în calitate de fundament atât al cooperării internaționale, cât și al conflictelor [11];
- studiul pilot „Construcție capitală pentru infrastructura militară" și proiectul de scurtă durată cu aceeași denumire au fost orientate spre identificarea soluțiilor menite să contribuie la reducerea folosirii energiei electrice de către obiectele militare și micșorarea eliminărilor de deșeuri toxice în atmosferă, ținându-se cont de prevederile Protocolului de la Kyoto. Pentru valorificarea acestui scop s-a exprimat oportunitatea schimbului de experiență și cunoștințe în Comitetul privind Provocările Societății Moderne. În urma desfășurării investigațiilor s-a determinat că infrastructura pune presiune substanțială pe mediul înconjurător, dat fiind că 40 % din energia consumată și 16 % din apa folosită revin edificiilor, inclusiv celor cu destinație militară și, deci, prin construcții capitale în sectorul militar poate fi îmbunătățită situația în domeniul protecției mediului. Construcția capitală presupune aplicarea principiilor dezvoltării durabile în procesele de planificare, proiectare, edificare, funcționare, modificare și trecere la pierderi a averii imobile, procese care solicită de a se ține cont de factorii ecologici în toate etapele de funcționalitate, însă atenția primordială fiind acordată aplicării tehnologiilor de economisire a resurselor energetice [30].

Prin urmare, pentru realizarea obiectivelor trasate, în cadrul Alianței s-a convenit că militarii trebuie să cunoască impactul activităților pe care le desfășoară asupra mediului ambiant, impunându-se în acest sens elaborarea managementului ecologic. K. Mahutova, J. Barich și R. Kreizenbeck sunt de părere că un asemenea sistem de management ar trebui să includă patru componente, planificarea operațiilor, desfășurarea lor, determinarea impactului asupra mediului înconjurător și întreprinderea acțiunilor ecologice de rigoare, sistemul solicitând ca în condițiile desfășurării activităților militare să se țină

cont de politicile de mediu, inclusiv în procesul planificării bugetului [8]. Considerăm important de a sublinia că, în afara dezideratelor actorilor de a lua în calcul oportunitatea protecției mediului înconjurător în contextul planificării acțiunilor militare, mai este nevoie ca să fie în măsură să implementeze politici de acest gen, reclamându-se în ordinea de idei reliefată asemenea aptitudini precum comunicarea, cultura securității și documentarea.

Problemele ce vizează popularea diferitor sfere de mediu și-au găsit o abordare consistentă în activitatea de cercetare științifico-practică desfășurată de Alianță, cele mai relevante studii pilot și proiecte fiind:

- studiul pilot „Produse curate și procese" a avut ca obiectiv susținerea și implementarea principiilor dezvoltării durabile în sectorul de producție, obiectiv care permite aplicarea proceselor tehnologice inofensive și nonpoluante pentru a căpăta producție finită ecologic pură. Valorificarea scopului trasat a presupus, conform recomandărilor, reducerea eliminărilor de gaze toxice de către uzine și fabrici, perfecționarea proceselor tehnologice și mai ales crearea în fazele incipiente a produselor ecologice pure, fapt care în ultimă instanță prevede mai puține cheltuieli și un randament mai mare [3]. Notăm că cercetările realizate au contribuit la elaborarea parametrilor ecologici de măsurare a calității producției și la modernizarea procesului tehnologic prin folosirea materialelor ecologice;

- proiectul de scurtă durată „Evaluarea riscurilor naturale" a fost consacrat cercetării cataclismelor de caracter global, dar și cu repercusiuni la nivel național, având efecte nocive nu numai de sorginte economică, ci și conținând o vădită dimensiune umană, provocată de activitatea omului. Obiecte ale investigațiilor au devenit nu numai cataclismele naturale, ci și metodele de contracarare a lor, scop în care s-a propus crearea unui for permanent de schimb de informație despre calamități și desfășurarea unor seminare tematice de nuanță interdisciplinară [2] ;

- studiul pilot „Modelarea ecosistemelor din lagunele teritoriale în scopul folosirii sustenabile și dezvoltării" se înscrie în domeniul managementului bazinelor acvatice de acest tip și s-a desfășurat în două etape. Cercetările efectuate au demonstrat că datorită activităților agrare, piscicole și turistice lagunele se dovedesc a fi cel mai vulnerabil segment al țărmurilor maritime-riverane, fiind evidentă lipsa acută de oxigen, depășirea nivelului de poluare și distrugerea ecosistemului. Recomandările care au fost făcute se referă la necesitatea de a găsi echilibrul între folosirea bazinelor acvatice și menținerea ecosistemului lagunelor prin modelarea hidrodinamică și ecologică a situației și luarea deciziilor la nivel politic. Drept urmare, s-a propus extinderea aplicării instrumentelor științifice în vederea asigurării durabilității și dezvoltării lagunelor de coastă și a bazinelor hidrografice [6];

- studiul pilot „Aspecte ale prevenirii și reducerii poluării mediului ambiant de către unele sectoare industriale" a vizat zona din Baia Mare și a avut ca obiectiv identificarea celor mai bune practici de prevenire a incidentelor și de reducere a contaminării solurilor și apelor subterane, aceste cataclisme având influență nocivă asupra mediului și sănătății [24]. Important este că proiectul a întrunit o participare largă, inclusiv fiind prezenți reprezentanți ai Uniunii Europene și Băncii Mondiale. Este important de notat că problemele ce țin de prevenirea și lichidarea influenței negative a factorului industrial asupra mediului înconjurător și a sănătății reprezintă o direcție prioritară de activitate a Organizației Nord-Atlantice, printre care se regăsește situația ecologică din industria mineritului, producerea îngrășămintelor chimice, acumularea deșeurilor în soluri și în apele subterane, precum și pregătirea pentru situații de urgență. Revenind la studiul pilot menționat, precizăm că acesta este de o importanță deosebită, deoarece a asigurat promovarea cooperării și dialogului în regiunea bazinului hidrografic al Dunării pentru a facilita dezvoltarea unor politici regionale în managementul iazurilor de decantare și al haldelor;

- proiectul de scurtă durată „Managementul deșeurilor industriale și toxice" a fost finalizat prin inițierea unui web site menit să asigure schimbul de informație în domeniu între statele aliate și cele partenere, în discuție fiind puse aspecte ce țin de îmbunătățirea sistemelor de observare a deșeurilor nocive, aplicarea pe larg a biotehnologiilor și fitotehnologiilor în combaterea impurificării cu deșeuri toxice, contaminarea și purificarea apei [18].

- seminarul „Combaterea poluării cu petrol a regiunii nordice", organizat sub egida Comitetului privind Provocările Societății Moderne, în aprilie 2004 în Norvegia, a fost canalizat pe problemele înfruntării impurificării în zona Mării Barents, protejării mediului ambiant în locurile de transportare a petrolului din Federația Rusă în Europa și către Statele Unite, modernizării utilajului de luptă cu scurgerile petroliere și folosirii dispersanților. Aspectele puse în discuție, la care au participat de asemenea, reprezentanți ai instituțiilor de cercetare științifică și ai producătorilor de utilaje, au vizat colectarea petrolului cu înalt conținut de viscoză în condițiile climaterice cu temperaturi joase, folosirea dispersanților și arderea pe loc, eficiența lucrărilor și securitatea personalului, descoperirea scurgerilor pe timp de noapte sau sub sloiul de gheață [22].

Luând în calcul complexitatea problemei, Comitetul privind Provocările Societății Moderne a organizat un atelier în Canada doi ani mai târziu, în luna octombrie 2006, în cadrul căruia s-a făcut evaluarea daunelor provocate de transportul maritim și de scurgerile de petrol în zona arctică, o atenție deosebită fiind acordată aplicării tehnologiilor de epurare în condițiile distanțelor mari și accesului limitat;

- seminarul internațional „Evaluarea riscului consecințelor catastrofei de la Cernobâl: lecții pentru viitor" s-a desfășurat la Kiev în aprilie 2003, iar peste șase luni a demarat un studiu pilot cu același generic, însă în ambele cazuri fără ca Republica Moldova să participe, care, de asemenea, a fost afectată de accidentul produs în aprilie 1986. Notăm că tragicul eveniment de la Cernobâl se află la originea unor transformări considerabile a politicilor naționale și internaționale de pregătire și gestiune ale situațiilor de urgență nucleară, un rol important fiind rezervat comunicării și schimbului de informație. De fapt, concluzia magistrală a seminarului a vizat necesitatea coordonării eforturilor îndreptate spre lichidarea consecințelor catastrofelor de acest caracter în faza incipientă, alt subiect relevant s-a referit la dozimetrie, adică măsurarea efectelor radiației, inclusiv de natură psihologică, cancerogenă, dar și alte maladii [26]. Semnificativ este că în urma acestor manifestări științifico-practice s-a consolidat o direcție de cooperare a Alianței cu alte structuri internaționale – asistență în cazul dezastrelor naturale.

De fapt, problema poluării transfrontaliere a aerului figurează pe agenda zilei Comitetului privind Provocările Societății Moderne încă de la începutul anilor '70, fiind inițiat un set de acțiuni ancorate cu predilecție pe cercetarea fenomenului.

Formele de exercitare a cooperării se exprimă prin studii pilot și conferințe tehnice, în primul caz urmărindu-se schimbul de informație cu privire la poluarea transfrontalieră a aerului, iar în cel de-al doilea tematica este variată și vizează mai multe aspecte precum: rolul modelării atmosferice în politica și strategia de combatere a poluării aerului, transmigrarea aerului la distanțe mari tratată ca problemă globală, integrarea sistemelor regionale de modelare, evaluarea și controlul sistemelor de modelare;

- studiul pilot „Transmigrarea regională/transfrontalieră a poluării aerului" a fost axat pe reliefarea sistemelor contemporane globale și regionale de prognozare a vremii, sistemelor de observare a poluării atmosferice, activității organizațiilor internaționale în domeniu, urmărindu-se perfectarea rapoartelor de țară pentru fiecare dintre cele 16 state participante [25].

Prin urmare, Alianța, prin intermediul Comitetului privind Provocările Societății Moderne, manifestă preocupări sustenabile față de protejarea unui spectru larg al resurselor naturale, începând cu spațiul subteran și încheind cu cel aerian. Procesele de cooperare în domeniul combaterii poluării mediului întrunesc, de obicei, mai mult de zece participanți, state aliate și state partenere, la fiecare for, exprimat prin studii pilot, proiecte de scurtă durată sau conferințe, iar problemele puse în discuție vizează aplicarea tehnologiilor inofensive și nonpoluante, managementul catastrofelor provenite din diferiți factori precum deșeuri, minerit, petrol, energie nucleară, aer sau apă. Bineînțeles că poluarea sectorială a resurselor naturale deseori este cu repercusiuni nu numai transfrontaliere, dar și de nivel regional, situație care solicită conjugarea eforturilor mai multor actori, realizându-se în asemenea manieră cooperarea dintre aliați și parteneri.

Cooperarea transfrontalieră/regională reprezintă un obiect al preocupărilor mai multor categorii de persoane interesate, începând cu factori guvernamentali și încheind cu reprezentanți ai cercurilor universitar-academice. Cele mai relevante cercetări dedicate acestor probleme sunt:

- studiul pilot „Adoptarea deciziilor de protecția mediului pentru dezvoltarea sustenabilă în Asia Centrală", cu participarea a 19 state, a avut ca obiective identificarea situației în domeniul protecției mediului în regiune, depistarea neajunsurilor în procesul de adoptare a deciziilor, organizarea și desfășurarea întrunirilor ecologice, diseminarea rezultatelor, inclusiv prin internet, și canalizarea activității unei structuri special formate pe baza principiilor adoptate la Conferința internațională Provocările secolului XXI. Aspectele abordate au vizat calitatea și volumul informației accesibile în procesele de adoptare a deciziilor ecologice în țările central-asiatice, activitatea de cercetare în materia protecției mediului ambiant, instruirea și pregătirea specialiștilor în domeniu sau elaborarea și prezentarea rapoartelor cu privire la folosirea terenurilor, managementul bazinelor acvatice și protejarea speciilor aflate pe cale de dispariție. Recomandările pe marginea acestor probleme s-au referit la oportunitatea aprofundării și extinderii cooperării transfrontaliere de caracter sectorial – mișcarea transfrontalieră a apei, dat fiind că statele din regiune sunt interdependente la capitolul aprovizionării cu apă potabilă, sau aplicarea excesivă a îngrășămintelor, pesticidelor, erbicidelor și defoliaților, deoarece au repercusiuni nocive în raport cu mediul ambiant și starea sănătății datorită concentrării sporite de substanțe periculoase în produsele alimentare și în apele subterane [7]. Importanța studiului vizat constă în faptul că prin creionarea unor acțiuni sustenabile în domeniul protecției mediului s-a încercat instaurarea unei atmosfere de stabilitate în spațiul central-asiatic, deși nu este mai puțin adevărat că Statele Unite urmăreau interese deosebite în regiune, date fiind focarele de terorism, dar și prezența Federației Ruse;

- studiul pilot „Prevenirea și atenuarea prăpastiei societale" a fost consacrat evaluării situației din zona Mării Aral, care a devenit în ultimele decenii „un iaz hipersalin", dezastrul fiind provocat de cultivarea intensivă a bumbacului și orezului în delta a două râuri, Amu-Darya și Syr-Darya, a căror apă proaspătă a fost folosită nu atât pentru alimentarea bazinului maritim, cât pentru irigarea acestor culturi. Ca rezultat, salinizarea și reducerea zonei de pescuit au contribuit la deșertizarea terenurilor agricole și depunerea substanțelor toxice, schimbări care au afectat starea de sănătate a populației, economia locală și au provocat probleme de șomaj. În cadrul studiului au fost realizate două proiecte de scurtă durată, câte unul pentru cercetarea deltelor fiecărui râu, Alianța oferindu-le un Sistem de Informații Geografice, care, fiind complementat de altul, Sistemul Global de Determinare a Poziției, a permis perfectarea mai multor hărți, a căror utilitate în managementul apelor se dovedește esențială. Notăm că relevanța acestor cercetări desfășurate cu suportul programelor Alianței constă nu numai în definirea unor acțiuni pentru diminuarea ecologică a salinității, dar și prin stabilirea parteneriatelor între specialiștii în domeniu și între structurile de profil, iar Organizația Nord-Atlantică le-a oferit echipamente pentru prelevarea probelor și desfășurarea experimentelor;

- studiul pilot „Crearea sistemului de monitorizare a situației ecologice din Marea Caspică" a inclus zece state participante, urmărind reabilitarea pe etape a mediului ambiant din bazinul caspic. În acest scop a fost perfectat un sistem unic de observare prin măsurarea parametrilor climaterici, ecologici și hidrologici, modelarea computerizată, prelucrarea informației, modelarea numerică și prognozarea fizică, chimică și biologică a situației mării, investigațiile fiind îndreptate spre integrarea datelor la nivel național într-o rețea internațională de monitorizare hidrochimică și hidrometeorologică, cu antrenarea diferitor agenții și specialiști. Prin determinarea impactului factorilor antropogeni asupra diversității biologice și a productivității bazinului acvatic s-a urmărit, de asemenea, identificarea consecințelor asupra industriilor extractive din regiune și, implicit, a dezvoltării social-economice, inclusiv datorită poluării transfrontaliere prin apele râurilor care se varsă în mare [31].

În același context se înscriu acțiunile de monitorizare a râurilor din Caucazul de Sud, care s-au exprimat prin asistența NATO și OSCE acordată celor trei state transcaucaziene ca să dezvolte mijloace de supraveghere a cursurilor apei care traversează teritoriile lor. Precizăm că, luând act de situația complexă din regiune, această inițiativă a urmărit de a identifica soluții pentru destindere și consolidarea securității și stabilității prin cercetare, încercându-se, dar fără succese notabile, în opinia noastră, de a tranșa un subiect de conflict, resursele comune de apă, deoarece calitatea ei are impact asupra nivelului de dezvoltare social-economică. Rezultatul palpabil al studiului, care a durat patru ani, a fost crearea în fiecare dintre cele trei țări a câte un laborator de monitorizare a calității apei, dotat cu tehnologii moderne și cu personal calificat [29, p. 4–5]. Prin urmare, Alianța Nord-Atlantică, prin intermediul Programului „Știință pentru Securitate", a susținut financiar proiecte

de gestiune a apei nu numai urmărind contribuții la ameliorarea stării mediului ambiant prin acțiuni concrete, dar, totodată, înscriindu-se în cadrul eforturilor de stabilire a dialogului dintre diferite instituții din statele nominalizate, tentativă care se încadrează într-un context mai larg decât cel politic sau geopolitic;

- seminarul științifico-practic „Combaterea deșertificării în regiunea Mării Mediterane", organizat sub egida Comitetului pentru Știință și a Comitetului privind Provocările Societății Moderne, a avut loc în perioada 2–3 decembrie 2003 în orașul Valencia, la acest for fiind prezenți parteneri din cadrul Dialogului Mediteraneean și reprezentanți ai structurilor internaționale de cooperare în domeniul dat. Problemele puse în discuție s-au referit la elaborarea strategiilor de prevenire a înaintării deșerturilor, inclusiv consecințele social-economice, criza de apă potabilă, degradarea și eroziunea solurilor, criza produselor alimentare, fenomenul migrației în contextul înaintării pustiurilor, conflicte regionale. S-a determinat că deșertificarea se dovedește a fi un pericol deloc neglijabil la adresa statelor din regiunea mediteraneeană, dar, totodată, s-a constatat că acest proces este diferit la nord și la sud, înaintarea pustiurilor fiind nu numai un fenomen biofizic, ci având, de asemenea, consecințe social-economice și geopolitice [27].

Notăm că tema deșertificării reprezintă un subiect relativ nou în procesele de cooperare, cum ar fi proiectul „Indicatori ai deșertificării în regiunea mediteraneeană", cercetarea fiind finalizată cu determinarea valorilor independente (nivelul de folosire a terenurilor sau pluviositatea), precum și a celor dependente (umiditatea și prosperitatea solului, tipul de vegetație). S-a constatat că diminuarea rezervelor de apă, diminuarea materiei organice în sol și scăderea fertilității sunt factorii principali ai degradării și deșertificării [15, p. 7–8], impunându-se în ordinea reliefată de idei elaborarea unor indicatori de evaluare a riscurilor de pe urma acestor procese.

Conexiunile geografice dintre aceste regiuni denotă interdependența intereselor economice și geostrategice ale statelor membre și în mai multe cazuri ale statelor partenere, urmărind, potrivit lui M. Marghelov, identificarea posibilităților transregionale noi de transportare a hidrocarburilor, cât și consolidarea dimensiunii politico-militare în contextul desfășurării acțiunilor antiteroriste și, deci, investigațiile privind protecția mediului primesc un caracter vădit politic [38, p.136-137]. Reiterăm că nu punem la îndoială semnificația geostrategică, de consolidare a prezenței aliaților în regiunile postsovietice de la sud, dar, totodată, nu absolutizăm aceste ipoteze, considerând că suportul financiar acordat desfășurării activităților de protecție a mediului sunt de caracter bidimensional, fiecare parte urmărește interesele sale, dar care se află în interconexiune și interdependență.

Supoziția pe care am exprimat-o este probată și de cercetările susținute de Alianță cu privire la îmbunătățirea calității vieții oamenilor, care numeric sunt consistente și se referă la diferite sfere:

- studiul pilot „Tendințe ale concentrării mișcărilor migraționiste în localitățile urbane și efectele lor asupra mediului și securității" reflectă preocupările Alianței Nord-Atlantice pentru probleme social-ecologice, nefiind deloc întâmplător că gestiunea și-a asumat-o Spania, care frecvent este supusă fluxurilor migraționiste. Studiul este ancorat pe cercetarea localităților urbane mari, ținta migranților fiind, de regulă, orașele mari. În plan global se creează o situație alarmantă din cauza că un teritoriu relativ mic concentrează o masă enormă de trăitori, în timp ce spații extinse rămân puțin populate, acest dezechilibru în mod inevitabil soldându-se cu alte probleme: tensiuni sociale, criminalitate, șomaj, conflicte și chiar terorism, nemaivorbind în același context de creșterea presiunilor asupra mediului înconjurător. Recomandările făcute s-au referit la elaborarea unor politici de contracarare a acestor tendințe, dar care până la urmă, în accepția noastră, au rămas mai degrabă cu titlul de intenții și îngrijorări decât acțiuni concertate fezabile și cu șanse reale de implementare;

- studiul pilot „Metode perfecționate de evaluare a riscurilor îmbolnăvirii de cancer" a urmărit în special determinarea modalităților de aplicare a metodelor biologice pentru profilaxia și combaterea acestei maladii. Un loc aparte a revenit examinării consecințelor catastrofei de la Cernobâl în materia îmbolnăvirii de cancer, mai ales asupra copiilor și participanților la lichidarea dezastrului, precum și a impactului nociv al zonei contaminate asupra reapariției de noi maladii. Rezultatul studiului constă în perfectarea unui model complex de evaluare a riscurilor îmbolnăvirii de cancer, model care a integrat elaborările existente, dar, totodată, s-a propus de a prezenta periodic studii de caz [1];

- studiul pilot „Managementul integrat al resurselor acvatice" a concentrat 20 de state participante și a fost canalizat pe problemele schimbului de informație și acumulării de experiență, administrării resurselor și studierii proceselor care se produc în cadrul acestor sisteme și în afara lor. Obiectivele propuse constau în recoltarea datelor de caracter științific, social și economic privind funcționalitatea sistemelor acvatice și folosirea apei. Ținându-se cont de nivelul transregional propriu mai multor bazine acvatice și de particularitățile ecosistemelor bazinelor, cercetările s-au desfășurat sectorial, iar rezultatele obținute constau în elaborarea criteriilor și reperelor de evaluare a stării bazinelor acvatice, metodelor și principiilor de ameliorare a situației lor [14]. De fapt, managementul acvatic înglobează mai multe aspecte, cum ar fi cantitatea necesară de apă potabilă și calitatea ei, opțiuni tehnologice și conservarea ecosistemelor, monitorizarea costurilor și impactul social, problema de bază fiind, în ordinea reliefată de idei, folosirea și distribuirea volumului disponibil de apă între mai mulți consumatori, indiferent de statutul lor;

- studiul pilot „Aplicarea științei landșaftului pentru evaluarea mediului" a antrenat peste 20 de state și prin denumire indică asupra obiectivelor urmărite, important fiind că fiecare participant poate de sine stătător să aleagă proiectele pe care le consideră că vin în concordanță cu interesele naționale. Cercetările științifico-practice au fost ancorate pe trilaterala „mediul înconjurător – calitatea vieții – securitatea ecologică", investigațiile antrenând aplicarea mai multor metode, precum fotografierea de pe satelit, tehnologiile computerizate, statistice sau informațiile geografice ale sistemului. Se impune de specificat, de asemenea, că au fost stabilite relații de cooperare științifico-practică cu protagoniștii antrenați în executarea altui proiect, „Adoptarea deciziilor îndreptate spre asigurarea dezvoltării durabile și protecția mediului înconjurător în Asia Centrală" [32], urmărindu-se efectuarea studiilor comparate deopotrivă în statele aliate și în cele partenere;

- proiectul de scurtă durată „Îmbunătățirea prognozării vremii" se dovedea a fi oportun pentru că precipitațiile abundente care cădeau cu frecvență mare în regiunea mediteraneeană centrală și de est, mai ales în timpul verii și toamnei, aduceau cu sine inundații în proporții

deosebite. În acest sens, prin îmbunătățirea prognozei se urmărea înștiințarea din timp pentru a preîntâmpina sau adoptarea măsurilor suficiente pentru a minimiza consecințele calamităților, aplicându-se metoda numerică de modelare, dar și altele, observarea spațială, folosirea algoritmilor estimativi. Fiind preconizate pentru serviciile meteorologice atât naționale, cât și europene, rezultatele au fost obținute prin evaluarea veridicității modelării meteorologice, verificarea exactității metodei modelării numerice, studierea căderilor de precipitații cu ajutorul informației recoltate prin satelit, elaborarea metodicii complexe care ar asigura prognozarea mai corectă a vremii [13];

- masa rotundă organizată de Comitetul privind Provocările Societății Moderne în martie 2003 cu genericul „Atenuarea tensiunii sociale" a pus în discuție unele probleme ce țin de securitatea socială, reflectând în asemenea manieră tendințele contemporane de abordare multidimensională a securității naționale și spectrul extins de componente supuse cercetărilor, cum ar fi terorismul alimentar sau terorismul ecologic. Masa rotundă este importantă, de asemenea, prin recomandarea de angajare a parteneriatului cu Organizația Națiunilor Unite pentru Agricultură și Alimentație pentru a identifica în comun soluții ale problemelor dezbătute ce țin de formele netradiționale de terorism [36].

Date fiind transformările structurale care au fost întreprinse în cadrul Alianței în 2006–2010, problemei contracarării terorismului, inclusiv ecologic, îi revine prioritatea pe agenda de cercetări și acțiuni de protecție a mediului ambiant. Amplificarea amenințărilor și riscurilor solicită ca cercetările să asigure mai eficient componența tehnologică în procesul de combatere a terorismului și, în același timp, să faciliteze parteneriatele intersectale în domeniu, intersectându-se în acest câmp de aplicare metodele militare și nemilitare, probleme ale contracarării terorismului și de factură ecologică. În acest sens, unele dintre investigațiile care se referă la diferite aspecte ale terorismului ecologic sunt:

- studiul pilot „Strategii eficiente de contracarare a riscurilor", care a avut ca obiectiv să elaboreze o construcție generală de înțelegere a factorilor care influențează asupra modului de reacționare a societății și statului în situații de risc și a prezenta măsurile adecvate de răspuns în funcție de cazuri concrete. Metodologia care a fost perfectată include trei blocuri de acțiuni – cercetarea sectorială prin examinarea situațiilor concrete sau modelarea celor virtuale; analiza comparativă a situațiilor abordate pentru a defini generalul și determina particularul; elaborarea metodelor eficiente pentru a răspunde adecvat la fiecare situație concretă [28];

- studiul pilot „Securitatea arterelor înguste de apă, porturilor și regiunilor limitrofe poluate", care și-a stabilit ca obiectiv determinarea gradului de securitate a arterelor acvatice în condițiile unor potențiale atacuri teroriste, cercetările fiind canalizate pe identificarea acțiunilor de prevenire, gestiune și de profilaxie. S-a constatat că porturile maritime civile pot fi ținta atentatelor de acest gen, deoarece comerțul maritim internațional este dependent în mare măsură de transportarea petrolului și altor tipuri de agenți energetici, care, fiind întrerupt de teroriști, poate provoca prejudicii serioase la adresa securității și stabilității internaționale, situației economice și ecologice în zonele care sunt afectate. Vulnerabilitatea arterelor acvatice înguste de-a lungul cărora este concentrat de obicei un număr enorm de oameni se dovedește a fi de diferit grad, situație care solicită elaborarea mai multor variante de profilaxie. În acest sens, managementul amenințărilor și riscul include trei componente: *evaluarea pericolelor* presupune identificarea lor și acumularea informației despre actorii care sunt în măsură să organizeze și să desfășoare atacuri teroristice; *evaluarea vulnerabilităților* prevede identificarea punctelor slabe ale obiectelor strategice care pot fi folosite de către teroriști, acțiunilor de înlăturare a neajunsurilor depistate și a mijloacelor de atenuare a consecințelor atacurilor teroriste, în cazul producerii lor; *evaluarea priorității obiectivelor* permite a determina acele obiecte care solicită un grad sporit de protecție împotriva atentatelor teroriste reieșind din importanța lor pentru infrastructura regiunii [28]. Precizăm că aceste cercetări au reclamat o abordare interdisciplinară și, în general, presupun realizarea unui spectru lărgit de acțiuni, începând cu acumularea informației de referință la eventuale atacuri teroriste și finalizând cu adoptarea deciziilor la nivel de politici ale statelor și de acte normative menite să mobilizeze eforturi internaționale;

- studiul pilot „Securitatea alimentară", care a fost canalizat pe identificarea unor indicatori de calitate și securitate sanitară a produselor alimentare, date fiind atitudinea deseori iresponsabilă față de produse și acțiunile teroriste care pot periclita calitatea lor, în special de pe urma contaminării chimice și biologice. Rezultatele obținute reclamă indispensabilitatea asigurării securității produselor alimentare în procesul de producție, distribuire și consum, incluzând în asemenea manieră întregul circuit [10]. Subliniem că unele aspecte valorificate prin studiul dat, precum terorismul alimentar, au interferență cu elaborările realizate în cadrul altei investigații – „Strategii eficiente de contracarare a riscurilor", recomandarea comună fiind perfectarea unor criterii standardizate de evaluare a calității [16, p. 5].

Însă abordarea terorismului ecologic la general presupune aplicarea diferențiată a metodelor și procedeelor atât de proveniență militară, cât și de sorginte nemilitară, în funcție de regiunile geografice, particularitățile demografice, aspectele economice, trăsăturile politice sau stările de spirit. Contracararea sau minimizarea impactului negativ al terorismului internațional de nuanță ecologică cere determinarea caracteristicilor și tipurilor surselor de pericol, elaborarea tehnicilor de evaluare a riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților, identificarea și monitorizarea căilor de contaminare a mediului ambiant, autocontrolul și capacitățile de a preveni panica.

Prin urmare, activitățile de mediu exercitate de Alianță înglobează un spectru larg de aspecte, care se disting prin diversitate și se află în concordanță cu exigențele timpului, reflectând realitățile și tendințele în schimbare. Astfel, în ultimii ani investigațiile sunt canalizate pe asemenea probleme precum crearea în cadrul sectorului militar a sistemelor de management și monitorizare a situației mediului înconjurător, epurarea fostelor terenuri de dislocare a militarilor și de amplasare a bazelor militare, evaluarea pericolelor în urma producerii energiei nucleare, participarea la ameliorarea stării ecologice și asigurarea dezvoltării durabile a unor regiuni nealiate, inclusiv cu interes sporit pentru Alianța Nord-Atlantică.

În același context se includ și alte lări de poziții și acțiuni ale NATO precum schimbările globale climaterice și impactul eliminării gazelor de seră asupra atmosferei, date fiind dezbaterile științifice cu privire la repercusiunile lor asupra încălzirii climei și abordările diferite cu privire la asumarea și implementarea de către statele membre a legislației ecologi-

ce internaționale, cum ar fi în special Protocolul de la Kyoto. A. Fogh Rasmussen a declarat în 2010 că schimbarea globală a climei reprezintă pericol potențial la adresa comunității mondiale, încălzirea globală fiind în măsură să genereze în diferite regiuni conflicte locale, social-economice și demografice. Problema topirii ghețarilor se înscrie în aceeași ordine de idei pe motivul că poate provoca tensionări economice și politice de caracter internațional în zona arctică datorită competiției în amplificare.

Mai sus am invocat studiul pilot în domeniul meteorologiei care a avut ca obiectiv asigurarea cu informație veridică statele participante și Alianța în ansamblu. Considerăm necesar de a preciza că Organizația Atlanticului de Nord a instituționalizat două structuri responsabile de această sferă, Grupul Meteorologic din cadrul Comitetului Militar, abilitat cu prezentarea la timp a informației corecte forțelor armate și Grupul de Lucru pentru Elaborarea și Asigurarea Sistemelor Meteorologice Tactice, care, fiind o subdiviziune a Grupului Meteorologic, are ca obiectiv asigurarea cooperării în domeniul cercetării și implementarea tehnologiilor avansate, programelor și metodelor noi în vederea creșterii veridicității prognozelor și sporirii activităților de mediu exercitate de Alianță. Grupul de lucru consultă alte subdiviziuni în problemele meteorologice, desfășoară investigații în domeniu și organizează reuniuni anuale cu participarea specialiștilor și savanților, inclusiv din statele partenere. Am invocat aceste două structuri de ramură, deoarece activitățile pe care le realizează reprezintă un exemplu edificator de colaborare pe filiera militar–nemilitar în cadrul Alianței, pe de o parte, iar pe de alta, model de cooperare eficientă pe axa Organizația Nord-Atlantică – țări aliate – țări partenere.

Bineînțeles că Alianța, prin spectrul de activități pe care îl realizează, nu poate cuprinde toate aspectele ce țin de mediul înconjurător, existând o ierarhie a priorităților de cercetare, iar în ultimul timp fiind resimțite consecințele recesiunii economice. Atacând acest subiect, A. Belonogov indică asupra cercetării insuficiente a problemelor ce țin de ingineria genetică și folosirea în alimentație a produselor genetic modificate, investigațiile în domeniu fiind în măsură, potrivit accepției sale, să contribuie la atenuarea contradicțiilor dintre Statele Unite și Uniunea Europeană în materia vizată și la consolidarea cooperării transatlantice în contextul că europenii se dovedesc a fi adversari, pe când americanii – exportatori importanți ai produselor modificate [33, p. 20]. Acesta acreditează ideea că animozitățile politice din cadrul comunității euroatlantice la acest capitol ar putea fi depășite prin efectuarea unei cercetări complexe în domeniu, știința fiind considerată, în contextul dat, drept un mecanism de referință pentru rezolvarea ecuațiilor politice și angajarea dialogului. În aceeași ordine de idei s-a pronunțat și A. Fogh Rasmussen, care, exprimând oportunitatea minimizării riscurilor și de a acționa la timp, este de părere că Alianța trebuie să devină o arenă de discuții și consultații, venind cu soluții politice și ecologice.

În același timp, reiterăm că nu împărtășim și considerăm nefondate în mare parte supozițiile, exprimate mai ales în literatura rusească de specialitate, ale căror esență se reduce la următoarele: programele de mediu sunt folosite de către Alianță pentru a include statele partenere în sfera sa de influență, iar într-o perspectivă mai îndelungată vor asigura extinderea teritorială: deseori politicile nemilitare se dovedesc a fi paravan pentru a masca realizarea adevăratelor obiective ale blocului – expansiunea teritorială, consolidarea pozițiilor internaționale, aplicarea politicii „standardelor duble” în contextul că dimensiunea militară continuă să rămână predominantă, dar se face uz de „puterea soft”, deoarece actualmente este mai eficientă pentru a ajunge la dominație globală [33, p. 21]. Suntem de părere că aceste luări de poziții au pierdut din actualitate și au devenit istorie pentru moment din cauza că după Summitul de la București din aprilie 2008 extinderea Alianței nu se află pe agenda zilei și nu este o prioritate, pe de o parte, iar pe de alta, politicile de mediu au scăzut din intensitate și amploare, fiind îndreptate spre valorificarea obiectivelor sectoriale înguste și cu fezabilitate mare. Nu considerăm, de asemenea, că Organizația acordă la moment atenție deosebită asigurării securități statelor partenere, având ca obiectiv de a le integra în viitor. Schimbările structurale care s-au produs în 2006 prin fuzionarea Comitetului privind Provocările Societății Moderne și a Comitetului pentru Știință, formându-se Comitetul Știință pentru Pace și Securitate, iar peste patru ani transferarea Programului Știință pentru Pace și Securitate în cadrul Direcției pentru Provocările de Securitate Emergente, reflectă transformările mediului de securitate și prioritățile programatice provenite din necesitatea de a răspunde eficient la provocările de securitate generate de globalizare. În acest sens, accentul este amplasat pe asigurarea securității aliaților, obiectiv care solicită coeziune în interior și consolidarea relațiilor cu agenții civili, sectorul privat și alte structuri internaționale.

Este de subliniat că statele aliate au instituționalizat, de asemenea, un mecanism de asistență reciprocă în cazuri de calamități naturale și situații excepționale, care a început să funcționeze din 1953. Însă doar după patru decenii de la formare au fost stabilite liniile directorii de cooperare între autoritățile militare și structurile civile în planificarea și participarea serviciilor în situații de criză. Lansarea Programului Parteneriat pentru Pace a oferit terenul propice pentru exercitarea acțiunilor de acest gen, prioritate fiind acordată armonizării legislative în domeniul reglementării situațiilor de criză, cooperării între civili și militari, preîntâmpinării catastrofelor și asistenței umanitare. În 1998 a fost creat Centrul Euro-Atlantic de Coordonare a Răspunsurilor în caz de Dezastre în cadrul Parteneriatului pentru Pace, dat fiind că o atenție deosebită este acordată participării reprezentanților din statele partenere în calitate de observatori la cantonamentele desfășurate sub egida Organizației. Notăm că prin activitățile sale Centrul a lărgit posibilitățile de cooperare și a facilitat schimburile de experiență dintre aliați și parteneri în domeniul prevenirii și managementului situațiilor excepționale și calamităților naturale. Obiectivul strategic al Centrului vizează coordonarea acțiunilor de răspuns ale statelor aliate și celor partenere în fața unor catastrofe naturale sau tehnogene, precum și în cazul atacurilor teroriste cu aplicarea agenților chimici, biologici, radiologici sau nucleari, acesta servind în calitate de punct de legătură și schimb de informații. Operaționalitatea Centrului este determinată și prin organizarea exercițiilor internaționale pentru a pune în practică acțiunile de răspuns la situații de simulare a catastrofelor naturale sau provocate de factorul uman și a gestiona consecințele lor [12, p. 18]. Considerăm important de a preciza că această structură își desfășoară activitatea în strânsă legătură cu Biroul de Coordonare a Afacerilor Umanitare al Organizației Națiunilor Unite, însă țările participante „sunt încurajate să stabilească aranjamente bilaterale sau multilaterale pentru rezolvarea anumitor

probleme" precum reglementarea în materie de vize, traversarea frontierelor, acordurile de tranzit, formalitățile vamale și statutul personalului, aceste acțiuni fiind îndreptate spre accelerarea desfășurării echipelor de intervenție, evitând la maximum întârzierile de ordin administrativ.

Prin urmare, Centrul a devenit o structură operațională în materia intervenției în gestiunea catastrofelor naturale și tehnogene. Acțiunile pe care le desfășoară țin de mai multe aspecte, precum alunecările de teren, cutremurele de pământ, inundațiile, incendiile pădurilor sau problemele corelate subiectului refugiaților. Însă, indiferent de natura situațiilor, Centrul este un exemplu de colaborare dintre structurile militare și autoritățile civile, cooperarea asigurându-le interoperabilitatea, iar NATO beneficiază de un mecanism important pentru consolidarea parteneriatelor, dar și a intervențiilor în scopuri umanitare. Aceste acțiuni, fiind abordate în ansamblu, reprezintă un mecanism substanțial de asigurare a securității și menținere a păcii, inclusiv prin desfășurarea operațiunilor de acest caracter.

Având ca suport de referință aspectele cercetate, *considerăm că politicile de mediu exercitate de Alianța Nord-Atlantică se divizează în următoarele perioade:*

1) sfârșitul anilor '60 – începutul anilor '90: programele de mediu, puține la număr, au fost inițiate la solicitările statelor membre și se refereau la sectoare înguste, fiind mai degrabă o expresie a apelurilor venite din partea opiniei publice locale deranjată de exploatarea bazelor militare;

2) prima jumătate a anilor '90 – jumătatea a doua a primului deceniu al secolului XXI: programele ecologice au fost extinse considerabil prin angajarea cooperării cu statele partenere și diversificarea spectrului de probleme abordate, această perioadă fiind, ca și în cazul științei, cea mai fructuoasă prin amploarea participanților, elaborărilor și implementărilor;

3) de la sfârșitul primului deceniu: programele ecologice sunt restrânse prin includerea instituțională a participanților și ancorarea pe politici de contracarare a terorismului internațional, fiind una dintre componentele lor și asigurând temelor de acest gen perspective reale pentru dezvoltare în condițiile primordialității acestui subiect pe agenda Alianței [20, p. 217].

Așadar, inițierea activităților de mediu de către Alianța Atlanticului de Nord a fost o expresie a amplificării stărilor de spirit cu privire la oportunitatea de a întreprinde acțiuni conjugate în materia protecției resurselor naturale, reflectând îngrijorarea opiniei publice și având ca suport nemulțumirile locuitorilor din zonele limitrofe ale bazelor militare aliate. Programele de mediu s-au extins gradual prin intermediul regiunilor supuse studiilor și prin sferele valorificate, în condițiile postrăzboi rece gestiunea studiilor fiind exercitată mai ales de Turcia și Grecia, ordine de acțiuni care indică asupra interesului sporit, geopolitic și ecologic, față de segmentul sud-est european și central asiatic. Totuși, programele de mediu realizate sub egida Organizației Nord-Atlantice cuprind și alte regiuni, inclusiv Europa Centrală și de Est, parteneriatele angajate în domeniu exprimându-se prin mai multe proiecte și studii pilot ce țin de securitatea nucleară, poluarea transfrontalieră a aerului și apei, contaminarea apelor subterane și solurilor de agenții industriali, calitatea produselor sau gestiunea riscurilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Advanced Cancer Risk Assessment Methods*. În: http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/acra/acra-index.htm (vizitat 26.03.2010).

2. *Assessment of Natural Hazards*. În: http://www.nato.int/ccms/short_term_project/anh_index. htm (vizitat 8.05. 2010).

3. *Clean Products and Processes*. În: http://www.nato.int/ccms/pilot_studies/epp/epp-index. htm (vizitat 07. 05. 2010).

4. Coulson Martin, *NATO–CCMS Achievements in Defence – Related Environmental Studies 1980–2001*. Report No.A-2001/02. În: http://www.nato.int/science/publications/coul/coul- report.htm (vizitat 05.03.2013).

5. *Cross-Border Environmental Problems Emanating from Defence-Related Installations and Activities*. În: http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/pilot 001/reports/fmal l-s.htm (vizitat 14.03.2013).

6. *Ecosystem, Modelling of Coastal Lagoons for Sustainable Management (Phase II)*. În: http://www. nato.int/ccms/pilot_studies/emcl/emcl_index.htm (vizitat 08. 05. 2010).

7. *Environmental Decison-Making for Sustainable Development in Central Asia*. În: http:// www. nato.int/ccms/pilot-studies/edm/edm-index.htm (vizitat 29.03.2010).

8. *Environmental Management Systems*. În: http://www.nato.int/ccms/topical_ws/ems-index. htm (vizitat 07. 05. 2010).

9. *Environmental Sciences and Engineering*. În: http://www.nato.int/science/calendar/2010/ arw - ase-2010.htm (vizitat 16.03.2013).

10. *Food Chain Security*, În: http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/fcs/fcs-index.htm (vizitat 30.03.2010).

11. *Form of Environmental Education in the Armed forces and their Impact on Creation of Pro- environmental Attitudes*. În: htttp://www.nato.int/ccms/pilot-studies/fee-index.htm (vizitat 7.05.2010).

12. *Gestionarea consecințelor calamităților naturale și planificând situațiile de urgență*. În: Jurnal Academic 2011, nr.14. p.18-20.

13. *Improvement Weather Forecasts*. În: http://www.nato.int/ccms/short_term_projects_iwf_index. htm (vizitat 26.03. 2010).

14. *Integrated Water Management*. În: http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/IWM/iwm-index.htm (vizitat 30.03.2010).

15. *La desertification entant qu'enjeu de securite*. În: *Science, Societe, Securite. News: Comite scientifique. Comite sur les defis de la societe moderne*. 2005, edition 04, nr.69. p. 5–12.

16. *Le CDSM axe ses objectifs cles sur les questions de securite*. În: *Science et Societe. Le Bulletin edite par la Divison Diplomatie Publique de l'OTAN*. 2003, nr.65. p.5–10.

17. Levy Marc, *Is the Environment a National Security Issue?* În: *International Security*. 1995. Vol. 20, nr. 20. autumn. p. 35–62.

18. *Management of Industrial and Toxic Wastes*. În: http://www.nato.int/ccms/short_term_ projects/mitw_index.htm (vizitat 26. 03.2010).

19. Maathai Mangari. *Environement et securite*. În: http://www.nato.int/docu/environment/ html_fr/environment_01.html (vizitat 05.03.2013).

20. Mîtcu Silvia, *Diversificarea politicilor de mediu ale Organizației Atlanticului de Nord la începutul secolului XXI*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie* și Științe *Politice*. 2013, nr. 2. p. 205–219.

21. *NATO–CCSM Achievements in Defence – Related Environmental Studies 1980–2001*. În: http:// www.nato.int/ccms/general/coul-report.htm (vizitat 14.03.2013).

22. *NRC CCMS Workshop on Oil Spill Response*. În: http://www.nato.int/ccms/news/2004/n0404415.htm (vizitat 26. 03.2010).

23. Prebilie Vladimir, Ober Kristina. *Defence System and Ecology – The Nord Atlantic Treaty Organisation Role*. În: *Journal of Interdisciplinary Research on War and Peace*. 2005, Vol. VIII, nr.15–16. p.183–203.

24. *Prevention and Remedition Issues in Selected Industrial Sectors*. În: http://www.cluin.org/romania/ (vizitat 28. 03.2010).

25. *Regional Transboundary Transport of Air Pollution*. În:http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/rttap/rttap_index.htm (vizitat 28.03.2010).

26. *Risk Assessment of Cernobyl Accident Consequences: Lessons Learned for the Future*. În: http//www.nato.int/ccms/pilot-studies/raca/raca_index.htm (vizitat 26.03.2010).

27. *Security issues of descrtification in the Mediterranean region debated at NATO workshop*. În: http://www.nato.int/science/news/2003/n031202a.htm (vizitat 26.03.2010).

28. *Security of Narrow Waterways, Ports/ Harbors and Adjacent Populated Areas*. În: http:// www. nato.int/ccms/pilot-studies/SNWPHAPA.snwphapa-index.htm (vizitat 30 03. 2010).

29. *Surveillance des cours d'eau dans le Caucase du Sud un exemple de cooperation entre l'OTAN été'OSCE*. În: *Science et Societe. Le Bulletin edite par la Division Diplomatie publique de l'OTAN a Bruxelles*. 2005, nr.69. edition 04. p. 4–8.

30. *Sustainable Buildins for Military Infrastructure*. În: http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/ SBMI/smbi-info.htm (vizitat 07. 05. 2010).

31. *The Design of the Caspian Basin Observing System to Form the Basis for Environmental Forecsating*. În:http://www.nato.int/ccms/pilot-studies/dcb/dcb-index.htm (vizitat 29.03.2010).

32. *Use of Landscape Science for Environmental Assessment, 2001–2006*. În: *NATO Science for Peace and Security*. Seriec C: Environmental Security (Eds). 2007, XII. 497 p.

33. Белоногов Андрей, Политическое значение невоенного сотрудничества НАТО в глобализирующемся мире. În: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук. Санкт-Петербуг, 2006. 27 с.

34. Качалова Татьяна, Научное сотрудничество стран-членов НАТО как важный фактор евроатлантического партнерства. În: Актуальные проблемы Европы. 2002, N°4. с. 97–106.

35. Качалова Татьяна, Экологическая проблематика в деятельности НАТО: роль Комитета по Вызовам Современного Общества. În: Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы. 1998, N° 6. с.13–16.

36. Качалова Т., Экономические аспекты взаимодействия в рамках НАТО. În: Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы. 1999, N° 9. с.13–16.

37. Нарбут А., Международное сотрудничество в сфере природопользования и охраны окружающей среды. În: Вестник Российского Университета Дружбы Народов. 2003, N° 1. с.107–112.

38. Маргелов М., Россия на глобальном рынке углеводородов: основные тенденции противоречия и перспективы. Санкт-Петербуг: Изд. Санкт-Петерсбургского университета, 2005. 164 с.

39. Петрович-Белкин Олег, Основные направления невоенной деятельности НАТО в 1991–2011 г. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Москва , 2011.

LIMBA OFICIALĂ, FACTOR DECISIV AL SECURITĂȚII NAȚIONALE

***Marin BUTUC*[1]**

OFFICIAL LANGUAGE, THE DECISIVE FACTOR OF NATIONAL SECURITY

The official language of a state is an element of national security, in this context the author analyzes the situation in the Republic of Moldova and its degree of functionality. The article analyzes both Romanian and Russian languages which both stand for bilingual culture, as well as the fact that according to the international legislation into one national state cannot operate on an equal footing simultaneously two languages of culture, because one undermines the other.

Keywords: official language, national security, Republic of Moldova, languages, culture, state.

Notă introductivă. *O limbă literară constituie forma îngrijită și cultivată a unei limbi naționale. Limba literară formează o supravariantă a limbii naționale, caracterizată printr-un sistem de norme fixate în scris, care îi asigură o anumită unitate și stabilitate, precum și caracterul ei cultivat. Limba literară are o sferă largă de funcționare, cuprinzând producțiile și manifestările culturale ale unui popor. Limba literară este limba scrierilor științifice, filosofice, beletristice, este limba presei și a vieții politice, precum și limba folosită în diverse instituții: administrație, școală, teatru, biserică* [3]. *O limbă literară este o limbă de cultură, iar o limbă de cultură constituie expresia istorică a culturii naționale și religioase. O limbă de cultură este o limbă care a parcurs toate fazele devenirii, evoluției sale, trecând prin cea mai importantă etapă în evoluția sa – faza gramaticalizării* [7].

În conformitate cu standardele internaționale, limba oficială a unui stat național reprezintă un element de securitate națională, precum și simbolistică a statului, alături de drapel, stemă, imn și alte simboluri naționale.

În acest context, analizând situația limbii oficiale din Republica Moldova și gradul ei de funcționalitate, vom putea ușor constata, cu regret, că limba istorică nici pe departe nu corespunde statutului de limbă oficială într-un stat național, „suveran și independent" [6] așa precum se numește statul – Republica Moldova. Situația limbii de stat contrazice atât aspirațiile seculare ale poporului cu drept istoric, cât și „continuitatea statalității poporului moldovenesc, în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune"[6]. Republica Moldova, pe lângă o insecuritate energetică, teritorială, etnică ș.a., mai dispune și de o insecuritate la nivel lingvistic. Respectiva situație sociolingvistică este determinată de mai mulți factori. Unul dintre aceștia ar fi tergiversarea adoptării unei noi legislații lingvistice cadrabile noțiunii de stat național. Concomitent, lipsește și o politică lingvistică orientată spre consolidarea statului, ceea ce creează inexistența unei perspicacități, consecvențe și a unei voințe politice în acest sens.

Actualmente, Republica Moldova dispune de o legislație lingvistică care datează

[1] *Marin BUTUC, căpitan, doctor în filologie, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

de pe timpul URSS-ului. Limba oficială a țării rămâne a fi „protejată" de legi care au fost adoptate pentru o altă formațiune statală – RSS Moldovenească, care era parte a Uniunii Sovietice, aflată în proces de destrămare [2]. Pentru anul 1989, respectiva legislație constituie o realizare, iar pentru contextul actual o gravă necorespundere cu statutul Republicii Moldova de stat suveran și independent. Legislația în cauză comportă un caracter anacronic și conține o multitudine de omisiuni nejustificate, de cedări de principiu și formulări evazive care permit interpretări duble ale articolelor, prin care se tolerează și chiar se încurajează prin lege necunoașterea și neglijarea limbii de stat [2]. Legislația lingvistică, bine-venită pe vremea Uniunii Sovietice, este acum, în fond, contraproductivă. Legile cu privire la funcționarea limbii sunt ignorate și chiar boicotate; avem o presă majoritar de limbă rusă, posturile de televiziune recepționate pe întreg teritoriul republicii sunt majoritar de limbă rusă, panouri și afișe preponderent în rusă, unități comerciale, întreprinderi, cinematografe care funcționează într-o altă limbă decât cea oficială, instituții care-și perfectează corespondența și actele administrative numai în limba rusă și alte situații în care limba oficială a statului este subminată și subestimată[8].

După părerea noastră, această stare de lucruri reprezintă nu doar un pericol pur lingvistic, la nivelul corectitudinii funcționării limbii române în Republica Moldova, dar și un pericol la nivel de securitate națională [4], deoarece într-un singur stat suveran și independent, nu pot funcționa simultan două *limbi de cultură*, două limbi literare.

Atât limba română, cât și limba rusă reprezintă două limbi de cultură, dispunând de același potențial lexico-gramatical și expresiv, dar, în conformitate cu normele internaționale într-un singur *stat național* nu pot funcționa pe picior de egalitate, *simultan*, două limbi de cultură, fiindcă una o submină pe alta. Dacă într-un stat cu un astfel de statut funcționează două limbi de cultură, două limbi naționale, statul respectiv este pus în dificultatea de a promova simultan două culturi naționale; dacă promovează două culturi naționale, statul respectiv este pus în dificultatea de a promova și două politici naționale – *ceea ce este, de fapt, un mare paradox, o mare absurditate*. Două culturi și două politici naționale, care sunt promovate într-un singur stat, constituie un fenomen care submină verticalitatea social-politică a statalui și centralismul democratic al țării. Din acest motiv, considerăm că este mai mult decât periculoasă funcționarea limbii ruse (deținătoare a 70 % din audiovizual), în paralel cu limba oficială a Republicii Moldova, limba română. Astăzi, din păcate, limba rusă funcționează la parametri mult mai largi decât limba oficială, *deși nu este limbă oficială*.

Volumul impunător de informație în limba rusă reflectă un vast circuit informațional nu doar al Republicii Moldova, dar și a altui stat, decât aceasta. În conformitate cu teoriile privind sistemicitatea statului (utilizat cu semnificație juridică: „*Instituție suprastructurală, instrument principal de organizare politică și administrativă prin intermediul căruia se exercită funcționalitatea sistemului social și sunt reglementate relațiile dintre oameni; teritoriul și populația asupra cărora își exercită autoritatea această organizație*" –*apud* Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită), București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009), funcționale în literatura de specialitate, *informația* este element „integrator al sistemului statal și atribut indispensabil al conducerii acestuia" [1].

În aceste condiții, oricât de mult ar pretinde emițătorii de informație că aceasta comportă un caracter obiectiv, totuși, în esență, este una subiectivă, fapt determinat în raport cu procesul perfecționării, prin informație socială, a sistemului statal din care provine, dar și a promovării intereselor economice, de politică externă, geopolitice, regionale etc. ale respectivei țări [1], în cazul dat, vorbim de Federația Rusă. E de menționat faptul că informația socială a unui stat este diseminată în conformitate cu respectiva tendință firească a celor care o promovează, la mai multe nivele ale acesteia: informație cu caracter economic, social-politic, tehnic, informație aparținentă tuturor formulelor culturale și, nu în ultimul rând, ideologie [1].

Informația socială a unui stat constituie expresia tuturor particularităților naționale, psiho-sociale, a intereselor și necesităților acestuia. În contextul acestei informații sociale, un caracter specific comportă informația cu conținut social-politic, ideologic, care este elaborată și aleasă de pe anumite poziții – politice, ideologice.

Bunăoară, e cunoscut faptul că, în contextul unor abordări social-politice, filosofice, „omul" este un fenomen social, deoarece constitui un consumator al informației sociale a statului, grupului social, națiunii din care face parte [1]. Analizând situația cetățeanului format într-un *context social național*, în care funcționează două limbi de cultură, două limbi naționale, cetățeanul respectiv este pus în dificultatea de a trăi senzația apartenenței la două culturi naționale și, respectiv, două politici naționale – *ceea ce este, după cum am menționat, un mare paradox, o mare absurditate*, într-un stat național din punct de vedere istoric.

Într-un atare context, apare și o altă problemă, determinată de factorul cantitativ al volumului de informație recepționat într-o altă limbă, decât cea oficială, subvenționată mai mult și nestăvilită în acest sens. Un astfel de factor este determinant, deoarece de volumul și frecvența cu care apare în fața consumatorului social (omul/cetățeanul), depinde statutul său psihosocial ca aparținent al unei națiuni, mentalitate, interese, convingeri social-politice și ideologice. Promovarea informației altui stat decât țara în care se promovează, discreditează statul în cauză, periclitează interesele naționale economice, de politică externă, regionale etc. ale respectivului stat, prin urmare, scindează societatea.

Cu atât mai mult, cu cât, în contextul unor amenințări neconvenționale (război hibrid) asupra statului, acesta devine vulnerabil în fața acestor pericole. Mijloacele de informare în masă sau cele care asigură circuitul informațional al statului au rolul determinant de perturbare a evoluției firești a țării, fiindcă, la nivel de conținut, furnizorii de informație a altui stat au scopul subversiv de a controla gândirea populației statului atacat, prin utilizarea propagandei, campaniilor de intimidare și inducere în eroare. Prin acest gen de război se încearcă de a se impune un control asupra acțiunilor statului, prin intermediul instrumentelor propagandistice. În această ordine de idei, Republica Moldova comportă o vulnerabilitate incontestabilă în fața unor astfel de pericole [10].

Astfel, subminarea limbii de stat reprezintă o nedreptate, deoarece limba de stat a Republicii Moldova reprezintă limba poporului istoric, băștinaș, limba poporului întemeietor al acestui stat. Supremația limbii ruse, sub aspectul funcționării, reprezintă nu numai un pericol la nivel de securitate informațională, politică, etnică etc., dar și o contrazicere a normelor internaționale, prin care este evident că avem

un stat național subminat lingvistic, cultural, politic și informațional. În condițiile actuale, câștigă teritoriu de funcționare nu limba care antrenează numeric cei mai mulți vorbitori, dar limba care deține supremație în domeniul comunicativ-informațional al statului (avem în vedere: funcționalitatea limbii ruse în majoritatea statelor ex-sovietice), limba care dispune de un suport material mult mai mare pentru a fi promovată și care, respectiv, monopolizează presa și sistemul audiovizualului.

În condițiile statului Republica Moldova, în care se tolerează acest fapt, nu câștigă limba oficială (limba română), dar acea limbă care este subvenționată mai mult (limba rusă). Din aceste considerente, credem că există necesitatea stringentă de adoptare a unei noi legislații lingvistice în Republica Moldova; e nevoie să se elaboreze legi care să fie aliniate legităților internaționale de funcționare a unei limbi oficiale într-un stat național, independent și suveran, în care limba oficială constituie o condiție supremă a statului modern.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Afanasiev V. G., *Sistemnosti i obșcestvo*, Moscova: Izdatelstvo Politicescoi Literaturî, 1980.
2. Bantoș A., *Situația limbii de stat în Republica Moldova: de jure și de facto// Limba Română*, nr. 9-10, Anul XVIII, Chișinău, 2008, p.42-46.
3. Budagov R. A., *Literaturnîe iazîki i iazîkovîe stili*, Moscova: Vîsșaia Școla, 1967.
4. Ciobanu A., *Limba ca factor decisiv în politica națională a statului// Limba Română*, nr. 6, Anul XIII, Chișinău, 2003, p. 24-35.
5. Ciobanu A., *Reflecții lingvistice*, Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, 2009.
6. *Constituția Republicii Moldova* (adoptată la 29. 07. 94).
7. Munteanu Ș., Țâra V., *Istoria limbii române literare*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
8. Purice M., *Legislația lingvistică și condițiile însușirii limbii române de către alolingvi// Limba Română*, nr. 6-10, anul XIII, Chișinău, 2003, p. 80-85.
9. Purice M., *Legislația lingvistică și problemele limbii de stat// Limba Română*, nr. 9-12, Anul XI, Chișinău, 2001, p. 28-33.
10. http://www.report.md/politic/Peter-W.-Schultze-Impotriva-Moldovei-se-duce-un-razboi-informational-parte-a-razboiului-hibrid-137.

STRUCTURA ORGANIZATORICĂ ȘI TACTICA DE ACȚIUNE A FORMAȚIUNILOR PARAMILITARE ILEGALE

Valeriu DELIGHIOZ[1]

ORGANIZATIONAL STRUCTURE AND ACTION TACTICS OF ILLEGAL PARAMILITARY FORMATIONS

This article briefly reveals the organizational structure, tactics stages, action forms and methods of illegal paramilitary formations.

Keywords: Paramilitary formations, illegal, organizational structure, play action.

Apariția și constituirea formațiunilor paramilitare ilegale ca putere de forță organizată în diverse regioane și în timp diferit întotdeauna a demonstrat multivarietarea structurii.

Formațiunile paramilitare ilegale pot fi organizate din timp de pace, în clandestinitate sau sub forma diferitor organizații (cercuri, cluburi, asociații etc.) politice, sportive, sportiv-patriotice, sportiv-militare, militar-patriotice, culturale, etnice, religioase, de voluntari, de veterani etc. sau în grabă și deschis în cazul destabilizării situației în stat.

Formațiunile paramilitare ilegale se împart în:

a) forțe principale (bine organizate și înzestrate);

b) forțe create de voluntari (cu pregătire și înzestrare satisfăcătoare) în sprijinul forțelor principale;

c) forțele create de localnici pentru a apăra satul, cartierul, strada, casa de orice forță ostilă (cu pregătire și înzestrare nesatisfăcătoare).

Formațiunile paramilitare, organizate pe plan local, vor avea o structură similară subunităților de infanterie (destinație specială, cercetare) și altor subunități de arme:

-echipă – 3-5 luptători;

-grupă – 8-10 oameni;

-pluton – 3-4 grupe;

-companie – 3-5 plutoane;

-batalion – 3-5 companii și alte subunități de arme și specialități.

De exemplu, grupa poate fi formată dintr-un comandant de grupă, un lunetist, un mitralior, un AG-ist și doi purtători de muniție/specialiști.

Tactica de acțiune a formațiunilor paramilitare ilegale depinde de diferiți factori, cum ar fi:

a) anotimp;

b) caracteristicile terenului;

c) structura etnică a populației;

d) calitatea și cantitatea armamentului primit;

e) scopul operației;

f) alții.

Tactica acțiunilor formațiunilor include, în general, două etape:

I. Pregătirea operației.

II. Desfășurarea operației.

<u>Etapa I. Pregătirea operației</u>

1. Cercetarea detaliată a raionului de operații:

a) studierea terenului;

b) cercetarea trupelor guvernamentale.

2. Pregătirea nemijlocită a operației:

a) elaborarea planului operației;

b) depozitarea armamentului, munițiilor, materiilor explozive, alimentelor, apei;

[1] *Valeriu DELIGHIOZ, colonel (r), Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.*

c) angajarea localnicilor pentru a face propagandă;

d) negocieri cu administrația locală în scopul susținerii acțiunilor lor;

e) crearea detașamentelor din rândul localnicilor;

f) pregătirea pentru luptă în tabere de bază și centre de instrucție.

Etapa II. Desfășurarea operației

1. Cercetarea itinerarelor de deplasare și ocuparea punctelor cheie.

2. Înaintarea avangărzilor și dezarmarea forțelor de ordine.

3. Amenajarea genistică a raionului de acțiune.

4. Ieșirea și ocuparea pozițiilor de luptă de către forțele principale.

5. Desfășurarea acțiunilor militare.

6. Ieșirea din luptă și retragerea la bază.

În funcție de sarcinile îndeplinite, caracteristicile obiectivelor, existența forțelor proprii, formațiunile pot acționa în componență deplină, pe detașamente de luptă sau în grupuri de diversiune.

Forme și procedee de acțiune ale formațiunilor paramilitare ilegale:

a) observarea;
b) supravegherea;
c) capcana;
d) ambuscada;
e) diseminarea;
f) blocajele și distrugerile;
g) blocarea;
h) încercuirea;
i) apărarea obiectivelor cucerite;
j) atacul prin surprindere;
k) atacuri de tip „hit and run” („lovește și fugi”);
l) raidul;
m) hârțuirea;
n) crearea de „zone libere”;
o) acțiuni insurecționale;
p) atacuri împotriva mijloacelor de luptă aeriană (avioane la joasă înaltime, elicoptere, drone de cercetare), folosind rachete antiaeriene portabile;
q) dirijarea/corectarea tirurilor de artilerie și a atacurilor aeriene, marcare ținte;
r) recuperarea piloților doborâți de focul inamic;
s) sabotaje împotriva depozitelor de provizii si a căilor de comunicație.

Observarea, considerată procedeu de acțiune, se execută asupra trupelor armate, organelor administrației și a terenului, în ascuns, folosind tehnicile cunoscute.

În funcție de scopul propus, sunt „observate” personalități (civile, militare, politice etc.), obiective economice, militare, de importanță deosebită și se culeg informațiile necesare.

Supravegherea constituie o formă de acțiune specifică, având ca scopuri:

a) obținerea de informații cât mai diverse;

b) cunoașterea dispozitivelor Forțelor Armate și ale Ministerului Afacerilor Interne;

c) crearea și menținerea unei stări permanente de tensiune în rândul populației și trupelor.

Capcana este o formă de luptă prin care formațiunile paramilitare organizează acțiuni de capturare a materialelor, tehnicii și armamentului necesar continuării luptei. De asemenea, este organizată și pentru luarea de ostatici din rândul personalităților marcante.

Ambuscada constituie unul dintre procedeele principale de luptă și constă în dispunerea din timp a echipelor, grupurilor paramilitare pe căile de deplasare a forțelor adversarului, urmat de atacul prin surpindere a acestor forțe pentru a le nimici personalul, a captura tehnica de luptă, armamentul și muniția acestora sau documente, materiale diferite și persoane militare sau civile cu funcții de conducere.

Diseminarea se realizează prin retragerea formațiunilor paramilitare în zone greu accesibile sau prin ascunderea lor în rândul populației locale. Aceasta se produce atunci când forțele Ministerului Apărării și Ministerului Afacerilor Interne au succes și dețin controlul localității sau zonei.

Blocajele și distrugerile se execută pe căile de comunicații prin folosirea explozivelor, diferitor încărcături, mine antipersonal și anitiblindate, pentru a crea obstacole puternice.

Blocarea se adoptă ca formă de acțiune constând în închiderea accesului în și din cazărmile militare, sediile administrației publice și unele localități.

Încercuirea este forma de acțiune care se adoptă atunci când se dețin informații sigure că dispozitivul inamicului este redus, obiectivul sau localitatea nu dispun de forțele și mijloacele apărării și constă în adoptarea unui dispozitiv circular, dens de forțe și mijloace în jurul obiectivului.

Apărarea obiectivelor cucerite se adoptă imediat după ocuparea lor și constă în crearea unui sistem de apărare circulară pe perimentrul raionului cucerit și la punctele vitale din interior.

Raidul este o acțiune complexă cu caracter manevrier, se desfășoară pe spații mai întinse și constă în executarea mai multor acțiuni agresive împotriva adversarului și obiectivelor acestuia.

Hârțuirea constă în lovituri date de către formațiunile paramilitare forțelor armate, obiectivelor și populației, succesiv, în zone diferite, pentru a crea o stare generală de nesiguranță, tensiune și neliniște, a produce pierderi și a impiedica desfășurarea acțiunilor adversarului.

Crearea de „zone libere” este un principiu caracteristic formațiunilor paramilitare. De regulă, „zonele libere” este posibil să apară acolo unde actionează forțe agresive numeroase.

Aceste „zone libere” servesc pentru concentrarea de efective, armament și tehnică, instalarea unor administrații publice proprii.

Insurecția armată constituie forma de luptă adoptată de formațiunile paramilitare pentru a bloca și reține în luptă cât mai multe din componentele sistemului național de apărare, a schimba administrația locală și centrală.

Puncte tari ale formațiunilor paramilitare ilegale:

a) în organizarea cercetării (de regulă, au o rețea de agenți în rândurile populației civile);

b) luptătorii nu țin cont de legile războiului;

c) conducerea descentralizată;

d) cunoașterea obiceiurilor populației din zonă este folosită în scopul presiunii psihologice asupra lor;

e) pregătirea tactică bună a comandanților, disciplina fermă și pregătirea fizică excelentă în rândurile luptătorilor;

f) idee de consolidare, un scop unic a etniei (supremația psiho-morală).

Puncte slabe ale formațiunilor paramilitare ilegale:

a) insuficiența resurselor umane și materiale;

b) dependența în aprovizionare de către populația civilă;

c) dependența în finanțare din exterior;

d) diferendele interne la baza cărora stau religia, interesele politice și economice, relațiile de rudenie din cadrul clanurilor.

În concluzie, se poate remarca – obținerea succesului în combaterea formațiunilor paramilitare ilegale depinde de cunoașterea structurilor de organizare și tacticii acțiunilor acestora.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

Sîli V., Armașu V., Donciu A., Pleșca R., Mardari A., Sîrcu A. [et al.], *Infracțiuni cu caracter terorist, infracțiuni conexe terorismului și unele infracțini cu caracter de terorizare*, Ch., Garomont-Studio SRL, 2011, 230 p.

JIHADIST ASYMMETRIC MILITARY THREATS TOWARD CENTRAL ASIA AND CAUCASUS: „TALIBAN" AND ISIS – A NEW ALLIANCE AGAINST INTERNATIONAL COMMUNITY?

Vakhtang MAISAIA[1]

AMENINȚĂRI JIHADISTE MILITARE ȘI ASIMETRICE ÎN ASIA CENTRALĂ ȘI CAUCAZ: „TALIBAN" ȘI ISIS – O NOUĂ ALIANȚĂ CONTRA COMUNITĂȚII INTERNAȚIONALE?

Herewith is pretty difficult to forecast, based on these latest events, including massive operational attrition in Helmand province, how western „happy end" scenario in Afghanistan is to be realized. Suffice it to say, the NATO ISAF mission actually was over when in Pakistani city Karachi was killed „Al-Qaida" leader Osama Bin Laden and all „Al-Qaida" network left the country and moved to Pakistani regions that are not under the control of the Pakistani government. At large, when the „Al-Qaida" problem has been dissolved, Taliban could not be seen as a challenge to the coalition forces and to the western society at all. Hence, a time has reaped to launch a dialogue with Taliban regarding future political development in Afghanistan when the NATO ISAF forces leave the country and use a cohabitation strategy, at least backed on the Georgian case-study in order to promote stability and peaceful resolution of the internal problems in the country. However, the situation in Afghanistan is still stalemate and is boiling with a perspective of „Taliban" military forces full scaled warfare activation all over the country territories. Afghanistan problem remains in a tray not to step into security dilemma geopolitical dialectics.

Keywords: Taliban, ISIS, NATO ISAF, Islamic Movement of Uzbekistan (IMU), Deoband movement, CSTO, Vilayat „Khorasan"

Afghanistan in Turmoil and Central Asia-Caucasus under Jihadist Threat

In the midst of April, 2016 in Afghanistan, „Taliban" movement reshuffled its local political and military structures and began coordinating its operations with the ISIS-sponsored „Khorasan" Vilayat and the „Haqqani" Jihadist grouping. With these new forces at its disposal, it began to launch a massive strategic operation, called „OMAR", in various parts of the country. „Taliban" this strategic operation met with initial success in Kunduz and Badakhshan Provinces. Based on this, the „Haqqani" element launched three large asymmetric warfare urban strikes in Kabul – against Spanish, Russian and American Embassies and against the Ministry of Defense and National Intelligence Agency buildings in which over 64 people were killed and 350 injured [1].

Unfortunately the Afghan governmental crisis, inter-clan and tribal clashes have encouraged and facilitated the success of the „Taliban" operation. This has been confirmed by the Western mass-media means – for instance, CNN has stated: „The Taliban do look a lot like they are winning. It is a grotesque slow grind, their pursuit of victory… Little of this could have been avoided, but much of it was predictable. The West simply ran out of funds and appetite for the battle, and left Afghanistan to come to its own devices… So what is left? Taliban's current gains mean they are unlikely to imminently change their current disinterest in talks" [4]. Even Russia has expressed deep concern regarding the situation in Afghanistan and has created a joint anti-Taliban military coalition with Uzbekistan designed to prevent „Taliban" spillover into the Central Asia region and held a massive drill in Tajikistan for the same purpose, theoretically under the auspices of the Collective Security Treaty Organization (CSTO) [13].

As CNN implied, all this might have been predictable because it is a repeat of what happened in spring 2015 after the ISAF mission concluded. Then the „Taliban" launched a massive campaign of attrition against the central government of Afghanistan from both the North and South, trying to seize the most important parts of the country [11]. Several key cities – Kabul, Kunduz and Kandahar – were attacked simultaneously, and the Supreme Court headquarters were raided. The „Taliban" has now taken control of roughly 60% of the country, and is continuing to advance.

On 18 May of 2015 „Taliban" and „Islamic Movement of Uzbekistan" (IMU) units suddenly retook more than 80% of one of the influential province of Afghanistan – Badakhshan province which borders Tajikistan. This was the first time the „Taliban" had officially approached the Central Asia region since 2001, when US military units toppled the „Taliban" government. Since then „Taliban" formations have been reinforced by new units from North Waziristan (Pakistan) and though rebuffed by local Turkmen tribe volunteers, they have advanced to the northern parts of Afghanistan and really threaten to regional security in the Central Asia.

Badakhshan province is considered the richest in Afghanistan, as apart from its famous black pearl deposits it has some gas and oil reserves and produces a massive heroin crop. Moreover, it borders the „Mountainous Badakhshan Autonomous Republic" of Tajikistan, China and Pakistan. The government of Tajikistan and its President Imamoli Rakhmanov has called for an immediate meeting of the Collective Security Treaty Organization (CSTO) and taken concrete measures to put a collective defense operation into motion, in line with the CSTO's mission. The „Taliban"s approach to Central Asia also causes geopolitical problems to Russia, which is supposed to guarantee political security to its Central Asian allies [8].

After the suspending of the NATO ISAF mission the „Taliban" almost gained control of all the Northern provinces of Afghanistan, including Mazari-Sharif and Kunduz. This and the NATO-Russia tensions expressed through Russia's refusal to transit NATO ISAF military cargos via the Russian Federation, the closing so-called „Northern Route" of the NATO transit and Russia's cancelation of so-called "SOFA" agreement, has created a doubly threating situation for Russia. The „Taliban" is closely associated with such clandestine Islamic radical organizations as IMU and „Xizb-u-Tekhran" and these have given each other logistical support to launch massive intrusions into Tajikistan, Uzbekistan and Kyrgyzstan which have a real possibility of deposing the local authoritarian regimes and installing theoretical ones, similar to those of the „Taliban" and „Islamic Caliphate".

Encroachment into the Central Asian

[1] *Vakhtang MAISAIA, Ph.D. in politics and military studies; Associate Professor; Advisor to Strategic Intelligence Main Department of MoD of Georgia (1998–2002); Head of International Security Studies MA Program, Caucasus International University (CIU).*

countries has also given the „Taliban" leadership the chance to expand the network of smuggling transit routes to regional and international „black heroin" markets, including that of Georgia. How the „Taliban" can use the Georgian territory for its purpose was demonstrated in summer of 2014 when was confiscated 2.79 tons of Afghani liquid heroin run by the „Taliban" traders?

The „Taliban" has now almost seized second city in Afghanistan Kandahar and is getting ever closer to Kabul. All these factors have forced the incumbent Afghan government to begin negotiations with „Taliban" leadership and the President of Afghanistan Ashraf Gani first appealed in 2015 to all the local Afghan influential warlords, including local commanders affiliated to „Taliban" movement to come to a consensus for the sake of national reconciliation and stability in the country [10]. However, the „Taliban" is continuing its campaign and is only interested in retaking power by force, which is now a very real possibility.

It is interesting to consider why the „Taliban' has become so active and gained the support it needs to conduct these campaigns. The reasons could be expressed as follows:

- ***NATO ISAF mission has ended and its military contingent have been steadily diminished. It now consists of only around 50 thousands peacekeepers, including almost 900 Georgians, who are deploying in these turbulent provinces. This has increased the „Taliban's" motivation to topple the present Afghan government as they did to the Communist government of Najibullah in 1989-1992. The local Afghanis government with its national Army are not strong enough to counter with strongly reinforced „Taliban" movement;***
- ***The „Taliban" wishes to expand its heroin transit potency and take control of the rest of the country as it could make up to $5 billion per year by doing this. For that sort of bonus, any sort of terrorist organizations or hybrid semi-governmental political actor could go for broke. The „Taliban" needs these funds to enlarge the scope of its operational, financial and military capabilities and thus gain greater opportunity of coming to power again;***
- ***The „Taliban" is in conflict with the „Islamic Caliphate" (IC), which is encroaching onto its territory from Iran's Khorasan province. The IC wishes to create a new political entity in the territories under its control – the State of Daesh. Therefore „Taliban" is seeking to regain power in Kabul Quickly. The IC is also seeking to approach the borders of the Central Asian region, and then simultaneously expand into the South and North Caucasus areas and hence the Caspian, in order to complete its mission – to establish a true „Caliphate Statehood" at global level. However, it is possible that the Islamic Caliphate and „Taliban" could forget their rivalry and enmity and undertake common missions, as they share a common ideological base, Salafism, despite the IC adherence to the Wahhabism version and the „Taliban's" preference for the Deoband variety and of course they have a common for, the West;***
- ***The „Taliban" is looking to expand from a regional into a global force. This would enable it to compete for leadership of the coalition of Islamic radical organizations and thus subvert ISIS and its leadership.***

In that volatile situation in Afghanistan is to be considered how long the Georgian peacekeepers in aegis of the ISAF should be staying while in „Taliban" and IC reinforce its positions in the country and could directly threat to the Georgian contingent whether is possible at least to downsize the Georgian presence in the country. This is to be decided by the incumbent government of Georgia.

Pankisi Crisis and „Islamic Caliphate" Challenge – From New „Jihadist" Drug Smuggling Perspective

Lately interesting information was disseminated about emergence of rivalry trend between Afghani „Taliban" movement and Arabic „Islamic Caliphate" leadership, derived from personal mistreatment and confrontation. Mainly having common ideology background rested on Salafiyyah religious indoctrination – „Taliban" oriented on Deobandism trend of the Salafiyyah doctrine and „Islamic Caliphate" is on Wahhabism trend. However, the one of the disagreement issues between strategic allies - pursuing common mission – domination of Islamic Shariah (the term refers to God's law in its divine and revealed sense. This is related to FIQH, which is the human process of understanding and implementing the law) principles and norms among the Muslim community – could be considered differences in committing Global Jihad and controlling most important territories where heroin plantation are cultivated. As it is known, the drug transit and smuggling is also sought to be a crucial part of the Global Jihad against Crusaders and Jews how the Salafysts claim to declare from consideration of biological asymmetric warfare strategy aiming to destroy enemy's society with „non-lethal-heroin consumption" capabilities. Hence, Drug trafficking, having not only the mission to gain much financial revenue flows to successfully attain Jihad strategic goals, but also to reach concrete ideological and political subversive goals in culturally and morally destruction of the enemy will. This could be considered as one of the reasons why „Taliban" and "Islamic Caliphate" interests intercrossed and clashed toward each other's. Based on some information, "Islamic Caliphate" controlled combat groups and infiltrated into Afghanistan territories, mainly in south and south-eastern provinces of the country controlled by the „Taliban" movement and mainly known as most famous by its heroin cultivation crop areas from where annually 'Taliban" and its allied drug cartel clans do earn more than roughly $5-8 billion pure net revenues. For sure, the appearance of the regions, „Islamic Caliphate" combat units came from Iranian Khorasan Region and consists of the North Caucasian fighters without advance notification the „Taliban" representatives, could be a substantial reason for conflict inspiration scenario development. Moreover, after reinforcement of its presence on the North and South Caucasus regions, „Islamic Caliphate" is seeking to get under its control not only the regions where heroin is cultivating but also the regions where it is transited.

As it is known, „Taliban" intensively used the drug transit routes crossing by the whole Caucasus area, including the Georgian territory. Quite recently the Ministry of Internal Affairs of Georgia has disseminated interesting information leaflets, saying that - 2.79 tons of liquid heroines was seized from a cargo truck that entered into Georgia from Azerbaijan, the Georgian Interior Ministry said on July 11. The seizure represents the biggest ever drug hauls in Georgia, according to the Interior Ministry. It said that two citizens of Georgia were arrested. The truck, according to the Interior Ministry, was carrying 30-litre 92 plastic barrels filled with illegal substance containing 80% of heroin. Drugs, worth of

„hundreds of millions of U.S. dollars", was intended for international transit and was en-route to Turkey, the Georgian Interior Ministry said [7].

Very soon it has been evident fact that the drug transit belonged to the Afghani „Taliban" movement that had forced to use the „northern transit route" (***see the above map)*** and picked up the most shortest route to ship out original liquid heroine in order to get a large amount of money to reinforce its military capability (hire more mercenaries, purchase armaments, etc.) to intensify military operations at regional and national levels, in conjunction with Pakistani „Taliban" and Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) when the NATO ISAF completes its mission at the end of 2014. The route probably comprises the following: Afghanistan-Turkmenistan-Azerbaijan-Georgia-Turkey with last destination spot probable in the Southern European country where it would be manufactured at a special underground laboratory into final product (in Afghanistan the sodden liquid heroin flowering period of time ended in June of 2014).

The „Jihadist Drug" – labeled as „Allah's Tears" - is another source of threat emanation in a way of possible retaliation of the forces stood behind the transaction. For instance, it could be comprised of narco-cartels (for example, Kandahar or Karachi „drug-mafia" with annual illegal profit of $2-3 billion) and cooperated very closely with local „Taliban" warlords. By the way, in June, 2013 when the Georgian peacekeepers were assaulted in Helmand province with **heavy casualties on the Georgian side and with a high probability that it was performed** by the „Karachi narco-mafia" militant groups in support of the „Taliban" special intelligence service „Mukhabarat" in order to provide safe deliver of the heroine freight from Helmand province to Karachi sea port. A combination of the two events has sparked a logical conclusion of possible threat development organized from the forces. The forces are very serious ones and their linkage with internationally acted radical Islamic-Jihadist network is evident. In its turn, the network has been formed and created in the following chart manner:

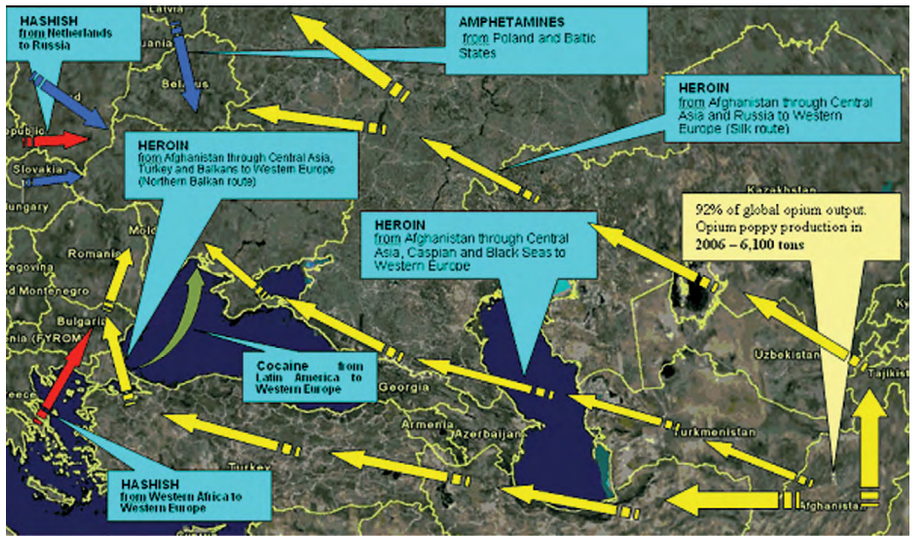

The „Allah's Tears" was „know-how" of the leader of so-called „Kandahar's Grouping – Clan" of „Taliban" Mulla Bashir (Jami Bashir Nurzai). From 50 kg is elaborated 1 liter of liquid heroin. It is possible to be smuggled in way of tea and sugar or even liquid soap [3, 14, 12].

By and large, soon the „Taliban" and „Islamic Caliphate" could reach consensus and make a deal on the topic and with the perspective it could be too difficult to confront with „Jihad Drug" smuggling problem at the regional level. Hence, the „Pankisi Crisis" could be converted in possible scenario developments not only „Jihadist" transit but also „Jihadist Drug" transit problem too.

Arms Smuggling for ISIS – Transit Routes for Soviet Weapons

Eurasia, or rather the Post-Soviet space, has long provided transit routes for foreign fighters and drugs destined for the Islamic Caliphate interest and its various interests. Now a new dimension to these operations has emerged – arms smuggling from the Post-Soviet space to the Middle East. **Arms Illegal Trade/Arms Smuggling** is defined as: „sales, shipment and delivery of arms and weapons, conventional or even mass destructive, by parties beyond recognized international law regulations and frames that contradicts to interests of international cooperation and undermines global stability". This definition clearly covers any arms sales or deliveries to ISIS. There is high demand for Soviet/Russian weaponry systems, and the Islamic Caliphate (IC) combat units very often use these types of armaments. Therefore it is not surprising that arms smuggling to the IC has steadily increased over the past few months, and that these arms are coming from the Post-Soviet space where these weapons are freely available, and even stockpiled in some places. There are many routes from where the arms smuggling form this space to the final destination place, including South Caucasus region and included Georgia. There are three main transit routes, which can be classified as follows:

- ✓ ***„Northern" route***
- ✓ ***„Northern-East" route***
- ✓ ***„Western" route***

However many others are also used, including some which pass through Central Asia and North Caucasus. These routes will continue to supply the IC as long as Russian/Soviet weapons remain popular with its fighters. They are popular not just because they can be readily obtained but because they have distinct merits. These include:

- ❖ *They are easy to use and perform combat operations very efficiently*
- ❖ *They are appropriate for the location in which they are used*
- ❖ *They can be in large numbers due to a stream of high-volume weapons deliveries to Syria and Iraq since the Cold War period*
- ❖ *They are familiar to many IC combatants, since around 40% of IC fighters are citizens of Post-Soviet countries and have served in their armies*

The financial and economic resources of Caucasus Emirate, Islamic Caliphate and other ISIS networks are obtained in some very interesting ways. They include the following:

- ➢ **Ransom**
- ➢ **Racketeering** – the most common method used by Dagestan supporters of the CE (as stated in this Russian-language documentary movie – https://www.youtube.com/watch?v=f1f6E5L-5vQ);
- ➢ **Zakat** – one of the obligations placed on Muslims is the giving of charity as alms from the surplus of their wealth at the rate of about two-and-a-half percent. The proceeds of these Zakat donations

are to be used only for the welfare of the needy in an Islamic state. Under the cover of supporting the needy in ISIS-controlled territory substantial financial inflows are being acquired from Muslim communities around the world, and will continue to be as the donations in accordance with classical faith principles;

- **Purpose full Donation** - money freely donated to ISIS by Muslims abroad, mainly Chechen refugees and adopted citizens of Western European states;
- **Smuggling of Drugs and Arms Illegal Trade** – drugs are being smuggled from Afghanistan by the „Taliban", on the basis of a mutual support agreement between CE and Taliban leadership negotiated between 2008 and 2010. They are transited through Georgia, the three tons of liquid heroin seized by the Georgian MIA in July 2014 being one such consignment (*see above*). *The same transit routes for arms smuggling are coincided with drug smuggling transit ones in ratio: one-to-one and do not differ to each other's;*
- **„Khavala" system** – a special informal finance collecting from passive supporters, used by all the main international Islamic radical groups, such as Al-Qaida, the „Taliban", „Islamic Movement of Uzbekistan" and ISIS. The funds are traditionally used to wage jihad at global level. The Khavala system is also popular in Georgia and has been successfully used by the local Jihadist cell, not least in order to finance so-called „Lapankuri special operation";
- **„Caucasian" Cell Donation** – these are made by North Caucasian warlords, mainly by Chechen and Dagestan ones who have taken an oath of allegiance to the to the IS leadership;
- **Robbery and Criminal Actions** – these take place in the North Caucasus republics and throughout the South Caucasus, driven by radical Islamic ideology;
- **Recruitment of Islamic Mercenaries** – vast sums are being paid to Islamic fighters by others parties to get involved in the various conflicts in the post-Soviet space.

According to both formal and informal sources close to ISIS these direct financial flows are not diminishing. Indeed, the Islamic Caliphate is gradually increasing its influence in the Caucasus and in engaging directly in regional affairs on the strength of them. However even more revenue is accrued from „indirect income inflows", which are worth several million USD annually, and oil revenues and extortion, which bring in an estimated $3 million per month. Valid Abazz, a Syrian Army General who supports the Assad regime, has stated that there is a military base run by the IS special services in the Pankisi Gorge in Georgia, where special training is being provided to foreign and local Jihadists. The General's statement follows with the liquidation in Syria of Rovshan Badalov, the former Amir of the Azeri Jamaat, a group which supports ISIS. General Abazz is an ethnic Circassian, and has close links with Russian special services. His statement can therefore be regarded as part of a propaganda war being conducted by known enemies of Georgia, but the Georgian structures which should respond to it are putting their hands in the sand, which provides food for thought [2].

Combating terrorism is not easy, as it is a multi-faceted endeavor which is not pursued with weapons but by winning hearts and minds. ISIS is growing with each bomb dropped, and has become a functioning state providing the services any state would provide. The longer it does this, the more this will seem a reasonable state of affairs, and Georgia has a part to play in preventing this outcome.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Afghanistan in Turmoil and Central Asia – The Caucasus Facing Jihadist Threat – Georgian Times*, nr. 5(1568), Friday, April 29, 2016.
2. *Arms Smuggling for ISIS – Transit Routes for Soviet Weapons//Caucasian Centre of Islamic Research* – see: http://ccir.ge/eng/Publication/default/Arms-Smuggling-for-ISIS-Transit-Routes-for-Soviet-Weapons
3. Arunova M., Nabiev Z. *Afghanistan: Problem of Terrorism, in publication series edition Terrorism – Threat to Mankind in 21st Century in Russian*, Publishing House KRAFT+, Moscow, Russia, 2003, 268 pages.
4. Bhadrakumar M. K. *Out-of-the-box thinking needed to ease the pain of Taliban takeover in Afghanistan*, in: *Asian Times*, Monday, April 25, 2016.
5. Kucera J. *After Putin-Karimov Meeting, Disagreements on Afghanistan Remain*, in *Eurasianet*, 26 April 2016 - http://www.eurasianet.org/node/78511
6. Paton N. Walsh, *Analysis: Afghanistan must recognize „Taliban" are winning*, CNN April 21, 2016 - http://edition.cnn.com/2016/04/20/asia/afghanistan-escalation-analysis/
7. See in http://www.civil.ge/eng_old/article.php?id=27473
8. *The Taloban Returns: New Geopolitical Game in Central Asia – The Georgian Times*, nr. 10(1553), Saturday, May 30, 2015.
9. Vanda Felbab-Brown, *Blood and Hope in Afghanistan*: A June 2015 Update, May 26, 2015 – see: http://www.brookings.edu/research/papers/2015/05/26-isis-taliban-afghanistan-felbabbrown
10. Xenofontov Ion, *Afghanistanul în contextul geopolitic internațional: dilemele existenței // Honorem Anatol Țăranu: Studii de istorie contemporană a românilor* // Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat şi Drept. /Coord.: Nicolae Enciu, Chişinău, CEP USM, 2011, p. 284-292; Vanda Felbab-Brown „Blood and Hope in Afghanistan: A June 2015 Update", May 26, 2015 – see: http://www.brookings.edu/research/papers/2015/05/26-isis-taliban-afghanistan-felbabbrown
11. Idem, *Războiul din Afghanistan în memoria participanților din Republica Moldova (1979–1989). Realitate istorică și imaginar social.* // Red. șt. C. Manolache. Iași, Editura Lumen, 2010, 544 p.
12. Idem, *Războiul sovieto-afghan. Studiu de istorie verbală. Percepții. Documente.* // Red. șt. C. Manolache. Iași, Editura Lumen, 2011, 549 p.
13. Idem, *The soviet-afghan war (1979–1989). Study of oral history // Revista Militară. Studii strategice de apărare și securitate*, nr. 2, 2011, p. 51-54.
14. Idem, *The War from Afghanistan (1979–1989) in the Memory of Participants from Republic of Moldova. Official and Oral Speech* // Romanian Journal for Multidimensional Education, August, Year 2, nr. 4, 2010, p. 51–71.

ОПЫТ ГЕРМАНИИ В УПРАВЛЕНИИ МИГРАЦИОННЫМИ ПОТОКАМИ В РАМКАХ ЕС: СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ

***Анатолий ТКАЧ*[1],**
***Светлана ЧЕБОТАРЬ*[2]**

GERMAN EXPERIENCE IN MANAGEMENT OF MIGRATION FLOWS IN THE EU FRAMEWORK: STATE AND PROBLEMS

The article analyzes the experience of the management of migration flows by the German authorities in the context of the migration crisis in the European Union, which has roused new risks and threats in Europe. Germany Migration Policy that became a priority of the state policy demonstrates a selective approach to the problem of migration crisis, guided primarily by national interests and not by the collective interests of the European Union. Pursued by the German Chancellor's foreign policy based on the formation of vertical flow management of migration in Germany, the same model through the foreign policy levers within the European Union, the Chancellor is trying to project the level of EU governance mechanisms.

Keywords: Germany, the European Union, the foreign policy of Germany, Germany's migration policy, migration policy of the EU, migration crisis, refugees, European solidarity, national interests.

В результате глобальных изменений в XX–XXI веке, процессы миграции стали неотъемлемой частью современного общества и затронули все регионы планеты. ФРГ как наиболее прогрессивно развитое государство западного мира не осталась в стороне от миграционных потоков, в том числе по причине проводимой внешней политики, в частности в рамках Европейского Союза.

В силу масштабности и интенсификации миграционных потоков и внешнеполитической роли Германии в ЕС, опыт управления миграционными потоками и особенности миграционной политики Германии заслуживают особого интереса при рассмотрении. Высокий уровень жизни и социальные пособия, превосходящие средние по ЕС, сделали Германию привлекательной для мигрантов.

Согласно исследованиям Организации Экономического Сотрудничества и Развития, проведенным в 2014 году, более 30 % мигрантов в Европейском Союзе приходится на долю ФРГ. К тому же, значительная часть мигрантов в Германии мусульмане, в большей степени из Турции, что в свою очередь создает проблему интеграции данной категории мигрантов в общественную среду и, как результат, в крупных городах Германии формируются «турецкие анклавы», в которых сохраняются нормы и правила приезжающих [14].

Среди наиболее чувствительных аспектов норм и правил – гендерный аспект. В силу патриархальности мусульманского общества, мигранты-женщины крайне сложно интегрируются в немецкое общество и, соответственно, в политическую, экономическую и культурную сферы жизнедеятельности. По приблизительным подсчетам, в Германии проживает более 3,5 миллионов турок. На протяжении многих лет Германия реализовывала принципы политики мультикультурализма, однако в 2010 Германия, в лице федерального канцлера А. Меркель, признала провал мильтикультурной политики по причине нежелания, а от этого и неэффективности интеграции мигрантов в немецкое общество [11].

Опросы среди мигрантов турецкого происхождения в 2013 году продемонстрировали разочарование 78 % опрошенных миграционной политикой федерального канцлера, среди которых, 58 % опрошенных ощущают себя «ненужными» в ФРГ. Несмотря на то, что интерес в притоке миграции остаётся, необходимость в рабочей силе низкой квалификации падает, а ФРГ нуждается всё больше в высококвалифицированных специалистах и привлекает их при помощи программ как «Green Card», и все же высококвалифицированных специалистов прибывает не достаточно и не покрывает потребности [9].

По данным Федерального статистического ведомства, в 2015 году население ФРГ составляло 81,9 млн. граждан, среди которых 14% составляют мигранты. Главными задачами миграционной политики Германии на современном этапе стали: борьба с нарушением миграционного законодательства, повышение требований квалификации мигрантов, пересмотр интеграционных программ и предотвращение конфликтов на межэтнической почве. Процесс отбора и изменения структуры миграционных потоков стал составной частью внешней политики Германии, в частности расширение ЕС на восток [2].

Главным регулирующим механизмом миграционных потоков на законодательном уровне стал «Закон об иммиграции» 2005 года, который включил в себя все нормативно-правовые акты, регулирующие миграционные потоки и прием беженцев. За процессы интеграции мигрантов в Германии ответственно Федеральное ведомство по вопросам миграции и беженцев (BAMF), в компетенции которого, как подразделения Министерства внутренних дел, входят вопросы предоставления политического убежища, миграции, интеграции, содействия возвращению, а также еврейской иммиграции. Федеральное ведомство является компетентным центром в области миграции и интеграции [23].

В сфере интеграции основными задачами Федерального ведомства являются: проведение курсов по интеграции в соответствии с «Законом об иммиграции», разработка концептов курсов, сертификация школ, контроль качества; проведение первичного консультирования мигрантов; разработка федеральной интеграционной программы; финансирование интеграционных проектов. Важное место в процессе интеграции мигрантов занимает многосубъектность, в рамках которой реализуется многостороннее вовлечение граждан Германии, что по оценкам специалистов способствует межэтническому и межкультурному сотрудничеству в обществе. При этом,

[1] *Анатолий ТКАЧ, магистр политических наук, Факультет международных отношений, политических и административных наук, Кафедра международных отношений, Молдавский государственный университет, Республика Молдова.*

[2] *Светлана ЧЕБОТАРЬ, доктор политических наук, доцент, Факультет международных отношений, политических и административных наук, Кафедра международных отношений, Молдавский государственный университет, Республика Молдова.*

участники процесса – граждане ФРГ положительно относятся к подобным инициативам, полагая, что вовлеченность в них способствует укреплению межкультурного общения [17].

На современном этапе в ФРГ действуют многочисленные программы, реализуемые при поддержке государства неправительственными организациями и благотворительными фондами, а участники задействованы на общественных началах. Однако одной из ключевых проблем остаётся существование анклавов, в которых живет значительная часть легальных и нелегальных мигрантов, создающих определенные трудности на пути интеграции мигрантов в общество. Негативное отношение коренного населения Германии к мигрантам обусловлено, в первую очередь возрастающей нагрузкой на бюджет, в виде социальных выплат и трат, а также ростом преступности, в частности в среде мигрантов [18].

Рост миграционных потоков и количества беженцев в Европейском Союзе провоцируют обострение политических, демографических, гуманитарных и социально-экономических проблем. Для понимания привлекательности ФРГ как страны, принимающей наибольшее количество мигрантов, стоит обратиться к историческому опыту Германии в регулировании миграционных потоков, который условно разделен на периоды. К первому периоду относится переселение из Восточной Пруссии в Западную Германию после Второй мировой войны [11].

Вторым периодом для Германии стало воплощение в жизнь проекта «экономическое чудо», с 1955 по 1973 годы, в рамках которого государство нуждалось в притоке низкоквалифицированной рабочей силы. Именно в этот период, с 1955 по 1973 годы, Германия начинает активно предпринимать внешнеполитические шаги по привлечению гастарбайтеров, заключая межгосударственные договоры: в 1960 г. с Грецией и Испанией, в 1961 г. с Турцией, в 1963 г. с Марокко, в 1964 г. с Португалией, в 1965 г. с Тунисом, а в 1968 г. с Югославией. Прибывшие гастарбайтеры из этих государств значительно повлияли на экономическое развитие Германии. Последствия нефтяного кризиса, разразившегося в 1973 году, повлияли и на миграционную политику официального Бонна. Так, по сравнению с 1973 годом, когда ФРГ приняла 870 тысяч мигрантов, уже через два года число прибывших снизилось до 360 тысяч [4].

Следующий период, обозначивший новый приток мигрантов в Германию, начался в 1989 году, характерными особенностями которого стали многонациональность и многочисленность мигрантов и переселенцев. Распад СССР и война на Балканах спровоцировали рост миграционных потоков, управлять которыми становилось невозможно. Своего пика поток миграции в Германию достиг в 1992 году, когда число прошений на получение убежища достигло 440 тысяч. Решение проблемы было найдено в коалиционном соглашении [1].

Мировой финансово-экономический кризис, разразившийся в 2008 году, увеличил потоки миграции в Европейском Союзе, а Германия стала наиболее привлекательной как для старых членов ЕС, так и для новых, заняв второе место в 2014 году по уровню привлекательности и притяжению миграционных потоков [7].

Таким образом, первая экономика ЕС и четвертая в мире, Германия с большим опытом приема мигрантов, регулирования их потоков и привлекательной социальной политикой, стала объектом притяжения мигрантов. При этом в политических кругах и партийных организациях ФРГ появляется все больше представителей с мигрантским прошлым.

В условиях нахлынувшего потока беженцев в Европейский Союз, в значительной степени в Германию, политическое руководство страны ищет пути разрешения миграционного кризиса, используя свой внешнеполитический вес и авторитет среди стран ЕС. Только в Германию, за период 2015 года въехало более миллиона мигрантов. На самые активные фазы притока мигрантов осенью 2015 приходилось не менее 10 тысяч человек в сутки, что стало «миграционным рекордом» за весь послевоенный период Германии. Наибольшее количество заявлений на получение статуса беженца пришлось на беженцев из Сирии (более 100 тыс. прошений или 40,9%), Албании (около 50 тыс. прошений или 16,4 %) и Афганистана (более 30 тыс. прошений или 6,7%). В результате, от решения миграционного кризиса, который стал вызовом не только для ФРГ, но и для всей объединенной Европы, зависит политическая и социально-экономическая стабильность стран ЕС, в условиях внешнеполитических шагов Германии по обязательному перераспределению беженцев [22].

По мнению специалистов, федеральный канцлер Германии А. Меркель на своем посту проявляет политическую волю, решая многие внутриполитические и внешнеполитические задачи, но во многих аспектах государственной деятельности одной политической воли не достаточно. С учетом новых миграционных вызовов, канцлер не уделяет достаточного внимания моделированию ситуации на основе информации правоохранительных органов, выдвинутым инициативам коалиционных партнеров из СДПГ, в частности, увеличить состав ответственных по вопросам миграции структур, а также прогнозированию миграционных процессов и определению основных внешнеполитических и внутриполитических приоритетов.

Глава внешнеполитического ведомства Германии Ф.-В. Штайнмайер ещё в 2014 году предположил значительный рост миграционных потоков и выдвинул рекомендации по формированию плана действий в превентивных целях решения проблемы, среди которых увеличение сотрудников ответственных за вопросы миграции структур. В свою очередь А. Меркель со своей командой приняла рекомендации партнера и применила их при выработке срочных мер по решению миграционного кризиса [26].

Во внешней политике федеральный канцлер активно решала греческую проблему, пик которой совпал с началом миграционного кризиса, одновременно продвигая и поддерживая соглашение о торговом и инвестиционном партнерстве между Европейским Союзом и США, а также поддерживая политический режим в Киеве, не уделяя должного внимания стремительно возрастающей угрозе миграционного кризиса [6].

Особого внимания заслуживает встреча федерального канцлера А. Меркель в июле 2015 года с девочкой из Палестины и заявление о том, что ФРГ не в состоянии принять всех беженцев из Палестины. После чего, уже в августе этого года А. Меркель выступила с официальным заявлением о приглашении всех нуждающихся беженцев, в связи с кризисом в Сирии. Подобный поворот в позиции канцлера и демон-

страция «политики гостеприимства Германии» вызвал жесткую критику в адрес А. Меркель и в рядах коллег по партии и от оппонентов [20].

В результате проводимой канцлером миграционной политики и внешней политики, регулирования миграционных поток и преодоления кризиса, около половины граждан Германии расценивают политику А. Меркель малоэффективной. Опросы общественного мнения демонстрируют среди 50% опрошенных немцев опасения по поводу угрозы национальной идентичности и повышению налогов, с целью обеспечить социальное благополучие беженцев. В этих условиях более 70% граждан ФРГ поддерживают инициативу возведения на границах Германии специальных зон транзитного пребывания для размещения беженцев вплоть до принятия решения о предоставлении статуса беженцев [11].

Предпринимаемые канцлером внешнеполитические шаги, в частности переговоры с турецким президентом Реджепом Тайипом Эрдоганом не рассматриваются как эффективные, поскольку более половины немцев полагают, что президент Турции партнер не надежный и преследует свои интересы в решении миграционного кризиса, в первую очередь, лоббирование процесса вступления Турции в Европейский Союз. Также Р.Т. Эрдоган настаивает на финансовой помощи ЕС в решении миграционного кризиса и либерализации визового режима в ближайшее время [21].

Не менее настораживающим является и рост в общественном сознании многочисленных и обоснованных фобий, как результат нарастающего миграционного кризиса в Германии. В результате чего, согласно проведенным опросам общественного мнения, около 20% немцев поддерживаю идеологические установки правого экстремизма. На волне внешнеполитических промахов и неспособности эффективно управлять миграционными потоками растёт число проявлений ксенофобии в ФРГ, а возникшее в 2013 году движение ПЕГИДА (Патриотические европейцы против исламизации Западной Европы), пользуется ошибками власти и набирает популярность в обществе через масштабные акции протестов [7].

Протестные настроения в немецком обществе активно используются радикалами из правого и левого политических флангов, в том числе и экстремистами из НДПГ (Национал-демократическая партия Германии). Предыдущие три попытки запретить НДПГ в Германии не увенчались успехом, поэтому оппозиционные партии Бундестага, в условиях возрастающей опасности радикализма, высказывают опасения в отношении неэффективности миграционной политики правящей коалиции как катализатора экстремизма и радикализма в Германии, что в свою очередь представляет угрозу для всего Европейского Союза [9].

В условиях падения рейтинга федерального канцлера и неспособности дать адекватный ответ на миграционный вызов, созданная в 2013 году партия евроскептиков «Альтернатива для Германии» использует популистские лозунги правого толка в своей риторике, укрепляя свои позиции. В 2016 году рейтинг (АдГ) «Альтернативы для Германии» вырос до 15%, что открывает перспективу для партии вхождения в Бундестаг на выборах в 2017 году. При этом партии АдГ присущи агрессивная риторика и потенциал роста популярности на фоне вялой внешней политики и миграционного кризиса, руководство партии настаивает на отставке А. Меркель, как основного виновника в провале миграционной политики [5].

Среди специалистов по внешней и миграционной политике Германии появляются предпосылки проведения параллели между ростом ксенофобии в Германии '20–'30-ых годов XX века и проявлением радикализма и нетерпимости в отношении беженцев на современном этапе. В качестве примера, приводится рост неприязни к беженцам мусульманского происхождения, инициативы по открытию «транзитных зон» и строительству «центров депортации» в современной ФРГ, и растущая обеспокоенность немцев с аналогичными лозунгами строительства лагерей для евреев из восточной Европы и других иноверцев в период с '20 по '30-е годы XX века [26].

В рамках трансатлантических отношений власти Германии обходят стороной рассмотрение в качестве одной из причин нахлынувшего миграционного потока внешнеполитическую деятельность США на Ближнем Востоке, в частности в Ливии, Ираке, а также в Афганистане, не предпринимая видимых попыток возложить ответственность за ситуацию в ЕС на США. В то же время, в своей внешнеполитической риторике в рамках Европейского Союза Германия оказывает давление на членов ЕС с целью «пропорционального» распределения беженцев согласно интересам ФРГ. Интересно, что тактика выхода ЕС из финансово-экономического кризиса в период с 2008 по 2013 годы была аналогичной. Подходы в решении кризиса основывались, в первую очередь на национальных интересах Германии, которыми она руководствовалась во внешней политике [23].

На современном этапе распределения беженцев в федеральных землях Германия руководствуется тремя базовыми принципами: количество населения, проживающего на территории, финансово-экономический потенциал для принятия беженцев и возможность предоставить свободные помещения. Технологию применения данных принципов в разрешении миграционного кризиса власти Германии, используя внешнеполитические рычаги, пытаются применить и к другим государствам-членам Европейского Союза. В свою очередь, большинство европейских государств, с учетом финансовой нагрузки и отсутствия требуемой для реализации этих принципов логистики, не согласны с таким распределением мигрантов [19].

Таким образом, в отсутствии полного компромисса в ЕС по вопросам пропорционального распределения мигрантов, в обществе Германии растет конфликтный потенциал по ряду причин, среди которых недостаточная организация, возросшая финансовая нагрузка и ограниченный потенциал властей муниципалитетов. В результате чего между основными партиями ФРГ ХДС, СДПГ и ХСС появились разногласия, которые, в своих попытках по поиску компромисса, пытаются найти лидеры партий.

На сегодняшний день в немецком обществе наиболее актуальной проблемой стала «миграция и предоставление убежища», несмотря на то, что для более 80% немцев причиной миграции являются военные действия и отношение к мигрантам преимущественно сочувственное. Около 70% немцев беспокоит проблема терроризма и экстремизма в своей стране в связи с неконтролируемым потоком беженцев. В тоже время порядка 45% немцев полагают, что ФРГ не способно на современном этапе справиться с потоком беженцев. При этом 75% респондентов

опасаются терактов в ФРГ, а участие Германии в международной операции по борьбе с «Исламским государством» поддержали 47%, против участия выступили 46% опрошенных [5].

На этом фоне, в центре жаркой дискуссии оказалось заявление Урсулы фон дер Лайен, федерального министра обороны Германии, суть которого сводилась к тому, что на Ближний Восток планируется направить военный фрегат ВВС Германии и 1200 военнослужащих с одобрения Бундесвера и большинства депутатов Бундестага для участия в антитеррористической операции против «Исламского государства». По ряду причин, в том числе исходя из исторического опыта, германское общество не приветствует отправление вооруженных сил Германии для выполнения операций за пределами государства [15].

Конфликтный потенциал на почве приема мигрантов проявился на муниципальном уровне, где местные власти идут на беспрецедентные меры, в частности, с целью предоставления жилья беженцам, власти прекращают аренду жилья с коренными немцами, в пользу беженцев. Законодательная основа миграционной политики современной Германии показала свое несовершенство, в том числе посягнув на права граждан ФРГ, спровоцировав противоречия в «культуре гостеприимства», объявленной Германией в процессе разрешения миграционного кризиса. Понятие «культура гостеприимства» стало символом современной немецкой идентичности, включив в себя демократические, гуманистические ценности и культуру толерантности. Так, количество сторонников «культуры гостеприимства» в Германии выросло с 49% в 2012 году до 59% в 2015, независимо от количества неудобств, с которыми сталкиваются сами немцы [11].

Важным аргументом в пользу приема мигрантов по-прежнему остается экономическая составляющая вопроса. Как и на протяжении второй половины XX века Германия использует внешнюю политику для управления миграционными процессами в национальных экономических интересах, но в XXI в. добавилась и демографическая составляющая. По данным ООН, к 2050 году население ФРГ может сократиться до 67–75 миллионов человек по сравнению с 81 миллионом в 2015. Подобная негативная динамика скажется на экономическом развитии и увеличении социальной нагрузки. Поэтому миграция для Германии объективная необходимость, но в процессе регулирования власти стремятся предотвратить приток неквалифицированных мигрантов, чтобы не допустить высокой нагрузки на систему социального обеспечения, стимулируя в то же время демографический рост [2].

Власти Германии и специалисты в отмеченных областях выдвигают аргументы в пользу приема мигрантов и обязательной их интеграции в общество, что будет способствовать экономическому и демографическому росту. При этом ряд специалистов по рынку труда, анализируя статистику существующей рабочей силы в сфере услуг, оперируют цифрами в 10–15% всего трудоспособного населения Германии. Для сектора услуг, насчитывающего около 6 миллионов трудящихся, мигранты представляют потенциальную конкуренцию, поскольку готовы занять рабочие места немцев при условии меньшей оплаты труда, даже по минимальным меркам [19].

Среди немецких политологов и аналитиков укрепилось мнение о том, что руководство страны не пытается выяснить реальные причины роста негативных отношений к мигрантам, разочарование в проводимой миграционной политике, формирование межэтнической и межнациональной вражды, выражаемых в том числе и в укреплении праворадикальных партий. Некоторые из них проводят параллель с событиями прошлого, которые стали почвой для возникновения фашизма в Германии. Безусловно, подобного рода оценки и параллели являются преувеличением, однако участившиеся столкновения с участием немцев и мигрантов, поджоги мест массового размещения беженцев и страх перед тем, что вместе с потоком мигрантов в Германию проникают террористы, демонстрируют тревожные тенденции в обществе и слабость руководства страны [5].

Несмотря на тревожную обстановку в обществе, потенциальные возможности прибывающих мигрантов для экономики Германии в некоторых сферах труда остаются востребованными. К таким сферам относится низкооплачиваемая, не требующая высокой квалификации трудовая деятельность, невостребованная среди немцев. Анализ, проведенный Федеральным министерством труда и социальных вопросов ФРГ в 2015 году, продемонстрировал, что не более 10% мигрантов могут претендовать на рабочие места, со средним и выше уровнем оплаты труда. Оставшиеся 90% мигрантов могут заполнить пустующие ниши, не требующие высокой квалификации, что отвечает нынешним требованиям Германии [23].

Процесс интеграции мигрантов на современном этапе, осуществляемый федеральными властями, включает в себя взаимодействие Федерального ведомства по делам миграции и беженцев с многочисленными фондами и ассоциациями с социальной направленностью с целью изучения немецкого языка, как основного требования при устройстве на работу. Вместе с тем, многочисленные гражданские объединения при поддержке государства уделяют особое внимание заботе о детях мигрантов, прибывших в Германию. При участии социальных фондов активисты разрабатывают и внедряют инициативы по интеграции детей мигрантов в образовательную систему Германии, рассматривая это как перспективное вложение в будущее развитие страны [10].

В условиях роста миграционных потоков из Сирии, федеральные власти Германии предоставляют помощь беженцам, спасающимся в Германии от войны и угрозы «Исламского государства», оставившим на родине семью. Семья, состоящая из отца, покинувшего Сирию в результате военных действий, после приезда жены и детей получает право материальной поддержки от государства на приобретение паспортов (стоимость одного паспорта составляет 300 евро), а также обязательная прививка от полиомиелита для всех детей (стоимость одной прививки 70 евро) [25].

Прием растущего числа мигрантов требует увеличение числа грамотного персонала, с навыками администрирования, а также формирование и укрепление штатными сотрудниками правоохранительных органов, специалистами, владеющими языком беженцев и знакомыми с особенностями культуры. Сформированные профильные подразделения уголовной полиции в столице Германии подтверждают уникальность и эффективность подобного

типа подразделений, сотрудники которых являются гражданами Германии с эмигрантским прошлым, в частности этнические турки и сербы. Сотрудники данных специализированных подразделений призваны осуществлять свои полномочия эффективно и профессионально, не нарушая прав мигрантов. Также в сферу компетенции данных подразделений входит мониторинг процесса депортации лиц, которым было отказано в статусе беженца [11].

Важным событием в процессе решения миграционного кризиса стало прошедшее в октябре 2015 года заседание с главами федеральных земель Германии и канцлера А. Меркель. Основными темами заседания стали задачи по справедливому перераспределению мигрантов в странах Европейского Союза, ускорение процесса депортации беженцев без возможности получения статуса беженца в перспективе, а также вопросы по укреплению внешних границ Европейского Союза и усилению на них безопасности. Одним из ключевых внешнеполитических решений Германии на общеевропейском уровне, с целью ограничения потока беженцев со стороны западных Балкан, стало включение Косово, Албании и Черногории в список безопасных государств. Тем самым многолетняя внешнеполитическая поддержка Германии в становлении государственности в этих странах оправдала себя и сыграла на интересы ФРГ [13].

В начале 2016 года Германия в лице федерального канцлера оказалась перед целым рядом вызовов, как во внешней политике, связанных с неспособностью найти компромисс с коллегами по ЕС в решении миграционного кризиса и продавливания своей внешнеполитической линии, с одно стороны и военными действиями в Сирии, с другой, что, в свою очередь, представляют угрозу проникновения, под предлогом беженцев, террористов в Европу. Во внутренней политике, канцлер также сталкивается с несогласием коллег по коалиции, поляризацией общества и укреплением радикализма как политической силы.

В условиях неспособности адекватно реагировать на новые вызовы, используя старые механизмы, канцлер А. Меркель проявляет внешнеполитическую активность, пытаясь решить проблему при участии и в сотрудничестве с Турцией. Экстренная встреча федерального канцлера А. Меркель с турецким президентом, состоявшаяся в феврале 2016 года, подтвердили активизацию внешней политики Германии в процессе решения региональных и глобальных проблем [21].

Если до 2015 года вопрос о вступлении Турции с Европейский Союз не обсуждался долгое время, то миграционный кризис заставил вновь вернуться к обсуждению вопроса о сближении Турции и ЕС, а также озвучить обещания о либерализации визового режима между ЕС и Турецкой Республикой.

Канцлер Германии воспользовалась одним из ключевых внешнеполитических приёмов, характерных для современной Германии, «дипломатией толстого кошелька». Основные точки переговоров между Германией и ЕС и условий сделки были обозначены еще на экстренном саммите ЕС–Турция, прошедшем 29 ноября 2015 года. Итогом сделки, с целью сдержать потоки миграции в Европейский Союз при помощи и содействии Турции, стало обещание выделить 3 млрд. евро Турции на решение проблемы беженцев, а также либерализация визового режима ЕС с Турцией к концу года, при условии, что достигнутые договоренности будут выполнены [3].

Многие специалисты и правозащитники негативно отнеслись к данной договоренности. Во-первых, в условиях трепетного отношения Брюсселя и Германии к соблюдению прав человека, власти ЕС и Германии проигнорировали жесткую политику турецких властей по отношению к оппозиции. Во-вторых, после встречи в Анкаре турецкий президент заявил, что заявленные 3 млрд. евро ЕС еще не перечислил, в то время как расходы Турции на размещение беженцев превысят 10 млрд. евро [24].

Новый поворот во внешней политике ФРГ и поиски путей по выходу из сложившегося кризиса демонстрируют продвижение и защиту национальных интересов Германии и её населения. Об этом свидетельствуют и высказывания политической элиты Германии об эффективности действий Российской Федерации на территории Сирии, что соответствует немецкой концепции во внешней политике и отвечает ее интересам. В то же время власти Германии, принимая решения о депортации беженцев преимущественно из Азии, ставят под сомнение, в первую очередь европейских стран, провозглашенную «культуру гостеприимства», совершая отбор беженцев в своих интересах [8].

К этому стоит добавить решение, принятое высшей инстанцией Европейского Союза 1 марта 2016 года, согласно которому власти Германии имеют право выбирать место жительства для заявителей на статус беженца, в целях их лучшей интеграции. Суд в Люксембурге вынес вердикт в пользу верховенства национального законодательства ФРГ над нормами ЕС, приведя в качестве основного аргумента необходимость обеспечить лучшую интеграцию лиц, пользующихся субсидиарной защитой. Принятое решение входит в противоречие с законами Европейского Союза, на территории которого действуют правовые нормы, предполагающие свободу мигрантов в принятии решении о месте своего проживания [12].

Таким образом, власти ФРГ в очередной раз продемонстрировали селективный подход к решению проблемы миграционного кризиса, руководствуясь в первую очередь национальными интересами, а не коллективными интересами Европейского Союза. Проводимая германским канцлером внешняя политика основывается на формировании вертикали управления потоками миграции в ФРГ, эту же модель через внешнеполитические рычаги в рамках Европейского Союза канцлер пытается проецировать на уровень механизмов управления ЕС. Разногласия среди стран-членов Европейского Союза в вопросе решения миграционного кризиса и различие в подходах провоцируют разделение внутри ЕС. В последнее время, после терактов в Париже и Брюсселе, вопрос о восстановлении национальных границ и временной приостановке Шенгенского соглашения все чаще обсуждается на самом высоком уровне.

В нормативно-правовом поле вопросы миграционной политики Германии являются наиболее актуальными и подвержены постоянным изменениям и корректировкам. Поэтому регулирование миграционной политики и положение иностранных граждан на законодательном уровне в современной Германии стало образцовым. Несмотря на перманентную реформу нормативно-правовой основы и законодательных актов в миграционной политике Германии, она представляется весьма организованной и структурированной.

По этой причине, миграционная политика ФРГ наиболее выгодной по сравнению с другими странами. При этом, основная задача Германии на современном этапе сохранить баланс между интересами по привлечению трудовых мигрантов, с одной стороны, и антимигрантских настроений в обществе, с другой, не нарушая при этом демократические и социально-экономические приоритеты социального государства.

Политика А. Меркель, несмотря на падение рейтинга, остается несменной, по-прежнему выступая против закрытия национальных границ, приостановления приёма мигрантов и ограничения их количества. Полагая, что лагеря для временного размещения являются наиболее оптимальной формой размещения мигрантов, главными мотивами приёма и интеграции мигрантов в Германии немецкий канцлер и её окружение рассматривают экономические выгоды в перспективе и политический расчет.

Внешнеполитические шаги и меры, предпринятые А. Меркель при решении греческого кризиса, продемонстрировали высокие профессиональные качества канцлера и стремление не допустить формирование разделительных линий в Европейском Союзе и ослабления единства. Во многом решение миграционного кризиса зависит от внешнеполитической активности Германии и дальновидности канцлера. Прошедшие 13 марта 2016 года парламентские выборы в трёх федеральных землях принесли потери партии канцлера. При этом А. Меркель по-прежнему пользуется поддержкой подавляющего количества избирателей [16].

Падение рейтинга стало следствием миграционной политики канцлера. Немцы все больше недовольны ростом числа мигрантов в стране, а снижение поддержки политики «открытых дверей» для мигрантов из Сирии и Африки тому доказательство.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Birsl U. *Migration und Migrationspolitik im Prozess der europäischen Integration?* Opladen: Verlag Barbara Büdlich, 2005, p. 18-28.
2. *Das Statistische Bundesamt. Nettozuwanderung von Ausländerinnen und Ausländern im* Jahr 2015 bei 1, 1 Millionen. https://www.destatis.de/DE/PresseService/Presse/Pressemitteilungen/2016/03/PD16_105_12421.html (дата обращения 10.05.2016).
3. *European Council Council of the European Union. Meeting of the EU heads of state or government with Turkey*, 29/11/2015 http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/11/29 (дата обращения 10.05.2016).
4. Hansen R. *Migration to Europe since 1945. Its history and its lessons*. In: *Spencer*. 2003, p. 25-38.
5. Meiritz A. *Streit uber TTIP. In der Freihandels-Kampfzone*. In: *Spiegelonline*,2015 www.spiegel.de/politik/deutschland/freihandelsabkommen-ttip-skepsis-der-deutschen-waechst-a1020031.html (дата обращения 10.05.2016).
6. Nunlist C. *La politique etrangere allemande en 2014*. In*: Politique du securite: analyses de CSS*, № 149 Zurich: editeur Matthias Bieri, 2014, 4 p.
7. Rucht D. Pegida & Co. – *Ascension et chute d'une entreprise populiste*. In: *Analyses et Documents*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Bureau de Paris. Paris: Avril 2015, 13 p.
8. Sengupta K. *War in Syria: Russia's rustbucket military delivers a hi-tech shock to West and Israel*. In: *Independent*. http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/war-in-syria-russia-s-rustbucket-military-delivers-a-hi-tech-shock-to-west-and-israel-a6842711.html (дата обращения 10.05.2016).
9. Wissmann K. *Les migrants en Allemagne: le débat sur l'intégration*. In: *Note du Cerfa, Comité d'études des relations franco-allemandes* № 100 Paris: Janvier 2013, 27 p.
10. Блохин П. *Защита основных прав средствами конституционного правосудия в Германии*. В: *Сравнительное конституционное обозрение,* № 3, 2014, с. 1-22.
11. Васильев В. *Миграция как благо и обуза для Германии*. В: *Международная жизнь* №3, 2016. с. 58-71 https://interaffairs.ru/virtualread/ia_rus/32016/files/assets/downloads/publication.pdf (дата обращения 10.05.2016).
12. Венкина Е. *Суд ЕС разрешил властям ФРГ выбирать место жительства ходатайствующим об убежище*. В: *Deutsche Welle*. http://www.dw.com/ru19085967 (дата обращения 10.05.2016).
13. Демидова О. *Бундестаг ужесточил миграционное законодательство*. В: *Deutsche Welle*. http://www.dw.com/ru/18785008 (дата обращения 10.05.2016).
14. Доклад *Проблемы ксенофобии, дискриминации и агрессивного национализма в Европе* (январь 2014 – июнь 2015 г.) In: *European Center for Democracy and Human Rights* http://www.osce.org/ru/odihr/188606?download=true (дата обращения 10.05.2016).
15. Долгунов А. *Правительство ФРГ утвердило участие Бундесвера в миссии против ИГ*. http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2487325 (дата обращения 10.05.2016).
16. Жолквер Н. *Результаты земельных выборов: успех АдГ – не поражение Меркель*. В: *Deutsche Welle*, 14 марта 2016, http://www.dw.com/ru/-19115767 (дата обращения 10.05.2016).
17. Журбина Н. *Особенности современной миграционной политики Германии: проблема трудовой миграции*. В: *Германия на перекрестках истории. Проблемы внутренней и внешней политики в контексте трансформации международных отношений*. Сборник статей. Выпуск 3. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2012, с. 106–113.
18. Зайцев А. *Внешняя политика ФРГ: поиск баланса между европейской интеграцией и национальными интересами*. В: *Вестник МГОУ. Серия «История и политические науки»* № 1, 2012, с. 34–44.
19. Камкин А. *Германия и беженцы – вызов или закат? Москва: Российский Совет по Международным Делам*, 2015. http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=6867#top-content (дата обращения 10.05.2016).
20. *Мигранты «топят» Евросоюз*. http://old.mgimo.ru/news/experts/document276929.phtml (дата обращения 10.05.2016).
21. *План Ангелы Меркель отводит Турции ключевую роль в решении проблемы беженцев*. В: *Газета Коммерсантъ*. http://www.kommersant.ru/doc/2942646 (дата обращения 10.05.2016).
22. Полянский М. *Кризис беженцев в Европе и трансформация миграционной политики правительства ФРГ*. В: *Германия на перекрестках истории. Проблемы внутренней и внешней политики в контексте трансформации международных отношений. Сборник статей*. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2015, с. 122–136 file:///C:/Users/User/Desktop/german_center2015.pdf (дата обращения 10.05.2016).
23. Романова Е. *Смена миграционной парадигмы в Германии в XXI веке*. В: *Миграционные проблемы в Европе и пути их решения. Доклады Института Европы,* № 315, Москва: ИЕ РАН, 2015, с. 38–45.
24. *Турецкое руководство выторговывает себе преференции*. В: *Газета Коммерсантъ*. http://www.kommersant.ru/doc/2942548 (дата обращения 10.05.2016).
25. Ходали Д. *Беженцы в Германии: мифы и реальность*. В: *Deutsche Welle*. http://www.dw.com/ru/ 18683737 (дата обращения 10.05.2016).
26. Шпек У. *Внешняя политика Германии на распутье*. В: *Россия в глобальной политике*. №6, 2014, с. 23–41 http://www.globalaffairs.ru/number/Sila-i-tcel-17198 (дата обращения 10.05.2016).

REPERE TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND ABORDAREA COMPREHENSIVĂ A SECURITĂȚII

Corneliu DOBROGEANU[1]

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL INDICATIONS ON COMPREHENSIVE SECURITY APPROACH

Nowadays we witness a major impact of globalization on the security configuration: international migration flows; globalization and intensification of migration processes all over the world; stratification and feminization of migration; major global demographic changes; the impact of international migration on the global political agenda, the relation of minor ethnic groups with larger ones, elements that mark the need for thorough analysis of the essence and main appearance of this phenomenon of security, as well as the perspective of societal security.

Keywords: comprehensive, security, society, identity, ethnicity

Majoritatea specialiștilor în domeniu consideră că securitatea este un concept contestat. Însă există un consens în ceea ce privește existența sentimentului de siguranță față de amenințări la adresa unor valori fundamentale (atât pentru indivizi, cât și pentru grupuri), dar și un dezacord major în privința cui ar trebui să i se acorde o atenție prioritară: securității individuale, naționale sau internaționale. Lucrările de specialitate apărute în perioada Războiului Rece au avut ca subiect dominant ideea de securitate națională, definită cu precădere din perspectivă militară [1].

Statul este o sursă majoră atât de amenințare, cât și de securitate a indivizilor. Paradoxul este că pe măsură ce puterea statului crește, statul devine și el o sursă de amenințare la adresa individului. Statul are obligația de a asigura măsuri de protecție a cetățenilor săi împotriva intervenției străine, atacurilor și invaziei. Astfel, conceptul de securitate reprezintă la etapa actuală una dintre cele mai importante preocupări ale entităților politice, fie că vorbim despre un regat sau despre un stat-națiune. În condițiile actuale, conceptul de securitate trece printr-un proces de transformare, fiind orientat din ce în ce mai mult spre aspecte economice, politice, sociale și de mediu [2].

În ultimii ani au survenit transformări substanțiale în analiza și practica securității naționale [3]. Printre factorii care au cauzat aceste transformări putem scoate în evidență trei dintre ei ca fiind cei mai importanți: este vorba de declinul suveranității naționale, creșterea fără precedent a densității de interacțiune la nivel transnațional și explozia conflictuală a scenei internaționale, susținută de dinamica identitară, unde globalizarea amplifică problemele legate de securitate, astfel încât s-au transformat în preocupare națională.

În abordarea conceptului de securitate este deseori utilizat termenul de *pace*. Acești doi termeni, *pacea* și *securitatea,* sunt folosiți de multe ori într-o manieră puțin diferențiată. În Carta Națiunilor Unite, de exemplu, sunt tratați împreună. Cu toate acestea, înțelesurile lor diferă: starea de pace desemnează lipsa unui conflict armat, pe când securitatea se referă la lipsa amenințărilor. Securitatea, în sens obiectiv, măsoară absența amenințărilor la adresa valorilor dobândite, iar într-un sens subiectiv, absența temerii că aceste valori vor fi atacate.

Definind conceptul de securitate, putem menționa definiția autorului Walter Lippmann, care susține că „o națiune are asigurată securitatea în măsura în care nu este în pericol de a trebui să-și sacrifice valorile fundamentale dacă dorește să evite viitorul și are capacitatea, dacă este provocată, să și le conserve prin obținerea victoriei într-un asemenea război" [4].

De asemenea, atragem atenția asupra definiției autorului Arnold Wolfers: „securitatea, într-un sens obiectiv, măsoară absența amenințărilor la adresa unor valori dobândite și, în sens subiectiv, absența temerilor că aceste valori vor fi supuse unor atacuri" [5].

Astfel, în cazul securității, discuția privește preocuparea de a fi liberi de amenințări. Când această discuție se poartă în contextul unui sistem internațional, securitatea vizează capacitatea statelor și societăților de a-și menține identitatea, independența și integritatea funcțională [6].

Din aceste definiții rezultă tendința statelor de a-și transfera preocupările centrate pe politici de securitate excesiv de autoreferențiale către abordări conceptuale ale intereselor de securitate ale vecinilor lor. Lucrarea lui Barry Buzan și Richard Little [7] ridică chestiuni importante și interesante despre măsura în care considerațiile de securitate internațională și națională pot fi compatibile și dacă statele, dată fiind natura sistemului internațional, sunt capabile să gândească în termeni globali, favorabili unei cooperări internaționale mult mai largi.

Însă acestea reprezintă abordările contemporane ale conceptului de securitate. Pentru a înțelege comportamentul actual al actorilor și mecanismul de creare a alianțelor ne vom referi și la abordările tradiționale ale conceptului de securitate națională [8].

Începând cu Tratatul Westfalic din 1648, statele au fost privite ca fiind cei mai puternici actori în sistemul internațional. Ele au fost considerate un standard universal de legitimitate politică, fără a exista o autoritate mai înaltă care să reglementeze relațiile dintre ele. Aceasta a însemnat că securitatea a fost privită ca o obligație prioritară a guvernelor statelor. Acestea au înțeles că nu există altă alternativă decât aceea de a-și căuta propria protecție în ceea ce s-a denumit o lume a autoajutorării.

În dezbaterea istorică privind cea mai bună cale de a-și asigura securitatea națională, autori cunoscuți precum T. Hobbes, N. Machiavelli [9] și Rousseau [10] au încercat să prezinte o imagine preponderent pesimistă a implicațiilor suveranității statale. Sistemul internațional a fost tratat ca o arenă brutală în care statele ar căuta să-și realizeze propria lor securitate în detrimentul vecinilor săi. Relațiile interstatale au fost percepute ca o luptă aprigă pentru putere în care actorii statali încercau în mod constant să fie în avantaj unii în raport cu ceilalți. Conform opiniei acestora, era de-a dreptul imposibil să se ajungă la o pace permanentă. Tot ceea ce statele ar fi putut să facă era să prevină ca unul dintre ele să dobândească hegemonia asupra celorlalți, prin încercări constante de a realiza și menține echilibrul de putere. Acest punct de vedere a fost apoi împărtășit și de autori contemporani, precum E. M. Carr [11] și Hans Morgenthau [12], care au creat și dezvoltat arhicunoscuta școală de gândire realistă, apărută în perioada imediat următoare terminării celui de-al Doilea Război Mondial.

[1] *Corneliu DOBROGEANU, masterand, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

Această perspectivă pesimistă asupra relațiilor internaționale este împărtășită de mulți autori contemporani, cei mai cunoscuți fiind Kenneth Waltz [13] și John Mearsheimer [14]. Pesimismul acestor neorealiști se întemeiază pe un număr de prezumții-cheie în temeiul cărora, în opinia lor, sistemul internațional operează.

Realismul clasic susține că statele sunt entități care există și interacționează într-un sistem internațional. În ceea ce privește apărarea intereselor lor naționale, statele decid asupra modului de acțiune încât să-și rezolve cât mai bine problemele lor interne și externe [15].

Interesul de stat este definit în contextul normelor și accepțiunilor internaționale ca ceea ce este bine și oportun. Ceea ce statele redefinesc ca interese nu sunt adesea decât rezultatul amenințărilor externe sau al presiunilor de grup din interior. Interesele de stat sunt conturate de norme și valori internaționale care structurează și dau sens vieții politice internaționale.

După încheierea Războiului Rece, în vizorul autorilor apare o dimensiune nouă, deoarece acum amenințările la adresa securității naționale devin din ce în ce mai difuze și nu mai au un caracter exclusiv militar [16].

Proliferarea amenințărilor teroriste, ecologice, culturale, a riscurilor la adresa siguranței naționale conduc la o întrepătrundere a elementului securitar național cu cel regional sau global, în măsură să asigure stabilitatea și securitatea prin mecanisme de cooperare și coordonare, prin regionalizarea și globalizarea relațiilor militare și de securitate [17].

Prin cercetarea problemelor cu care se confruntă statul se pot evidenția cinci sectoare ale securității naționale, în funcție de natura amenințărilor. Acestea pot fi de ordin militar, politic, economic, societal sau ecologic. În esență, cele cinci sectoare identificate au un rol analitic, urmând descompunerea securității naționale în elemente mai mici, de natură a o face mai ușor de discutat. Definirea amenințărilor la adresa securității se completează cu distincția făcută între acestea și vulnerabilități. Extinderea conceptului de securitate duce la o multiplicare a obiectelor de referință ale acesteia, a ceea ce se consideră că trebuie protejat, securizat.

Barry Buzan, cum am mai menționat, în lucrarea sa „Popoarele, statele și teama" marchează cea mai pregnantă regândire a problematicii securității. El afirma că abordarea securității doar din punct de vedere al dimensiunii militare, promovată în timpul Războiului Rece, nu a făcut altceva decât să prejudicieze dezvoltarea conceptului. Din acest motiv, sfera sa de cuprindere a fost lărgită prin introducerea în analiză a noi dimensiuni ale securității. El identifica cinci sectoare ale securității, cu obiecte de referință diferite, în funcție de ceea ce este amenințat. Alături de sectorul militar, care are în vedere statul, se mai află unul economic (ce privește firme, economii naționale sau chiar mai largi), politic (cu privire la regim sau la principiul constitutiv al statului), societal (identitatea comunităților) și al mediului. Securitatea militară privește jocul la două nivele al capabilităților ofensive și defensive ale statelor și percepția statelor relativ la percepțiile fiecăruia. Aceste cinci sectoare nu operează separat unele de altele. Fiecare definește un aspect important în cadrul problemei securității și o cale de ordonare a priorităților, dar toate sunt legate împreună printr-o rețea puternică de legături" [18].

Toate cele cinci dimensiuni sunt la fel de importante pentru realizarea stării de securitate și, mai mult, ele interrelaționează [19].

B. Buzan face parte din Școala de la Copenhaga, care s-a remarcat dintre numeroasele curente de gândire care s-au aplecat, de-a lungul timpului, asupra studiului securității – o abordare comprehensivă. Din această perspectivă, securitatea este definită în funcție de perceperea amenințării la adresa existenței unui obiect de referință ce este puternic valorizat.

În consecință, în concepția Școlii de la Copenhaga, amenințările se pot manifesta într-o varietate de contexte politice sau domenii ale vieții: politic, economic, militar, cultural, demografic, ecologic etc. În opinia specialiștilor danezi, studiile de securitate ar trebui să fie centrate pe identificarea, localizarea și evaluarea celor mai importante măsuri de „securizare" inițiate de actorii principali ai vieții sociale. Ei ilustrează acest cadru de analiză prin aplicarea sa atât în domeniul militar, cât și în cele nonmilitare ale securității, iar rezultatul constă într-o „hartă" a problemelor contemporane ale securității, fiecare fiind identificată în funcție de patru variabile: caracteristica spațială (local, regional, global), localizarea sectorială (militar, politic, economic, cultural, ecologic), identitatea principalului actor (state, actori societali, organizații internaționale) și natura obiectului de referință (state, națiuni, principii, mediul înconjurător) [20].

Abordarea „comprehensivă" și „totală" a conceptului de securitate națională este percepută prin referire la totalitatea și multidimensionalitatea amenințărilor, aceasta fiind o caracteristică a sfârșitului Războiului Rece [21]. Barry Buzan introduce sintagma complexă de securitate în analiza dimensiunilor securității în sud-estul Asiei, definindu-l „ca un grup de state ale cărui prime preocupări de securitate le leagă laolaltă suficient de îndeaproape, încât securitatea lor națională să nu poată fi, în mod realist, luată în considerare separat una de alta [22]. Astfel, principalele dualisme conceptuale ale securității devin securitate–anarhie (securitatea este rezultatul, fie al menținerii balanței de putere, fie al afirmării unui sistem internațional hegemonic) și securitate–comunitate (comunitatea de interese creează structuri comunitare de securitate, respectând legile proximității) [23].

A fost promovată noțiunea de securitate comprehensivă prin care se insistă asupra faptului că analizele securității naționale trebuie să includă toate aspectele relevante, precum securitatea economică, securitatea energetică, securitatea mediului, securitatea umană și securitatea socială. Elementul central al acestor analize trebuie săl reprezinte identificarea și contracararea amenințărilor care se înscriu în următoarele categorii: amenințări politice (instabilitate politică internă, eșecul statului, terorism, abuzurile asupra drepturilor omului); amenințări economice (sărăcia, creșterea diferenței dintre țările sărace și cele bogate, crizele financiare internaționale); amenințările mediului (dezastrul nuclear, schimbările ecologice globale, degradarea mediului înconjurător, lipsa hranei și a celorlalte resurse); amenințări sociale (conflicte dintre majoritate și minoritate, suprapopularea, crima organizată, traficul de droguri transfrontalier, comerțul ilegal, imigrația masivă necontrolată, epidemiile) [24]. Extinderea agendei de securitate a avut drept consecință imediată și amplificarea interesului față de noțiunea de securitate umană. Securitatea umană (sau securitatea cetățenilor, cum este denumită de unii autori) consideră individul ca fiind principalul obiect de referință al securității, valorificând o serie de aspecte fundamentale pentru starea unei națiuni, precum solidaritatea socială, echilibrul demografic, impactul migrațiilor sau al urbanizării [25].

Realmente, ideea securității comprehensive a fost folosită pentru prima dată

de premierul japonez Masayoshi Ohira și a fost formulată pe fondul transformării acesteia într-o putere economică – Japonia considerând domeniul economic ca fiind cel mai important aspect al securității [26].

Ideea securității comprehensive a fost preluată și în cadrul unor organizații regionale de securitate, cum sunt Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și Asociația Națiunilor Asiei de Sud-Est (ASEAN). Respectiv, aliații NATO au andosat o abordare civil-militară comprehensivă privind securitatea în cadrul Summitului de la Riga din noiembrie 2006. Această abordare marchează un nou stadiu în cadrul unei tranziții care a început după încheierea Războiului Rece.

Caracterul comprehensiv al securității este determinat de amenințările la care răspunde modelul de securitate creat, și anume: amenințări de natură politică, între care instabilitatea politică internă, eșecul statului, terorismul, abuzul drepturilor omului etc.; amenințări de natură economică, de genul sărăciei, creșterii diferențiate dintre țările sărace și cele bogate, crizele financiare internaționale, impactul unor state puternice economic asupra țărilor instabile vecine; amenințări la adresa mediului, în categoria cărora pot fi incluse dezastrul nuclear, schimbările ecologice globale, degradarea pământului, apelor, lipsa hranei și a altor resurse; amenințări de natură socială, între care pot fi enumerate conflictele majoritare (minoritare), suprapopularea, crima organizată, traficul de droguri transfrontalier, comerțul ilegal, imigrația masivă necontrolată și epidemiile [27].

În acest cadru de analiză, considerăm important de menționat că, într-o cercetare aprofundată, autorul indian Paleri Praghakaran a identificat 15 dimensiuni sau, cum le numește el – elemente fundamentale ale securității naționale [28]. Proprietatea sau calitatea acestor elemente reflectă caracterul perioadei lor de manifestare. Pe parcursul evoluției conceptului de securitate națională, unele elemente pot fi adăugate la listă, iar unele dintre ele pot fi chiar eliminate prin neactualitate sau supuse transformării. Deși elementele sunt extrem de coerente și obligatoriu strânse unele cu altele, Paleri Praghakaran, de asemenea, susține că acestea pot fi privite în anumite situații din unghiuri militare și nonmilitare. Motivul este că natura violentă a ființei umane se manifestă ca un instinct de supraviețuire în fața a mai multor probleme serioase. Pentru un popor care este întotdeauna amenințat cu agresivitate teritorială, securitatea nonmilitară are un statut secundar. Adesea, pentru o națiune care nu întâmpină amenințări teritoriale, securitatea nonmilitară este de maximă importanță [29].

În cadrul Concepției Securității Naționale a Republicii Moldova se menționează că „securitatea națională a statului moldovenesc se realizează prin măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, socială, juridică, educativă, administrativă și militară, prin activitatea de informații, contrainformații, precum și prin gestionarea eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și prevederile dreptului internațional” [30]. Acest fapt evidențiază caracterul comprehensiv al conceptului de securitate națională.

Dincolo de clasificările securității abordate în cadrul acestui paragraf, observăm că aceste domenii se întrepătrund, se conectează, având scopuri, dezvoltări și mobile comune. Încercând a descoperi factorul comun, există abordări de tipul neoliberalismului, care consideră că individul, fiind elementul fundamental al societății, devine liantul tuturor dimensiunilor securității. Se afirmă astfel că, în prezent, ne situăm într-o nouă paradigmă de securitate, că „securitatea la orice nivel are ca subiect omul, care transcende toate granițele”. Aceasta ar avea la bază drepturi și libertăți prevăzute în Declarația Universală a Drepturilor Omului. În opinia noastră, paradigma situării individului în centrul domeniilor securității poate fi acceptată, însă există o serie de limitări contemplative în acest sens. Prima se referă la faptul că nu toate statele lumii, nu toate mediile socioumane manifestă legal și în fapt atitudinea de a pune în centru individul, de a instaura, concret, drepturile omului în preocupările societății. Cea de-a doua limitare pornește de la succesiunea abordărilor în domeniul securității. Încercând a demonstra că necesitatea distincției dintre securitatea națională și cea internațională constituie o preocupare falsă, întrucât omul este subiectul securității, se neagă că de fapt aceste două domenii ale securității există, iar definirea și descrierea lor s-au efectuat înainte de a începe dezbaterea privind rolul centrist al omului în ceea ce privește securitatea [31].

Pentru a înțelege necesitatea reevaluării metodologiei de analiză a securității, trebuie să identificăm în primul rând evoluția conceptului de securitate. Necesitatea reevaluării metodologiei derivă atât din „inovațiile paradigmatice” apărute de-a lungul timpului, cât și din transformarea mediului național și internațional de securitate. În prezent, studiile de specialitate încearcă să infirme această teorie prin abordarea naturii multifațetate a securității naționale și internaționale [32]. Schema dinamicii sociale ce antrenează transformarea este simplă: modificarea circumstanțelor externe determină modificarea practicilor sociale, care, la rândul lor, transformă prescripțiile condiționale și, în final, prescripțiile absolute.

Potrivit cercetătorului român Ionel N. Sava, securitatea este un concept relativ: nimic și nimeni nu este absolut sigur (securizat); orice și oricine este expus, în diferite intensități, unor anumite riscuri sau amenințări. Deși societatea pare a fi cel mai puțin expusă, este totuși una dintre cele mai sensibile dintre sectoarele securității. Sunt societăți sau comunități care și-au pierdut statul, dar au continuat să supraviețuiască, după cum sunt comunități care s-au perpetuat chiar în absența statului [33].

Alături de securitatea societală, securitatea statului se poate defini pe cel puțin alte patru sectoare enumerate de B. Buzan – militar, politic, economic, ecologic. Securitatea societală este influențată de toate aceste sectoare, dar nu se confundă cu niciunul dintre ele. Deși parte a securității statului, securitatea societală fiind unul dintre sectoare, în sensul în care statele pot submina propriile societăți prin diluarea sau slăbirea coeziunii societale sau a identității, își păstrează independența. În cele din urmă, întreg procesul securității se derulează prin interfața stat–societate. Acestea fiind spuse, evidențiem încă o dată necesitatea analizei perspectivei societale a securității [34].

Conceptul securității societale a apărut în cadrul Școlii Europene de Securitate în anii 1980 în contextul dezbaterii privind redefinirea securității, dezbatere inițiată de o instituție precum COPRI (Copenhaga). Conceptul este rezultat din practica integrării europene și reflectă agenda dominant nemilitară a securității pe continent. Este o alternativă, împreună cu celelalte concepte și noțiuni ale Școlii Europene de Securitate, la Școala Anglo-Saxonă (americană). După B. Buzan ș. a. (1998), „conceptul organizator al sectorului societal este identitatea. Insecuritate societală există atunci când comunități, de oricare fel ar fi, definesc o evoluție sau o

potențialitate ca pe o amenințare la adresa supraviețuirii lor ca (entități) comunitare" [35]. În schema metodologică propusă de această lucrare, securitatea societală aparține curentului constructivist și numără printre reprezentanții mai cunoscuți pe Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre [36] ș.a.

Din argumentația teoretică și din expunerile practice deducem rolul important al identității în stabilitatea și securitatea societăților moderne. După O. Waever, „identitatea socială reprezintă ceea ce permite folosirea cuvântului «noi». O identitate de tip «noi» poate varia de-a lungul unui spectru larg în termeni de dimensiune a grupului la care se aplică, de intensitatea cu care este simțit și de motivele care creează un sens de apartenență comună" [37]. După mărime, toate identitățile societale sunt de grup, de la câteva persoane la câteva mii sau sute de mii (familie, echipă, comunitate locală, oraș, metropolă), la milioane, zeci de milioane (națiune) sau sute de milioane (religii, civilizații). Toate aceste grupuri sunt „societăți" de vreme ce între membrii lor se stabilesc o serie de relații cu diferite conținuturi și intensități. După intensitate, identitățile se plasează de la simpla apartenență la un cartier de locuit sau la un grup profesional până la apartenența la națiuni și religii pentru care, spune O. Waever, „oamenii sunt gata să ucidă sau să moară în serviciul lor" [38]. În ceea ce privește individul, chestiunea principală nu este cărei entități aparține o persoană, ci mai degrabă cu care societate se identifică individul, anume „care identitate socială aparține lui sau ei ca parte a identității individuale, fără de care el sau ea se vor simți diminuați dacă respectivul context social dispare" [39]. Individul aparține mai multor contexte sociale sau „societăți"; important este care identitate prezintă intensitatea și motivația cea mai mare. După O. Waever, „identitatea națională este până în prezent cea mai importantă formă de identitate socială și politică pe scară largă" [40]. De aceea, principalele unități de analiză ale securității societale sunt identitățile etno-naționale și religioase semnificative din punct de vedere politic.

Securitatea societală ia în considerare următoarele componente definitorii:

1. Națiunea definită de Antony Smith ca „o populație împărtășind un teritoriu istoric, mituri și memorii istorice colective, o cultură publică de masă, o economie comună și un sistem de drepturi și obligații comune pentru toți membrii"[41].

2. Naționalismul ca „o acțiune politică", program, inițiativă politică, care are ca principal obiectiv crearea unei națiuni, protecția ei împotriva unor amenințări sau riscuri, ori pur și simplu o mobilizare politică pentru un obiectiv considerat ca „național" (în acest sens, naționalismul este un fenomen politic pozitiv, spre deosebire de extremismul naționalist, care se referă la obiective xenofobe, rasiale etc.) [42].

3. Etnicitatea definită ca o subcategorie a națiunii, ca un precursor al națiunii sau ca un competitor sau alternativă al acesteia [43].

4. Minoritatea etnică drept a) subcategorie a națiunii, b) precursor al națiunii, c) competitor. Relația majoritate (națională)–minoritate etnică este relevantă pentru securitatea societală din punct de vedere al identității și al conflictului latent sau manifest dintre majoritate și minoritate [44].

5. Identitatea națională – etnică sau civică (conform valorilor Revoluției franceze).

- Securitatea societală desemnează o formă de securitate în absența căreia nu ar fi posibilă supraviețuirea statelor în istorie, protejarea memoriei și a identității colective.

- Rolul statului ca obiect de referințe al securității este tot mai contestat, subliniindu-se necesitatea concentrării securității pe individ [45].

- Principalul motiv pentru a lua în serios securitatea societală este acela că statul și societatea aceluiași popor sunt două lucruri diferite.

- Securitatea umană nu ia în vedere doar supraveţuirea individului sau a societății, ci și acordarea libertății indivizilor de a lua deciziile pe care aceștia le doresc și de a permite dezvoltarea în maniera aleasă de aceștia.

În înțelegerea lui O. Waever, societatea este o entitate umană rezultată în urma unui proces de convieţuire și asociere între indivizi și grupuri ce poartă o serie de atribute comune (rasă, etnie, limbă, istorie, geografie) și care dau expresie unor sentimente comune (identitate, tradiții, simboluri, valori) [46].

Sociologia clasică europeană (H. Spencer, E. Durkheim, Fr. Tönnies) evidențiază: - caracterul contractual al societății – indivizii sunt reuniți în cadrul unei societăți prin intermediul unui contract de asociere pe baze individuale (societate), în baza unei decizii conștiente și raționale; caracterul moral și organic al societății – există o uniune morală între indivizi și grupuri (comunitate), care capătă propria sa individualitate ce se transmite de la o generație la alta. Reținem că societate înseamnă asociere contractuală, în timp ce comunitate înseamnă uniune morală.

La Ferdinand Tönnies, conceptele de societate (Gesellschaft) și comunitate (Gemeinschaft) pun în evidență exact această distincție: o societate nu poate fi redusă la o simplă calculație rațională, nu este o sumă a părților sale și nu poate fi redusă la indivizii care o compun. Societatea este o asociere și o comunitate în acelasi timp, este o entitate cu propria sa identitate. Există diferențieri între societăți în sensul în care proporția societală (sau caracterul contractual) pare a fi mai mare (cum ar fi, în genere, cazul societăților occidentale), sau societăți în care, dimpotrivă, dominantă este proporția comunitară. La Emile Durkheim, diferențierea societăți mecanice–societăți organice semnalează de asemenea acest lucru, iar definiția dată societății – „o realitate morală bogată și complexă" – evidențiază caracterul moral [47]. La Max Weber – „o națiune este o comunitate de sentiment care se va manifesta în mod adecvat în cadrele unui stat propriu, de aceea o națiune este o comunitate care în mod normal tinde să genereze propriul său stat [48]. După M. Weber, o comunitate tot timpul se va afla în căutarea statului [49].

În acest înțeles, sugerat de clasicii gândirii sociale moderne, avem legătura dintre societate – națiune – stat. Nu întotdeauna statele se constituie pe structura unei națiuni, iar societatea nu se confundă niciodată cu statul. Chiar și în societățile autoritare, unde statul absoarbe societatea civilă, se păstrează „resturi" ale socialului care scapă controlului statului. S-a făcut această distincție prin intermediul conceptelor de „stat" și „țară". După afirmația lui Imanuell Wallerstein, statul reprezintă partea societății; societatea este mai mult decât statul, este „cealaltă" parte [50]. Societatea este o alternativă la stat și sursa ultimă de legitimare a acestuia.

În această situație, securitatea statului nu este întotdeauna și securitatea societății; pot exista state în care securitatea structurilor guvernamentale este opusă structurilor societale (este cazul statului sovietic); societea înseamnă bazele morale (sentimentale) ale statului; de aceea, securitatea societală se referă la acele amenințări la adresa fundamentelor societale, în primul rând de natură comunitară, morală.

O. Waever (1993) procedează, pe această cale, la delimitarea conceptului de securitate societală. Astfel, dacă națiunea este „o comunitate în căutarea statului", nu putem echivala securitatea națiunii cu securitatea societală, pentru că securitatea societală se referă la securitatea în afara statului sau „alături" de stat. Securitatea națiunii s-ar referi, în acest caz, la securitatea politică. Includem însă sensul de identitate, de comunitate și de moralitate, pe care îl asigură națiunea, în cadrul securității societale; dacă reducem securitatea la securitatea grupurilor, operăm o fragmentare a securității; am proceda la discriminare, în sensul în care unele grupuri ar fi avantajate în comparație cu altele; dacă reducem securitatea la securitatea individuală (sau suma acestora), revenim la conceptul atomist al securității, din care s-a inspirat una dintre abordările „securității naționale" (înțeleasă ca agregatul securității de grup și individuale); faptul că toți indivizii unei societăți sunt în siguranță, considerați individual, nu înseamnă că și respectiva societate beneficiază de securitate [51].

În acest caz, securitatea societală se referă la acea parte rămasă neacoperită de securitatea statului (în sensul agregat al securității naționale) și de securitatea individuală (în sensul tomist al securității naționale). Rezultă că securitatea statului (obținută pe cale militară, diplomatică și economică) și securitatea cetățenilor (obținută pe cale polițienească) trebuiesc completate cu securitatea societății, adică societală.

În acest caz avem: securitate politică egală cu securitatea națională; securitate individuală egală cu securitatea fizică a indivizilor; securitate societală egală cu securitatea morală.

Ecuația completă a securității conține, în înțelesul școlii europene: securitatea politică (a comunității naționale, definită în termeni etnici sau civici), securitatea individuală (definită în sensul securității fizice a indivizilor, bunurilor și proprietății acestora) și securitatea societală (definită în sensul prezervării bazelor morale ale statului și ale națiunii) [52].

Bazele de constituire ale societății sunt:

1. *Etno-națională*. Oamenii au multiple identități (european, român, ardelean, catolic), însă în ierarhia identităților, în mod obișnuit primează identitatea națională: a fi român este perceput a fi mai relevant decât a fi european, ardelean sau catolic. Identitatea națională este cea mai importantă formă de identitate politică. În lumea europeană, naționalitatea este cel mai relevant factor de definire a identității [53].

2. *Religioasă.* Religia este o alternativă la identitatea națională și, în anumite situații, este chiar mai puternică, pentru că poate obține aderența în afara identității etnice sau naționale. În afara Europei, îndeosebi în lumea musulmană, religia a creat identități mai puternice decât cele naționale sau etnice. În Europa, după căderea Romei, creștinismul a jucat un rol esențial în formarea și menținerea unei identități a națiunilor europene [54].

În înțelesul lui O. Waever, nu există alte baze de constituire a societății, în afara celor etno-naționale și religioase. În cazul Europei – regiunea de interes pentru noi, majoritatea societăților sunt constituite pe baze naționale. Căderea Imperiului de Apus (central european, la 1918) și a Imperiului de Răsărit (sovietic, la 1991) au creat condițiile generalizării modelului național european la scara întregului continent și extinderea acestui model către Caucaz și Asia Centrală [55].

Înțelegem de aici că integrarea europeană are la bază modelul național. Faptul că euroatlanticismul este astăzi prezent în Asia Centrală este probabil unul dintre indicatorii extinderii modelului european. Singurul stat care nu se bazează totuși pe modelul european în organizarea sa politică este Rusia și, cu unele observații, Ungaria.

În actualul sistem internațional, după O. Waever et al. (1993), securitatea societală se referă la abilitatea societății de a-și prezerva caracteristicile esențiale, definitorii, în condiții de schimbare accentuată și de amenințări diverse, altele decât cele tradiționale, militare. Astfel, în definiția lui O. Waever, „securitatea societală se referă la prezervarea, în condiții acceptabile de evoluție, a pattern-urilor tradiționale de limbă, cultură, asociere și de identitate națională, religioasă și de obiceiuri" [56].

În măsura în care securitatea în general se referă la libertatea față de amenințări, atunci securitatea societală se referă la libertatea față de amenințările la adresa identității.

B. Buzan a identificat trei dintre cele mai frecvent întâlnite amenințări la adresa securității societale:

1. Migrația – compoziția etno-națională a populației X este alterată de emigrația sau imigrația în masă (exemplu: imigrația rusă în Republica Moldova în perioada sovietică, emigrația moldovenilor după 1991 în țările europene);

2. Competiție orizontală – deși putem identifica populația X locuind într-o anumită țară, aceasta este pe cale să-și schimbe identitatea din cauza unei influențe Y (exemple: teama locuitorilor Quebecului de americanizare, rusificarea Țărilor Baltice, a Republicii Moldova, schimbarea identității Tibetului din cauza ocupației chineze);

3. Competiție verticală – populația X încetează să se mai considere ca atare datorită unui proiect de integrare (cum ar fi proiectul european) sau a unui proiect secesionist (Quebec, Scoția, Corsica), proiecte care atrag respectiva populație către o identitate mai largă sau, dimpotrivă, una mai îngustă [57].

Analizând chintesența securității societale, am ajuns la câteva concluzii de bază. Astfel, din cele relatate am putut remarca: problematica securității s-a cercetat preponderent în centrele din SUA și Europa Occidentală, fiind treptat preluată și de țările din Europa de Est și parțial de Federația Rusă. Percepția securității diferă de la un sat la altul, în funcție de dispunerea geografică și elementele puterii naționale. Ideea de securitate a prins contur având la bază două concepte principale: *puterea* și *pacea*. Conceptul de securitate abordat prin intermediul puterii aparține școlii realiste, în timp ce școala idealistă a abordat securitatea din perspectiva conceptului de pace. Dacă școala realistă a invocat necesitatea obținerii puterii prin dorința de înarmare (securitate militară), școala idealistă a subliniat importanța dezarmării în favoarea păcii. Atât școala realistă, cât și cea idealistă au văzut activitatea externă a statului ca fundamentul securității. Aici, trebuie să remarcăm importanța gândirii Școlii de la Copenhaga, care a influențat politica majorității statelor membre ale organizațiilor europene de securitate, care au decretat – în limbajul clasic al Școlii de la Copenhaga – că securitatea are acum cinci dimensiuni: militară, societală, politică, economică și de mediu.

B. Buzan subliniază subdezvoltarea concepțiilor legate de securitate, oferind cinci motive: 1. Conceptul s-a dovedit a fi prea ambiguu și complex pentru a-i atrage pe specialiști; 2. Suprapunerea conceptului de putere peste cel de securitate, în condițiile unor confruntări acute; statele erau concepute ca fiind prinse într-o luptă pentru putere, iar securitatea era văzută în consecință ca un derivat al puterii, în

special al celei militare; 3. Natura diferitor revolte împotriva ortodoxismului realist de până la sfârșitul anilor 1970; 4. Subdezvoltarea studiilor strategice; și 5. Existența unor acțiuni pentru politicienii de stat care-i obligă să păstreze ambiguitatea simbolică a conceptului. În opinia noastră, pentru un stat este important să-și definească semnificația securității.

Astfel, putem conchide că dimensiunile securității naționale – militară, societală, politică, economică și de mediu – se influențează reciproc și sunt tot mai interdependente: diminuarea unei dimensiuni poate compromite indirect pe celelalte. În acest context, decidenților politici le revine sarcina dificilă de a combina judicios dimensiunile securității pentru soluționarea problemelor mediului de securitate. Totodată, trebuie să remarcăm că procesul evolutiv al conceptului de securitate nu s-a încheiat, el fiind augmentat de provocările globalizării, precum și de caracterul amenințător al unor fenomene în continuă dezvoltare: terorismul cu multiplele sale forme; proliferarea armelor de distrugere în masă; corupția; crima organizată; traficul ilegal de persoane, de arme sau de droguri; migrația ilegală; conflicte etnice și religioase; insecuritatea granițelor; comportamentul imprevizibil al statelor falimentare etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *David V. Aurel, Doctrine, politici și strategii de seuritate, București, Editura Fundației România de Mâine, 2008.*
2. *Duțu P., Bozgheanu C., Provocări actuale pentru securitatea europeană, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2010.*
3. *Ideea de „securitate națională" a fost pusă în circuit la începutul secolului XX și a fost expusă în Legea SUA „Cu privire la securitatea națională" adoptată de Congresul American în 1947. Vezi: Кортунов С. В., Концептуальные основы национальной и международной безопасности, Москва, Гос. Ун-т – Высшая Школа Экономики, 2007.*
4. *Lippmann W., Discord and collaboration, Baltimore, Jihns Hopkins Universitz Press, 1962, p. 150.*
5. *Wolfers A., Discord and Collaboration: Essays on International Politics, Baltimor (Md.) Jons Hopkins University Press, 1965, p. 159.*
6. *Vocilă A., Securitatea națională a României în contextul globalizării, 2010, pe http://andreivocila.wordpress.com/2010/09/24/securitatea-nationala-a-romaniei-in-contextul-globalizarii/ (accesat: 11.07.2012).*
7. *Buzan B., Little R., Sistemele internaționale în istoria lumii, Iași, Polirom, 2009, p. 160.*
8. *A se vedea și: Duțu P., Bozgheanu C., Op. cit.*
9. *Hobbes T., Machiavelli N., Great Books of the Western World, Encyclopædia Britannica, Vol. 21, Chicago, 1993.*
10. *Masters R., The Political Philosophy of Rousseau, New Jersey, Princeton University Press, 1968.*
11. *Carr E. H., The Twenty Years's Crisis, 1919–1939: Introduction to the Study of International Relations, Palgrave MacMillan Edition, 2001.*
12. *Morgenthau H., Politica între națiuni: Lupta pentru putere și lupta pentru pace, Iași, Polirom, 2007.*
13. *Waltz K., Theory of International Politics, McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/ Languages, 1 edition, 1979.*
14. Mearsheimer J., *The Tragedy of Great Power Politics, New York, Norton, 2001.*
15. *Vocilă A., Op. cit.*
16. *În acest context a se vedea și: Morariu C., Codiță C., Op. cit., p. 52-70.*
17. *În relevarea securității militare în cadrul celei naționale, regionale, globale a se vedea: Manolache C., Securitatea militară.., p. 134-140.*
18. *Buzan B., Popoarele, statele și teama: Problema..., p.19-20.*
19. *Lășan, N. Securitatea: concepte în societatea contemporană,* în*: Revista de Administrație Publică și Politici Sociale, 2010, nr. 4(5), p. 39-50.*
20. *Moștoflei C., Sarcinschi A., Dutu P., Studii de securitate si apărare, vol. II, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2005, p. 78.*
21. *Mutiah A., Redefining security, în: Asian security practice, Cakifornia, Stanford University Press, 1988.*
22. *Buzan B., Op. cit., p. 196.*
23. *Boncu S., Securitate europeană în schimbare. Provocări și soluții, București, Ed. Amco-Press, 1995.*
24. *Eftimie V., Securitatea națională – o abordare comprehensivă,* în: *Troncotă Cristian (coord.), Neliniștile insecurității, București, Ed. Tritonic, 2005, p. 392.*
25. *Maior G. C., Cunoașterea strategică în era globalizării,* în*: Maior George Cristian (coord.), Un război al minții. Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI, București, Ed. RAO, 2010, p. 35.*
26. *Robinson P. , Dicționar de securitate internațională, Cluj-Napoca, Ed. C. A. Publishing, 2010, p. 198199; Jura C., Securitatea statelor. Privire specială asupra minoritatilor, București, C. H. Beck, 2015, p. 11.*
27. *Vezi pentru aceste dimensiuni ale securității și: Manolache C., Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" (Institut), 2015.*
28. *Elementele securității naționale, potrivit autorului indian, sunt: securitatea militară, securitatea economică, securitatea resurselor, securitatea frontierei, securitatea demografică, securitatea dezastrelor, securitatea energetică, securitatea geostrategică, securitatea informațională, securitatea alimentară, securitatea sănătății, securitatea etnică, securitatea mediului, securitatea cyber, precum și securitatea genomică.*
29. Prabhakaran Paleri, *National Security: Imperatives And Challenges*, New Delhi, Tata McGraw-Hill, 2008, *p. 65.*
30. Legea *nr. 112 din 22.05.2008 privind Concepția de Securitate Națională, publicată în: Monitorul Oficial, nr. 97-98 din 03.06.2008.*
31. *Human Security Now: Protecting and Empowering People. UN Commission on Human Security. New York, 2003.*
32. *Popa V., Implicațiile globalizării asupra securității naționale, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2005 și Sarcinschi A., Dimensiunile nonmilitare ale securității, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2005.*
33. Sava I. N., *Securitatea societală. Migrație, delincvență, terorism* și *ordine publică*, în *Studii de securitate. Centrul român de studii regionale*, București, 2007, pe http://www.unibuc.ro/prof/sava_i/docs/res/2015dec7_Sava_Sec_Societala_final.pdf (accesat: 06.12.2016).
34. De exemplu, securitatea palestiniană sau kurdă nu poate fi abordată decât în termeni societali; palestinienii și kurzii nu au stat și nu și-au definit o națiune; cu cât aceste societăți sunt mai coezive și își dezvoltă și afirmă mai ferm identitatea, cu atât devin mai subversive la adresa statelor care le conțin (Israel și Irak). O bună organizare a palestinienilor se poate transforma într-un pericol la adresa evreilor. În Europa, pe măsură ce statele își diminuează importanța datorită procesului de integrare, chestiunea societăților devine critică: identitatea și coeziunea lor,

protejată prin instrumente ale statului, poate fi amenințată sau, dimpotrivă, societățile pot deveni mai importante ca actori politici. Pentru securitatea europenilor în general, securitatea asigurată de stat nu mai este suficientă. Europenii sunt expuși riscului de a deveni un fel de palestinieni într-o Europă lărgită, care s-ar putea transforma într-un fel de Israel în caz de conflicte. De unde relevanța deosebită a securității societale, adică a chestiunii identității într-o Europă în care dispar granițele și statele. Cu alte cuvinte, în Europa unită se vor bucura de securitate acele societăți naționale care reușesc să prezerve bazele moral-identitare ale societății lor. La extrem, pierderea identității este similară palestinizării unor populații europene. Vezi: Sava I. N., *Op. cit.*, p. 4.

35. Buzan B., Waever O., Wilde J. de, *Security. A new Framework for Analisys*, London, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998, p.119.

36. Waever O., Buzan B., Kelstrup M., Lemaitre P. (eds.), *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, New York, St Martin's Press and CEU, 1993.

37. Waever O., *Societal security: the concept*, în: Waever O., Buzan B., Kelstrup M., Lemaitre P. (eds.), *Op. cit.*, p. 17.

38. *Ibidem*, p. 18.

39. *Ibidem*, p. 19.

40. *Ibidem*, p. 20.

41. Smith A., *Naționalism și modernism*, Chișinău, 2002.

42. *Ibidem*.

43. *Etnicitatea* vizează, în mod special, rolul apartenenței etnice în procesele de identificare socială. Vezi: Fifor M., *Repere teoretice pentru o posibilă etnologie a minorităților etnice*, în: *Datina*. 2003, nr. 32 (anul XI), p. 101-222.

44. Pentru termenul de minoritate (etnică/națională) a se vedea: *Psihologie socială experimentală*, Iași, 1996; Solomon F., *Națiune, naționalism și minorități în sud-estul Europei*. *Curs universitar*. 1998.

45. Cu referire la securitatea umană a se vedea: Duțu P., *Societățile militare private și securitatea umană*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2008.

46. Waever O., *Op. cit*.

47. Durkheim E., *Diviziunea muncii sociale*, București, Editura Albatros, 2001.

48. *Apud* , Waever O., Buzan B., Kelstrup M., Lemaitre P. (eds.), *Op. cit.,* p. 19.

49. Pentru detalii privind distincția societate–comunitate a se vedea: Bădescu I., *Istoria sociologiei. Perioada marilor sisteme*, București, Editura Porto Franco, 1994.

50. Wallerstein I., *Utopistics: Or, Historical Choices of the Twenty-first Century*, New York, New Press, 1998.

51. Waever O., *Op. cit*., p. 16.

52. Albu N., *Securitatea națională: aspecte* .., p. 107-111.

53. A se vedea pentru identitatea națională: Georgiu G., *Națiune. Cultură. Identitate*, București, Diogene, 1997; E. Gellner, *Cultură, Identitate și Politică*, Iași, Institutul European, 2001 ș.a.

54. Waever O., *Op. cit*., p. 16.

55. De exemplu, criza cecenă, reacțiile republicilor caucaziene nu pot fi înțelese în afara mișcărilor de emancipare națională în cadrul fostului imperiu sovietic. Aceste mici etno-națiuni se află sub asuprire de cel puțin 300 de ani și este un miracol faptul că și-au prezervat identitatea în toată această perioadă.

56. Waever O., *Op. cit*., p. 17-40.

57. Buzan B., *The Idea of State and the National Security*, in R. Little, M. Smith (ed), *Perspectives on World Politics*, Routlege, 1991, p. 36-46.

FACTORI DE RISC LA ADRESA SECURITĂȚII SOCIETALE CU IMPLICAȚII ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Corneliu DOBROGEANU[1]

RISK FACTORS TOWARDS THE SOCIETAL SECURITY WITH EFFECTS ON NATIONAL SECURITY

The dimensions of societal security become problems of the global security, and the role of the international community in preventing amplification of conflicts appears more significant, as in the former Yugoslavia. Even though the societal security is under the impact of other dimensions of national security, when the states can be weakened or destabilized by their own societies through threatening or weakening societal cohesion or identity, it maintains its own identity.

Keywords: risk, security, societal, national, ethnic.

Reconfigurarea lumii după căderea sistemului socialist-sovietic și intensificarea procesului de globalizare, deși a determinat indirect îmbunătățirea relațiilor internaționale, a generat, totodată, un întreg complex de amenințări la adresa securității. Aprecierea riscurilor și a amenințărilor este o chestiune de cunoaștere și de experiență. Prin risc, de obicei, se înțelege o primejdie (pericol), eventualitatea căreia ar putea fi mai mult sau mai puțin previzibilă. Pericolul este definit ca situație, stare, întâmplare etc., care (poate) pune în primejdie viața, integritatea cuiva sau a ceva. O altă definiție prezintă riscul ca un ansamblu de stări tensionale, active sau latente, perceptibile sau ascunse, cărora nu li s-au găsit soluții în măsură să determine eliminarea cauzelor ce le-au generat și care, menținute între anumite limite, nu afectează securitatea națională. Potrivit opiniilor unor sociologi, societatea actuală este o „societate a riscului" [1].

Riscurile ce afectează securitatea națională pot fi clasificate în funcție de domenii de activitate, entități comunitare și religioase, arie geografică, timp, volum, importanță (interes, gravitate) și probabilitate [2]. În cazul subiectului nostru de cercetare ne vom referi la impactul migrației asupra securității naționale și a factorului religios.

Potrivit observațiilor înregistrate, conflictele etnice în interiorul statelor, nerespectarea drepturilor minorităților (naționale, etnice, sexuale etc.) sunt amenințări la adresa securități societale, dincolo de conținutul securității hard și amenințărilor la adresa statului. Problema migrației în țările vest-europene din anii 1990 este un exemplu de amenințare la adresa securității societale [3]. Astfel, amenințările la adresa valorilor tradiționale și obiceiurilor pot reprezenta o amenințare la adresa societății [4].

Revigorarea regionalismului sau a separatismului radical sunt amenințări la adresa securității societale, în special în termeni de coeziune societală. Retorica și naționalismul antioccidental, declarațiile anticreștine și acțiunile în unele grupuri și comunități religioase islamice reprezintă de asemenea amenințări la adresa coeziunii societale. Amenințările la adresa

[1] *Corneliu DOBROGEANU, masterand, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

securității societale sunt cele care alterează și amenință și securitatea existențială a individului. Probleme precum abandonarea monedei statului în favoarea unei uniuni monetare cu țările vecine sau dominația culturală a filmelor străine nu reprezintă amenințări la adresa societății întrucât nu sunt amenințări la adresa existenței, modului de viață al indivizilor în societate și în stat. Competiția verticală ia naștere din integrarea într-o definiție culturală mai largă sau din dezintegrarea în unități culturale mai mici. Acest proces poate fi văzut în acțiune prin expansiunea curentă a Uniunii Europene cu un număr de societăți ce exprimă tema de integrare într-o identitate europeană largă. Unele societăți au răspuns la aceasta prin respingerea adoptării monedei europene și cedarea de putere către instituțiile politice europene.

Sursa insecurității societale care a primit cea mai multă atenție a fost migrația. Migrația amenință identitatea unei societăți, cauzând o schimbare în compoziția societății. Fluxul de emigranți la scară largă din societăți diferite poate duce, în ultimă instanță, la transformarea culturii migranților în cultură dominantă [5]. În cele din urmă, B. Buzan notează că depopularea poate reprezenta o altă sursă de insecuritate pentru societăți, fie că este generată din cauza unui conflict, a epurării etnice, bolilor sau a unui declin al sporului natural.

Mai mult decât atât, Școala de la Copenhaga s-a folosit de securitatea societală pentru a explica reacția „societăților" europene împotriva politicilor de migrație ale statului și împotriva lărgirii și aprofundării integrării în Uniunea Europeană. Problema e că, în astfel de cazuri, „societățile" oglindesc îndeaproape statul în care se găsesc, umbrind distincția dintre actorii societali și actorii statali. Aplicarea conceptului „societăților" non-statale nu va testa doar utilitatea conceptului, ci va ajuta și la elucidarea procesului prin care „societățile" acționează, element ce rămâne neclar datorită faptului că „societăților", spre deosebire de state, le lipsește un actor securizator bine definit. Utilizarea securității societale oferă o pârghie analitică atunci când evaluăm ce amenințări pot aduce dezvoltării și cauze potențiale pentru un conflict violent. Folosirea securității societale face posibilă explicarea modului în care migrația, televiziunea și transmisiunile radio, rezultatele alegerilor și educația lingvistică pot contribui la un conflict violent între societăți sau între stat și societate. Potrivit lui O. Waever, în sistemul internațional securitatea societală privește: abilitatea unei societăți de a subzista în condiții de schimbare și amenințări posibile sau reale. Mai sigur, este vorba de sustenabilitate, în condiții acceptabile pentru evoluție, a modelelor tradiționale de limbă, cultură, de asociere, identitate religioasă și națională sau obiceiuri [6].

Luând în considerare arena internațională curentă și preocuparea pentru securitatea globală, securitatea societală ar trebui să includă elemente de încredere mutuală pe termen lung, predictibilitate și interese comune, alături de instrumente de diplomație publică adecvate.

Discriminarea ca formă de amenințare la adresa identității societale. Spre deosebire de conceptul de secol XIX al statului-națiune și de principiile lui Woodrow Wilson, realitățile de astăzi și valorile societății actuale, postindustriale și postmoderne, se referă tot mai mult la respectarea drepturilor omului [7], la diversitate și la politicile create pentru respectarea regulilor comune, normelor și comportamentelor.

Societatea este îmbogățită de diversitatea creată de către minoritățile ei naționale-etnice, de către coexistența și respectul față de religia și obiceiurile celuilalt, întrucât există un principiu clar al coeziunii societății, venind mai mult din valori decât din identitate în sensul strict al etnicității sau al principiului național exclusiv al coeziunii. De aceea, orice formă de discriminare – chiar și ca o veche modalitate de reacție pentru întărirea identității și o proastă reprezentare că acest pas poate oferi un principiu puternic de coeziune – de către statul unei majorități de orice fel este o bază pentru amenințarea directă la adresa securității societale și chiar un prim pas către un conflict violent și o amenințare la adresa securității naționale în sine.

De aceea lista amenințărilor la adresa securității societale are în frunte următoarele tipuri de discriminare: identitatea națională și etnică; religie; sex; dizabilități; alte tipuri de discriminare directă pentru caracteristica unui grup; politici – uciderea din motive politice [8].

Alte tipuri de amenințări la adresa securității societale pot fi create de către interpretarea extremă a politicilor privind drepturile omului, când efectele secundare ale aplicării unor asemenea politici dau naștere unor discriminări pozitive, creând grupuri privilegiate prin posibila lor discriminare sau discriminare indirectă a majorității populației unui stat [9]. Toate acelea alterează coeziunea societală și nu ajută principiului de creare a unei identități de generația a treia, o națiune culturală, ci accentuează segregarea grupurilor minoritare. Când drepturile colective depășesc autonomia culturală, trecând la autonomie politică, administrativă sau teritorială – fără o bază concretă pentru a susține o asemenea administrație alternativă intermediară bazată pe principiile minorității dintre stat și administrația locală și indivizi – există o bază clară pentru manifestarea unor amenințări la adresa securității societale și chiar un prim pas în amenințarea securității naționale.

A abuza de concept, precum și inconsistența în aplicarea regulilor aflate în legătură cu drepturile omului sunt la fel de periculoase ca orice alt tip de discriminare (fiind o discriminare împotriva majorității) și reprezintă o amenințare clară la adresa securității societale [10].

Soluția este aplicarea legilor internaționale de consacrare a drepturilor individuale ale omului ca valori de bază pentru comportamentul democratic și o garanție pentru coeziunea societală, întrucât oferă garanțiile pentru minorități că drepturile lor vor fi respectate de către stat și de către ceilalți conaționali și elimină baza pentru cererile de segregare, separatism și alte forme extreme de drepturi colective, în termenii separatismului teriorial și de segregare politică/etnică.

Globalizarea și integrarea sunt procese obiective și, în sine, nu sunt o sursă de amenințare la adresa securității societale, ci mai degrabă „schimbări naturale ale mediului" pentru societățile noastre. Asta nu înseamnă că acele procese nu creează evoluții care sunt surse de amenințare la adresa securității societale [11]. Însă majoritatea nu reprezintă probleme de viață și de moarte sau amenințări fundamentale la adresa coeziunii societății, chiar dacă sunt surse evidente de discontinuitate. Diferența dintre discontinuitate în probleme culturale și momentul în care acestea devin amenințări la adresa securității și coeziunii societale este mai mult decât o nuanță sau o problemă de dimensiune, ci e mai degrabă o problemă de abordare calitativă și dovezi reale și palpabile ale divizării fundamentale din interiorul societății, cu rezultat în dimensiunea coeziunii societale. Această diferență a fost făcută de către Mc. Sweeney: „societățile, prin definiție, evoluează și identitățile individuale se schimbă cu acestea și acest proces simplu nu reprezintă o provocare la problematica identității sau la adresa coeziunii societale" [12].

Pe de altă parte, amenințările la adresa securității societale pot fi generate și de către „arbitri vocali ai amenințărilor la adresa identității societale", precum Radovan Karadzic, care a ajuns la ideea soluției „teritoriului purificat etnic" pentru menținerea identității și coeziunii. Este aceeași idee care derivă din efectele secundare ale întăririi securității (securității societale, în acest caz) dată de dilema securității (amenințare creată de acțiunile de creștere a securității societale în țările vecine) sau cele date de către o falsă / exagerată percepție a amenințărilor, în condițiile dilemei securității.

Diversitate, multiculturalism și coeziune societală este o valoare unanim acceptată a societăților moderne, acolo unde contribuția particularităților minorităților naționale, a culturii, artei, cunoștințelor tradiționale aduc o valoare suplimentară titularului național al unui stat. Legea internațională a reușit chiar să cuantifice și să legifereze drepturile speciale ale minorităților și modurile de a proteja diversitatea și multiculturalismul [13], fără a afecta coeziunea societală și identitatea unei populații a unui stat internațional recunoscut. În acest context, am introdus cele două concepte pe care le folosim pe parcursul întregii lucrări: multiculturalismul și coeziunea societală. Multiculturalismul este coexistența armonioasă a câtorva culturi ce se tolerează reciproc, ajutându-se mutual pentru a promova noi valori și să folosească diversitatea ca valoare de a îmbogăți societatea și a determina respectul unuia față de celălalt în cadrul relațiilor zilnice. Coeziunea societală reprezintă cealaltă față a realității și existența comunităților și reprezintă suma valorilor, normelor, acțiunilor, comportamentelor determinând confluența, coexistența și vectorul de unitate al societății [14]. Niciunul dintre cele două concepte nu sunt, practic în viața de zi cu zi, indisolubil conectate la societățile contemporane, sunt atribute dobândite în timp, bazate pe experiența coexistenței, cooperării și colaborării elementelor unei comunități, rezultatul civilizației contemporane și al acceptării conștiente de către toți a regulilor generale ale coexistenței și ale libertăților altora. Ele sunt rezultate în timp prin acțiuni și politici de coeziune și, în același timp, de apărare a drepturilor și valorilor diversității multiculturale ale compoziției societății.

Filosofia diferențelor, a inamicului și a principiului coeziunii. Există o diferență uriașă de abordare între filosofia diferențelor relevate anterior – acceptând valoarea adăugată și îmbogățirea societății de către existența minorităților sau a altor grupuri etnice bine reprezentate și, pe de altă parte, filosofia inamicului unde fiecare persoană diferită din punct de vedere etnic este identificată ca un inamic, sau ca cel puțin un tip de competitor, spațiu în care etnicitatea joacă principalul rol în cadrul societății.

În acest sens, studiul comparativ al Institutului pentru Pace din Statele Unite – „Minorities at risk" subliniază că creșterea activismului și a cererilor minorităților sunt direct proporționale cu scăderea indicatorilor democratici [15], fapt ce duce implicit la creșterea dramatică a gradului de discriminare și la creșterea probabilității și riscurilor privind conflictele. Astfel, studiul împarte statele în patru mari categorii, vechi democrații, noi democrații, țări în tranziții și autocrații.

Lipsa accesului la decizia politică, centralizarea sau recentralizarea puterii de stat, inegalitatea șanselor și inegalitatea accesului la oportunități, direcționarea oportunităților pe criterii politice – în domeniul administrativ sau economic al promovării profesionale – sunt motive suficiente pentru a crea/menține conflictele interetnice. Indicatorii de observat sunt indicatorii stării democrației, creșterea gradului de divizare a societății și direcționarea către un model de democrație controlată, tendințe de formule autocratice, întârzierea apariției sau consolidării statului de drept, îndoctrinarea și politizarea societății prin adoptarea unei „doctrine de stat", în special a uneia etnice [16].

Depopularea unor țări din Europa de Est are drept principala cauză migrația masivă. Denumită migrația internațională, aceasta este unul dintre cele mai vechi fenomene sociale. Martin O. Heisler și Zig Layton-Henry arată că, înainte de toate, migrația este o problemă de securitate. În Antichitate, Grecia și Roma au apărut și, mai ales, au dispărut ca state datorită și din cauza migrației [17].

Formarea Statelor Unite, iarăși, a fost posibilă datorită migrației; dispariția vechilor populații amerindiene s-a cauzat tot de migrație. Totuși, abia în timpurile mai recente migrația a ajuns să fie studiată din puct de vedere al securității. Teoretic, conceptul de securitate societală include problema migrației ca element-cheie. După B. Buzan, „pericolul reprezentat de migrație este în principal o chestiune dependentă de modul în care numărul relativ de emigranți interacționează cu capacitățile de absorbție și de adaptare ale societății" [18].

Pe agenda europeană de securitate, prin migrație se au în vedere consecințele actuale și potențiale asupra securității, datorate prezenței unui mare număr de imigranți în țările Uniunii. Migrația afectează profund dreptul de a decide cine poate pătrunde pe teritoriul unui stat (grup de state) pentru a căpăta rezidență și pentru a lucra. Pe termen mediu și lung, migrația afectează compoziția rasială și etnică a populației, cultura publică, securitatea socială, locurile de muncă și ordinea publică.

Între 1945 și 2000, statisticile arătau că în Europa de Vest au migrat peste 50 de milioane de persoane. Ceea ce înseamnă că aproximativ 15% din populația actuală a Uniunii Europene este de origine alogenă. Previziunile statistice arată că în următorii 20 de ani procentul ar putea atinge 30%.

În 2025, un european din trei nu ar mai fi de origine europeană. Un asemenea fenomen echivalează cu schimbarea compoziției societale a țărilor europene. Pentru a înțelege modul în care migrația afectează securitatea societală este necesară o scurtă prezentare a fenomenului. Migrația internațională reprezintă un fenomen colectiv, de transfer temporar sau definitiv a unei largi mase de populație dintr-o țară în alta. Dispunem de un set de teorii pentru a explica fenomenul migrației. Teoriile neoclasice pun accentul pe „căutarea bunăstării" individuale, teoriile economice acreditează ideea migrației „în familie" sau în grup, teoriile privind forța de muncă se referă la cererea de forță de muncă a industriilor în expansiune la un moment dat, în timp ce teoriile sistemului mondial consideră că există în permanență un flux migrațional între centru (metropolă) și periferie [19].

În principiu, în oricare dintre accepțiunile teoretice, migrația este expresia unor relații sociale dezechilibrate între zonele mai puțin dezvoltate și zonele dezvoltate ale lumii. Statutul bunăstării din țările Europei de Vest reprezintă o atracție pentru populația din țările de la periferia Europei (statele din Est, Turcia, Africa de Nord). Chiar și dificultatea găsirii unui loc de muncă sau a unei existențe marginale în Europa de Vest sunt considerate surmontabile sau preferabile unui statut economic, social și politic în țările din Europa de Est. Asistența socială oferită în Suedia asigură un trai mult mai bun pentru un imigrant din Moldova decât asigură un loc de muncă în țara de origine.

După 1945, stabilirea unor comunități semnificative din țările lumii a treia în țările industriale avansate a dus la crearea unor „capete de pod" (*bridgeheads*), care sunt în permanență alimentate de noi valuri de imigranți. Procesul de stabilire a unei comunități de imigranți într-o țară și transformarea ei în recipient pentru noi imigranți a fost denumit „lanț de imigrare" (*chain migration*) [20].

Migrația în lanț înseamnă reîntregirea familiilor, căsătorii mixte, noi-născuți în țările-gazdă, invitarea rudelor, a apropiaților, înfieri etc. Perioada de manifestare a migrației în lanț se întinde uneori pe două generații. Este cazul, de exemplu, al comunității turce în Germania, stabilită în anii 1960–1970 în Republica Federală Germania, dar care a fost continuu alimentată cu noi imigranți. Comunitatea înregistrează, la nivelul anilor 2000, peste două milioane de etnici turci stabiliți legal în Germania. Întrebarea care s-ar impune în acest context, ar fi: de ce, dacă imigranții sunt „legal" stabiliți în țările-gazdă, comunitățile de imigranți, migrația în lanț și fenomenele asociate sunt considerate o problemă de securitate?

Pentru a găsi răspuns la această întrebare logică vom porni de la aserțiunea școlii europene de securitate, care vine cu două dimensiuni ce impun această abordare. În primul rând, este vorba de procesul de redefinire socială specific Europei de Vest după cel de-al Doilea Război Mondal.

În condițiile diminuării funcțiilor externe ale statului (securitatea era garantată de NATO, fostele colonii europene au devenit independente, o serie de atribute statale au fost delegate Comisiei de la Bruxelles), societățile occidentale au realizat un nou echilibru social sub forma statului bunăstării (*welfare state*). Statul bunăstării este un stat universal, se bazează pe includerea tuturor cetățenilor. Procesul de construire a statului bunăstării a creat o formă de cetățenie mai extinsă, mai profundă și mai „socială". Extinderea drepturilor politice și economice sub forma organizării sindicale și corporatiste, negocierea colectivă, sufragiul universal, libertăți civile lărgite, accesul la educație publică gratuită, sistem de impozitare redistributiv, sprijin pentru familiile cu venituri mici, asistență de sănătate pentru aproape toți cetățenii, locuințe sociale etc. au fost posibile datorită statului bunăstării [21].

Crearea statului bunăstării și asigurarea securității militare au creat condiții ca politicile publice să se orienteze îndeosebi către securitatea socială și economică și, în paralel, către creșterea participării politice. Statul bunăstării a omogenizat societățile ocidentale, a egalizat șansele sociale, a crescut participarea socială pentru crearea bunăstării și pentru distribuția ei. Sursele interne de instabilitate au fost diminuate până la dispariție (sărăcia, minoritățile agresive, șomajul cronic), astfel încât societățile Europei Occidentale, sub umbrela de securitate a NATO și sub scutul economic al Uniunii Europene, au atins un optim social, politic și economic.

Calitatea vieții în Europa de Vest este cea mai înaltă din lume. Grecia, cea mai „săracă" țară a Uniunii Europene, avea, în 1990, un produs intern brut pe cap de locuitor de circa 6 000 USD.

Austria, care avea să devină membră a UE mai târziu, înregistra circa 17 000 USD pe cap de locuitor. Prin comparație, la sfârșitul perioadei socialiste, Cehoslovacia avea circa 3500 USD, iar România numai 1 600 USD pe cap de locuitor. Fie și numai din acest punct de vedere, atractivitatea Europei de Vest era de cel puțin șase ori mai mare la începutul anilor 1990.

Evident că acest optim social, obținut prin eforturi individuale și comune de țările europene, este afectat prin migrație. Recesiunea economică a UE din anii 1990, creșterea șomajului, competiția economică cu SUA și Japonia, susținerea procesului de extindere a Uniunii către Europa Centrală și de Est, îmbătrânirea populației etc. au pus în discuție statul bunăstării.

O serie de evenimente „vizibile" (criminalitate, îndeosebi delicte împotriva persoanei și bunurilor personale, violență de stradă, ghetouri de imigranți în periferiile marilor orașe, „mizeria" din locurile publice – toate surprinse de media) și altele mai puțin vizibile (șomajul pe termen lung, criza locuințelor, violența în școli) au transferat responsabilitatea situației asupra comunităților de imigranți. Șomajul, mizeria, lipsa locuințelor, violența în școli se datorează imigranților [22]!

O parte din imigranți s-au transformat, astfel, din muncitori invitați (*Gestarbeiters*) în cetățeni indezirabili [23]. În opinia publică se crede că o parte însemnată a problemelor sociale existente în țările Europei Occidentale se datorează imigranților. Imigranții sunt percepuți ca străini (*outsiders*), chiar și cei care provin din a doua sau chiar a treia generație. Este știut din una dintre teoremele lui Thomas că „definirea publică a unei situații devine parte a situației". În definirea publică, dacă merge ceva rău în Europa Occidentală, acest lucru se datorează imigranților.

Pe de altă parte, un număr al imigranților, îndeosebi cei care prin culoarea pielii și alte trăsături de rasă se deosebesc evident de populația majoritară, se consideră ei înșiși imigranți. Un francez imigrant este cetățean al republicii și se bucură de toate drepturile definite juridic de constituție, însă nu este considerat un francez „adevărat/veritabil". Aceasta înseamnă că acordarea cetățeniei, obținerea unui loc de muncă permanent și a unei rezidențe stabile nu sunt suficiente pentru a defini identitatea. În continuare, în Europa, spre deosebire de America sau Australia, identitatea este apreciată în funcție de trăsăturile fizice și, mai ales, de religie, naționalitate și cultură. A fi american este, de cele mai multe ori, suficient pentru a fi cetățean, indiferent de culoarea pielii. A fi cetățean al Franței este un lucru relativ ușor de obținut. În schimb, a fi francez, german, olandez sau englez nu se poate dobândi prin cetățenie.

Cele mai multe state europene se consideră state naționale omogene, ale căror membri au sentimentul apartenenței la comunitatea națională datorită unor factori unificatori precum istorie comună, identitate etnică, limbă, cultură și experiență politică. Referindu-se la migrație, un autor englez considera că „un pakistanez sau indian nu poate, născundu-se în Anglia, să devină un englez. Juridic, el devine un cetățean britanic prin naștere, însă de fapt el este pakistanez sau indian" [24].

Astfel de idei, rezultatul unei stări de spirit, au dat naștere unor mișcări politice anti-imigraționiste în Europa de Vest, cum sunt cele conduse de Jean-Marie le Pen în Franța sau Jorg Haider în Austria. Răspunsul oficial al Uniunii Europene la fenomenul migrației este cuprins într-o serie de documente. Asistăm la instituționalizarea politicii imigraționiste pe măsură ce problema migrației devine o problemă publică.

Dacă, în anii 1960–1970, migrația era o problemă individuală a țărilor membre, din anii 1980 s-a trecut la controlul migrației în cadrul comunității. La începutul anilor 1990, chestiunea migrației a devenit suficient de politizată pentru a solicita măsuri comune. În 1992, Tratatul de la Maastricht cuprinde referințe asupra migrației în toate cele trei grupuri de probleme definite ca fiind comune. În domeniul justiției și afacerilor interne sunt referințe explicite privind controlul frontierelor, politica de imigrare, cetățenii unor terțe țări, admisia și readmisia, accesul pe piața muncii etc. În domeniul politicii externe și de securitate, deși nu se fac referințe explicite la migrație, chestiu-

nile legate de refugiați, conflictele etnice din Balcani, instabilitatea din Europa de Est etc. atenționează asupra potențialului migrației în masă generată de crizele umanitare. Tratatul de la Amsterdam (1997) trece mai departe și transferă chestiunile legate de migrație în responsabilitatea Comisiei Europene. Acordul de la Schengen procedează, în cele din urmă, la controlul migrației la nivelul întregii comunități.

Rezumând, conchidem că imigrația poate genera riscuri la adresa securității în țările receptoare, în țările de tranzit și în țările furnizoare de imigranți. Din țările de origine, cel mai adesea emigrează cetățenii apți de muncă. Forța de muncă cu gradul cel mai ridicat de calificare este atrasă în fluxul migrațional și, de obicei, acceptă locuri de muncă sub nivelul calificării sale. În emigrația de masă, forța de muncă este redusă cu până la 20–30% în țara de origine. Apar fenomene sociale ce afectează grav echilibrul economic și social: familii dezintegrate, minori nesupravegheați, sistem de pensii fără resurse etc. Un astfel de exemplu este Republica Moldova, țara europeană cea mai grav afectată de fenomenul migrației. În țările de tranzit, fenomenul migrației încurajează „industriile traficului cu persoane": procurarea documentelor de transport, alegerea destinației finale, identificarea viitorului loc de muncă etc. [25]. România este un stat de tranzit pentru diferite rute ale migrației (est-europeană, pentru sursele de migrație din Rusia, Caucaz și Asia Centrală, sud-est europeană, pentru Turcia și lumea arabă, balcanică, pentru sursele locale și chiar nord-africane) [26].

În țările receptoare, principala dificultate rezidă în integrarea socială a noilor veniți. Apar taberele de refugiați, o birocrație locală pentru procesarea datelor personale ale imigranților, legislație care să permită administrarea acestor chestiuni, delincvență etc. Capacitatea instituțiilor sociale, economice, politice, administrative de a integra un număr mare de imigranți, rezistența unor comunități de imigranți la asimilare, problemele sociale generate de fenomenul migrației afectează stabilitatea statelor și, în acest mod, afectează capacitatea executivelor de a guverna.

O serie de statistici ale migrației ne sugerează dimensiunile acestui fenomen la scară globală. La nivelul anului 2000, cel puțin 185 de milioane de persoane trăiau în afara țării în care s-au născut. În unele țări, o bună parte din populație era constituită din imigranți (Australia – 24%, Canada – 18%, Suedia – 12%, Statele Unite – 11%, Olanda – 10% etc.). De departe însă, Europa este regiunea cu cele mai mari probleme legate de migrație.

Pe de o parte, prăbușirea comunismului în Europa de Est, conflictele din Balcani, crizele economice din nordul Africii au bulversat o bună parte a populației din aceste regiuni, care a luat drumul migrației către țările Uniunii Europene. Pe de altă parte, îmbătrânirea populației vest-europene și rata redusă a natalității obligă guvernele să promoveze unele politici pro-migrație pentru a preveni scăderea drastică a populației pe termen mediu și lung. La nivelul anului 2000, populația UE număra 377,6 milioane de oameni. Creșterea populației a fost de 343 000 de oameni în cursul acestui an de referință. Din această creștere, 70% era rezultată din migrație, ceea ce arată că în întreaga Uniune Europeană sporul natural local este de aproximativ 100 000 de persoane pe an (numărul de nou-născuți raportat la numărul de decese). Fără contribuția migrației, Uniunea Europeană ar avea, în scurt timp, spor natural negativ. Valul de migrație cel mai important s-a înregistrat în 1992 (1 350 000 de emigranți), însă în fiecare an se înregistrează în medie între 500 000 și 1 000 000 de emigranți.

Alături de riscurile societale la adresa securității, datorită migrației, în țările de destinație pot fi generate și riscuri de natură militară [27]:

- activități iredentiste, derulate de imigranți care încearcă să afecteze procesul politic în țările de origine (este cazul minorităților albaneze din țările Europei Occidentale, care s-au implicat în conflictele din Kosovo și Macedonia);
- conflicte importate provocate de grupurile de imigranți, care conduc la violență în țara gazdă (este cazul grupurilor de palestinieni, care au provocat acte de violență împotriva evreilor);
- activități teroriste (este vorba în principal de grupările tip Al-Qaeda, active în aproape toate țările occidentale);
- inițiative politice ale țării gazdă de a stopa, prin intervenție militară, fluxul de imigranți în țările furnizoare (este cazul intervenției militare italiene în Albania în anul 1997) [28].

Atacurile teroriste în transportul subteran al Londrei din iulie 2005 au fost executate de cetățeni britanici de origine musulmană. Imigranții arabi s-au transformat într-o sursă de insecuritate majoră pentru țările occidentale. La Londra, ca și în Paris, Bruxelles sau Berlin sau creat în timp adevărate „pungi de imigranți" care au schimbat identitatea unor zone sau cartiere urbane atât de mult încât un neavizat sosit pentru prima dată în astfel de locuri le-ar putea ușor confunda cu Tunisul, Beirutul sau New Delhi [29].

O dimensiune nouă a migrației, cu potențial disruptiv la nivelul securității societale, îl reprezintă *transmigrația*. Transmigrația este un fel de navetă sau „migrație sezonieră": între țara de origine și țara gazdă se stabilesc fluxuri de migrație la anumite intervale de timp (primăvara pleacă muncitorii din construcții, care se întorc toamna, vara – muncitorii agricoli, iarna – lucrătorii din turism etc.). Naveta sezonieră de bunuri, persoane și capital între țara de origine și țara gazdă este greu de controlat. Între aceste valuri sezoniere de migranți se ascund delincvenți căutați în ambele țări, capitaluri netaxate, venituri ilicite, droguri, trafic de persoane și arme mici. Pentru a controla aceste fluxuri, statele sunt obligate să adopte legislație relativă la contracte de muncă, repatrierea bunurilor și persoanelor, turism etc.

Secolele XIX–XX nu au înregistrat o schimbare în ceea ce a însemnat divizarea lumii din punctul de vedere al religiilor. Ultimele decenii însă, din cauza evoluției demografice provocată de revoluția mijloacelor de comunicare, religiile au cunoscut mutații geografice esențiale [30], alimentând șocuri ale culturilor care au provocat revendicări regionale sub formă de războaie identitare și de afirmare [31]. Trebuie să adăugăm aici că și prăbușirea ideologiei comuniste a favorizat renașterea mișcărilor religioase. Astfel, modul de exprimare a credinței, drept un fenomen cultural prin excelență, se înscrie fără rezerve în geopolitica culturilor și a civilizațiilor [32].

În prezent, la nivel global există un număr impresionant de religii, pe lângă cele deja consacrate, cum ar fi *iudaismul*, *creștinismul* (cu variantele sale, dintre care amintim aici catolicismul, ortodoxia [33] și protestantismul), *islamul* (cu cele două școli majore ale sale: sunnismul și șiismul), *hinduismul*, *budismul* – există nenumărate denominații, secte [34], mișcări și asociații religioase [35]. Fiecare religie are, în grade variate, caracteristici ce pot fi catalogate drept pozitive și negative sau pașnice și agresive.

În raport cu atitudinea adepților diferitor religii și confesiuni față de problemele esențiale ale societății, activitățile religioa-

se se pot clasifica în patru categorii: culturaliste, comunitare, sincretice și fundamentaliste.

Fiecare din cele patru categorii au în comun doi factori: 1) liderii fiecăreia se folosesc de percepte religioase pentru a lansa mesaje "dătătoare de speranță" și un program de acțiune pentru eventualii adepți, ceea ce poate avea un impact politic; 2) astfel de manifestări religioase pot tinde să aibă caracter opus, liderii lor dorind să câștige avantaje de pe urma unor vechi nemulțumiri ce pot fi manipulate în stări conflictuale actuale. Este important să notăm că nu toate cele patru tipuri de grupuri țintesc regimurile guvernamentale într-o manieră fățiș politică. Grupurile fundamentaliste și culturaliste au ca proprie rațiune de existență o antipatie profundă la adresa guvernelor existente; grupurile comunitare și sincretice, pe de altă parte, au un caracter difuz, cel mai adesea în medii rurale, concentrându-se asupra problemelor prin ajutor reciproc, nu prin opunerea la politicile guvernamentale [36].

Una dintre cele mai caracteristice mișcări din ultimele decenii (începând cu anii 1970) este dezvoltarea unui nou gen de religiozitate. În majoritatea religiilor lumii această mișcare este numită „fundamentalism". Spiritualitate cu accent politic, fundamentalismul e caracterizat de o viziune acut literală și intolerantă. Fundamentaliștii luptă pentru abolirea legalității avortului și pentru strictețe în conduita morală. Fundamentaliștii creștini se grăbesc să-i condamne pe cei socotiți „păgâni", „dușmani ai lui Dumnezeu". Mult mai cunoscute sunt însă mișcările fundamentaliste din lumea musulmană. Fundamentaliștii musulmani au răsturnat guverne, au comis asasinate sau au amenințat cu pedeapsa cu moartea „inamicii islamului". Fundamentaliștii evrei s-au stabilit în teritoriile ocupate din Gaza și Cisiordania cu scopul de a-i îndepărta pe locuitorii arabi chiar și prin folosirea forței, fiind convinși că astfel înlesnesc venirea lui Mesia. În toate formele sale, fundamentalismul este o credință extrem de restrictivă.

Deși există câteva tipuri de grupări fundamentaliste, de genul – fundamentalismului religios creștin [37], iudaic [38], budist și hindus [39], la momentul de față, de interes major sunt grupurile fundamentaliste islamice. Mijloacele acestor grupuri destinate îndeplinirii scopurilor fixate sunt: lupta armată pentru a prelua puterea, acțiuni parlamentare și extraparlamentare, combinate cu prozelitismul societal și lobby-ul guvernamental. În ciuda diferitor mijloace adoptate, grupurile fundamentaliste islamice împărtășesc în special două idei: 1) că politica și religia sunt inseparabile; 2) că legea șhari'a trebuie aplicată tuturor musulmanilor de bunăvoie sau chiar prin folosirea forței. Dar nu puțini sunt autorii islamici care neagă faptul că islamismul fundamentalist ar rezulta natural din principiile islamice. Trebuie avut în vedere, in primul rînd, faptul că „orice moștenire culturala este, efectiv, destul de bogată din punct de vedere moral pentru a putea, atunci când este alcătuită în mod adecvat, în anumite împrejurări, să aducă contribuții inspirate la lupta pentru drepturile omului, democrație și dreptate socială". În viziunea altor autori, în spatele discursului islamic fundamentalist și, desigur, al mijloacelor folosite, nu se află voința unei majorități, nici autenticitatea unei interpretări religioase, ci obiectivul pragmatic al „menținerii lor la putere și al negării legitimității programelor opozanților și ale criticilor". În sprijinul acestei variante poate sta faptul că grupurile militante islamice își recrutează cea mai mare parte a membrilor dintr-o paletă largă de pături sociale și pregătire profesională, însă un număr mare al membrilor vin din clasa de mijloc, din zone urbane cu un recent trecut rural. Grupurile fundamentaliste islamice caută să se implice în ceea ce este esențial apropiat de sisteme politice și economice, sisteme dominate deseori de o elită politică, economică și militară puternică și coezivă. Mulți fundamentaliști islamici cred că musulmanii sunt victima unei conspirații – ce-i implică pe „sioniști și imperialiști" – a cărei țintă este cucerirea teritoriilor islamului și a resurselor lor, în special a petrolului.

La nivel de sistem de valori și reprezentări ale omului religios există, desigur, factori ce predispun către violență. În acest sens, semnalăm – 1. Ideea de „Popor ales" care poate induce credincioșilor un grad ridicat de autojustificare ce poate duce la apariția unor concepte precum „Război Sfânt" sau „Război Justițiar". Pe de altă parte, ideea „Poporului ales" poate genera forme de izolare față de restul lumii pentru simpla motivație că „Poporul ales" este prea bun pentru această lume barbară, care nu merită nici măcar să fie influențată sau dominată. Cele două tipuri ale ideii de „Popor ales" se potrivesc modelului religios extremist iudaic și celui japonez, modelul iudaic având similitudini, din acest punct de vedere, în creștinătate și islamism. Numărul celor „aleși" pentru „Războiul Sfânt", „Războiul Justițiar" sau pentru renunțare depășește cu mult numărul celor „aleși" pentru pace (aici putem încadra budismul). 2. Misionarismul agresiv. Aici trebuie făcută diferența între a fi aderent al unei religii considerată dreaptă și meritând a fi răspândită și împărtășită și altora și a te considera executantul unei comenzi divine de a-ți răspândi credința, mai ales prin camuflarea mesajului, prin folosirea abilă a „momelii". Creștinismul occidental și islamul sunt incluse în această categorie, iudaismul – mai puțin. „Directiva" misionară este consecința logică a singularismului combinat cu universalismul, după cum reiese din Matei (28:19): „Drept aceea, mergeți și învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh", sau ceva mai clar în Marcu 16:15: „ Și le-a zis: Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura". Faptul că aceste religii (creștinismul, islamul, iudaismul) sunt monoteiste inoculează adepților un model vertical: piramida al cărei apex indică un „Dumnezeu Preaînalt". Acest model este proiectat în „lume", în „veac", ca model al unei politicii mondiale centralizate, ce a căpătat deseori în istorie nuanțe imperiale.

S-ar putea să observăm că religiile nu sunt în conflict direct unele cu altele, ci mai degrabă că identitatea religioasă este parte integrantă a caracterului oamenilor, națiunilor sau grupurilor de națiuni aflate în conflict. Altfel spus, rolul identității religioase ca și componentă a identității grupurilor aflate în conflict este în creștere. Credințele (dogmele) diferitor religii au fost rar sursă de confruntări, rădăcinile conflictelor din anii 1990 neavând doar caracter religios. Trebuie, în analiza acestor conflicte, să fie trasată o linie clară între religios și etnic ca și între religios și politic, religia fiind mai degrabă folosită în construirea unei identități etnice sau în modelarea politicii. Pentru că oamenii prin natura lor sunt gata să lupte pentru orice consideră sacru: ideologii, credințe, teritorii (mai ales dacă sunt „Țara Promisă" sau „Pământul Făgăduinței") ori pentru statul-națiune. Putem spune că orice război este religios în măsura în care motivează și cere pe lângă pierderile materiale și vieți omenești. Adică sacrificiul suprem [40].

Generat de fundamentalismul religios musulman, fenomenul terorist a devenit o realitate cu implicații globale greu de

prevenit și gestionat. El nu se mai prezintă doar ca un gest criminal mărunt, produs în disperare de cauză la o anumită evoluție a sistemului social. Acum el s-a consacrat ca o acțiune îndreptată împotriva ordinii de drept, deosebit de violentă, desfășurată în afara și contra normelor naționale și internaționale. Cu ajutorul mijloacelor militare și bazându-se pe elemente de război psihologic, terorismul urmărește obținerea unor avantaje exclusiv sectare, prevalându-se de așa-zise percepte religioase. Ciocnirile dintre teroriști și forțele de ordine sunt sporadice, uneori spectaculoase, desfășurate în prezența și cu sacrificiul populației pașnice. Armamentul folosit este un amestec de cibernetică, high-tech și mijloace artizanale. Progresul tehnic a pus la dispoziția unor indivizi asociali capacități distructive care, altădată, erau destinate doar guvernelor și armatelor. Combaterea eficientă a terorismului internațional nu are limită. Această acțiune implică utilizarea maximă de instrumente financiare pentru stoparea fluxurilor de fonduri, cooperarea substanțială la frontiere, schimbul fără restricții de informații cu toți partenerii și uniformizarea legislației interne și internaționale [41].

În definiția lui David Carlton (1993), terorismul presupune „niveluri semnificative de violență, motivate politic, generate de actori sub-statali care pot fi sau pot să nu fie, într-o anumită măsură, sponsorizați, dar care nu sunt în mod normal controlați de un stat suveran" [42].

Terorismul sponsorizat de stat este „terorism de stat" și nu face obiectul riscurilor de natură societală, ci se încadrează în categoria amenințărilor de natură politică și, în ultimă instanță, de natură militară.

Singurele amenințări de natură teroristă în Europa, cu cauze exclusiv locale, sunt cele din Irlanda de Nord și din Țara Bascilor. Ambele cazuri au o istorie mult mai lungă decât procesul de integrare europeană și, deci, nu putem plasa și identifica cauzele lor, în interiorul acestui proces, ca efecte secundare ale integrării. Cel mult, putem remarca creșterea vizibilității lor ca urmare a „expunerii" prin procesul de integrare. Irlanda de Nord datează din 1921 (urmare a acțiunilor Provisional Irish Republican Army – PIRA), în timp ce Țara Bascilor este răvășită de violență de la începutul anilor 1960 (prin acțiunile Euskadi Ta Askatasuna – ETA). În 2005, IRA a anunțat încetarea atacurilor teroriste. Alături de aceste două cazuri, în Europa de Vest se manifestă intermitent terorismul corsican. Potențial terorist există și în Catalania, Bretonia, Tirolul de Sud, Țara Galilor și Scoția. Procesele politice interne din țările vizate și avansul integrării europene au absorbit cea mai mare parte a acestui potențial disruptiv, deși nu în totalitate.

Dacă în Europa de Vest terorismul de extracție locală este pe cale de a fi absorbit și „diluat" prin integrarea europeană, în Europa de Est potențialul terorist este în curs de definire. Este vorba, în primul rând, de terorismul albanez în Balcani, dar cu ramificații în întreaga Europă. Este, de asemenea, vorba de terorismul etnic din fosta Uniune Sovietică, în care exemplul Ceceniei primează. Totuși, în cazul Rusiei, războiul din Cecenia este mai degrabă un război de eliberare națională și mai puțin unul terorist. Cu excepția Balcanilor și a fostei URSS, potențialul de instabilitate în Europa este unul redus. Schimbările de frontieră și apariția sau dispariția unor state sunt puțin probabile. Există totuși o excepție a excepției: România–Moldova, singura situație total atipică pe plan european.

În ceea ce privește terorismul internațional (numit și structurat de către analiștii americani), țările Uniunii Europene sunt, pentru moment, un fel de „a doua țintă", în sensul că „prima țintă" rămâne, totuși, SUA [43]. Discuția despre acest tip de terorism necesită o abordare distinctă și este inspirată de evenimentele generate de atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001. În acest caz credem că este vorba despre terorismul care are la origini inclusiv factorul religios [44]. Acest nou tip de terorism este denumit „terorism transnațional" întrucât depășește cadrul granițelor naționale, fiind promovat de organizații teroriste transnaționale (membrii provin din mai multe state, iar acțiunile lor se derulează, de asemenea, în mai multe state) [45]. Teorismul transnațional este o formă de război asimetric: dacă „inamicii" de ieri (în speță statele) erau statici, predictibili, omogeni, ierarhici, rigizi și rezistenți la schimbare, „inamicii" de astăzi (în speță organizațiile teroriste) sunt dinamici, imprevizibili, fluizi, legați în rețele, se organizează singuri, se adaptează și evoluează constant. Nu există „linii de front", iar distincția între combatanți și noncombatanți nu mai există, ceea ce înseamnă că civilii sunt o țintă „legitimă" [46].

Ca formă de luptă politică, terorismul transnațional a înlocuit gherila națională. Dacă gherila convențională încerca atingerea unor scopuri politice pe calea războiului armat, în care scop dezvolta sisteme militare de apărare mai mult sau mai puțin evoluate, terorismul transnațional nu poate dezvolta sisteme militare, nu poate obține sprijinul direct (ci doar pe cel simbolic) al populației locale și, pe cale de consecință, nu poate desfășura decât activități ofensive (atacuri teroriste) împotriva unor ținte lipsite de apărare (pasagerii curselor aeriene, călătorii cu trenul sau metroul) [47]. Din punct de vedere al securității societale, terorismul reprezintă o formă de război între societate și stat, în sensul în care organizații violente (cum este Al-Qaida) își definesc identitatea și luptă pentru idealuri politice suprastatale. Violența, ca prerogativă exclusivă al statutului în perioada modernă, este privatizată de organizații și rețele ce acționează deasupra statului. Privatizarea violenței reprezintă o evoluție insuficient cercetată, motiv pentru care și definirea terorismului denotă o oarecare confuzie terminologică și conceptuală. Terorismul este un subiect mult prea important pentru a rămâne un concept ambiguu disponibil pentru manipulările politice. În consecință, necesită cercetare detaliată, întrucât depășește cadrul securității societale.

Analizând factorii de risc la adresa securității societale cu implicații asupra securității naționale, putem trage câteva concluzii de bază, și anume: securitatea societală ofera o extindere a teoriei privind securitatea. Alături de referentul tradițional – statul – există un alt referent pentru securitatea colectivă – societatea. Școala euopeană de securitate consideră că, pe fondul dezbaterii postmoderne privind statul, care presupune și propune un stat din ce în ce mai slab, societatea este nevoită să preia o parte din atribuțiile acestuia. În ce mod poate societatea face acest lucru, rămâne de stabilit. În principiu, dacă înțelegem societatea ca forma asociativă cea mai extinsă în cadrul comunității omenești, atunci forme asociative particulare pot reprezenta mesajul societal. Ar fi, în acest caz, vorba de structuri asociative nestatale și neguvernamentale sau, ccea ce am numit anterior, actori nestatali. Cum anume pot aceste structuri asociative să se implice în domeniul securității rămâne, de asemenea, de stabilit.

Securitatea societală este un concept de „alarmă", specific situațiilor de urgență, și se adresează evenimentelor și proceselor pe termen lung. Există riscul unei operaționalizări pe termen scurt și includerea unor aspecte, altfel vizibile pe termen mai lung, pe agenda curentă, de zi cu zi, a securității. Preferabil este ca securitatea să fie gestionată în continuare prin intermediul conceptelor clasice și să nu fie ne-

voie a se recurge la transferul securității în zona „amenințărilor existențiale" cum sunt amenințările la adresa identității.

Așadar, ca urmare a proceselor de dislocare socială și națională reclamate de integrarea europeană, majoritățile adoptă o atitudine defensivă, în timp ce minoritățile recurg la atitudini ofensive, chiar extremiste. Traseul extremist este exclusivist și duce la terorism (Țara Bascilor, Irlanda de Nord), la secesionism (Kosovo) și, în cele din urmă, la formarea de noi state (Cehia și Slovacia, statele fostei Uniuni Sovietice, la fel cele din fosta Iugoslavie).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Albu N., Securitatea națională: aspecte teoretice și practice, Chișinău, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", 2013, p. 79-80.*
2. *Ibidem*, p. 80.
3. Vezi în acest sens: Robinson M., *Ethnicity, Immigration and Cultural Pluralism: India and the USA*, London, 1991, p. 16-19 și Boncu S., *Securitatea europeană în schimbare. Provocări și soluții*. București, Editura Amco Press, 1995.
4. Vezi și: Мошняга В. и. др., Миграционный потенциал Молдовы в контексте европейской интеграции, în: *Moldova, România, Ucraina: Integrarea în structurile europene*, Chișinău, Perspectiva, 2000, p. 351-402.
5. Poalelungi O., *Migrația și aspecte ale securității sociale a lucrătorilor migranți din Republica Moldova*, în: *Revista de filosofie, sociologie și științe politice*, 2011, nr. 2, p. 191-200; *The Economic, Social and Cultural Rights of Migrants in An Irregular Situation*, New York, 2014.
6. Waever O., Buzan B., Kelstrup M., Lemaitre P. (eds.), *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, New York, St Martin's Press and CEU, 1993, p. 23.
7. Bulboacă S., *Drepturile omului* și *discriminarea*, Arad, „Vasile Goldiș" University Press, 2010, p. 47-49.
8. Hough P., *Understanding Global Security*, London and New York, Routledge, 2004, p. 105.
9. *Ibidem*, p. 119.
10. *Ibidem*.
11. Vezi: Humă I., *Identitate și globalizare*, în: *Revista Națională de Drept*, 2016, nr. 2, p. 10-12 ; Sandu A., *Multiculturalism și globalizare*, în: *Conferința internațională „Globalizare și identitate națională. Dimensiuni cultural-juridice"*, Iași, Lumen, 2011, p. 140-151.
12. McSweeney B., *Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School*, în: *Review of International Studies*, 1996, 22(1), p. 88-93.
13. Vezi: Kymlicka W., *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford, University Press, 1995; Idem, *Politica în dialect: naționalism, multiculturalism și cetățenie*, Chișinău, ARC, 2005, p. 163-180.
14. Chifu I., *Bosnia-Herzegovina: Societal cohesion, the scene of the national reconstruction and the road towards European integration*, în: *Europa XXI*, 2008, nr. 6, p. 17-22.
15. Exemplificarea într-o măsură oarecare a acestei idei o putem întâlni și în lucrarea cercetătoarei Prisac L., *Arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic: Republica Moldova (1991–2014)*, Iași, Lumen, 2015.
16. Chifu I., *Identity and Multiculturalism, Diversity and Societal Cohesion*, în *From Misunderstanding towards openess and collaboration in multicultural societies*, Chișinau, Pontos, 2005, p. 230-245.
17. Heisler M. O., Layton-Henry Z., *Migration and the links between social and societal security*, în: Waever O., Buzan B., Kelstrup M., Lemaitre P. (eds.), *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, New York, St Martin's Press and CEU, 1993, p. 148-166.
18. Buzan B., *Popoarele, statele și teama: Problema securității naționale în relațiile internaționale*, Chișinău, Cartier, 2000, p. 45.
19. Massey D. S., Arango J., Hugo G., Kouaci A., Pellegrino A., Taylor J. E, *Theories of international migration: a review and appraisal*, în *Population and Development Review*, 1993, nr. 19 (3), p. 431-466.
20. Ozden C., Schiff M. (ed.), *Internațional migration, economic development and policy*, Washington DC, 2007, p. 19.
21. Sarcinschi A., *Operațiile de stabilitate și securitate umană,* București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2008, p. 11.
22. Burdenii E., *Muncitorii migranți în Uniunea Europeană: probleme ale integrării*, în: *Moldoscopie*, 2015, nr. 3, p. 47-58.
23. Vezi: Poalelungi O., *Migrația și aspecte ale securității sociale a lucrătorilor migranți din Republica Moldova*, în: *Revista de filosofie, sociologie și științe politice*, 2011, nr. 2, p. 192.
24. Heisler M. O., Layton-Henry Z., *Migration and the links between social and societal security*, în: Waever O., Buzan B., Kelstrup M., Lemaitre P. (eds.), *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, New York, St Martin's Press and CEU, 1993, p. 162.
25. Țarălungă V., Frangulea S., *Protecția drepturilor omului în contextul traficului ilegal de migranți*, în: *Consolidarea statului de drept în Republica Moldova în contextul evoluției sistemului internațional și proceselor integraționiste*, 2014, vol. 2, p. 254-262.
26. Vezi în acest sens: *Human Security Now: Protecting and Empowering People*, UN Commission on Human Security, New York, 2003; Pigui T., *Impactul vulnerabilităților, riscurilor și amenințărilor economice asupra mediului național de securitate*, în: *Colocviu strategic* nr. 8 (XX), iunie 2004. București, Universitatea Națională de Apărare „Carol I", 2004, p. 9.
27. Vezi: Sarcinschi A., *Operațiile de stabilitate și securitate umană,* București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2008.
28. Duțu P., *Societățile militare private și securitatea umană*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2008, p. 27-30.
29. Vezi: Bencheci D., Bencheci M., *Semnificațiile terorismului contemporan și implicațiile sale asupra securității naționale*, în: *Studia universitatis. Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova*, 2010, nr. 8(38), p. 217-220.
30. Dacă luăm în calcul doar ultimii 20 de ani, putem observa cu ușurință o creștere a influenței religiei asupra politicii în multe regiuni de pe glob. Convingerea conform căreia dezvoltarea și răspândirea urbanizării, educației, dezvoltării economice, a gândirii științifice și mobilității sociale ar diminua poziția socio-politică a religiei, nu a fost valabilă. Vezi : Dinu M., Zodian V., *Securitatea națională și religia*, pe https://ru.scribd.com/document/125992932/SECURITATEA-NA%C5%A2IONAL%C4%82-%C5%9EI-RELIGIA (accesat pe 15.12.2016).
31. Folosim aici termenul religie în două sensuri înrudite, dar distincte. 1 – se referă la instituții, oficialități religioase ca și la grupuri sociale și mișcări al căror scop este de a se exprima în problemele ce privesc religia; 2 – se referă la sensul spiritual (religia oferă modele de comportament social și individual). În ultimă accepțiune, religia are mai mult de a face cu ideea de transcedență, de sacru, limbaje și practici care organizează lumea în termeni ce reprezintă sacrul. Vezi: Dinu M., Zodian V., *Op. cit.*
32. Beniuc V., Juc V., *Factorul confesional în relațiile internaționale*, Chișinău, 2008, p. 5; Vezi și: Dinu M.-Ș., *Rolul religiei în construcția viitoarei Europe*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I" București, 2009, p. 5-18.
33. Federația Rusă reprezintă țara cu cea mai numeroasă populație ortodoxă din lume și principala forță a unui eventual panortodoxism. Rusia, apoi Uniunea Sovietica, și invers – a constituit un model pentru celelalte regimuri comuniste, privind modul de tratare a problematicii religioase. În Federația Rusă, deși s-a exprimat opinia că varianta panslavistă și-a pierdut din contur, tendința de întărire a poziției Bisericii Ortodoxe Ruse este evidentă, atât prin intrarea în vigoare a Legii din 1997 privind Asociația pentru Libertatea de Conștiință și Religioasă (oferind pentru viitor premisa creșterii rolului ei și în plan extern), cât și prin acțiunile recente ale Bise-

ricii. După eșecul suferit în a împiedica înființarea Mitropoliei Basarabiei, sub canonica subordonare a Bisericii Ortodoxe Române, – ca urmare a hotărârii date de Curtea Europeană a Drepturilor Omului – Patriarhia Rusă practică mesaje în afara limitelor canonice. Kiril, mitropolit al Smolenskului și Kaliningradului, a declarat de curând, la Chișinău : „Noi considerăm crearea așa-numitei Mitropolii a Basarabiei pe teritoriul Moldovei drept o schismă bisericească", având „o singură explicație și aceasta este una marcată de păcat. Poate fi vorba nu despre o oportunitate bisericească, nu despre mântuirea oamenilor, ci despre o politică, astfel creându-se un precedent grav". Preafericitul Kiril a afirmat că ideea schismei vine dinspre România, făcând apel către cler și societate să nu frecventeze lăcașurile Mitropoliei Basarabiei, pentru că în crearea ei nu s-au respectat canoanele și „dacă regulile bisericești sunt încălcate în asemenea mod, cei care le încalcă vor avea de suferit din această cauză". Patriarhia Ortodoxă Rusă tinde, uneori, să-și extindă autoritatea – sau primatul – și în raporturile sale cu Bisericile din Ucraina și Caucaz, părând că dorește ceea ce spunea călugărul Filotei, contemporan cu Vasile al III-lea (tatăl lui Ivan cel Groaznic) într-un raport către marele cneaz al Rusiei: „Moscova este succesoarea marilor capitale ale lumii: prima – Roma Antică, a doua – Constantinopolul, Moscova – a treia Romă, iar a patra Romă nu va fi". Vezi: Dinu M., Zodian V., *Op. cit.*

34. Termenul de „sectă" desemnează, de obicei, cu nuanță peiorativă, grupări religioase disidente sau chiar grupări de discipoli ori adepți reuniți în jurul unui lider, învățător. Dacă biserica privilegiază propria extindere, secta pune accent pe intensitatea vieții membrilor săi. Deci sectele nu sunt numai o formă de manifestare a religiozității, ci și o formă de comunitate și comportament social, contestat deseori de restul societății. Vezi : Dinu M., Zodian V., *Op. cit.*

35. *Ibidem.*

36. *Ibidem.*

37. Fundamentaliștii religioși creștini, ca și cei musulmani, doresc întoarcerea la bazele tradiției lor pe care o văd ca revelată în „Cartea Sfântă". În SUA se estimează că există 60 de milioane de adepți ai creștinătății evanghelice conservatoare dintr-o populație de 250 de milioane. Dinu M., Zodian V., *Op. cit.*

38. Din punct de vedere politic, cele mai semnificative grupuri de fundamentaliști iudaici sunt acelea care recurg la ideologia religioasă în disputele cu arabii. Dinu M., Zodian V., *Op. cit.*

39. Acestea implică mai degrabă șovinism cultural decât o aplecare asupra textelor religioase și sunt legate de scopuri naționaliste. Dinu M., Zodian V., *Op. cit.*

40. În contextul războiaelor generate de factorul religios și mai puțin de cel etnic amintim pe cele din Balcani, în fosta Iugoslavie (începând cu anii 1990), din Caucaz și Asia Centrală (Carabahul de Nord, Osetia, Cecenia). Vezi: Dinu M.-Ș., *Influența factorilor etnic și religios asupra dinamicii mediului de securitate*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2008, p. 12-38.

41. Albu N., *Securitatea națională: aspecte* .., p. 123.

42. Carlton D., *Civil war, „terorism" and public order in Europe*, în Waever O., Buzan B., Kelstrup M., Lemaitre P. (eds.), *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, New York, St Martin's Press and CEU, 1993, p. 167.

43. Vezi: Cristina C., *Terorismul internațional în contextul globalizării (analiză poltică)*, Autoreferat, Chiținău, 2007, p. 3-15.

44. Vezi cu referire la factorul religios: Beniuc V., Juc V., *Op. cit...*; Frunză S., *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor*, Cluj-Napoca, Școala Ardeleană, 2015.

45. Bodunescu I., *Terorismul: fenomen global*, București, Odeon, 1997.

46. Popa T., *Terorismul, formă de luptă armată asimetrică?* În: Științe politice, relații internaționale și studii de securitate, 2010, vol. 2, p. 292-300.

47. Șleahtițchi V., *Terorismul modern – mobiluri, mijloace, manifestări*, în: *Violența în societatea de tranziție: conferință științifică internațională 16-17 mai 2003*, Chișinău, 2003, p. 141-153.

INFLUENȚA SPAȚIULUI GEOGRAFIC ÎN DESFĂȘURAREA OPERAȚIILOR MILITARE PE TERITORIUL NAȚIONAL

Iurii CIUBARA[1]

THE INFLUENCE OF THE GEOGRAPHICAL AREA IN THE CONDUCT OF MILITARY OPERATIONS ON NATIONAL TERRITORY

In present article is described the importance of geographical environment influence on military operations. The character and forms of military operations are dictated by geographical environment of confrontation zone, which is topical and necessary to be studied.

Keywords: space, geopolitical, military operations, territory, national.

Componentă a științei militare, geografia militară este definită, în general, ca ramură a geografiei generale și, în același timp, ca parte constitutivă a științelor militare care studiază influența factorilor geografiei naturale și artificiale asupra acțiunilor militare. Cunoașterea din punct de vedere militar a spațiilor geografice, faptul că principiile războiului se găsesc într-o strânsă interdependență cu spațiile geografice în cadrul cărora se planifică și se organizează operații și campanii ne determină să reafirmăm că o cunoaștere aprofundată a principiilor de folosire justă și creatoare a elementelor geografice în acțiunile militare constituie o cerință primordială a planificării operațiilor.

Așezarea geografică a unei țări (sau grup de țări) influențează, în mare măsură, situația politico-militară a acesteia, având calitatea de a avantaja sau a dezavantaja țara (grupul de țări) respectivă. Amplasarea geografică a unei țări într-o zonă geopolitică și geostrategică de mare însemnătate, unde se „întâlnesc" interesele economice, politice și militate ale unei puteri, imperii sau unor blocuri militare poate influența fie pozitiv, fie negativ starea și evoluția țării respective, în funcție de situația în care se găsește aceasta și capacitatea factorilor de decizie politico-militară în a e înscrie spațiul respectiv pe orbita ce avantajează națiunea respectivă în planul său.

În același timp, așezarea geografică a unei țări privește în aspecte referitoare la elementele fizico-geografice, care predomină teritoriul țării, vecinii și caracterul relațiilor cu aceștia; forma frontierei de stat și natura acesteia; aparența statului respectiv la blocurile militare, coaliții statale, alianțe militare etc. Așezarea geografică în cadrul unor hotare naturale greu accesibile (lanțuri muntoase, fluvii, regiuni mlăștinoase, poziția insulară etc.) nu mai constituie un factor de tărie în calea invaziilor, întrucât mijloacele tehnice moderne pot suporta greutățile impuse de escaladarea unor asemenea obstacole. Totuși, se impune a fi remarcat faptul că frontierele care se sprijină pe obstacole naturale de valoare strategică (fluvii, lanțuri muntoase situate perpendicular pe direcțiile strategice de înaintare, țărmuri maritime) constituie aliniamente tari, care, temeinic pregătite, pot asigura o mare stabilitate a apărării, cu limita dinainte pe frontiera

[1] *Iurii CIUBARA, col. (r), doctorand, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

de stat, forțele ce s-ar apăra pe asemenea poziții având posibilitatea de a zădărnici ofensiva agresorului. Pe măsura dezvoltării artei militare, perfecționarea mijloacelor de luptă și folosirea corectă a elementelor geografice în acțiunile militare s-au conturat și s-au precizat succesiv. În Antichitate s-au elaborat lucrări de geografie militară în China, India, Rusia și alte țări.

În acest context, la jumătatea secolului al XV-lea, în domnia moldovenească a lui Ștefan cel Mare [1, p. 240-241], ilustrul domn a înțeles că adevărata putere nu o dau întinderea teritoriului sau abundența resurselor, ci munca, principiile morale și seriozitatea cu care un popor își croiește destinul. În preocupările lui Ștefan, armata a deținut o poziție privilegiată.

Campaniile desfășurate au scos în evidență necesitatea studiului spațiilor geografice devenite ulterior teatre ale acțiunilor militare care au marcat importante realizări în evoluția geografiei militare. S-a conturat, în general, obiectul acesteia și s-au stabilit legăturile ei cu alte științe. În urma acțiunilor militare, gânditorii militari de pe acele timpuri, inclusiv cei români și ruși, au pus bazele actualei geografii militare.

Geografia, în forma ei tradițională de documentare a țărilor, popoarelor și resurselor globului, a interesat și intelectualitatea Țării Moldovei. Încă din sec. al XVI-lea, personalități ca J.Honterus, Nicolae Olahus, iar în secolele următoare, în lucrările elaborate de Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Milescu Spătarul, Dimitrie Cantemir, abundau datele de ordin geografic, economic, politic despre Moldova ori alte state, dar și despre populația lor. Unele dintre aceste lucrări (de pildă, „Descriptio Moldaviae" și „Harta Moldovei" de D. Cantemir), au apărut în anul 1716, pentru Academia din Berlin. Lucrarările reprezintă monografii privind cadrul geografic, istoric, social, cultural și etnografic al țării (Moldova).

Spre sfârșitul sec. al XIX-lea, în România, geografia militară a fost introdusă ca disciplină științifică în școlile militare, pentru formarea și pregătirea corpului de ofițeri, iar odată cu înființarea Școlii Superioare de Război din România, în anul 1889, geografia militară a constituit o permanență în studiul ofițerilor cursanți, din toate armele. Au apărut, încă spre finele sec. al XIX-lea, cât și în primii ani ai sec. al XX-lea, dar mai ales în perioada interbelică, o serie de lucrări în domeniu, elaborate de ofițeri ai armatei române, între care amintim pe cele ale unor autori ca: Nicolae Fălcaianu, Jan Popovici, Alexandru Averescu, Constantin Teodorescu, C. Iannescu, Constantin Verdeș ș.a.

Autorii lucrărilor de geografie militară au folosit, ca izvoare documentare, lucrări și studii ale unor reputați geografi și geologi români, cum ar fi: Simion Mehedinți, George Vâslan, Constantin Brătescu, Vintilă Mihăilescu, Mihai David, Grigore Cobălescu, Grigore Ștefănescu. Nu puțini dintre geografii militari au fost influențați de școlile franceză și italiană de geografie (Marga, Hue, Sironi).

Putem menționa că, în această perioadă, pe teritoriul Moldovei au avut loc un număr mare de războaie: 1711, 1736–1739, 1768–1774, 1787–1792, 1806–1812, iar începând cu secolul al XIX-lea – războaiele ruso-turce din anii 1828–1829, 1853–1856, 1877–1878.

Descrierea geografică a teritoriului Moldovei în istoriografia rusă își ia izvoarele odată cu dezmembrarea statului moldovenesc și anexărea teritoriului dintre Nistru și Prut, adică a Basarabiei, la Imperiul Rus.

Reieșind din situația geostrategică, s-a schimbat radical și rolul Basarabiei în cadrul relațiilor internaționale și politicii externe a Rusiei. Din timpurile lui Petru cel Mare, Moldova, inclusiv teritoriul dintre

râurile Nistru și Prut, a jucat un rol important în relații internaționale, fiind atât subiect, cât și obiect al relațiilor internaționale. Relieful geografic este de așa natură că unica cale de pătrundere în Balcani din nord este cea care trece prin așa-zisa „poarta Focșanilor", formată de curbura sud-estică a Carpaților și gurile Dunării [3, p.18]. Situația geostrategică a Basarabiei cu evidențierea potențialului ei militaro-economic, demografic pentru desfășurării acțiunilor militare în eventualele conflicte armate au fost analizate într-un număr considerabil de lucrări speciale statistice și manuale pentru școli militare, alcătuite de către ofițerii statului-major general. Din rândul acestor manuale este necesar să menționăm pe cel al generalului A. Zolotariov [4], unde autorul, pe lângă alte regiuni ale imperiului, studiază atent și importanța strategică a Basarabiei din punct de vedere militar, subliniind că populația majoritară din regiune sunt români.

Așezarea geografică a unei țări sau a unui grup de țări influențează în mare măsură situația politico-militară a acestora, ea putând avantaja sau dezavantaja țara respectivă. Amplasarea statului într-o zonă de mare interes strategic sau într-o zonă de confluență a diferitor interese economice și politice ale mai multor state influențează fie negativ, fie pozitiv situația politico-militară a țării.

Lucrarea lui A. Zașciuc [5] ocupă un loc aparte în istoriografia rusă, acesta fiind ofițer de stat major al nou înființatului district militar Odesa. A. Zașciuc a primit sarcina pentru elaborarea unui studiu privind descrierea Basarabiei ca un eventual teatru de acțiuni militare. În urma trudei depuse de către autor și echipa sa au apărut două lucrări, care reprezentau prima descriere completă a regiunii în istoriografia rusă, pusă la dispoziția oficialilor militari și civili, cuprinzând informații complexe ce țin de istorie, demografie, geografie, statistică, administrație, economie, problemele militare și politice, structura socială și națională a Basarabiei.

Elementele fizico-geografice care predomină pe teritoriul țării sunt: vecinii și caracterul relațiilor cu aceștia; forma frontierei de stat (circulară sau alungită); apartenența sau neapartenența la anumite grupări militare etc. În prezent, așezarea geografică în cadrul unor hotare naturale greu accesibile nu mai constituie un obstacol contra invaziilor, deoarece mijloacele moderne de dirijare permit executarea unor puternice lovituri asupra oricăror obiective situate în orice punct de pe globul pământesc. Frontierele se mai sprijină pe obstacolele naturale de valoare strategică (cursuri de apă mari, lanțuri muntoase, țărmuri maritime) favorizează pregătirea unor aliniamente de apărare puternice, nemijlocit pe frontiera de stat, capabile să zădărnicească ofensiva agresorului.

Nu putem nega faptul că succesul în război deseori depinde de o apreciere corectă a terenului și exploatării acestuia. Importanța fizico-geografică a terenului nu trebuie considerată ca o garanție, diferența dintre victorie și pierdere deseori rezultă din alegerea câmpului de luptă. În sens larg, geografia militară descrie varietățile de durată a conflictelor militare și a tuturor activităților desfășurate la nivel strategic și operativ. Conducerea grupărilor de forță ia în considerare, la elaborarea concepției, și situația politico-militară, geopolitica și multe alte activități necesare în vederea ducerii operațiilor militare. Geografia militară are o misiune diferită de topografia militară și este preocupată de nivelul strategic și operativ. Cât privește nivel tactic, accentul se pune pe seama unităților tactice, și mai concret, coborând la nivelul luptătorului, soldatului. Elementul cheie este alegerea terenului, care contribuie, de fapt, la îmbunătățirea ducerii acțiunilor militare.

Terenul este un factor important în combinarea manevrei cu focul pentru eficacitatea luptelor: poate fi descris în elemente și aspectele sale militare ce sunt folosite pentru determinarea efectului asupra cursului de acțiune pe care le au atât forțele proprii, cât și cele ale adversarului. Elementele cheie ale terenului sunt: observarea, mascarea, obstacole, căi de apropiere, acestea având o trăsătura a terenului care oferă un avantaj sau dezavantaj uneia dintre părțile luptătoare. Ele trebuie luate în considerare în formularea cursurilor de acțiune, selecția acestora depinde de misiune, care permite sau nu manevra ce poate fi considerată ca element cheie.

Utilizarea tactică a terenului de multe ori este direcționată la creșterea eficacității luptei și, în același moment, la impunerea inamicului de a se retrage în zone care îi limitează capacitățile de luptă. Caracteristica terenului poate oferi avantaje în anumite circumstanțe, dar de asemenea le poate limita în alte condiții de luptă. Structura unităților, nivelul de comandă proprii cât și ale inamicului, de asemenea, influențează la selectarea terenului. Caracteristicile terenului frecvent selectate ca fiind teren cheie pentru unități tactice includ: loc înalt care permite o bună observare și ducere a focului, poduri peste râuri inaccesibile, teren dominant într-un sector de apărare. Cu toate că obstacolele sunt rar alese ca teren cheie, această caracteristică poate fi considerată ca teren cheie la nivel operativ și ca obstacol la nivel tactic. Să analizăm câteva exemple. Un oraș selectat ca element cheie la nivel operativ poate fi un obstacol pentru nivel tactic. Un alt exemplu poate fi un râu inaccesibil, la o unitate de nivel tactic râul este considerat ca un obstacol din motiv că oprește sau împiedică deplasarea: terenul adiacent înalt este considerat element cheie al terenului deoarece controlul acestuia ne permite să utilizăm râul în calitate de obstacol. Aceste condiții constituie un avantaj tactic. Un obstacol, fie natural sau artificial, este o caracteristică a spațiului care oprește sau împiedică deplasarea. Importanța obstacolelor este influențată de misiunea unității. În condițiile defensive sunt considerate ca obstacole acele caracteristici ale terenului care opresc sau influențează deplasarea în câmpul de luptă. În ofensivă se iau în considerare obstacolele în zona de acțiune a unităților.

Influențată de istorie și de alte științe (biologie, chimie); geografia militară ia în considerare fenomenele militare ce au loc într-un anumit spațiu cu aspecte caracteristice acestuia. Ea îmbină aceste aspecte cu procesul pregătirii câmpului de luptă și se concentrează asupra pericolului pentru al înlătura. În prezent, comandanții trebuie să ia decizii în situații mult mai complexe decât în trecut, dar într-un context interdependent, deoarece sistemul de comandă și control nu mai este la fel de simplu ca în secolul al XX-lea, ci este un sistem C4ISR [2] (integrarea într-un singur concept a mai multor dimensiuni: comandă, control, comunicații, computere, informații, inteligență, supraveghere, cercetare și recunoaștere), care conduce toate platformele de luptă (terestre, aeriene, navale, cosmice și cibernetice) într-un cadru întrunit, de alianță, de coaliție etc. Toate acestea au la bază decizii guvernate de legea filosofică a gândirii, care are scopul de argumentare, expertizare și justificare a acestor decizii, dar, în timp real, și într-o fizionomie de rețea care pune în aceeași ecuație toate datele, toate informațiile și toate paradoxurile spațiului de luptă. Condițiile geografice și teritoriul unei țări, sistemul orografic și geomorfologic pot impune determinări în adoptarea unor concepte strategice și operaționale, particularități în organizarea structurii de forțe armate, dislocarea în diferite zone geografice, alegerea formei de manevră și aliniamentelor de apărare sau ofensivă, chiar și stabilirea unor populații între categoriile de forțe sau arme și specialități, sau structurarea teritoriului în compartimentele geografico-militare cu un anume grad de independență în desfășurarea acțiunilor militare. Istoria artei militare ne oferă nenumărate exemple care confirmă axioma că mediul, condițiile geografice au determinat în mod hotărâtor lupta și acțiunea militară, iar dispunerea pe glob a unei țări a influențat hotărâtor organismul militar sub toate aspectele sale, plecând de la caracterul general al structurii de forțe armate ale unui stat, organizare, înzestrare, dispunerea forțelor la pace și război, și până la acțiunea militară în întregul său – manevra de forțe și mijloace, manevra de foc, proiecția forței, principiile de ducere a luptei, conducerea operațiilor și campaniilor etc.

Din cele expuse, din punct de vedere geografico-militar, Moldova [6] este parte componentă a teatrului de acțiuni militare de sud-vest. Analizând experiența războaielor locale moderne, remarcăm faptul că condițiile geografice sunt extrem de diverse. Trupele sunt permanent în gătință pentru luptă pe „două fronturi": inamicul și natura. Învățămintele istoriei demonstrează că așezarea geografică chiar neavantajoasă a unei țări poate fi compensată printr-o politică realistă de colaborare și bună vecinătate, iar pe plan militar – prin alianțe trainice, în măsură să asigure independența, suveranitatea și integritatea teritorială a țării. Sistemul orografic (reliefu) și studiul geomorfologic al acestuia prezintă mare importanță pentru purtarea acțiunilor militare. Formele înalte ale reliefului, marile cursuri de apă definesc compartimente geografice în care, de regulă, se înscriu direcțiile strategice și operative, zonele de operațiuni, obiectivele și aliniamentele de importanță strategică, operativă sau tactică.

Regiunile de câmpie favorizează și polarizează acțiunile militare de amploare, cu folosirea în masă a mijloacelor blindate și a oricăror categorii de tehnică din dotarea armatelor. Câmpiile, caracterizate prin suprafețe plane sau cu ușoare ondulații, cu acoperiri și obstacole naturale cuprind, de regulă, o bună rețea de comunicații și permit deplasarea în afara lor. Ele avantajează observarea aeriană, manevra de forțe și mijloace pe spații și în adâncimi mari, asigurând un ritm de ofensivă înalt, dar, prin absența în general a acoperirilor, mascarea, precum și protecția împotriva focului și armelor NBC sunt îngreunate.

Apărarea este dezavantajată de lipsa obstacolelor naturale și a formelor de teren dominante, ca și a acoperirilor. Scopurile apărării pot fi însă atinse prin imprimarea unui caracter dinamic bazat pe riposte ofensive energice, cât și prin întrebuințarea unor sisteme de armament moderne.

Acțiunile pe timp de noapte sau în condiții de vizibilitate redusă pot deveni procedee de bază în desfășurarea unor acțiuni ofensive sau de apărare, în câmpie, în cadrul războiului de apărare. Câmpiile favorizează desfășurarea acțiunilor militare și prin varietatea resurselor materiale de care dispun, îndeosebi alimentare, unele dintre aceste regiuni constituind adevărate grânare ale unor țări, precum și locul de dispunere a unor importante obiecte industriale, de extracție și prelucrare a resurselor etc.

Regiunile de deal și podiș ocupă suprafețe importante pe teatrele acțiunilor militare. Prin varietatea și complexitatea formelor de relief prezente și a numeroaselor acoperiri, ele avantajează într-o oarecare măsură apărarea și creează anumite greutăți ofensivei. Pentru ambele forme de luptă, aceste regiuni pun probleme mai complexe și mai variate decât cele de câmpie. Cu toate acestea, în Primul și în al Doilea Război Mondial, regiunile de deal

și podiș au constituit teatrul unor confruntări de forțe și mijloace importante (podișurile Volîn-Podoliei, Transilvaniei, Boemiei etc.).

De regulă, regiunile de deal și podiș se caracterizează printr-o compartimentare mai pronunțată, iar orientarea compartimentelor favorizează sau dezavantajează anumite forme de luptă. Observarea terestră este mai avantajată decât observarea aeriană, iar efectul diferitor categorii de mijloace de foc este în parte diminuat de posibilitățile de protecție ce le oferă terenul fărâmițat.

Ofensiva este îngreunată îndeosebi atunci când compartimentele de teren se află perpendicular pe direcția de ofensivă și avantajată atunci când aceste compartimente sunt orientate paralel cu direcția de ofensivă. Defensivei i se oferă posibilități multiple și variate de a se opune ofensivei: aliniamente favorabile organizării unor poziții puternice, organizarea pungilor de foc și a ambuscadelor, dispunerea și manevrarea ascunsă a eșalonului al doilea și a rezervelor, condiții mai bune de mascare. Regiunile de deal și podiș, după câmpii, dispun de importante resurse materiale, densitatea localităților este mai mare, iar căile de comunicații pot fi bine întreținute prin existența unor variate materiale de construcții.

Regiunile împădurite exercită și ele o influență însemnată asupra acțiunilor militare, avantajând apărarea, în timp ce ofensiva este serios complicată de limitele folosirii blindatelor și tuturor categoriilor de armament. Pădurile oferă condiții bune de mascare a apărătorului, permițându-i să nimicească cu forțe puține un atacator net superior ca număr și înzestrare. În același timp, prin folosirea mijloacelor de nimicire în masă, a mijloacelor incendiare, regiunile devin improprii dispunerii unor forțe importante și altor elemente de dispozitiv, îndeosebi când regiunea împădurită este puțin întinsă. Marile regiuni împădurite, îndeosebi cele din regiunile muntoase, rămîn însă și în continuare bune baze ale formațiunilor de rezistență.

Regiunile mlăștinoase nu permit desfășurarea unor acțiuni militare de amploare, fapt pentru care, de regulă, se ocolesc. Accesul în aceste zone este posibil numai pe căi de comunicație care, de regulă, sunt înguste, majoritatea în umplutură, iar porțiunile de teren uscat sunt puține. Pe timpul iernii, în condiții de îngheț puternic, mlaștinile devin accesibile și permit acțiunea inclusiv a blindatelor. Regiunile mlăștinoase favorizează lupta formațiunilor de rezistență, îndeosebi a celor din zonaă, care cunosc amănunțit caracteristicile regiunii mlăștinoase. Lipsa vegetației înalte, în unele regiuni mlăștinoase, face însă improprii astfel de acțiuni, agresorul deținând supremația aeriană, având posibilitatea să controleze zona din aer.

Regiunile muntoase se caracterizează printr-un teren brusc dur, prezența unui număr mare de obstacole de netrecut și a zonelor disponibile de capacitate mică, predomină solurile pietroase și dezvoltarea slabă a rețelei de drumuri și de multe ori imposibil de conducere off-road, o locație rară de așezări. O varietate de climă, vreme și a vegetației pe benzile altitudinale cu fluctuații ascuțite zilnice ale temperaturii, ceață frecventă, mici nori, ploi abundente, căderi masive de zăpadă conduce la o schimbare bruscă a regimului de apă al râurilor. Posibilitatea formării de alunecări de teren la munte, alunecări de teren, căderile de stânci, drumuri de munte de gheață, nămeți, avalanșe și aluviuni, inundații de râu în timpul ploilor abundente și topirea zăpezii complică predicția mediului geografic. Toate acestea, precum și un număr limitat de surse de apă, lipsa uneori completă a lemnului au un impact asupra cursului luptei armate. În condițiile războiului de apărare, regiunile muntoase oferă condiții deosebite pentru desfășurarea acțiunilor de apărare de lungă durată, precum și pentru formațiunile de rezistență. De asemenea, depresiunile intramontane pot constitui raioane de concentrare a unor importante forțe destinate acțiunilor de amploare în afara zonei muntoase.

Rețeaua hidrografică, lacurile naturale și artificiale, sistemele hidrotehnice influențează considerabil acțiunile militare. Marile cursuri de apă (fluviile) pot constitui chiar aliniamente de importanță strategică. Deși armatele sunt dotate cu variate și eficiente mijloace de traversare, cursurile de apă, asociate cu caracteristicile malurilor și zonelor adiacente (lunci, mlaștini), rămân și în continuare obstacole importante, care permit organizarea de aliniamente de apărare puternice, iar atacatorului i se pun probleme complexe de rezolvat. Valoarea ca obstacol a unui curs de apă, chiar neînsemnat, poate crește foarte mult prin amenajări hidroenergetice (salbe de hidrocentrale și lacuri de acumulare), fapt ce determină modificări serioase în procedeele și metodele de forțare.

De asemenea, o rețea hidrografică densă, orientată perpendicular pe direcția de ofensivă, creează greutăți atacatorului, necesitând mijloace numeroase de trecere și manevra complicată a acestora, ceea ce constituie un avantaj pentru apărător. Pe de altă parte, într-o astfel de situație atacatorul va folosi pe larg manevra pe verticală, creându-i probleme apărătorului.

Datorită schimbărilor numeroase și în timp scurt, ce le suferă rețeaua hidrografică, spațiul geografic, ce poate deveni teatru al acțiunilor militare, trebuie studiat cu atenție sub acest aspect, iar studiile întocmite să fie actualizate în permanență.

Clima influențează acțiunile militare prin variațiile de temperaturi, regimul precipitațiilor atmosferice și al curenților de aer. Variațiile de temperaturi influențează echiparea și alimentarea trupelor, exploatarea tehnicii de luptă și funcționarea armamentului.

În zonele temperate de pe glob, cele patru anotimpuri pun, fiecare, probleme deosebite desfășurării acțiunilor de luptă. Umiditatea și mai ales regimul precipitațiilor influențează accesibilitatea terenului, vizibilitatea, folosirea diferitor categorii de tehnică.Variațiile presiunii atmosferice, ale timpului de lumină și întuneric, în diferite perioade ale anului sau în diferite regiuni ale globului, regimul vânturilor influențează acțiunile aviației, tragerile de artilerie și cu rachete.

Resursele naturale de orice fel sunt luate în considerare atunci când se studiază spațiul geografic ca posibil teatru al acțiunilor militare. Nu rareori existența pe un anumit teritoriu a unor importante bogății naturale constituie obiectul unor conflicte între state, determinate de tendințele de acaparare, pe de o parte, și de reacția legitimă de autoapărare a statelor care dețin aceste bogății, pe de altă parte.

Existența bogățiilor naturale variate, asociată cu o puternică industrie prelucrătoare, favorizează o susținută activitate economică, fapt ce asigură importante resurse materiale armatelor care desfășoară acțiuni în aceste zone. De aceea ele pot deveni oricând teatre ale acțiunilor militare.

Resursele umane, sub raport numeric și calitativ, prezintă, de asemenea, o mare importanță în purtarea acțiunilor militare de către diferite state. O populație numeroasă poate furniza contingente importante de combatanți, favorizând constituirea unor armate cu efective mari. De regulă, țările cu populație numeroasă au putut și pot mobiliza armate de ordinul sutelor de mii și milioanelor de oameni.

Calitatea factorului uman, sub aspect militar, constă în gradul de cultură, ca și în nivelul de pregătire a populației unei țări. Exemplele istoriei sunt destul de elocvente, când armate mici, dar bine instruite și

animate de un fierbinte patriotism, au înfrânt armate de câteva ori mai numeroase, dar calitativ slabe.

Pentru țările mici și mijlocii, întreținerea unor armate numeroase ar fi o grea povară și ar conduce la stagnarea dezvoltării economice. De aceea ele se orientează spre aspectele calitative ale factorului militar, în care profesionalizarea ocupă un loc central în sistemul de pregătire a populației pentru apărare.

Sistemul de comunicații și mai ales orientarea lui pe direcțiile operative și strategice probabile influențează considerabil acțiunile militare. Cu toate că armatele au fost dotate cu o tehnică de luptă capabilă să acționeze și în afara comunicațiilor, majoritatea acestor mijloace rămân totuși legate de comunicații, iar pe timpul unor precipitații abundente (ploi, zăpezi) sau în perioade de dezgheț, cvasitotalitatea tehnicii care rulează pe sol este legată de comunicații.

Rețeaua de comunicații favorizează desfășurarea în ritm rapid a acțiunilor de luptă, cu folosirea masivă a tehnicii blindate, iar asigurarea tehnico-materială se poate realiza în bune condiții.

Distrugerile care pot exista în sistemul de comunicații, folosirea unui sistem eficient de baraje de toate felurile, inundații, executate îndeosebi pe timp nefavorabil, pot zădărnici, total sau temporar, ofensiva pe anumite direcții. Ca rezultat, asigurarea viabilității căilor de comunicații constituie una dintre cerințele de bază atât pentru ofensivă, cât și pentru defensivă.

Un alt aspect major în condițiile războiului de apărare, dezorganizarea sistemului logistic al agresorului face parte din metodele care le aplică apărătorul, îndeosebi forțele speciale, pentru crearea condițiilor de nimicire a inamicului pătruns pe teritoriul național. Acest lucru se poate realiza în primul rând prin așa-zisul „război al comunicațiilor", care și-a dovedit eficiența atât în cel de-al Doilea Război Mondial, cât și în conflictele armate care au urmat.

În concepția gânditorilor militari contemporani, războiul viitorului, al statelor precum Republica Moldova cu armate mai puțin tehnologizate se vor strădui să-și recompenseze potențialul de luptă, folosind avantajele, posibilitățile, condițiile geografice în scopul utilizării acestora cât mai eficace într-un viitor conflict armat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Istoria Românilor*, Editura Dedactică și Pedagogică, București, 1992.
2. Cristea Dumitru. *Revista de Științe Militare*, nr. 2/2013.
3. Р. Фадеев, *Мнение о восточном вопросе. По поводу последних рецензий на Вооружённые силы России*, СПб., 1870, p. 18.
4. А.М. Золотарёв, *Записки Военной статистики России*. Т. 1-2, СПб., 1894-1898; *Idem*, *Военно-географический очерк окраин России и пути в соседние территории. Курс военных и юнкерских училищ*, СПб., 1903.
5. А. Защук, *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Бессарабская область*, часть 1-2, СПб., 1862; *Idem*, *Материалы для военной географии и военной статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Военное обозрение Бессарабской области*, СПб., 1863.
6. Mihai Cucu, *Curs de geografie militară*, București, Tipografia Academiei Militare, 1970.

ADL BASED MILITARY SPECIALISTS TRAINING IN REPUBLIC OF MOLDOVA

Veaceslav PERJU[1],
Mihai BUCLIȘ[2],
Igor SOFRONESCU[3],
Dorina ORLOV[4]

INTRODUCTION

The necessity to enhance the security on the regional and multinational levels, the processes of the international consolidation and globalization increase the requirements to the quality of the military specialists training in civil and military sectors.

Taking into account this fact, in the article was analyzed the system of military specialists training in Republic of Moldova (chapter 1). It was established that Annually, in around of 25% of total number of the university graduates represent the militaries, from which 98% are trained in the civil universities.

It was described one of the new trend in military specialists training based on Information Technologies and Advanced Distributed Learning (chapter 3). It was established that in Republic of Moldova exists the ADL Capacity Building which include created legislative basis for distance learning education, the methodological basis of the this kind of education. We have the interuniversity communication network RENAM, which connects the universities between them and with European research and education network GEANT.

It was analyzed the experience and successes of the Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Study Institutes and of the Armed Forces Military Academy „Alexandru cel Bun" in the elaboration and implementation of the learning management system ILIAS, different courses elaborated by the countries members of the PfPC, we propose to use the LMS ILIAS for preparing of the military specialists in civil universities (chapter 4).

In chapter 5 there were described the proposed educational architectures for preparing of the military specialists in civil universities using LMS ILIAS. It was selected a set of the courses from PfPC server which can be successfully used for preparing of the military specialists in civil universities (chapter 6).

1 THE SYSTEM OF MILITARY SPECIALISTS TRAINING IN REPUBLIC OF MOLDOVA

In Republic of Moldova exists the distributed system of the military specialists training. In accordance with this system, the military specialists there are prepared in the Armed Forces Military Academy „Alexandru cel Bun" (AFMA) and in 11 civil universities, at the military departments.

The operating officers there are prepared by the AFMA on the specialties Infantry, Artillery, Communications, Border guards and Carabineers. Annually AFMA

[1] *Veaceslav PERJU, PhD, National Council for Accreditation and Attestation of Republic of Moldova.*
[2] *Mihai BUCLIȘ, Republic of Moldova National Army General Stuff.*
[3] *Igor SOFRONESCU, Doctor of Technical Sciences, Armed Forces Military Academy „Alexandru cel Bun" Republic of Moldova.*
[4] *Dorina ORLOV, Armed Forces Military Academy „Alexandru cel Bun" Republic of Moldova.*

graduate around 100 officers in the rank of lieutenant.

The officers of the reserve are prepared in 11 civil universities and Military Academy, on the specialties Infantry, Communications, Engineering, Artillery, Intelligence and Reconnaissance, Medicine (table 1).

Table 1. The preparing of the officers of reserve

Nr	Institution	Military Specialty	Military Rank
1	Technical University of Moldova	Infantry, Communications, Engineering	Sergeant
2	Pedagogical State University	Infantry, Artillery	Sergeant
3	State University Balti	Infantry, Artillery	Sergeant
4	State University of Moldova	Infantry	Sergeant
5	Agrarian State University of Moldova	Infantry	Sergeant
6	State University Cahul	Infantry	Sergeant
7	State University Comrat	Infantry	Sergeant
8	Academy of Economical Studies	Infantry	Sergeant
9	Academy of the Ministry of Internal Affairs	Infantry	Sergeant
10	State University of Physical Education and Sport	Intelligence and Reconnaissance	Sergeant
11	State University of Medicine and Pharmaceutics	Medicine	Lieutenant
12	Armed Forces Military Academy	Infantry, Artillery	Lieutenant

Annually there are prepared around 7600 militaries which represent 25% of the total number of the universities graduates. The 97% of the militaries graduates (or 7400 graduates) are prepared in 11 civil universities, which represent 41% of the universities. The 93.5% (7100) of the graduates obtained the rank of the sergeant and 6.5% (500) obtained the rank of the lieutenant.

2 NEW TREND IN MILITARY SPECIALISTS TRAINING

The necessity to enhance the security on the regional and multinational levels, the processes of the international consolidation and globalization increase the requirements to the quality of the military specialists training in civil and military sectors.

One of the modern and effective direction of high quality specialists training is based on the Information Technologies (IT) and Distant Learning Education (DLE) or Advanced Distributed Learning (ADL). In Moldova DLE as a third form of education was introduced for the first time by the Law on Education of May 2005 and was reconfirmed in 2014[1].

There were formed the main directions of activities in DLE such as [4]:Creation of the interuniversity communications network; Elaboration of the methodological basis of the DLE; Selection/elaboration of the LMS for DLE; Creation of the DLE laboratories in the universities; Elaboration of the educational plans; Preparing of the teachers; Creation of the electronic courses; Creation of the digital libraries etc.

Due to funding by NATO of a set of the projects, in the total amount of around 2mln. USD, it was elaborated and implemented the interuniversity research and education communication network RENAM (figure 1). At present, the majority of the universities are connected to Internet via this network. The RENAM network

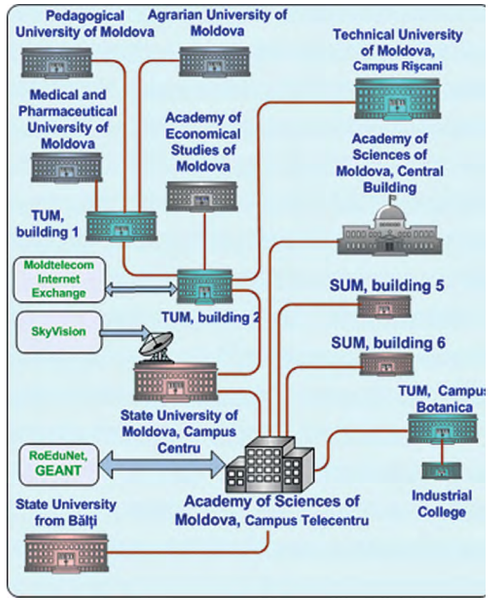
Pedagogical University of Moldova
Agrarian University of Moldova
Technical University of Moldova, Campus Rișcani
Medical and Pharmaceutical University of Moldova
Academy of Economical Studies of Moldova
Academy of Sciences of Moldova, Central Building
TUM, building 1
Moldtelecom Internet Exchange
SUM, building 5
TUM, building 2
SkyVision
SUM, building 6
TUM, Campus Botanica
State University of Moldova, Campus Centru
RoEduNet, GEANT
State University from Bălți
Academy of Sciences of Moldova, Campus Telecentru
Industrial College

Figure 1. Interuniversity research and education communication network RENAM

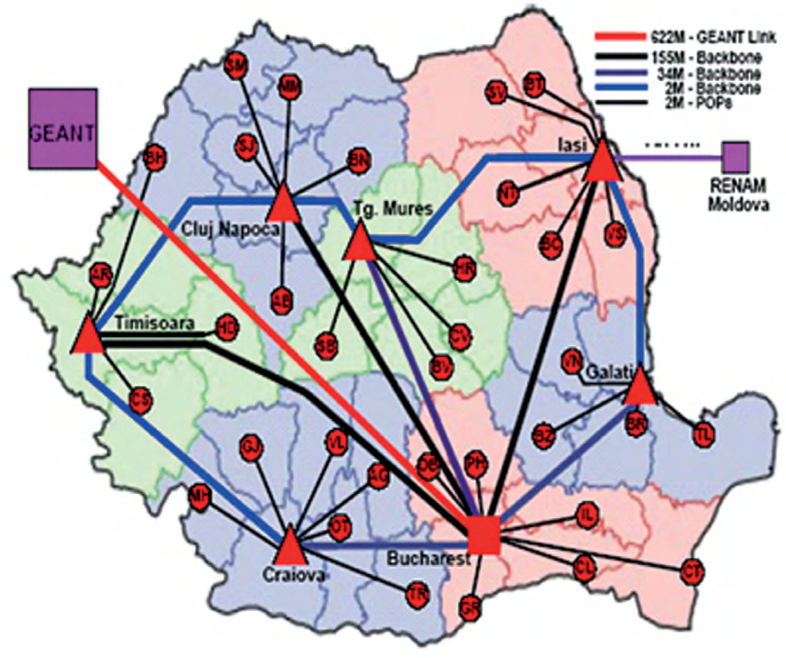

Figure 2. Connection of the RENAM network to the European network GEANT

was connected via a 10 Gb optical channel to the European network GEANT (figure 2), which permit the access to different educational and scientific databases.

There have been performed a number of research activities and experimental tests regarding the integration of innovative methods and modern information technologies, including DLE, in university education.

Some significant results of these activities represent the elaborated documents: Distance Learning: Concept and Terminology. Initiation Guide; Development of the information resources for distance education; Computer assisted testing. Methodology; The study guide on the development of information resources for distance education; The Introduction to distance education; The Glossary of terms used in the distance education; The computer-aided testing methodology.

One of the key questions in DLE is the LMS. In different Moldavian universities there were performed the projects regarding the research/testing/elaboration of the LMS for DLE. There were studied the LMS as: AEL (Advanced E-Learning), Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), ILIAS, Claorline, Dokheos etc.

The AEL (Advanced E-Learning) system developed by the company SIVECO (Romania) and used in all the schools and lyceums of Romania, and in over of the 60 schools of Republic of Moldova and in some other countries. This system was studied profoundly in State University of Moldova, were was trained a group of 36 teachers – users of this system. It was approved a program on distance education, for the specialization „Network Technologies", specialty „Computer Science".

Another studied system was Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), which from the point of view of the performance is one of the most powerful and most commonly used open platforms for e-Learning. This platform was tested in State University of Moldova, Technical University of Moldova, Academy of Economical Studies of Moldova and some another universities.

Of a great interest is the LMS ILIAS, elaborated by Partnership for Peace Consortium (PfPC). This LMS integrate the necessary functions and advantages of other LMS, and it is in the permanent development taking into account the requirements of the users [3]. Another very important aspect represent the e-courses created by PfPC countries members.

3. ADVANCED DISTRIBUTED LEARNING IN MILITARY ACADEMY OF ARMED FORCES "ALEXANDRU CEL BUN"

Advanced distributed Learning was implemented in the educational and training process within the Military Academy of Armed Forces „Alexandru cel Bun", according to the modern trends and aspirations specific to the current information society[4]. Thus, in order to meet the demands of those who wish to specialize in this area, and also, to provide an alternative to the classical education, MAAF „Alexandru cel Bun" laid the foundations for ADL in 2010, according to all legal regulations. This type of learning is a flexible form of organization of teaching. The ADL of the Military Academy was released for the first time in November 2009. As a result, the Military Academy leaders decided in early 2010 to develop ADL service at the Continuous Training Centre. In the same year, the Military Academy becomes a member of the ADL WG within the PfP Consortium; in May 2010 the Military Academy was the host for the first time of ADL WG Meeting. At this important event, the ADL service presents the first online course „Conventional signs" developed and published on the ILIAS platform.

In 2012 it was developed and published the course "Stop human trafficking". For the development of the course the collaboration with NATO School from Oberammergau and the NGO „Beginning of Life" was important. In August 2013 Academy establishes cooperation and support agreement with the National Institute of Justice in Moldova. In September 2013the Military Academy achieved a cooperation agreement with the E-Government Center of Moldova.

The implementation of this type of learning in the Military Academy, it was an important step in the military development in the National Army, contributing to the use of new knowledge through modern efficient learning allowing access without geographical borders. This form of learning has provided training and improving military and civilian personnel from the army at an appropriate level in accordance with the requirements and international quality standards. Courses are developed both SCORM and using a program that prevents cheating on test platform so students are forced to study carefully before starting the test. In order to increase the effectiveness of ADL of the Military Academy, it was developed an electronic library with 4 levels of security access e-Learning content.

Ilias platform currently holds:2989 users, 4079 graduates and 18 courses, sau as Microsoft Office Word 2010, HTML-Creating Web Pages, Stop Traficul de Ființe Umane, Preparing Military Actions (platoon level), Conventional Signs, Advanced Course (company level), Staff Course (battalion level), Stop Human Trafficking (Ro &Eng), English for Travelling, Strategie Militară, Ghidul de ducere a convorbirilor radio în mediul standardizat NATO, The Management of Public Function and Civil Servants – III, Cyber Security Course, NATO Basics, Combating Trafficking in Human Beings, Bloom's Taxonomy, ELTEC, NATO ROE Quiz 3.

Of the 18 courses, 14 are willingness and 4 courses are compulsory destinated to develop military personnel. Specialization courses usually are recommended for military personnel who do not have such training. They provide training and gradually improve knowledge, abilities and skills necessary to perform functional tasks.

4. PREPARING OF THE MILITARY SPECIALISTS IN THE CIVIL UNIVERSITIES

At the military departments of the civil universities do not using ADL training technologies at present. Taking into account this fact and the good successes of the AFMA „Alexandru cel Bun" and PfPC in direction of the elaboration and development of the Lear4ning Management System (LMS), SCORM Editor, DB of the courses we propose to introduce ADL technologies formilitary specialists training in civil universities [5, 6].

The main directions of activities to realize this proposal are: Establishment of a good cooperation between universities, Ministry of Education - responsible for education process in the civil universities, and Ministry of Defense – responsible for education at the military departments in the civil universities; Elaboration of the methodology of the military specialists preparing in the civil universities using LMS ILIAS; Creation of the ADL laboratories in the universities; Acknowledgment of the universities with the LMS, SCORM Editor, PfPC DB of the courses; Development of the interuniversity communications network; Organization of the semi-

nars, trainings, consulting; Implementation of the LMS in the civil universities; Elaboration of the e-courses for military specialties.

There were proposed the possible educational architectures (EA) using LMS (figure 3-5).The architecture EA1 is destinated for the utilization of the LMS to access the PfPC courses(figure 3). The architecture EA2 (figure 4) supposes the utilization of the LMS for local DLE. The architecture EA3 which supposes the utilization of the LMS for PfPC and local DLE

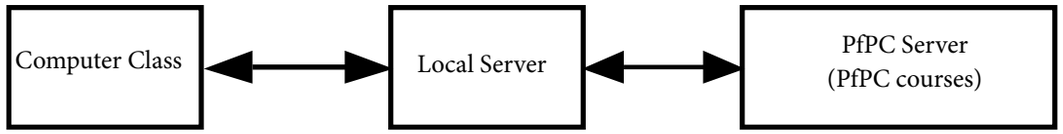

Fig.3. The educational architecture 1: the utilization of the ILIAS to access the PfPC courses (the standard PfPC educational architecture)

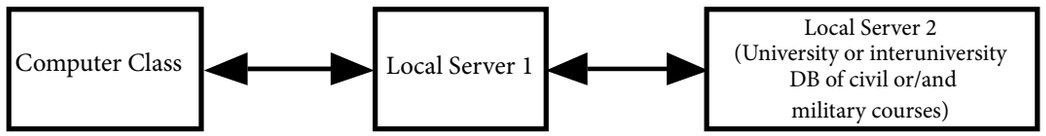

Fig.4. The educational architecture 2: the utilization of the LMS for the local DLE

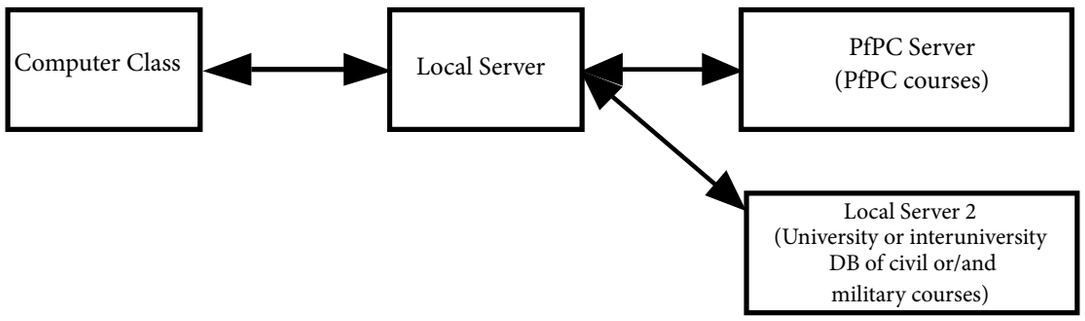

Fig.5. The educational architecture 3: the utilization of the LMS for the PfPCand local DLE

5. THE E-COURSES FOR MILITARY SPECIALISTS PREPARING IN THE CIVIL AND MILITARY UNIVERSITIES

The results of the analysis of the electronic courses elaborated in the different universities show that in different universities the courses on the same subject are different due to different curricular. It is necessary to create an interuniversity education commission for elaboration of the unique curricular.The existing electronic courses have to be developed to be used by LMS.

We analyzed the courses placed on the PfPC server and selected a part of them which can be successfully used for military and civil specialists preparing in the civil universities in the Republic of Moldova.

1. English Language Training Enhancement Course.
2. Developing Security Strategy: the U.S. Approach.
3. Building Defense Institutions
4. Chemical and Biological Weapons Non-Proliferation
5. CIMIC Overview for NATO SCHOOL
6. Combating Trafficking in Human Beings
7. Conducting a Computer Assisted Exercise
8. Conflict Management and Negotiation
9. Critical Infrastructure Awareness
10. Defense Against Suicide Bombing
11. English Skills for Staff Officers
12. Ethnic Conflict and Peace Operations: European Security and Defence Policy
13. Fundamentals of CBRNDefence
14. Human Trafficking: Causes, Consequences, Counter-strategies
15. Introduction to Human Rights: Introduction to Information Operations
16. Introduction to International Humanitarian Law
17. Introduction to NATO Introduction to Satellite Operations
18. International Security Risks (Drugs, Migration, Climate, Finance, Terrorism)
19. Information Security Fundamentals: Introduction to Medical Intelligence
20. Map Reading Multinational Crisis Management
21. National Security and Defense Strategy Estrategia de Seguridad y DefensaNacional: NATO Partner Joint Medical Planners' Course
22. NATO Major Incident Medical Management
23. NATO/Partner Operational Staff Officer's Module:NATO Partner Senior Medical Staff Officers' Course Module
24. NATO's Space Support
25. NATO's Reserve Forces
26, NATO Modeling and Simulation (M&S) Orientation Course: Operations in the Information Age Peace Keeping Techniques Security in the Information Age: SPIRIT: Security Policy, International Relations, and Information Technology
27. Combating Terrorism and Illegal Trafficking Combined Joint Task Force Training Modules
28. Intro to Environmental Awareness: Law of Armed Conflict: NATO Peace Support Operations
29.European Politics, Security and Economy: Introduction to NATO Public
30. Information Resource Management in NATO

CONCLUSION

1. In Republic of Moldova exists a distributed system of the military specialists preparing, in one military and 11 civil universities, which consists 41% of the all civil universities.
2. Annually, in around of 25% of total number of the university graduates represent the militaries, from which 98% are trained in civil universities.
3. In Republic of Moldova exists the ADL Capacity Building which include created legislative basis for distance learning education, the methodological basis of the this kind of education. We have the interuniversity communication network RENAM, which connects the universities between them and with European research and education network GEANT.
4. Taking into account the good experi-

ence and successes of the Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Study Institutes and of the Armed Forces Military Academy „Alexandru cel Bun" in the elaboration and implementation of the learning management system ILIAS, different courses elaborated by the countries members of the PfPC, we propose to use the LMS ILIAS for preparing of the military specialists in civil universities.

5. There were elaborated the educational architectures for preparing of the military specialists in civil universities using LMS ILIAS. It was selected a set of the courses from PfPC server which can be successfully used for preparing of the military specialists in civil universities.

6 The described approach of the preparing of the military specialists in the civil universities using LMS ILIAS can be successfully used in other countries.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Codul Educației al Republicii Moldova* Nr. 152 din 17.07.2014. Publicat: 24.10.2014 în Monitorul Oficial Nr. 319-324 art Nr : 634 Data intrării în vigoare: 23.11.2014.

2. Education on distance. http://www.academy.army.md/studii/invatamint-distribuit-la-distanta.

3. Oderbolz Beat. *ILIAS 4.2 SCORM Editor Manual. International Relations and Security Network* (ISN). 2011.

4. Perju V., *Distance Learning Education in Republic of Moldova. Partnership for PeaceConsortium of DefenseAcademiesandSecurity Studies Institutes, Advanced Distributed Learning Working Group Conference*, May 18-21, 2010, Chisinau, Republic of Moldova.

5. Perju V., *Military/civil ADL Capacity Building in Moldova. The PartnersView: Best PracticesandWayAhead. 13th Annual Conference of Partnership For Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes*. George C. Marshall Center, Garmisch-Partenkirchen, Germany, 21-24 June 2011.

6. Perju V., *Military – civil ADL activities in the Republic of Moldova. Partnership for Peace Consortium of Defense Academiesand Security Studies Institutes*, Advanced Distributed Learning Working Group Conference, November1-3, 2011, Tbilisi, Georgia.

NECESITATEA EDUCAȚIEI MORAL-RELIGIOASE ÎN ARMATĂ

Larisa NOROC[1], Victor GAICIUC[2]

THE NEED OF MORAL-RELIGIOUS EDUCATION IN THE ARMY

The study reveals the problem of returning the military chaplains in the modern Army. The article brings reasons that although the world armies get modernized, the chaplain is not an obsolete character. The toughness of military life creates discomfort to the soldiers' soul that can lead to unbelievable worry.

The appearance of the chaplains among soldiers brings necessary emotional environment to their heart which restores their spirit and helps to maintain it balanced, guarantees the success of any military applications, ensures to overcome the military life privations as a threshold needed to enter into maturity. The article shows the creation of the religious education system in the National Army; brings concrete examples of cooperation between the Metropolis of Chisinau and all Moldova with the Ministry of Defense and the collaboration of Bassarabian Metropolis with the military leadership. A special emphasis is put on the improvement of moral-religious education in the army.

Keywords: military, security, moral-education, religion, army, education moral-religious, chaplain, citizenship values.

Conlucrarea între biserică și armată, ca simbol al îngemănării celor sfinte cu cele lumești, a început din cele mai vechi timpuri. În istoria Moldovei din toate perioadele istorice (antică, feudală, modernă) se pot identifica raporturi strânse dintre instituția religioasă și armată, acestea jucând un rol important întru unitatea și solidaritatea poporului indigen. În accepția Pr. Ic. Stav. col. Valentin Bețiu, „Biserica și Armata sunt instituții fundamentale ale poporului român și ambele au avut la bază principii prin care își legitimau existența: structură ierarhică, credință, devotament, sfințenie a jurământului, jertfirea de sine" [2].

Realitățile istorice vitrege din RSSM, dar și din alte republici sovietice, au condus la înstrăinarea militarilor ca și a întregii societăți de la credință. Cu formarea Armatei Naționale [3], s-a impus imperios oportunitatea de a reintroduce educația moral-religioasă în armată și restabilirea colaborării cu instituția religioasă. Este de menționat că în statele dezvoltate europene prezența capelanatului este un fenomen firesc și însemnat. Asprimile vieții militare le creează ostașilor o stare de disconfort sufletesc, care poate duce la tensiuni greu de imaginat. Or, apariția preotului în mijlocul armatei reface în sufletul soldatului acel mediu afectiv necesar care îl ajută să-și păstreze starea de echilibru, îi garantează reușita oricărui exercițiu/aplicații militare, îi asigură trecerea peste privațiunile vieții ostășești ca peste un prag necesar intrării în maturitate [4]. Mai mult, rolul preotului este semnificativ și prin faptul că autoritatea de părinte spiritual îi oferă posibilități mai eficiente de diseminare a valorilor naționale, dezvoltarea interesului pentru cultura națională și literatura nați-

[1] *Larisa NOROC, doctor în științe istorice, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă"; Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" (Institut) a AȘM.*

[2] *Victor GAICIUC, doctor în istorie, general de brigadă (r), Universitatea Academiei de Științe a Moldovei.*

onală, pătrunsă de idei creștine și morală sănătoasă [5].

Raporturile propriu-zise între Ministerul Apărării cu Biserica Ortodoxă au fost inițiate în iunie 1997, când au fost elaborate și semnate mai multe documente, printre care Declarația comună dintre Ministerul Apărării al Republicii Moldova, reprezentat de ministrul apărării V. Pasat [6], și Mitropolia Chișinăului și a întregii Moldove, reprezentată de ÎPS Vladimir [7]. În conformitate cu Declarația, părțile semnatare s-au declarat disponibile să întreprindă un șir de acțiuni pentru repunerea în drepturi a tradițiilor creștine în Armata Națională. Printre acestea: 1) instituirea unui Consiliu de coordonare a colaborării dintre Biserică și Armată, având drept copreședinți Președintele Departamentului Mitropolitan Activitate Pastorală în Forțele Armate [8], Ministrul Afacerilor Interne și Organele de Drept, protoiereul Nicolae Robu [9] și viceministrul apărării colonel V. Gaiciuc [10]; 2) Consiliul de coordonare să elaboreze un *program de perspectivă* a colaborării dintre Biserica Ortodoxă și Armata Națională în domeniile: științific, cultură și etico-moral; 3) să revitalizeze rolul și importanța moralei creștine în educația moral-patriotică și altoirea dragostei și devotamentului față de Patrie; 4) să asigure în condiții benevole accesul preoților Bisericii Ortodoxe din Moldova în unitățile militare, pentru satisfacerea necesităților și trebuințelor religioase ale militarilor, accesul militarilor la serviciile divine în timpul liber; 5) Departamentul Mitropolitan Activitate Pastorală în Forțele Armate, Ministerul Afacerilor Interne și Organele de Drept, în conlucrare cu Direcția Educație a Ministerului Apărării, să realizeze măsuri de catehizare în Armata Națională [11].

În baza Declarației comune din 8 iunie 1997, Ministerul Apărării în persoana viceministrului apărării colonelul V. Gaiciuc și Mitropolia Moldovei în persoana Președintelui Departamentului Mitropolitan Activitate Pastorală în Forțele Armate, Ministerul Afacerilor Interne și Organele de Drept protoiereul N. Robu a fost elaborat un program de perspectivă cu privire la organizarea și desfășurarea colaborării dintre Biserica Ortodoxă și Armata Națională a Republicii Moldova. Programul de perspectivă prevedea următoarele: 1) desfășurarea, în cadrul Armatei Naționale, a activităților de asistență religioasă menite să satisfacă cerințele și trebuințele religioase ale militarilor și să contribuie la educația spirituală, militar-patriotică, civică și etică a acestora; 2) activitatea de asistență religioasă se organizează de către Mitropolia Chișinăului și a întregii Moldove și Ministerul Apărării și se desfășoară în timpul stabilit de programul zilei al unităților, ținându-se seama de specificul și cerințele generale ale sistemului militar și de particularitățile unităților militare; 3) Mitropolia Chișinăului și a întregii Moldove, prin Departamentul Mitropolitan Activitate Pastorală în Forțele Armate, Ministerul Afacerilor Interne și Organele de Drept, va asigura personalul clerical necesar, în funcție de cerințele armatei și la solicitarea Ministerului Apărării Naționale; 4) preotul se subordonează din punct de vedere administrativ comandantului unității în care este numit, iar din punct de vedere spiritual-canonic este supus Mitropoliei Chișinăului și a întregii Moldove; 5) preotul este îndrumătorul religios și spiritual în unitatea în care-și desfășoară activitatea pe baza unui program integrat în planul de activitate al unității, aprobat de comandant, și are, de regulă, următoarele îndatoriri: cultivă în sufletele militarilor credința strămoșească, sentimentul datoriei față de Patrie și popor, dragostea și respectul față de memoria și jertfele înaintașilor; dezvoltă sentimentul demnității și onoarei militare, sentimentul patriotic și al responsabilității față de îndeplinirea misiunilor încredințate; desfășoară activitatea de educație moral-religioasă, etică și civică a militarilor, cadrelor militare și personalului civil, în incinta unităților militare; colaborează cu ofițerii din structurile educative pentru organizarea serviciilor religioase în cadrul unor evenimente importante legate de istorie și spiritualitatea Republicii Moldova: sărbători naționale, religioase, aniversări, comemorări, Ziua Armatei Naționale, Ziua Victoriei și comemorării celor căzuți pentru apărarea Patriei, zilele unităților, depunerea jurământului militar, încorporarea și trecerea în rezervă etc.; oficiază serviciile religioase, trebuințele și Sfintele Taine, asigură mărturisirea militarilor și desfășoară activitatea de pastorație individuală în unitățile militare; acordă asistență religioasă militarilor aflați în spitalele militare și arest; previne și combate prin mijloace pastorale acțiunile antisociale, cele îndreptate împotriva ordinii constituționale ori a capacității de luptă; se îngrijește împreună cu comandamentul de starea morală, psihică și disciplinară a militarilor; 6) în programul activității în unitatea militară, preotul are statut de consultant al comandantului unității în problemele religioase, duhovnicești, civice și patriotice, morale și etice. Ținuta preotului va fi cea canonică; 7) selecționarea personalului clerical se va face avându-se în vedere următoarele criterii: studii teologice complete; activitate pastorală de minimum 3 ani; starea de sănătate bună. Preoții sunt numiți prin Decret Mitropolitan la recomandarea Departamentului Mitropolitan Activitatea Pastorală în Forțele Armate, Ministerul Afacerilor Interne și Organele de Drept de comun acord cu Direcția Educație a Ministerului Apărării; 8) pentru coordonarea activității de asistență religioasă în unitățile militare, în structura Direcției Educație a Ministerului Apărării se va include un post de specialist principal, care va fi ocupat de un preot în rang de vicar administrativ. Atribuțiile specialistului principal pentru coordonarea activităților de asistență religioasă sunt: organizează și coordonează activitatea de asistență religioasă, de educație moral-religioasă, patriotică și civică din unitățile militare; face propuneri privind principiile de selecționare și numire a preoților; contribuie la elaborarea, în colaborare cu Departamentul Mitropolitan Activitate Pastorală în Forțele Armate, Ministerul Afacerilor Interne și Organele de Drept, metodologiei și tematicii programelor de educație moral-religioasă și are grijă de crearea bazei materiale, necesare pentru desfășurarea activităților de asistență și educație moral-religioasă; 9) sistarea activității preoților se face atunci, când situația impune, de către organele abilitate ale Ministerului Apărării de comun acord cu Mitropolia Chișinăului și întregii Moldove; 10) periodic, pe măsura necesității, Ministerul Apărării și Mitropolia Chișinăului și a întregii Moldove vor analiza activitatea de asistență și educație moral-religioasă, patriotică și civică după criteriile ce vor fi stabilite de comun acord, luând măsurile necesare, în scopul perfecționării acesteia [12].

Parteneriatul între Biserică și Armată este stipulat și în Legea cu privire la statutul militarilor nr.162-XVI din 22.07.2005. Potrivit art. 11 care vizează „Libertatea conștiinței" sunt stabilite următoarele: 1) Militarii au dreptul, în afara timpului de îndeplinire a obligațiilor serviciului militar, să practice un cult religios recunoscut de stat și să participe la ritualuri religioase. 2) Aderarea militarilor la cultele religioase este liberă, cu excepția celor care contravin normelor de păstrare a ordinii publice,

precum și celor care încalcă bunele moravuri sau afectează îndeplinirea obligațiilor serviciului militar. În timpul îndeplinirii obligațiilor serviciului militar, militarului i se interzice propagarea vreunei atitudini față de religie. 3) Simbolica religioasă, literatura religioasă și obiectele de cult sunt folosite de militari în mod individual. 4) Ritualurile religioase pe teritoriul unităților militare pot fi efectuate, în modul stabilit, cu permisiunea comandantului (șefului). 5) Crearea de organizații religioase în unitățile militare este interzisă [13].

Documentele menționate mai sus au legitimat raporturile dintre instituția laică și cea ortodoxă, au stipulat drepturile și obligațiile spirituale atât ale soldatului, cât și ale capelanului și au pus bazele mai multor genuri de activitate care și-au adus contribuția la reforma Armatei Naționale, dar și la ridicarea prestigiului celor care satisfac serviciul militar. Drept rezultat, într-un timp scurt au fost construite paraclise sau amenajate încăperi pentru rugăciune, fapt ce a determinat ca mii de militari ai Armatei Naționale să poată avea posibilitatea de a se mărturisi și a primi Sfânta Euharistie [14]. Treptat, preoții militari au devenit inerenți în organizarea diferitor ceremonii, cum ar fi comemorarea eroilor căzuți pentru apărarea Patriei (conflagrația de pe Nistru, 1992), sărbătorirea Zilei Armatei, depunerea jurămintelor și înmânarea drapelelor [15]. Cu toate acestea, în anii '90 activitatea de colaborare între biserică și armată avea un caracter disparat, rezumându-se la oficierea serviciilor divine în timpule sărbătorilor religioase și altor evenimente de ocazie [16].

În 2006 a fost efectuat un salt calitativ în relațiile de colaborare între Mitropolia Chișinăului și a întregii Moldove și Ministerul Apărării. În acest an a fost semnat un plan comun de acțiuni cu privire la educația moral-spirituală în armată [17], care a constituit un precedent și prevedea înviorarea relațiilor de colaborare între ambele instituții și consecvența acestora. Revigorarea relațiilor s-a datorat concluziilor la care s-a ajuns în cadrul desfășurării meselor rotunde [18] cu participarea reprezentanților clerului și ai Ministerului Apărării, realizării unei anchete în armată privind afilierea religioasă a soldatului, în urma căreia s-a constatat că 85% din militari s-au declarat ortodocși, ceilalți s-au identificat cu alte confesiuni religioase și doar o parte neînsemnată – atei. În planurile de acțiuni comune, care se actualizează anual, sunt prevăzute două compartimente ce vizează: 1) activități organizatorice și de asistență religioasă cotidiene; 2) activități organizatorice și de asistență religioasă în zilele de odihnă și de sărbători. Potrivit planului de acțiune din 2006, se preconiza de a întreprinde un șir de măsuri: de elaborare a planurilor anuale de colaborare reciprocă între responsabilii de procesul de educație moral-spirituală – preoți militari, ofițeri și psihologi; de organizat cca 12 camere de rugăciuni/paraclise, 2 centre de educație creștină amenajate cu condiții pentru spovedanie, împărtășanie a militarilor, catehizare (cu bibliotecă, videotecă), inițierea săptămânii filmului documentar privind istoria creștinismului, seminarelor tematice – „Biserica, societatea, familia". Planul de acțiune din 2007–2008 a fost completat cu propuneri privind perfecționarea bazei juridice în scopul creării condițiilor favorabile de activitate a preoților militari în armată, selectarea și numirea preoților responsabili de asistența spirituală în unitățile militare din cadrul parohiilor din apropierea unităților, elaborarea și punerea în aplicare a metodologiei activității preotului în unitatea militară, asistența moral-spirituală a tinerilor încorporați în perioada de adaptare a acestora la condițiile serviciului militar, asistența spirituală a membrilor familiilor militarilor, asistența moral-spirituală a militarilor din grupa de risc și a militarilor condamnați de judecătoria militară și aflați sub supraveghere în unitate, a militarilor care se află la arestul garnizoanei, acordarea asistenței spirituale și binecuvântarea militarilor care pleacă în misiuni pacificatoare, la aplicații în poligoane etc. [19].

Un capitol aparte al prezenței preotului în structurile militare este de a educa un comportament coerent. Nu este un secret că armata este afectată de unele animozități ale trecutului precum relațiile neregulamentare („dedovșcina"), motiv pentru care serviciul militar este repudiat de tineret. Mai mult, în rândurile Armatei Naționale a Republicii Moldova sunt încorporați tineri ce provin din medii diferite, mulți din pături socialmente vulnerabile, alții din grupurile de risc, cu predilecție spre tratamente reprobabile. Prin urmare, capelanului îi revine misiunea grea de a modela sufletul soldatului prin promovarea unei morale sănătoase, de a sensibiliza și reproba comportamentele condamnabile din armată, astfel salvând vieți. Prin serviciile religioase preotul va stărui să fortifice valori precum: adevăr, bunătate, onoare, răbdare, cumpătare, responsabilitate pentru propria conduită, prietenia, lucrul în echipă etc. Pentru realizarea dezideratului, pe lângă fiecare unitate este prevăzut să fie întărit câte un capelan, selectat prin concurs, care va avea grijă de starea de spirit a militarului. Întru eficientizarea educației moral-spirituale este prevăzută organizarea seminarelor tematice. Astfel menționăm seminarul instructiv-metodic „Educația pentru toleranță a militarilor", desfășurat la 17–18 februarie 2007. În cadrul activității organizate cu concursul Departamentului Mitropolitan Relații cu Forțele Armatei și Ministerului Apărării, UNESCO, Centrul de cercetări sociale „Spectrum", au participat oameni de știință din domeniul psihologiei, reprezentanți ai forțelor armate, preoți militari, care au analizat probleme precum: aspectul psihopedagogic și social al toleranței în mediul militar (dr. hab. în psihologie L. Cuzneț ov), toleranța ca bază a relațiilor interpersonale între militari (dr. în psihologie Grigore Țap), cultivarea calităților spiritual-morale la ostași ca premisă a toleranței (capelan militar Corneliu Dobrogean) ș.a.

Planul de acțiuni din 2009 prevedea punerea la dispoziția preotului militar a unui birou permanent, înzestrarea bibliotecii cu literatură religioasă, publicarea în revista „Oastea Moldovei" și pe site-ul Ministerului Apărării a rubricilor permanente consacrate educației moral-spirituale, organizarea concursurilor privind cunoașterea ritualurilor și tradițiilor religioase de Crăciun, Paști, citirea și analiza cărților religioase, alegerea de către unitate a unui sfânt protector și a hramului unității, organizarea primirii moaștelor Sf. Părinte Ierarh Nicolae [20]. Din 2009 biserica încearcă să facă conexiune cu soldatul pentru invocarea conștiinței de sine prin folosirea diferitor mijloace de diseminare a informației educativ-creștine. Astfel, atenția se focalizează pe înzestrarea bibliotecii unităților și a bibliotecilor mobile cu literatură religioasă, participarea preoților militari la adunările cu părinții, adunărilor comitetului părintesc al soldaților încorporați, realizarea programelor educativ-patriotice legate de istoria neamului [21]. Spre ex., în 2012, prin efortul ÎPS Vladimir, cu suportul tehnic al Ministerului Apărării al Republicii Moldova a fost tipărită și diseminată o carte de rugăciuni pentru ostași. Cartea a fost distribuită militarilor după oficierea unui tedeum pentru sănătatea corpului de ofițeri, subofițeri, sergenți și soldați din Brigada „Ștefan cel Mare", ulterior urmând să ajungă și în alte

unități. Astfel, preotul educă și cheamă la toleranță, păstrarea păcii și securității, iar armata devine nu doar o școală a bărbăției, ci și a „meditației sufletului".

O altă direcție de educație invocată de biserică și armată este altoirea sentimentului patriotismului, dezvoltarea spiritului de onoare a militarului. Este cunoscut faptul că, în perioada actuală, în multe armate naționale ale lumii se observă un declin al psihologiei de devoțiune față de țară și popor [22]. Or, prin intermediul educației religioase se poate educa indirect patriotismul, sacrificiului suprem, respectul față de simbolurile de stat. Cu prilejul vizitei lăcașurilor sfinte, enoriașii militari pot vedea icoane ce reprezintă sfinți militari – Sfinții Mucenici Gheorghe, Dimitrie, Tiron ș.a. – eroi care s-au dedicat patriei și credinței [23]. În 2010, Armata Națională a Republicii Moldova și-a ales drept protector spiritual pe Sfântul Mucenic Gheorghe – Purtător de Biruință [24] și a fost consfințit drapelul cu însemnele sfântului, iar ziua creștină de 6 mai dedicată Sf. Gheorghe a fost declarată sărbătoare de oficiere a drapelelor, printre care și a drapelului Sfântului Mucenic Gheorghe. Cu începere din 06.05.2010 a fost stabilită tradiția de a comemora Ziua Sfântului Mucenic Gheorghe în toate unitățile militare, prin organizarea manifestațiilor educative. Ceremonialul consacrat zilei sfântului este organizat și de Ministerul Apărării, desfășurat, ca regulă, pe Aleea Domnitorilor, la care participă, alături de militarii din Ministerul Apărării, Marele Stat Major, comandamentele categoriilor de forțe și logistic, reprezentanții Centrului de Cultură și Istorie Militară, preoții militari, precum și efectivul orchestrei militare. La solemnitate sunt organizate măsuri ce îmbină laicul cu spiritualul. Se introduc în formație Drapelul de Stat, Drapelul Armatei Naționale, Drapelul Sf. Gheorghe pe fundalul „Marșului de întâmpinare", interpretat de orchestra militară. Soborul de preoți oficiază rugăciuni de binecuvântare și sfințire a drapelelor, de asemenea se organizează concerte de muzică corală religioasă și patriotică, dedicate personalităților cu merite pe tărâm militar și religios – lui Ștefan cel Mare, Sfântului Gheorghe. Din 2010, cu instituirea zilei de 27 aprilie – Ziua Națională a Drapelului de Stat de către Parlamentul Republicii Moldova, reprezentanții Mitropoliei Chișinăului și a întregii Moldove și ai Mitropoliei Basarabiei sunt invitați la comemorarea evenimentului prin efectuarea serviciului divin și de binecuvântare [25]. Prin urmare, formarea unei morale sănătoase contribuie la educarea civică și patriotică, ceea ce înlesnește avântul conștiinței și demnității naționale – însușiri importante pentru dezvoltarea fiecărei națiuni.

Un alt domeniu de activitate este desfășurarea de colocvii, seminare, conferințe cu genericul „Armata și Biserica – tradiții și actualitate", în care sunt abordate probleme importante ce vizează armata, dar și societatea, și se acumulează cunoștințe noi, necesare continuării procesului educativ în unitățile militare. În acest context, menționăm desfășurarea conferinței științifice „Slujirea preoților militari" în cadrul Centrului de Istorie și Cultură Militară din 14.11.2016. La eveniment au participat cercetători și oameni de știință (academicianul Valeriu Matei, poet, istoric, scriitor și om politic din Republica Moldova, director al Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu" de la Chișinău; Ion Xenofontov, dr. în istorie, cercetător în cadrul Bibliotecii Științifice Centrale „Andrei Lupan" (Institut); Vitalie Ciobanu, dr. în istorie, directorul Centrului de Cultură și Istorie Militară; cercet. șt. Valentin Balan ș.a.), oficialități religioase din țară (PS Nicodim, episcop de Edineț și Briceni; PS Ioan, episcop de Soroca, vicar mitropolitan; PS Siluan, episcop de Orhei, vicar mitropolitan; prot. mitr. Vadim Cheibaș, secretar mitropolitan; PS arhim. Nicolae (Roșca), președinte al Sectorului Sinodal Activitate Pastorală în structurile MAI; prot. mitr. Corneliu Dobrogeanu, președinte al Sectorului Sinodal Activitate Pastorală în Ministerul Apărării; prot. mitr. Maxim Melinti, președinte al Sectorului Sinodal Activitate Pastorală în Instituțiile Penitenciare, și un număr impunător de preoți-slujitori ce își desfășoară activitatea misionară în ministerele de forță și instituțiile penitenciare din Republica Moldova), invitați speciali ai capelanatului militar din Polonia. În cadrul ședinței au fost punctate rolul, responsabilitatea, trăsăturile indispensabile ale capelanilor în armata națională din Republica Moldova [26]. Invitatul special al conferinței a fost PS Gheorghe de Siemiatycze, episcop-vicar al Eparhiei Varșoviei (Biserica Ortodoxă a Poloniei), responsabil de activitatea misionară în forțele armate, a relatat publicului constituit din preoți, oameni de știință, soldați despre rolul capelanilor bisericii ortodoxe din armata națională a Poloniei, care efectuează servicii de asistență religioasă în armata poloneză, în mod echitabil cu capelanii catolici. Tot el a menționat că în unele state cu tradiții de capelanat în armată, alături de unitățile pe care le servesc spiritual, preotul participă în cele mai grele operațiuni militare de păstrare a păcii și securității [27]. Mai mult, preoții militari din state precum Grecia, Franța, Finlanda sunt încadrați în serviciul militar activ și avansați în grade militare [28], ceea ce îi obligă ca să cunoască și să respecte regulamentele militare.

În alocuțiunea prot. mitr. Corneliu Dobrogeanu a fost reflectată activitatea preoților militari din Armata Națională a Republicii Moldova, care la moment alcătuiesc un contingent de 90 capelani. În accepția raportorului Dobrogeanu, se depun eforturi pentru extinderea funcției de preot militar și în forțele subordonate Ministerului de Interne. Pentru cunoașterea specificului situației din armată și eficientizarea educației spirituale din această structură, capelanii participă la seminare, asistă lunar la adunările generale ale subdiviziunii, prezintă rapoarte privind asistența religioasă în subdiviziune, participă la ședințele instructiv-metodice cu șefii de subdiviziuni în vederea acordării ajutorului metodic la educarea moral-spirituală a efectivului. Pentru identificarea statutului de preot militar, din 23.02.2012, prin dispoziția Mitropolitului Chișinăului și al Întregii Moldove nr. 01-07/008, a fost instituită insigna „Preot militar", confirmată prin legitimație [29]. Pentru eficientizarea calității asistenței religioase în armată, Departamentul Mitropolitan Relații cu Forțele Armate organizează vizite de documentare și schimburi de experiență cu omologii săi din armatele cu tradiții de capelanat militar, cum sunt Polonia, Germania, Grecia etc. Potrivit lui C. Dobrogeanu, în armata națională din Grecia capelanul militar are grad militar, participă la exercițiile militare, inclusiv sare cu parașuta. În unitățile militare din armata elenă funcționează paraclise, sunt create coruri bisericești constituite doar din soldați.

Un alt aspect care vizează Armata Națională, dar și educația spirituală, este cinstirea eroilor militari și grija de cimitirele militare și lăcașuri sfinte. Una din instituțiile subordonate Ministerului Apărării, ce are stabilite relații active cu bisericile Mitropoliei Basarabiei și a Mitropoliei Chișinăului și întregii Moldove este Centrul de Cultură și Istorie Militară (CCIM) din Chișinău. În cadrul CCIM funcționează Serviciul Cultul Eroilor, format în baza acordurilor interguvernamentale [30] în

domeniul eternizării eroilor și îngrijirii cimitirelor militare. Prin intermediul Serviciului Cultul Eroilor s-au realizat câteva proiecte cu România [31], Ungaria [32], Germania, în vederea eternizării celor căzuți în perioada celor două războaie mondiale. CCIM împreună cu Serviciul Cultul Eroilor își aduc strădunța ca exhumările, reînhumările osemintelor militarilor, amenajarea noilor morminte sau inaugurările oficiale ale cimitirelor militare să fie însoțite de servicii divine. În cazuri fericite, unele cimitire militare, cum este Cimitirul Eroilor din localitatea Țiganca, se află sub îngrijirea parohiei Cania [33] și a Mănăstirii Eroilor, care oficiază cu regularitate slujbe de pomenire în memoria eroilor căzuți în lupte [34]. Un cimitir militar istoric, care necesită atenția urgentă a instituțiilor politice din Republica Moldova este Cimitirul Internațional al Eroilor din Chișinău, unde sunt înhumați ostași a șapte armate, etnici români, ruși, austrieci, slovaci, cehi, francezi, greci, polonezi etc., căzuți la datorie în timpul celor două războaie mondiale. În perioada interbelică, acest cimitir a avut o atenție și o îngrijire specială din partea autorităților politice și civile din Basarabia, în schimb, în perioada RSSM, locul de veghe al ostașilor a fost profanat. În 2011, mai multe societăți, printre care Consiliul Mondial Român (sediul – Los Angeles), Asociația Victimelor Regimului Comunist și a Veteranilor de Război ai Armatei Române, Asociația Foștilor Deportați și Deținuți Politici din Moldova au inițiat o campanie de solidarizare a societății civile pentru salvarea și reamenajarea Cimitirului Eroilor din Chișinău. La această campanie treptat au început să se asocieze preoți ai Mitropoliei Basarabiei, din 2011 – preoți romano-catolici, care au înălțat rugăciuni pentru cei căzuți, care de ani buni nu au avut parte de servicii divine [35]. Armata Națională își aduce contribuția și la restaurarea edificiilor de cult. Sunt de menționat câteva exemple, cum ar fi lucrările de construire și restaurare de la mănăstirile Saharna, Răciula, Curchi, Suruceni, Mănăstirea Eroilor din raza localității Stoianovca, raionul Cantemir etc.

Cu începere din 1997, colaborarea între Biserică și Armată s-a înviorat simțitor. Preotul militar contribuie la educația moral-spirituală, cultivă comportamente coerente, altoiește valori general umane. Preotul, alături de alți factori de răspundere (psihologi, medici), educă și cheamă la toleranță, păstrarea păcii și securității. Acțiuni importante precum comemorarea eroilor, grija de cimitire militare, cinstirea drapelului, îmbinate cu organizarea conferințelor și seminarelor științifice, vor crește prestigiul statutului de militar. Prin formarea unei morale sănătoase se participă și la educarea civică, patriotică, prin care se înlesnește avântul conștiinței și demnității naționale – însușiri importante pentru dezvoltarea fiecărei națiuni. Astfel, armata devine nu doar o școală a bărbăției, ci și a dezvoltării personale și spirituale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Preot militar – slujitor al lui Dumnezeu și al oștirii creștine. În: http://www.armyacademy.ro/biblioteca/anuare/2003/PREOTUL.pdf.; interviu realizat cu Corneliu Dobrogeanu, șef al Departamentului Mitropolitan Conlucrare cu Ministerul Apărării și Ministerul Justiției (Departamentul Instituțiilor Penitenciare).
2. *Ibidem*.
3. Armata Națională a Republicii Moldova a fost creată la 3 septembrie 1991 prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 194 și „în conformitate cu Declarația de independență”, al cărui scop este de a asigura apărarea suveranității republicii și integrității ei teritoriale. În: Ciobanu V. *Armata Republicii Moldova*. Chișinău, 2016, p. 21.
4. *Educație ostășească. Culegeri de lecții*. București: Editura militară, 1996, p. 219.
5. A se vedea: Mateevici A. *Scrieri de pe frontul românesc*. Tecuci: Biblioteca Municipală Ștefan Petică, 1997, Buzdugan I. *Moartea poetului Al. Mateevici [13 august 1917]*. În: *Magazin istoric*, 2006, iun. (nr. 6), p. 10, 11.
6. Valeriu Pasat (n. 13 iulie 1958, satul Scumpia, raionul Fălești), istoric și politician moldovean, care a îndeplinit funcția de ministru al apărării în perioada 1997–1999, în guvernele conduse de Ion Ciubuc și Ion Sturza.
7. Mitropolitul Vladimir, pe numele său civil Nicolae Cantarean (n. 18 august 1952, satul Colencăuți, raionul Hotin, regiunea Cernăuți, RSS Ucraineană), cleric ortodox din Republica Moldova, care deține din 21 decembrie 1992 rangul de Mitropolit al Mitropoliei Chișinăului și a întregii Moldove (în continuare Mitropolia Moldovei), aflate sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Moscovei și a întregii Rusii.
8. Din 1999 șef al Departamentului Mitropolitan Conlucrare cu Ministerul Justiției și Forțele Armate este protoiereul Corneliu Dobrogean.
9. Părintele Nicolae Robu, protopopul de Soroca, Florești și Camenca (n. 31 octombrie 1956 în s. Chiperceni, raionul Orhei). A absolvit Colegiul de Medicină din Orhei, Universitatea Tehnică din Moldova, Școala Teologică, Seminarul Teologic, Academia Teologică, master al Academiei de Administrare Publică, specialitatea relații internaționale. Pe parcursul anilor a activat în postură de felcer la Spitalul Salvării din Chișinău, felcer la Salvarea din Orhei, inginer pentru securitatea muncii la Spitalul Raional Orhei, inginer-constructor în Orhei, președinte al Comitetului Sindical în Orhei. Deputat în primul Parlament al Republicii Moldova (1990–1994), vicepreședintele Comisiei parlamentare pentru cultură și culte; președintele Departamentului Mitropolitan Activitate Pastorală în Forțele Armate, Ministerul Afacerilor Interne și Organele de Drept; membru al Sinodului; Consilier economic al Mitropoliei; specialist principal al Direcției Educație a Ministerului Apărării; preot administrator al Bisericii cu hramul „Sfântul Nicolae” din Chișinău; cleric la Catedrala Mitropolitană, protopop al județului Chișinău; protopop al raionului Soroca; cleric la Biserica „Sf. Pantelimon” din Chișinău; preot-paroh la Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” din orașul Soroca. Decorații: Medalia „Meritul Civic”, Ordinul „Marele Cneaz Vladimir”, Ordinul „Binecredinciosul Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt”, Ordinul „Gloria Muncii”. Magistru în relații internaționale, Cetățean de Onoare al orașului Soroca. În: Cernei I. *De două ori dacă m-aș naște, tot preot și slujitor al Bisericii m-aș face*. În: *Cuvântul*, 22.04.2011.
10. Victor Gaiciuc (n. 12 martie 1957, s. Pepeni, raionul Sângerei) a deținut între 1997–1999 funcția de viceministru al apărării Republicii Moldova și ministru al apărării între 19 aprilie 2001–15 octombrie 2004.
11. Declarație comună, 8 iunie 1997. În: *Arhiva personală a generalului de brigadă (r) dr. V. Gaiciuc*.
12. Programul de perspectivă cu privire la organizarea și desfășurarea colaborării dintre Biserica Ortodoxă și Armata Națională a Republicii Moldova, 1997, 8 iunie. În: *Arhiva curentă a Armatei Naționale*.
13. Legea nr.162-XVI din 22.07.2005 Cu privire la statutul militarilor. În: *Monitorul Oficial*, 30.09.2005, nr. 129-130.
14. http://mitropolia.md/o-viata-in-lumina-credintei-inalt-prea-sfintitul-vladimir-capitolul-iii-viata-duhovniceasca/
15. În prezent, în perioada încorporării, mai mulți tineri depun jurământul militar în cadrul unor ceremonii desfășurate în garnizoanele din Chișinău, Bălți și Cahul, cu binecuvân-

tarea ÎPS Mitropolit Vladimir și a colaboratorilor Sectorului Mitropolitan Relații cu Forțele Armate și Ministerul Justiției. Preoții militari săvârșesc tedeumuri și binecuvântează pe tinerii soldați din unitățile militare pe care îi îngrijesc duhovnicește, stropindu-i cu apă sfințită și miruindu-i cu untdelemn sfințit. În: http://mitropolia.md/festivitati-in-armata-nationala-binecuvantate-de-biserica/ (vizitat 03.11.2016).

16. *Arhiva curentă a Departamentului Mitropolitan Conlucrare cu Ministerul Apărării și Ministerul Justiției* (Departamentul Instituțiilor Penitenciare), prot. Corneliu Dobrogeanu.

17. Este de menționat că planurile de acțiuni comune se actualizează anual și sunt semnate, pe de o parte, de șeful Statului Major al Armatei Naționale, comandant al Armatei Naționale, și pe de altă parte, cu Șeful Departamentului Mitropolitan Relații cu Forțele Armatei.

18. Masa rotundă cu tema „Educația spirituală a efectivului Armatei Naționale. Aspectele și obiectivele colaborării Ministerului Apărării și Mitropoliei Moldovei în contextul reformei militare a Armatei Naționale".

19. Programul de acțiuni comune al Ministerului Apărării și Mitropoliei Moldovei întru promovarea educației spirituale în Armata Națională pentru perioada anilor 2007–2010.

20. Planul de acțiuni comune al Ministerului Apărării și Mitropoliei Moldovei întru promovarea educației spirituale și asistenței religioase a efectivului Armatei Naționale din 19.08.2009. Semnatari: Ministrul Apărării, Vitalie Vrabie, și MCÎM ÎPS Vladimir.

21. *Ibidem*.

22. Comunicarea episcopului Gheorghie din Polonia la conferința științifică „Slujirea preoților militari" în cadrul Centrului de Istorie și Cultură Militară din 14.11.2016.

23. http://www.presamil.ro/om/2016/26/files/assets/basic-html/page24.html.

24. Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, născut în Cappadocia, într-o familie creștină, a trăit în timpul domniei împăratului Dioclețian. S-a înrolat în armata romană și, parcurgând ierarhia militară, s-a făcut remarcat prin îndemânarea cu care mânuia armele. În ciuda decretului împotriva creștinilor, emis de Dioclețian în anul 303 d. Hr., Sf. Gheorghe a ales să-și mărturisească public credința creștină. Din ordin imperial, a fost întemnițat și supus torturii pentru a-și renega credința. Martorii suferințelor Sfântului Gheorhe, uimiți de puterea sa de a rezista la durere, au renunțat la credința în zeități păgâne, îmbrățișând creștinismul. Potrivit martorilor, Sf. Gheorghe a săvârșit o minune în timpul întemnițării sale. Atingând trupul unui deținut mort din celula sa, acesta a înviat, convingând-o astfel chiar pe împărăteasa Alexandra, soția lui Dioclețian, să se creștineze. Întrucât Sf. Gheorghe a respins oferta împăratului de a-i acorda înalte onoruri în schimbul renunțării la creștinism, Dioclețian a ordonat omorârea Sf. Gheorghe și a soției sale. În conștiința populară românească, Sf. Gheorghe este unul dintre cei mai prezenți sfinți, numeroase biserici purtând hramul său. Există numeroase orașe în România care poartă numele Sfântului Gheorghe și chiar unul dintre cele trei brațe ale Dunării este denumit astfel. Imaginea Sf. Gheorghe ucigând balaurul este prezentă și pe steagul Moldovei medievale trimis de Ștefan cel Mare la Mănăstirea Zografu de la Muntele Athos. Este totodată patronul Angliei, al Georgiei și al Moscovei. În Lituania, Sf. Gheorghe este venerat ca protector al animalelor, iar în unele regiuni ale Spaniei ziua sfântului se serbează cu mese bogate și cu daruri. În: https://www.realitatea.net/sf-gheorghe_1681865.html#sthash.2UV4rTEA.dpuf În: http://www.dcnews.ro/sfantul-gheroghe-traditii-si-obiceiuri-de-sf-gheorghe_503646.html.

25. Tricolorul a fost desemnat oficial Drapel de Stat pe 27 aprilie 1990 de către deputații primului Legislativ și ziua drapelului național al Republicii Moldova este sărbătorită la 27 aprilie. Ziua Drapelului de Stat a fost instituită de Parlamentul de la Chișinău la 23 aprilie 2010.

26. http://mitropolia.md/la-chisinau-s-a-desfasurat-conferinta-pastoral-misionara-slujirea-preotilor-militari/

27. Spre ex.; forțele armate ale NATO dețin capelani, care participă în acțiunile de păstrare a păcii și securității în cele mai fierbinți zone de război: Afghanistan, Kosovo, Siria …și care promovează ideea „Niciodată război. Gata cu războiul!". În: https://lonews.ro/politici/21242-papa-francisc-suntem-in-al-treilea-razboi-mondial-un-razboi-pentru-bani-si-afaceri.html; Dascălu S. Preot printre militarii români din Afghanistan. În: ziarul *Lumina*, 25 mai.

28. La Chișinău, în 12 octombrie 2012 – 21 de preoți militari ai Armatei Naționale și Departamentului Instituțiilor Penitenciare au primit grade militare de locotenent și locotenent-major în rezervă în cadrul unei ceremonii desfășurate în Brigada „Ștefan cel Mare" din Chișinău. Epoleții au fost înmânați de ministrul apărării, Vitalie Marinuța, și ÎPS Vladimir, Mitropolit al Chișinăului și al întregii Moldove. În: http://mitropolia.md/preotii-militari-avansati-in-grad/

29. Insigna de distincție a preotului militar subordonat Mitropoliei Chișinăului și a Întregii Moldove a fost instituită prin decret mitropolitan în 2012.

30. Hotărârea Parlamentului nr. 1531 din 22.06.1993 pentru punerea în aplicare a Legii privind ocrotirea monumentelor; Hotărârea de Guvern nr. 339 din 29.05.2012 pentru aprobarea Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind regimul juridic al mormintelor de război românești situate pe teritoriul Republicii Moldova, semnat la Iași, la 3 martie 2012; Acordul nr. GRMRU din 02.03.1998 între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Ungare cu privire la păstrarea și eternizarea memoriei militarilor și victimelor civile căzute în războaie și cu privire la statutul înmormântărilor.

31. Pe teritoriul Republicii Moldova sunt atestate cca 290 cimitire românești, în care sunt înhumați cca 6 700 ostași căzuți în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. În perioada RSSM, multe cimitire românești au fost profanate. În ultimii 20 ani au fost restabilite cimitirele militare din: Țiganca, Florești, Tabăra, Mingir, Cania, Călărași, Vărzărești etc. Este nevoie de a restabili încă cca 280 de cimitire militare. În: *Arhiva curentă a CCIM*; *Cimitirele*. Chișinău. Enciclopedie. Chișinău: Editura Museum, 1997, p. 143, 144; http://www.europalibera.org/a/16798595.html.

32. În prezent, CCIM are informație despre câteva cimitire militare ale maghiarilor: la Bălți – dislocat în cimitirul evreiesc, unde sunt înhumați cca 70 foști prizonieri; Tighina, în fostul cimitir militar Drăgălina, actualmente distrus, iar pe locul lui ridicat de autoritățile rmn un complex memorial militar, 128 militari condamnați la moarte de NKVD în 1945 și executați în reg. Munceşti, dosarele cărora au fost descoperite după desecretizarea arhivelor NKVD. În 2006 a fost inaugurat oficial cimitirul ostașilor germani amplasat în sectorul Râșcani al or. Chișinău, edificat în baza acordului interguvernamental în domeniul cimitirelor militare, semnat în 1997. În: *Arhiva curentă a CCIM. Nota informativă privind cimitirele militare*.

33. În: *Arhiva curentă a CCIM*.

34. Mănăstirea Eroilor cu hramul „Înălțarea Domnului" este situată în raza loc. Stoianovca, raionul Cantemir. A fost întemeiată prin binecuvântarea Sinodului Mitropolitan și este reprezentată de Mitropolitul Basarabiei. Constituirea edificiului divin a fost motivată de prezența în teritoriu a celui mai mare cimitir al ostașilor români căzuți pe câmpul de luptă în cadrul bătăliei de la Țiganca, în cel de-al Doilea Război Mondial. Întemeierea mănăstirii care trebuia să încadreze în incinta ei cimitirul a fost dictată și din necesitatea amenajării teritoriului, excluderea profanării mormintelor, supravegherea și îngrijirea lor de personalul monahal. În: *Mănăstiri și schituri din Republica Moldova. Studii enciclopedice*. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, p. 744-745; http://www.europalibera.org/a/16798595.html

35. *Cimitirul Eroilor din Chișinău. Recviem sau renaissance?* Chișinău: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices", 2011.

FORȚELE PENTRU OPERAȚII SPECIALE DIN ARMATELE MODERNE

***Octavian DACIN*[1]**

Si vis pacem, para bellum
***Corneliu NEPOTU (99–24 î.Hr.)*[2]**

FORCES OF MODERN ARMIES FOR SPECIAL OPERATIONS

No nation can struggle alone with common threats of XXI century and no National Force structure for Special Operations (NFSO) is able to fulfill unilaterally in isolation the given role. Joint multilateral solutions of NFSO will develop national and collective capabilities of such forces by means of exploration of the advantages of the strengths and fill out the gaps of some others.

Keywords: forces for special operations, special operations, operational theater, type of forces, strengths.

NTRODUCERE

Mediul strategic internațional se află într-o rapidă și continuă transformare. Unele transformări sunt liniare și previzibile, fie că sunt rezultatul evoluției inerente a societății, fie că sunt rezultatul unor strategii și planificări. Altele au un caracter surprinzător, variabil și discontinuu și au o anumită doză de incertitudine din punct de vedere al naturii, amploarei și duratei.

Mediul internațional de securitate actual este caracterizat de un ridicat grad de instabilitate și impredictibilitate. Acutizarea conflictelor regionale, fenomenul globalizării, traficul ilegal de persoane și materiale, proliferarea armelor de distrugere în masă, rearanjarea relațiilor dintre marile puteri sunt doar o parte din factorii care subminează stabilitatea regională și globală. Existența regimurilor autoritare, a organizațiilor teroriste și a intereselor criminale completează ansamblul de factori ale căror influențe combinate extind atât de mult sfera suferințelor umane.

Riscurile neconvenționale apărute în ultima decadă, precum și diversificarea tipologiei crizelor și conflictelor au impus elaborarea unor răspunsuri adecvate și flexibile, bazate atât pe întrebuințarea unor arme și tehnologii noi, cât și pe utilizarea unei palete diversificate de forme și mijloace neconvenționale sau nonmilitare.

Astfel, pentru gestionarea noilor amenințări și adaptarea la mediul de securitate actual, în armatele moderne au fost constituite, alături de forțe convenționale, structuri destinate îndeplinirii unor misiuni cu caracter deosebit. Forțele pentru operații speciale (SOF) reprezintă unul dintre răspunsurile date conflictelor viitorului, fiind componenta specializată de intervenție discretă și rapidă a armatei. Acestea au rolul de a executa, cu mare precizie, operații speciale independente sau în sprijinul forțelor convenționale în scopul stabilizării unor situații, asigurării managementului crizelor și al consecințelor acestora, în deplin consens cu interesele statului.

Punând accentul pe calitate și nu pe cantitate, în timp scurt s-a reușit de a forma structuri SOF profesioniste, încadrate de militari de elită, cu aptitudini dezvoltate de luptători, dar și operaționale, tehnice etc. Acești militari sunt, în același timp, parașutiști, alpiniști, scafandri – capabili să facă față oricărei situații deosebite.

Forțele pentru operații speciale NATO

De la paleta de misiuni pe care trebuie să le îndeplinească forțele militare implicate în contra insurgență, în particular, și în războaiele asimetrice în general, alianța a decis necesitatea realizării unui cadru novator de forțe și capacități expediționare capabile să susțină efortul contrainsurgent și implicit contraterorist în ambele faze ale acestuia: eliminarea amenințării imediate (căutarea, capturarea și eliminarea elementelor armate) și sprijinirea procesului de dezvoltare a securității și stabilității regionale prin asistența acordată structurilor cu funcții legitime ale unui stat.

Pentru nevoile NATO, forțele pentru operații speciale (SOF) din armatele țărilor membre, prin natura lor, prezintă un potențial de a afecta mediul contrainsurgent potrivit, datorită unor capacități unice în mediul militar:

- capacitatea de a afecta, independent, mediul contrainsurgent (SOF pot executa acțiuni de contracarare a violenței precise, cu un impact redus asupra integrității terților);
- capacitatea de a integra în acțiunile lor alte forțe militare și polițienești (SOF sunt capabile să opereze în structuri întrunite și combinate);
- capacitatea de a construi capabilități de securitate (a treia natură a operatorilor SOF, pe lângă acelea de luptător și specialist, este natura de instructor și multiplicator de forțe)[3];
- capacitatea de a interacționa cu populația locală la un nivel superior (operatorilor SOF li se cere, în toate fazele pregătirii lor, începând cu selecția, o capacitate de înțelegere a diferitor culturi și tipologii umane individuale și sociale).

Lecțiile învățate din implicarea SOF ale diferitor state NATO în conflicte ca Irak și Afghanistan au dovedit eficiența acestora, validând capacitățile enumerate mai sus.

Ceea ce lipsea NATO, era un organism propriu, capabil să gestioneze eficient o forță perfect adaptabilă mediului asimetric și o componentă de acțiune proprie.

Individual, o parte a SOF din țările aliate și partenere prezintă capacități integrale de comandă și control, de legătură, de integrare în structuri întrunite și capacități de a acționa, testate în intervenții sub autoritate națională sau internațională. Altele, la început de drum (mai ales în cazul noilor membri), au dezvoltat capacități parțiale, în principal de acțiune. Mai mult decât atât, deși principiile de întrebuințare a SOF sunt, în mare parte, universale, există diferențe generate de interesele, viziunile, resursele disponibile și culturile de securitate proprii fiecărui stat. Toate acestea au relevat necesitatea ca NATO să creeze un sistem care să permită întrebuințarea eficientă a SOF în îndeplinirea obiectivelor alianței.

Acest sistem poate fi detaliat în următoarele componente:

1) cadrul legal (politici, doctrine);
2) structurile de comandă și control;
3) structurile de acțiune;
4) sistemul de instruire.

Realitatea a impus realizarea unei capa-

[1] *Octavian DACIN, col (r), lector universitar, Catedra de sisteme de armament și tehnică militară, Facultatea de Științe Militare, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.*
[2] *„Dorești pace – fii gata de război”.*
[3] *Unul din mottourile forțelor speciale ale armatei americane, aplicabil în realitatea prezentului și SOF din NATO, este „We don't call for reinforcements, we make them” („Noi nu chemăm întăriri, noi le creăm”).*

cități militare de răspuns potrivit pentru a contracara amenințările specifice mediului de securitate modern, complet integrabilă în sistemul elementelor de putere.

Întrevederile de vârf ale NATO de la Riga din 28–29 noiembrie 2006 au fost momentul când s-a subliniat, mai mult decât oricând, nevoia de transformare fizică a alianței:

„Obiectivul nostru general la Riga va fi acela de a ne concentra asupra transformării NATO: evoluția de la apărarea teritorială din epoca Războiului Rece la nevoia specifică secolului XXI de operații expediționare și apărare dincolo de spațiul euroatlantic. Pentru a realiza asta, considerăm că hotărârile adoptate trebuie să urmărească transformarea nu numai la nivelul conceptelor, ci și la nivelul capacităților aliaților de a participa la operațiile NATO și de a opera în comun cu parteneri globali" [2].

În procesul de realizare a sistemului SOF al alianței, cea mai importantă decizie a fost aceea de a se lansa, în cadrul întrevederilor de vârf, inițiativa de transformare a Forțelor pentru operații speciale NATO (*NATO Special Operations Forces Transformation Initiative) NSTI.*

„Adaptarea forțelor noastre trebuie să continue. Am proiectat un set de inițiative pentru a crește capacitatea de a răspunde amenințărilor și provocărilor contemporane. Acestea includ... adoptarea unei inițiative de transformare a Forțelor pentru operații speciale, cu scopul de a perfecționa capacitatea de a se instrui și opera împreună..." [3].

Statele aliate și-au creat, de-a lungul timpului, SOF drept capabilități strategice, în funcție de interesele, viziunile, resursele disponibile, culturile de securitate și particularitățile mediilor geopolitice proprii fiecărui stat. Plasarea acestora sub aceeași umbrelă, în operații combinate, a relevat anumite disfuncționalități generate de diferențele dintre ele, în lipsa unei doctrine comune care să creioneze capacități și standarde comune.

Mediul curent de securitate impune ca SOF NATO să posede capacități așa-zise „indirecte" (noncinetice), pe care unele forțe nu le dețin, cel puțin la același nivel cu cele „directe" (cinetice). Unele SOF din statele membre și partenere au fost create ca unități contrateroriste, altele ca unități de asalt în orice mediu; ele pot urmări, captura și elimina elemente inamice umane sau de infrastructură de mare valoare ori pot executa cercetarea în sprijinul operațiilor de nivel operativ sau strategic. Foarte puține au fost destinate inițial executării operațiilor indirecte, cum ar fi asistența și sprijinul în străinătate (*Military Assistance*).

Statele membre NATO au, fiecare în parte, o viziune proprie asupra Forțelor pentru operații speciale. Unele dintre ele privesc SOF ca pe un element esențial de răspuns la crizele teroriste, în vreme ce altele consideră că terorismul trebuie combătut de structuri de impunere a legii, cum ar fi unități specializate ale poliției, jandarmeriei sau serviciilor de informații (*așa-numitele trupe speciale*).

Această secțiune își propune să se concentreze numai asupra forțelor militare din sfera SOF pe care le putem documenta din surse deschise.

Statele Unite ale Americii

Statele Unite ale Americii posedă, fără posibilitate de tăgadă, cel mai complex și specializat sistem de forțe pentru operații speciale. Fiind țară-lider a aliaților NATO, SUA și-au asumat rolul de națiune contribuitoare pentru structurile SOF NATO de nivel strategic, în dezvoltarea cărora s-a făcut uz de vasta experiență și *know-how* americane. Astfel, se pot observa similarități semnificative între sistemul SOF al Forțelor Armate americane și cel al NATO.

SUA posedă structuri SOF proprii fiecărei categorii de forțe, cu unități luptătoare și capacități de comandă și sprijin, dar și capacități de conducere a structurilor întrunite.

În structurile militare americane, comandantul elementelor de operații speciale se află pe același nivel ierarhic cu comandanții forțelor aeriene, navale, terestre și ale infanteriei marine. SOF reprezintă una dintre cele 5 categorii de forțe, alături de Army, Air Force, Navy și Marines.

Deși în doctrinele unor SOF din Forțele Armate americane este specificat contraterorismul ca misiune, este de remarcat că acestea nu execută misiuni contrateroriste pe teritoriul SUA. Această sarcină revine unui sistem cu două niveluri: la nivel de stat și la nivel federal, iar forțele implicate aparțin serviciilor federale și poliției. Există, totuși, o categorie de SOF subordonate (*United States Special Operations Command*) USSOCOM, care participă la efortul contraterorist pe teritoriul național, însă nu fac obiectul unei cercetări din surse deschise.

Marea Britanie

În cadrul Ministerului Apărării britanic funcționează o Direcție a Forțelor speciale (*United Kingdom Special Forces*) UKSF. Această direcție poate constitui un comandament de forță întrunită de operații speciale**.** Direcția este condusă de un director al Forțelor speciale.

Serviciul special aerian (*Special Air Service*) SAS, Serviciul special naval (*Special Boat Service*) SBS, Regimentul special de cercetare (*Special Reconnaissance Regiment*), Grupul de sprijin al Forțelor speciale, Regimentul 18 Comunicații și Aripa de aviație a Forțelor speciale întrunite reprezintă elementele SOF ale Armatei Regatului Unit.

Misiunile SOF britanice sunt:

- Contraterorismul
- Războiul neconvențional
- Cercetarea specială
- Acțiunea directă
- Protecția și paza demnitarilor
- Contracararea războiului revoluționar
- Pregătirea mediului de luptă în tranziția spre război
- Distrugerea infrastructurii
- Capturarea
- HUMINT
- Diplomația apărării
- Asistența militară.

Forțele speciale britanice sunt un exemplu în ceea ce privește contraterorismul și, totodată, singurul exemplu de SOF care operează și pe teritoriul național. Rezolvarea crizei de la Ambasada Iranului din Londra din 1980 este un exemplu amplu dezbătut în sursele deschise.

FOS ale Armatei Republicii Federale Germania

În Armata RFG funcționează Divizia de operații speciale, eșalon comandat de un general-maior, care are în subordine unități de parașutiști, cercetare, elicoptere de atac și transport.

Subordonat diviziei, se regăsește în organică și un comandament al Forțelor speciale, de nivel brigadă: KSK (*Kommandospezialkrafte*). Unitățile combatante totalizează 4 companii a câte 100 de militari. De la formarea KSK, în 1997, unitatea a fost învăluită într-o discreție totală. Sunt foarte puține date publice, totuși, este cert că efortul contraterorist pe teritoriul Germaniei este lăsat în continuare în sarcina unității speciale de poliție GSG-9.

FOS ale Armatei Republicii Franceze

Organizația care coordonează întrebuințarea SOF din toate categoriile de forțe ale Armatei Republicii Franceze este Comandamentul operațiilor speciale (*Commandement des Operations Speciales*)

COS. Înființat pe 24 iunie 1992, după Războiul din Golf, acesta este similar USSOCOM, este comandat de un general cu două stele și are ca misiune direcționarea și coordonarea SOF, care sunt permanent sub comanda sa și gata de luptă permanent.

FOS sunt formate din:

• Brigada de Forțe Speciale a Forțelor terestre (BFST), compusă din un regiment de parașutiști de infanterie marină, un regiment de dragoni parașutiști și un regiment de elicoptere ale Forțelor speciale;

• Comandourile Marinei, 6 unități mici, cu atribuții inclusiv contrateroriste;

• Unitățile de operații speciale ale Aviației, compuse dintr-un comando parașutat, și Divizia de operații speciale de aviație, cu secțiuni de avioane de transport și secțiunea de elicoptere.

Unitățile SOF ale armatei franceze pot avea un rol de sprijin în efortul contrateorist pe teritoriul propriu, unde autoritatea îi revine Prefecturii de poliție a Parisului, care coordonează inclusiv unitatea specială a jandarmeriei– „GIGN".

CONCLUZII

Transformarea și modelarea tendințelor SOF la nivel NATO în viziunea mea o prezint în cele ce urmează.

În urma analizei particularităților SOF (fără a le include pe cele din categoria black ops) din armatele țărilor NATO și partenere, a rolului lor în contracararea terorismului pe teritoriul național, se pot desprinde 3 modele diferite:

Modelul american: structură de comandă pe același palier cu cele ale categoriilor de forțe, cu atribuții în contracararea terorismului (pe lângă alte misiuni) în afara granițelor: SUA, Canada, Franța, Polonia etc.

Modelul britanic: structură de comandă subordonată Ministerului Apărării, fără similitudini cu cele ale categoriilor de forțe, cu atribuții în contracararea terorismului (pe lângă alte misiuni) și în plan intern: Marea Britanie, Australia, Noua Zeelandă.

Modelul SOF cu structură de comandă subordonată altor structuri cu atribuții în contracararea terorismului (pe lângă alte misiuni) în afara granițelor.

Este evident că, proporțional, modelul britanic este cel mai puțin reprezentativ. SOF sunt mijloace de importanță strategică și, bineînțeles, particularitățile lor sunt dictate de viziunea proprie a statului.

De asemenea, trebuie să luăm în considerare faptul că există SOF de altă natură, despre care nu există prea multă informație în mediul virtual, care se situează la granița dintre serviciile speciale naționale și armate.

Mai mult decât atât, date fiind caracteristicile SOF, este foarte probabil ca, în situații de criză, autoritățile naționale în domeniul combaterii terorismului să poată recurge la acestea, în baza unor aranjamente interne și a unor planuri de contingență.

Strategiile naționale de combatere a terorismului și nivelul la care este reglementată cooperarea interinstituțională sunt singurele care dictează dacă SOF ale armatelor pot fi sau nu implicate în acțiuni contrateroriste. Aceasta este provocarea, întrucât, din perspectiva SOF, acțiunile agresive de precizie sunt la îndemână. Crearea unor capabilități directe implică mult mai puține resurse decât crearea celor indirecte.

În concluzie, apreciem că forțele pentru operații speciale constituie cea mai avantajoasă și eficientă capabilitate strategică, atât datorită spectrului larg de misiuni, cât și datorită preciziei și posibilităților de a acționa în locul și perioada de timp neaccesibile forțelor convenționale. SOF „sunt special organizate, instruite și echipate pentru a îndeplini obiective militare, politice, economice sau de influențare psihologică prin mijloace neconvenționale.

LISTA ABREVIERILOR

Abrevierea	Termenul în engleză	Termenul în română
USSOCOM	United States Special Operations Command	Comandamentul operațiilor speciale ale SUA
NATO	North Atlantic Treaty Organization	Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
SOF	Special Operation Forces	Forțe pentru operații speciale
UKSF	United Kingdom Special Forces	Forțele speciale ale Regatului Britanic
SBS	Special Boat Service	Serviciul special naval
SAS	Special Air Service	Serviciile speciale britanice
GSG 9	Grenzschutzgruppe 9	Subunitate specială a poliției
KSK	Kommandospezialkrafte	Comandament al forțelor speciale ale Republicii Federale Germania
SUA	United States of America	Statele Unite ale Americii
HUMINT	Human intelligence	Inteligență umană

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *ADRP3-05 Special Operations*, Department of the Army. Aug.2012.
2. Daniel P. Fata, *The Road to Riga Summit – Consolidating and Advancing Transformation,* 3 Mai 2006.
3. *Declarația Summitului de la Riga*.
4. Mr. Mark E. Gebicke, *Special Operations Forces: Opportunities to Preclude Overuse and Misuse*, 1997.

STRATEGIA ȘI TACTICA MILITARĂ A LUMII ANTICE

***Vasile HAHEU*[1]**

„…Zei cerești, țineți departe de mine această nebunie,/ și anume ca, printr-un dezastru care i-ar pune în mișcare pe daci și pe geți,/ Roma să cadă, iar eu să rămân liniștit” /Lucanus II, 295-297/

MILITARY STRATEGY AND TACTICS OF THE ANCIENT WORLD

The article reveals general problems of military strategy and tactics of the ancient world. It describes the military specifics of the Thracian Getae neighboring peoples, as well as those they had military conflicts throughout history – Greeks, Macedonians, Scythians, Romans. It defines different methods of warfare of nomadic and sedentary worlds. For the sedentary that has built fortifications and defense accommodations is characteristic defensive tactics combined with indirect military operations - withdrawal, surround, harassment and the horseback riding nomads - an indirect war of attack-retreat.

Keywords: ancient words, wars, military clashes, Greeks, Macedonians, Roma, Scythians, Thracians.

Războiul a apărut ca urmare a diferențierii sociale a societății și ulterior a formării statelor, în calitate de una dintre modalitățile violente de soluționare a contradicțiilor existente. Situațiile de conflict dintre cele mai diferite au existat dintotdeauna și deseori duceau la ciocniri de diverse forme (între indivizi, grupuri de indivizi, comunități etc.), dar care nu aveau un caracter politic, ci țineau de însăși existența omului – hrană, loc la rug, supremație comunitară etc. În aspect extracomunitar/intercomunitar erau ciocnirile pentru pășuni, locuri de vânat, răzbunarea prin sânge, diferențierea credințelor religioase etc. Ciocnirile violente erau dintotdeauna (și mai sunt încă) și în lumea animală (pentru hrană, supremație în turmă, teritoriu etc.), și chiar în lumea vegetală. Mai târziu, odată cu apariția claselor și a statelor, războaiele devin un fenomen obișnuit al structurilor politice, fiind provocate pentru acapararea de bunuri (jaf), lărgirea teritoriilor atât în interiorul propriei țări, precum și în afara acesteia. Apare necesitatea de structuri speciale de oameni înarmați – armata, la început rudele și apropiații liderului, mai târziu sub cele mai diverse forme și conținuturi. Războiul armat devine o modalitate efectivă de îmbogățire, o cale scurtă spre dominația economică, socială și politică. Cauzele războaelor pot fi reduse la conflictul dintre producție și sistemul social – dominația (*inter* – și *extra* – comunitară) în repartiția primului. Majoritatea specialiștilor în problemele istoriei militare enunță supoziția că întreaga istorie a civilizației umane este în mare măsură istoria războiului în calitate de remediu pentru soluționarea tuturor problemelor politico-economice. Pornind de la opinia unuia dintre cei mai autoritari experți în arta războiului, Carl von Clausewitz, prin esență *războiul prezintă un fenomen social complex care este continuarea politicii externe și interne ale părților contradicționale în formă de violență armată*, situație în care politica determină scopul războiului, precum și caracterul social-politic și militar-strategic al acestuia. Tradițional, în literatura de specialitate se propun diferite scheme de clasificare a războaielor conform criteriilor social-politice, tehnico-militare și dimensionale: *gen* (drepte și nedrepte, fără o distincție certă și care deseori trec unul în altul), *tip* (conform caracteristicilor relațiilor și contradicțiilor), *scop* (nobil sau meschin), *proporții* (în spațiu–local și de amploare; în timp–de lungă durată, rapide), *modalitate* (pozițional, mobil/manevre, apărare–atac). Pentru perioada antică sunt caracteristice războaiele dintre state (greco-persan), dintre state și triburi (scito-persan) și civile (grupuri sociale și politice). O altă caracteristică a războaielor antichității o prezintă caracterul dur al acestora, o confruntare până la capăt, care se finaliza cu distrugerea completă a uneia dintre părți.

Experiența de aproximativ 25 de secole a demonstrat existența a două tipuri de acțiuni militare – *directe* și *indirecte*. Cazuri de utilizare a primelor sunt cunoscute – lovituri directe, frontale, când practic se excludeau metodele de manevrare și posibilele metode de acțiuni militare-nemilitare. Utilizarea unei asemenea strategii era posibilă doar în cazurile unor acțiuni hotărâte, dar și în prezența unor forțe și mijloace suficiente. Aceasta nu era o strategie de evitare a luptei cu dușmanul, de așteptare și de negare a necesității loviturilor hotărâtoare. Era o acțiune de durată, părțile pregătindu-se minuțios de luptă, uneori stând una în fața alteia timp îndelungat, așteptând momentul favorabil. Lupta decisivă avea loc, de regulă, doar o dată, sfârșind prin distrugerea definitivă a uneia dintre forțe sau capitularea acesteia. O asemenea procedură de ducere a acțiunilor militare, inevitabil, era însoțită de pierderi umane mari. Anume din aceste considerente se utiliza de subiecții care dispuneau de forțe și mijloace suficiente. Dimpotrivă, în cazul acțiunilor indirecte erau necesare alte strategii, care în primul rând presupuneau dezicerea de la acțiuni și lupte hotărâtoare, contându-se pe greșelile inamicului, în urma cărora era posibilă obținerea unei biruințe fără mari eforturi și jertfe umane, sau dușmanul era nevoit să renunțe. Se evitau ciocnirile frontale fără a se asigura elementul surprinderii și se practicau lovituri din direcții neașteptate, ultimele, de regulă parțiale, în sectoarele mai vulnerabile ale inamicului (flancuri, ariergărzi, detașamente de aprovizionare etc.). Un rol deosebit revenea manevrelor spațiale, apărătorii cunoscând mai bine locurile de relief proprii pe care le transformau în aliat de nădejde. În cazul unor asemenea acțiuni cu caracter indirect, pierderile umane erau mai mici. De fapt, de cele mai dese ori ambele tipuri de strategii și tactici se combinau în funcție de circumstanțe [23].

Pentru majoritatea statelor antice, una dintre caracteristicile de bază este apariția armatei ca formă de organizare a forțelor militare. În general, structurile respective apar în condițiile când comunitățile umane se autosesizează în calitate de entitate și identitate, devenind necesară apărarea anumitor valori – economice, teritoriale etc. contra oricăror agresiuni. Concomitent aceste formațiuni servesc și pentru anumite interese extracomunitare, cum ar fi lărgirea teritoriilor, obținerea anumitor bunuri străine etc., care este de acum agresiune. Armatele apar odată și ca rezultat al evidențierii componentelor politice ale societății. În contrast cu hoardele armate precedente, armata presupune niște forme stricte de organizare: ordine, disciplină,

[1] *Vasile HAHEU, cercetător științific, Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM.*

strategii de pregătire și acțiune militară. Germenele viitoarelor armate îl constituie gruparea de războinici care apare în jurul liderului/conducătorului comunității, care asigură și activitățile militare ale acesteia. Ciocnirile și violențele se transformă în războaie. Cu timpul apar și armatele profesionale specializate în interior pe anumite criterii conform armamentului și procedeelor de luptă. Aranjarea tactică a armatelor, generalizată pentru întreaga antichitate, era dispunerea pe centru a pedestrașilor (cu diverse variații interioare), iar pe aripi/flancuri – cavaleria. Un asemenea aranjament nu trebuie înțeles ca fiind static, rigid, în cadrul lui erau importante și se realizau diverse manevre rapide și inteligente, se valorifica momentul surprinderii. Se ținea cont de discrepanța dintre mobilitate și rigiditate, echipament ușor și greu, abordările de rutină și iscusință: aroganță și simplitate. În legătură cu ultimele, nu rare erau cazurile când armate bune, cu armament performant, pierdeau din lipsa unor gestionări de calitate. Nu mai puțin important era și factorul moral-psihologic. Se perfecționează armele și celelalte mijloace de război. În imperiul hitit apare carul de luptă [14, p. 85], un dispozitiv armat complex și eficace, ulterior preluat de majoritatea statelor afro-asiatice și parțial Europa. Avea un echipaj din trei (vizitiu, atacant și scutier) sau doi (vizitiu, atacant) oameni. Carele, pe lângă faptul că nimiceau componentul uman al inamicului, mai aveau sarcina de a rupe rândurile în front ale inamicului, fiind prevăzute la nivelul roților cu arme orizontale de tipul coaselor. În acest timp are loc una dintre cele mai mari conflagrații a epocii – renumita bătălie de la Kadeș. Aici hitiții folosesc un element strategic important a epocii – atacul prin surprindere a carelor de luptă pe centrul armatei egiptene în marș [4 p. 7]. Un rol tot mai mare în armată și implicit în războaie începe să-l aibă calul, care impune războiul acțiunilor mobile. Este drept, la început pentru carele de luptă, ca ulterior, dar cu amploare și intensitate diferită, să apară cavaleria. Încep să apară primele tratate scrise despre arta războiului.

Dintre primele evocăm pergamentul găsit într-o grotă la Qurman, datat ulterior anului 63 î. Hr. Este descrisă manevra unei unități tactice de pedestrași formată din mai multe diviziuni și subdiviziuni cu arme specializate înșiruite în câteva rânduri. Primii începeau lupta arcașii și deținătorii de praștii. Urmau succesiv liniile de pedestrași care aruncau sulițe, schimbându-se după epuizarea acestora. După aceștia apar două formațiuni, dintre care prima cu lance și scut, iar a doua – cu scut și sabie [4 p. 7]. Liniile de bază erau ale aruncătorilor de sulițe, ultimele două finalizând lupta cu rămășițele inamicului.

China antică ne-a lăsat *Arta războiului* de Sun Tzu. Expunând importanța vitală a războiului pentru stat, autorul stăruie asupra legităților acestuia ca fenomen inevitabil. Autorul în scrierile sale se dovedește a fi un adept fidel ale strategiilor indirecte, pledând pentru cele mai inteligente modalități de obținere a victoriei, evitând, pe cât este posibil, bătălia directă principală sau bătăliile de amploare. Filosofia principală a unui astfel de război nu consta în victorie prin nimicirea armatei inamicului. Este o strategie în primul rând politică. Scrierea este o expunere a procedeelor de șiretenie, de inducere în eroare, despre negociere și impunere a voinței. Războiul nu este doar o ciocnire între forțe armate. Este un complex de acțiuni combinate, de la cele de descurajare la cele psihologice, de la presiune la înșelăciune etc. Un rol aparte în economia tratatului revine conduitei militare și morale a comandantului. Dar recomandările lui Sun Tzu erau valabile pentru subiecții beligeranți sedentari, relativ stabili și care se conduceau după anumite reguli. Dar lucrurile se schimbă odată cu invaziile nomazilor, care impune noi reguli, exprimate printr-o nouă strategie defensivă concretizată în edificarea Marelui Zid Chinezesc.

Un important tratat de diplomație și arta războiului provine din India antică, denumit *Arthashastra*. În acesta sunt enunțate și analizate șase procedee ale politicii: pacea (înțelegerea), războiul (violența), așteptarea (amenințarea), marșul (pregătirea), recursul (alianța), jocul dublu (alternativa). Se ajunge la concluzia că, de fapt, sunt două stări: pace și război, celelalte sunt succesiuni ale confruntării [4 p. 407]. Important este că se prezintă alternative serioase de situații din care, conform propriilor priorități sau slăbiciuni, se poate alege. Autorul acordă o mare importanță corelației de forțe, locului, timpului și anotimpului confruntării. Nemijlocit la acțiunile de luptă sunt referiri la organizarea taberei, marșul armat, asigurarea trupelor în caz de atac, tipurile de luptă disimulată, pregătirea și realizarea contraatacurilor, rolul factorului teren, obligațiile și funcțiile pedestrimii, călăreților, carelor de luptă etc. Importante sunt și concepțiile tactice ale dispozitivelor de luptă: ordinea de lovire frontală și în flancuri, repartiția trupelor puternice și slabe, modalități și variante de luptă a categoriilor de luptători. Se propune ca cele mai bune forțe să fie în față, următoarele ca valoare – pe aripi, celelalte – în spate și care sunt cele mai slabe – la mijloc. La atac participă cele de pe aripi, din flancuri și din centru, restul sunt pentru susținere [4 p. 448]. La acest ultim compartiment istoria militară oferă destule exemple de dispunere diferită a forțelor, acțiunile fiind de succes. Pentru noi un interes deosebit îl au recomandările privind apărarea și asediul fortificațiilor, mai ales a celora de la frontiere, precum și arta războiului la popoarele cu care s-au confruntat pe parcurs strămoșii noștri traco-geto-daci.

Grecia antică. În opinia majorității cercetătorilor, toate ajunsurile omenirii (economice, sociale, culturale și politice) își au începuturile în Grecia antică. Este desigur o exagerare, deși multe dintre cele apărute aiurea și-au găsit perfecțiunea în lumea egeeană. Spusele sunt valabile și cu referire la arta militară. Fenomenul cetăților grecești impresionează. Armata grecească era o corespondență fidelă a societății acestora. Doar cetățenilor (nobilii, negustorii, țăranii) consiliul agorei le încredința apărarea cetății, aceasta fiind o obligațiune de onoare. Specificul armatei grecești era lipsa mercenarilor, fiind o armată a poporului, națională, fapt care da acesteia motivații pentru rerformanțe deosebite. Consiliul alegea un strateg, responsabil de organizarea armatei, instruirea acesteia și apărarea cetății. Către bătălia de la Marathon fusese introdus serviciul militar obligatoriu, dar nu ca o corvadă, ci ca un act de onoare. Cetățenii se înrolau de la vârsta de 18 ani și după un mic stagiu depuneau jurământul militar, fiind gata oricând la nevoie să completeze rândurile armatei. Componentul de bază al armatei îl formau reprezentanții clasei de mijloc, care alcătuiau infanteria grea – hoplițiii, care aveau armură din bronz (fiind înșuși greoi – *n.n.*), dintre care coif (cască), scut și knemide (jambiere). Echipamentul era pe cont propriu, depinzând de posibilitățile fiecăruia. Armele personale ale acestora erau spada, pumnalul și lancea. Arcul cu săgeți se socotea o armă neprestigioasă și revenea păturilor mai inferioare, ultimii mai având și alte funcții auxiliare (prăștiași, vâslași etc.). Nobilimea, de regulă, forma cavaleria, care de fapt nu avea un rol prea important în armata grecească.

În general, în Grecia calul nu avea o răspândire și importanță prea mare, poate și din cauza reliefului prea accidentat natural. Cavaleria la greci era condiționată de prezența masivă a acesteia la unii dintre dușmanii lor (mai ales din Orient) și din capriciul nobilimii de a fi călare și mai mobili atât în caz de război, cât și pace. În general, armata greacă era formată din hopliți, călăreți, arcași și prăștiași. Tactica de luptă a acestora era falanga. Distanța dintre luptători în șir și în rânduri era de un pas, pentru a fi libertate în mișcare. Învingeau acei care mai rămâneau pe câmpul de bătaie. În cadrul asediului cetăților se da foc împrejurimilor, se distrugeau sursele de apă și de hrană, după care apărătorii se predau ori erau exterminați. Yvon Garlan, unul dintre principalii specialiști în problemele strategiei și tacticii de lupă a Greciei antice, subliniază că acestea se axează pe apărarea cetății, propunând și o periodizare a concepției tactice a cesteia. În prima perioadă de până la războiul peloponesiac domină „strategia tradițională", caracterizată prin concentrarea efortului defensiv la apărarea teritoriului. Într-o etapă următoare, în baza recomandărilor lui Pericle pentru Atena, se trece la principiul abandonării teritoriului, toate forțele fiind concentrate la apărarea cetății. În sfârșit, tactica de după secolul IV î.Hr. și în epoca elenistică concepea atât teritoriul, cât și orașul ca factori strategici deopotrivă de importanți în funcție de condițiile concrete, fără a se acorda prioritate vreunuia. Totuși, orașul-cetate avea anumite priorități, cel puțin ca un ultim bastion al apărării [8 p. 149–160]. Această concepție de combinare a tacticii de luptă, începând cu secolul IV î.Hr. duce implicit la fortificarea organizată sau spontană a teritoriului în dependență de condițiile locale de relief, care în întreaga Grecie erau destule. Devine foarte important sistemul de supraveghere și apărare a teritoriului [8 p. 155–157]. Ulterior această ultimă modalitate de ducere a operațiilor militare – *teritoriu-cetate* – este des răspândită pentru epoca de până la apariția armelor de foc. În cadrul unor războaie poate fi reconstituită tactica de luptă a grecilor. Este în primul rând bătălia de la Marathon. Aici se ciocnesc hoardele asiatice ale perșilor cu falanga instruită conform cerințelor artei militare a grecilor. Ambele armate s-au aranjat în așteptând poziție de luptă. Ultima, fiind o confruntare frontală, decisivă căpăta o importanță ce excludea riscurile. Grecii aveau pe centru linii de luptă mai obișnuite, în schimb pe flancuri – puternice, de elită. Perșii aveau doar armată ușor înarmată, care lovește și împinge centrul grecilor, în timp ce flancurile puternice ale acestora îi învăluie din două părți, disrugându-i. Pentru a rezuma esența artei militare a epocii elenistice subliniem că lupta se ducea până la exterminarea uneia dintre părți. Sensul confruntării era nimicirea, acestui deziderat fiindui orientat întregul proces de pregătire militară. Războiul de epocă era exclusivist. Mai remarcăm și faptul că Grecia antică practic nu a dus războaie externe de cotropire.

Macedonia. Vecinii din nord ai grecilor, dar fiind de neam tracic, macedonenii, la un moment dat au avut una dintre cele mai performante și eficiente armate ale lumii antice. Tradițional (dar și din inerție) toate ajunsurile acestora sunt legate de numele lui Alexandru III cel Mare, deși de fapt inovatorul și animatorul ascendenței Macedoniei era tatăl acestuia, Filip II, politician abil, tactician de excepție și strateg experimentat. Acesta începe cu unificarea țării cu ajutorul armatei. Creează însăși armata pe principiile celei permanente. Nobilii formează cavaleria de elită, inclusiv cea grea, care a fost cea mai bună până la venirea hunilor. Spre deosebire de

greci, acest gen de armată este important și larg răspândit, poate și din cauza originii tracice a lor, calul având o largă întrebuințare. Țăranii completau rândurile pedestrașilor, prezentând renumita falangă macedoneană. Aceasta apăruse încă pe vremea lui Filip, care o cunoscuse încă de la greci. Alexandru o perfecționează prin exerciții, dar și introducând pentru aceștia o armă nouă – *sarrisa*, o suliță lungă de 4–7 m, cu ajutorul căreia falanga realiza dispozițiile tactice de respingere a atacului, stoparea pe loc și dezorganizarea ordinii de luptă a inamicului. Aceasta era ținută cu două mâini, scutul mic fiind fixat pe piept. Aceștia mai aveau câte o sabie nu prea mare încovoiată. Flancurile falangei erau protejate de cavalerie. Falanga era invulnerabilă în atacurile frontale. Încă Filip se dezice de carele de luptă, dar și de carele de transport, limitând esențial numărul dispozitivului auxiliar, schimbări care duc la creșterea mobilității armatei. Deosebirea de falanga grecească consta în echipament: macedonenii aveau o armură ușoară, regrupându-se ușor spre deosebire de hoplițiii în armuri grele. Terenurile accidentate erau marea problemă a falangei. Cu timpul, se elaborează tactici noi de luptă și rolul acestora scade definitiv. Ulterior, Roma, în apogeul înfloririi sale, renaște, dar mai mult butaforic, falanga, dar acestea nu capătă dezvoltare, legiunile fiind net superioare calitativ.

Roma antică. Apogeul artei militare a antichității este atins în Roma antică. Armata acesteia a fost mai mult una de invazie, deși nu au fost neglijate problemele fortificațiilor și apărarea. Pentru Roma, mai ales a epocii imperiale, este caracteristic un război mobil, cu manevre pe spații largi determinat de cavalerie, deși aceasta nu constituia principala componentă a armatei. Sunt elaborate concepții sofisticată de ducere a acțiunilor militare, precum și mijloace adecvate complexe. Strategia Romei se baza pe o infrastructură de excepție, care consta din drumuri special amenajate, cetăți, puncte de sprijin întărite, poduri etc. În linii mari, sistemul de apărare roman se manifestă printr-un sistem de apărare fortificată complexă a *limesului*, precum și o rețea sofisticate de baze în sprijinul multiplelor ofensive. Mai ales în perioada romană, devine important factorul și efectul psihologic, care crea avantaje pe câmpul tactic și în spațiul strategic. Una dintre caracteristicile războaielor antichității, care de regulă se duceau până la exterminarea uneia dintre forțe și erau îndeosebi de crude, îl constituia factorul psihologic [13, p. 38). Un exemplu clasic în acest sens este lupta de la Trasimene, când cartaginezii atrag pe romani în capcană într-un defileu între două lanțuri muntoase, mai fiind și o ceață deasă. Romanii nici nu dovedesc să se desfășoare în poziție de luptă, din cauza surprinderii și a repezelei, nu pot nici lupta, nici a se retrage, fiind nimiciți. La Cannae s-a constatat o nouă înfrângere a romanilor, care, atacând cu o armată de două ori mai mare, dar greoaie și fără posibilități de manevră, sunt încercuiți de Hanibal și nimiciți. La toate aceste acțiuni victorioase ale cartaginezilor un rol aparte revenea genialității tactico-strategice a generalului acestora. Doar ulterior, Scipio Africanul, cunoscând bine caracteristicile de luptă ale inamicului, începe să-l învingă (23). Sub conducerea sa, unitatea de manevră a armatei devine cohorta, care era mult mai mobilă, și nu legiunea. Conform noii tactici, se introduce spada scurtă mai ușor de mânuit. Trecerea la acțiuni mobile, de cele mai dese ori indirecte, utilizarea elementului surprinderii, dar mai ales mutarea teatrului operațiilor militare pe teritoriul inamicului asigură până la capăt biruința Romei. Din nou se utilizaează factorul psihologic: la Cannae

cartaginezii utilizează contrastul culorilor în îmbrăcăminte, evidențiindu-se roșul aprins. La Zama Scipio sperie elefanții cu sunete stringente de trompete, semănând haosul. Un alt element tactic la această luptă este dubla învăluire și încercuirea cartaginezilor, armata cărora este distrusă definitiv. Pentru arta militară antică devine importantă reconsiderarea manevrei fulgerătoare și rapidă, crește rolul trupelor armate ușoare, dar și rolul conducerii iscusite și curajului beligeranților. Din Roma antică se reliefează câteva elemente tactico-strategice importante și eficiente care stau la baza artei militare de până la apariția armei de foc. Unul dintre acestea este ordinea de marș, legiunile parcurgând o etapă de 25 km pe zi, mai fiind și marșurile forțate. În față se aflau dispozitivele de cercetare. În caz de atac înaintează în formă de cruce. Opririle și reluarea marșului sunt reglementate de către purtătorul siglei. Un moment organizatoric bine pus la punct era cartiruirea trupelor, la finalul etapei sau în pauze mai lungi, se construiau întărituri speciale de formă patrulateră – *castrumuri*. Pe parcursul istoriei Romei se schimbă forma și conținutul acțiunilor militare. Inițial (sec. VI î.Hr.) era tactica de luptă în falange masive. Din sec. IV î.Hr. se micșorează frontul, legionarii luptă umăr la umăr, fiind flancați de cavalerie. Legiunile sunt divizate în manipule și centurii cu posibilități mari de manevră autonomă. La început se lansează sulițe, după care începe lupta corp la corp. În cadrul atacului formația este în formă de unghi ascuțit pentru a sparge apărarea, în defensivă – cerc, pentru apărare din toate părțile. Pe timpul lui Marius și Caesar se renunță definitiv la stereotipuri, rolul decisiv revenind cazurilor concrete și reliefului terenului. Se trece la utilizarea flancurilor și învăluirea cu încercuire. Crește rolul cavaleriei ușoare. Pentru destabilizarea ordinii de luptă a inamicului se utilizează arcașii și prăștiașii. Se trece la tactica luptelor mobile și strategia acțiunilor indirecte (Hart). În contextul lucrării noastre prezintă interes tactica asediului la romani, cu atât mai mult că la un moment dat îl utilizează la cucerirea cetăților dacice. Ei aduc tehnica și mijloacele (multe inventate chiar de aceștia) de distrugere a fortificațiilor inamicilor la desăvârșire. Se utilizează mijloace de aruncare, incendiere (balista – cu acțiune curbată, catapulta – cu acțiune orizontală), spargere („berbecul") și de apropiere protejată (carapacea). Armata romană a fost una dintre cele mai eficiente structuri militare ale lumii antice în baza căreia s-a creat ulterior cel mai mare imperiu al vremii, precum și pe parcursul secolelor a stat la paza acestei structuri politice. Cu mici excepții, majoritatea politicilor militare ale Romei aveau un caracter expansionist, în interiorul țării armata având atribuții polițienești.

Sciții. Este unul din rarele cazuri când pentru un component al lumii barbare dispunem de mai multe surse scrise cu referire la modalitatea de ducere a operațiunilor militare. Ultimele sunt redate pe larg în legătură cu războiul scito-persan – 512 î. Hr. Expunând în general strategia și tactica de luptă a sciților, Herodot, principalul autor antic care a scris puțin timp după aceste evenimente, sublinia: „...Cea mai importantă trăsătură a sciților este aceea că nici un dușman care îi atacă nu se poate salva nici prin fugă și nici să-i cotropească, dacă aceștia nu vor să fie deschiși: doar poporul care nu are nici orașe, nici întăriturи, care duce cu sine locuințele sale (în căruțe–*n.n.*), la care fiecare este un arcaș călare, la care mijloacele de viață se obțin nu prin prelucrarea pământului, dar din vitărit..., cum un asemenea popor să nu fie de nebiruit și de necucerit" (Herodot IV, 96)*. Este un citat care reflectă deplin nu doar procedeele de luptă la sciți, dar și circumstanțele care le-au generat și care se reduceau la modul de viață al acestora. Planurile lui Darius erau de a intra în pământurile sciților și de a-i distruge pe aceștia într-o luptă deschisă decisivă. În așa fel se dorea protejarea granițelor Imperiului Persan de posibilele repetări ale incursiunilor sciților în Asia Anterioară. Darius plănuia să treacă prin teritoriile sciților și să se îndrepte spre răsărit, ieșind în Asia Mijlocie dinspre nord-vest (intenția lui Darius de a distruge podurile după trecerea Dunării! – *n.n.*) [40, p. 12–15). Trecerea nemijlocită peste Dunăre are loc pe un pod făcut din corăbii undeva în spațiul localităților actuale Isaccea și Orlovka (Cartal), supoziție enunțată de către E.V. Cernenko [40, p. 61–62] și preluată ulterior de alți cercetători. Există opinia surprinzătoare că campania lui Darius, dacă a și avut loc (*sic*!), apoi nu a fost pe traseul discutat [29, p. 86–102], aceasta este însă o altă istorie și discuție. Să revenim la izvoare. Referitor la reacția sciților la invazia persanilor, aceștia utilizează tactica lor (de fapt, a tuturor nomazilor călări din toate timpurile) de retragere și eschivare de la ciocniri de amploare combinată cu atacuri neașteptate și fulgerătoare prin flancuri în marș și mai ales asupra convoaielor de aprovizionare persane. Este renumita hărțuială sau strategia acțiunilor indirectă de rând cu tactica „pământului pustiit" – otrăvirea izvoarelor de apă, arderea pățunelor și distrugerea în retragere a surselor de hrană. Darius cu armata sa nimerește aici, în „Pustiul Getic", arid prin natura sa, într-o capcană veritabilă, descrisă plastic de către Strabon. „Între geți și Pont, de la Istru în direcția Tyrasului se întinde Pustiul Getic, un spațiu întins și fără ape, unde Darius, fiul lui Hystaspes, în timpul când a trecut Istrul pentru campania contra sciților, a nimerit în capcană și risca să se piardă împreună cu armata sa de sete; dar el a înțeles pericolul, deși târziu, și a întors înapoi" (Strabon VII, 3, 14). Nu ne interesează aici itinerarul și durata campaniei lui Darius în pământurile sciților. Care sunt acțiunile părților conflictuale. Perșii doreau o luptă rapidă, frontală, cu rezultate imediate, de care nu se îndoiau. Darius trimite propunerea de a se întâlni pentru confruntare. Sciții continuau să se retragă, dispărând periodic și lovind periodic din ambuscade și ascunzișuri. Conform planului lor strategic, în luptă erau implicați doar cei apți de luptă (probabil, inclusiv fetele și femeile nemăritate – „amazoanele"), pe când „...carele în care trăiau la aceștia copiii și soțiile, precum și turmele, cu excepția celor lăsate în așa număr care era necesar pentru hrana lor, pentru toate restul împreună cu carele li s-a ordonat să se miște permanent spre nord" (Herodot IV, 121). Armata sciților căpăta o mobilitate mai mare. La provocarea directă pentru o luptă deschisă, unul dintre conducătorii lor, Idanthyrsos, răspunde: „De ce nu dau îndată bătaia cu tine... Noi nu avem nici cetăți, nici pământuri cultivate, pentru care să ne temem să nu fie cucerite ori nimicite". Tactica sciților, în expunerea lui Herodot, se reducea la „...deloc să nu ducă luptă în câmp deschis... împărțiți în două detașamente să se retragă cu turmele lor..., astupând fântânile și izvoarele și distrugând iarba din cale" (Herodot IV, 20). Desigur, ultimele erau doar parțiale – ardea doar iarba uscată și nu era posibil de distrus sau de otrăvit toate sursele de apă. Se realiza strategia de a atrage inamicul în adâncime și se utiliza tactica istovirii, despre care E.A. Razin constata că „sciții printre primii au utilizat retragerea strategică pentru a schimba corelația de forțe în favoarea lor" [30, p. 80–81]. În realitate, mișcarea armatei persane pe pământurile sciților era determinată nu de voința rege-

lui acestora, dar de calculele strategice ale sciților, care îi atrăgeau în capcana neajunsurilor de hrană, apă și furaj. La acestea se adăuga hărțuiala permanentă din partea iureșului scitic. Acest plan corespunde deplin „strategiei acțiunilor indirecte" [23 p. 466–468]. Esența acesteia se rezumă astfel: „chiar dacă scopul principal al războiului este lupta decisivă, atunci cel al strategiei constă în aceea de a realiza această luptă în cele mai favorabile condiții. Dar cu cât mai prielnice vor fi condițiile, cu atât mai puțin se vor duce acțiuni armate. De aceea, strategia va fi cea mai perfectă dacă va asigura atingerea scopului fără acțiuni armate serioase. Să presupunem că strategului i se acordă dreptul de a obține o decizie militară. În acest caz sarcina sa în condiții favorabile va fi ca rezultatul să fie cel mai bun. Scopul său real nu va fi de a căuta numaidecât lupta, dar de a crea o situație strategică prielnică. Dacă ultima nu va rezolva problema de la sine, atunci o va soluționa prin luptă. Scopul strategiei constă în distrugerea stabilității inamicului, care ar avea ca rezultat dezmembrarea armatei acestuia sau va asigura distrugerea ei în luptă. Pentru ca armata inamicului să decadă pot fi necesare anumite acțiuni militare, dar acestea nu vor avea caracter de luptă" [23, p. 466–468]. Întregul conținut al războiului scito-persan confirmă aceste supoziții.

Mai trebuie de ținut cont de o circumstanță importantă –raportul de forțe, în cazul când armata persană era net superioară celei scitice. Lupta deschisă, decisivă urma să fie pierdută din start de ultimii. Strategia și tactica aleasă de către sciți era unica cu final favorabil pentru ei, de aceea acest plan era urmat cu rigurozitate. Sarcina principală era de a istovi dușmanul, de a crea așa condiții când prioritatea numerică nu mai putea fi realizată în luptă deschisă frontală. Lipsurile armatei persane în alimente, apă și furaj se acutizau prin însuși numărul enorm al acesteia. Profitând de propria mobilitate și cunoscând bine factorul teren, sciții atacau permanent cu detașamente mici, hărțuind inamicul și aducându-i mari pierderi umane și morale. Perșii luptau cu un inamic invizibil și periculos. Pentru sciți, în asemenea situație nu mai existau noțiunile de front, flancuri și spatele frontului – ei erau peste tot. Darius mai era presat și în timp de acele „60 de zile", programate pentru întreaga campanie și coordonate/înțelese cu cei ce păzeau podul peste Dunăre. Întâlnirea cu sciții și distrugerea acestora devenea tot mai ireală. Sciții realizau acțiuni „pasive" (de retragere, cu tactica pământului pârjolit) și „active" (contraatacuri rapide, neașteptate și urmărirea dușmanului). „Călărimea sciților punea pe fugă mereu pe cea a perșilor; care fugea și dădea peste pedestrimea lor; aceasta îi sprijinea întotdeauna..., sciții se retrăgeau de frica pedestrimii. Asemenea atacuri ale sciților au avut loc și în timpul nopții" (Herodot IV, 128). Aceste atacuri ale sciților aveau loc mai ales când perșii căutau alimente, iar retragerea lor era cauzată de faptul că ei nu aveau pedestrași. Este importantă informația despre atacurile nocturne și neașteptate care provocau panică în imensa tabără a perșilor. Darius se adresează lui *Idanthyrsos* cu propunerea unei lupte decisive dacă aceștia cred că sunt destul de puternici sau să se supună dacă nu se hotărăsc să lupte. Este destul de semnificativ răspunsul plin de sarcasm al regelui sciților: „Iată cum stau lucrurile cu mine, persanule! N-am fugit niciodată de frica vreunui om și nici de tine nu fug acum. Nu săvârșesc nimic deosebit față de ceea ce obișnuiam să fac în vremea păcii. De ce nu dau îndată bătălia cu tine, îți voi arăta și aceasta. Noi nu avem nici cetăți, nici pământuri cultivate, pentru care să ne temem să nu fie cucerite ori nimicite – și

să [ne vedem nevoiți] a intra cât mai repede în luptă cu voi. Dacă vreți cu tot dinadinsul și în grabă să ajungeți aici, avem mormintele strămoșilor noștri; mergeți de le căutați și, aflându-le, încercați să le răsturnați. Veți ști atunci dacă vom da sau nu bătălia pentru a ne apăra mormintele. N-o să ne măsurăm puterile cu tine atâta vreme cât mintea noastră nu ne va hotărî s-o facem. În ce privește bătălia, mulțumește-te cu acest răspuns." (Herodot IV, 127). Într-unul dintre cazurile de demonstrare a forțelor sciților (pentru că lupta din nou nu are loc, sciții fiind ocupați de „prinderea unui iepure" apărut acolo – Herodot IV, 134), este pomenită pedestrimea acestora. Deși este pomenită aranjarea de luptă a acestora, Herodot nu aduce precizări, detaliile fiind posibil de reconstituit prin analogie cu lupta de la Thace, când pedestrimea era pe centru (Diodor XX, 22). Un alt moment care poate fi interpretat în calitate de component al tacticii (sau continuare a acesteia) sciților, de data aceasta în scopul de a demoraliza inamicul era atitudinea indiferentă a acestora față de perși, Darius spunând apropiaților săi că „...oamenii aceștia au pentru noi un mare dispreț" (Herodot IV,134). După aceste peripeții, Darius hotărăște retragerea spre Istru. De fapt, fuga acestuia cu forțele sale de elită (părăsind tabăra pe furiș, cu rugurile aprinse, în care au rămas cei mai slăbiți ostași, animale și convoiul de aprovizionare) tot face parte dintr-o componentă a strategiei de amăgire a inamicului (*Stratagemele* – Frontinus I, 5,25).

O apreciere succintă a strategiei sciților în războiul cu perșii lui Darius a fost făcută de către istoricul militar E.A. Razin. Acesta subliniază că procedura constă în aprecierea corectă a raportului de forțe și tendința de a-l schimba în favoarea sa. În condițiile superiorității numerice a inamicului, sciții se eschivau de la luptă și intenționat se retrăgeau în adâncul propriului teritoriu. Doar după ce dușmanul era slăbit și demoralizat, sciții se opresc în intenția de a trece la contraofensivă. Doar fuga în grabă și pe furiș, noaptea, îi scapă pe perși de la distrugerea totală. Deși operația se termină doar cu împingerea perșilor din pământurile sciților, fără o luptă victorioasă, sciții sunt printre primii care folosesc retragerea strategică pentru schimbarea corelației de forțe în favoarea lor [30, p. 80–81). Dintre prioritățile tactico-strategice ale sciților enumerăm următoarele: elaborarea la început a planului cu acțiuni pasive (de retragere fără lupte) și active (de hărțuială permanentă, lipsirea de hrană și furaj a inamicului); aprecierea raportului de forțe și acțiunile de a-l schimba în favoarea sa; utilizarea retragerii intenționate; obligarea inamicului de a lupta în condiții nefavorabile; mobilitatea structurilor militare a călăreților sciți; utilizarea pe larg a manevrelor cavaleriei pe întinsurile stepei; utilizarea cu dibăcie a specificurilor locale de relief și naturale prin diverse acțiuni asupra acestora în scopul împiedicării asigurării cu hrană, apă și furaj. Sciții au demonstrat că nu doar armatele mari, bine înarmate pot învinge, dar și cu forțe mai modeste se pot obține victorii în funcție de strategia și tactica militară utilizată.

Traco-geții. La nici unul dintre autorii antici, care în mod special s-au ocupat de arta militară (Eney Tacticul, Vitruvius, Apolodor din Damasc, Vejetius) nu găsim referințe speciale pentru zona nord-pontică. Anumite pasaje (dar doar în anumite contexte generale: războiul scito-persan, campania lui Alexandru Macedon contra tribalilor, conflictul dintre Dromichaetes și Lisimah) le găsim la Herodot, Strabon, Arian.

Descriind campania perșilor lui Darius contra sciților, părintele istoriei menționează: „Înainte de a ajunge la Istru (Darius

– *n.n.*) îi supune mai întâi pe geții, care se cred nemuritori ...” (Herodot IV, 93).

Informații lacunare, dar deosebit de prețioase găsim în această privință la Arian, în legătură cu campania lui Alexandru Macedon contra tribalilor în 335 a. Hr. (Arian I, 1, 7–9).

Deosebit de interesante, dar, cum se v-a demonstra în continuare, destul de elocvente în ce privește modul de ducere a războaielor la traco-geți, sunt descrierile conflictului dintre geții lui Dromichaetes și armata diadohului macedonean Lisimah (Strabon VII, 3, 14; Diodor XXI, 12, 1; Plutarh – „Precepte despre sănătate” 9, 20; Polyanos VIII, 25) .

Toate aceste relatări: bătălia dintre sciți și perși (geții intra în luptă și sunt înfrânși), ciocnirea dintre macedonenii lui Alexandru și geți (geții părăsesc cetatea și se retrag), ciocnirea cu oastea lui Lisimah (tactica abilă a lui Dromichaetes – *retragere – atac* ajută pe geți să învingă) în mare măsură va determina părerile cercetătorilor contemporani asupra problemei, despre aceasta urmând a ne exprima mai jos.

În opinia noastră, unul dintre cele mai sigure și complete izvoare în ce privește tactica și strategia de luptă a „celor mai îndepărtați strămoși ai neamului” îl constituie înseși sistemele lor defensive ca obiective arheologice, în toată complexitatea lor. Dar, înainte de a trece nemijlocit la fortificații, credem absolut necesar a ne opri destul de succint la un alt moment legat de tactica și strategia militară – armele epocii.

Armele traco-getice. În opinia unor cercetători, întreaga artă militară a antichității (și nu numai–*n.n.*) nu este altceva decât o modalitate de creare și utilizare a armelor (armamentului) în vederea realizării scopurilor și obiectivelor. Studierea armelor este de fapt înțelegerea conținutului războiului. La origine, multe dintre arme inițial erau unelte de muncă, iar pe parcursul antichității și în continuare se utilizau anumite piese practic din natură (lemn, piatră) cărora li se dădeau anumite forme și conținut (ghioage, pietre de aruncat etc.). Armele și dispozitivele de luptă ale epocii sunt de mai multe tipuri:

- arme individuale de atac și apărare;
- mijloace de transport;
- dispozitive de asediere;
- Fortificațiile și alte lucrări de apărare.

La rândul lor, acestea se împart în câteva categorii: arme individuale pentru lupta apropiată – corp la corp (spadă, pumnal, măciucă etc.) și arme individuale pentru lupta la distanță – cu aruncare (arcul cu săgeți, sulița, lancea, praștia). La dispozitivele de aruncat se atribuie catapulta. Dintre mijloacele de protecție individuală se disting scutul, armura, coiful (casca). La protecția colectivă pentru popoarele sedentare se atribuie fortificațiile, care asigurau rezistență, protecție și loc de refugiu. Majoritatea acestora au un caracter polifuncțional, deși, subliniem și aici: în primul rând, toate aceste obiective au fost ridicate în scopuri militare. Indiferent de natura primejdiei (internă sau externă), apariția lor a fost determinată de necesitatea apărării anumitor zone vitale. Acestui deziderat de apărare, îi sunt supuse caracteristicile de baza ale obiectivelor: plasamentul, forma de plan, componentele și proporțiile elementarelor defensive. În cele ce urmează vom încerca să reconstituim principalele procedee de tactică și strategie militară a celor „mai viteji și mai drepți”, focalizate prin prisma fortificațiilor. De la bun început, menționăm că această problemă nu a fost tratată în mod special nici de către autorii antici, nici de cercetătorii contemporani.

Revenind la armele traco-geților, deosebit de importantă ne apare informația dintr-un pasaj din Tucidide: „Geții și populațiile din acest ținut se învecinează cu sciții, au aceleași arme și sunt toți arcași călări” (Tucidide II, 96, I). În linii mari, descoperirile arheologice în această privință, deși destul de rare, confirmă spusele autorului antic. De fapt, descoperirile acestei categorii de vestigii, atât în cadrul săpăturilor sistematice, precum și cele fortuite, este destul de rară, dar despre ele ceva mai jos.

Herodot ne relatează că „tracii (și geții – *n.n.*) erau înarmați cu sulițe, scuturi ușoare și spade ...” (Herodot VII, 75) . În puținele relatări ale părintelui istoriei despre „cei mai viteji și mai drepți” este pomenită prezența suliței în contextul „trimiterii” solului lor la zeul Zamolxis prin intermediul celor 3 sulițe în care acesta era aruncat (Herodot IV, 94). În același pasaj este pomenit și arcul cu săgeți: „... aceiași traci când tună și fulgeră trag cu săgețile în sus, spre cer și amenință divinitatea” (Herodot IV, 94).

În cazul nostru, reconstituirea tacticii și strategiei prin prisma fortificațiilor, un rol aparte revine armelor de apărare (cele de la distanță – arcul cu săgeți, lăncile, praștia, dar și pietre propriu-zise, fiind utilizate accidental și cele pentru lupta corp la corp – spade, sulițe, scuturi și cuțitele de luptă).

În mai multe dintre siturile cercetate s-au descoperit vârfuri de săgeți de diferite tipuri: în formă de frunză cu nervură mediană – la Bunești [2, p. 63], de cele mai dese ori în trei muchii sau cu trei aripioare – Bunești [2, p. 63), Rudi La Șanțuri [33, p. 484), Stânceşti [5, p. 13, fig. 4/ 1–4], Saharna Mare [37 p. 94], Butuceni [28, p. 92] ș. a. O altă categorie de descoperiri o constituie spadele de fier de tip *akinakes* [27, p. 97-98; 12, p. 441–454;16; 7, p. 160–162]. Vârfurile de suliță sunt reprezentate aici prin descoperirile de la Olănești [25 p. 45, fig. 11/2], Speia [39, p. 125, fig. 1/3], Bunești [2, p. 63], Pârjolteni [22, p. 19, fig. 4/1], Dănceni [22, p. 113, fig. 39) ș.a. La cetatea Alcedar La Cordon, în unele complexuri închise cât și în stratul de cultură au fost găsite mai multe zeci de piese din piatră (îndeosebi silex) de o formă oval-rotunjită cu intense urme de prelucrare, interpretate inițial ca percutoare. Lipsa însă totală a oricăror piese (unelte) din silex pentru epocă ar indica o altă destinație a lor, fiind folosite, foarte probabil, ca pietre pentru praștii (sau alte arme balistice)? [6, p. 121; 20, p. 89–93; 11, p. 269–273].

Este mai mult decât discutabilă utilizarea în cadrul fortificațiilor „de pământ” a unor dispozitive speciale – mașini de război ale antichității. Lățimea apreciabilă a bazei valului de apărare – în jur de 20 m, cât și structura lui complexă (carcasă lemnoasă, nucleu de piatră) făcea inutilă folosirea acestora, în cadrul asediului fortificațiilor erau utilizate aceleași arme – de luptă la distanță, cunoscute și în cazul lumii scitice: arcul cu săgeți, lăncile și praștiile [40, p. 18–52).

Printre specialiștii contemporani care au scris despre deprinderile militare ale traco-geților (15; 17 ș.a.) a fost enunțată ideea privind caracterul popular, adică a participări la acțiuni militare a întregului popor apt de luptă, precum și concepția unui război de retragere prin hărțuială a inamicului, opinie reluată și de I . Niculiță, în cazul ciocnirii dintre Dromichaetes și Lisimah [27, p. 126–127). În opinia unor specialiști în probleme de istorie a tacticii și strategiei militare, acest mod de ducere a războaielor (prin retragere și hărțuială permanentă) este nominalizat drept „acțiune indirectă” [23].

Constatând existența unui sistem defensiv bine gândit la traco-geți (care reiese de fapt și din cartarea obiectivelor fortificate (vezi harta): 1), autorii citați mai sus susțin la compartimentul tactică și strategie că „traco-geții practicau în cadrul ope-

rațiilor militare procedeele acțiunilor indirecte: retragerea însoțită de contraofensive scurte, care, intensificate prin procedeul pământului pustiit, slăbeau și hărțuiau inamicul [15, p. 37; 17, p.48) . De fapt, este vorba de procedeul de bază al ducerii operațiilor militare la barbarii nomazi (cimerieni, sciți ș. a.), pentru care acesta era unicul posibil [20, p. 8; 40, p. 36–43) . Acest procedeu de purtare a operațiilor militare la popoarele nomade reiese și din răspunsul lui *Idanthyrsos*, regele sciților, la chemarea lui Darius de a se da o luptă decisivă între perși și sciți. Acesta răspunde: „De ce nu dau îndată bătălia cu tine ... Noi nu avem nici cetăți, nici pământuri cultivate, pentru care să ne temem să nu fie cucerite ori nimicite ..." (Herodot IV, 127) .

Pentru sciți – păstori nomazi – migrările prin stepă erau un lucru firesc, fie pe timp de pace, fie în timp de război. Pentru nomazii, care nu aveau ce pierde, un asemenea război „de partizani" era ceva obișnuit. Același *Idanthyrsos* continuă: „Dacă vreți cu tot dinadinsul și în grabă să ajungeți aici, avem mormintele strămoșilor noștri; mergeți de le căutați și ... încercați să le răsturnați" (Herodot IV, 127). Deosebit de important pasaj! În înțelegerea nomazilor (dar se vede că nu numai pentru ei), orice ciocnire militară, conflict sau război de proporții trebuia să aibă o motivație esențială. Deci, atingeți-vă de ce avem mai scump și atunci vom lupta. Dar, acesta era punctul de vedere al nomazilor.

Cu totul altfel, în opinia noastră, stau lucrurile când vorbim despre civilizația traco-getică. Există o întreagă bibliografie (antică și contemporană) în care traco-geții ne sunt reprezentați ca un popor sedentar, de agricultori, fondatori și purtători ai unei importante culturii materiale [28 și bibl.].

Pentru epocă, în spațiul de la est de Carpați, au fost semnalate în jur de 600 de obiective (deschise și fortificate) [28, p. 84]. Agricultura, fiind una dintre ocupațiile de bază ale populației, constituia și o importantă sursa de existență, necesitând griji deosebite, însuși modul de viață al traco-geților presupune alte modalități de ducere a războaielor, diferite de cele ale nomazilor. Faptul că traco-geții aveau ce păstra (și respectiv ce pierde) impune orientarea spre o strategie în general de apărare. Aceasta a și constituit una dintre cauzele apariției fortificațiilor. Cartarea monumentelor permite a întrevedea un sistem defensiv bine conceput, care în linii mari circumscrie arealul culturii în zonă. O asemenea linie defensivă, în opinia noastră, oarecum se asemăna cu structura *limesului* roman în sens larg: adică plasarea obiectivelor defensive doar la frontierele etnoculturale, în interior ele practic lipsind [9, p. 121]. *Centura defensivă* era îndreptată spre stoparea înaintării inamicului în interiorul țării.

Pe de altă parte, propunând pentru traco-geți o tactică de ducere a războaielor de apărare, deosebită de cea a nomazilor, suntem departe de a absolutiza acest principiu. Mai degrabă am presupune pentru *cei mai viteji și mai drepți* o tactică de luptă care ar îmbina *apărarea dură* (fortificațiile) cu elemente de *război mobil* (retragere prin hărțuială). În opinia lui B.H Liddell Hart, apărarea nu duce la victorie dacă nu se întreprind și acțiuni mobile, de retragere și atac [23, p. 484]. Această ipoteză este ilustrată de mai multe exemple (oarecum diferite) din izvoarele antice. Este în primul rând cazul relatat de Herodot, în cadrul războiului scito-persan, când geții, opunându-se armatei lui Darius, dau o luptă generală frontală pe care o pierd (Herodot IV, 93).

În altă situație, relatată de Arian, când Alexandru Macedon în 335 î. Hr. trece Istrul, geții „...nu țină piept nici măcar primului atac al cavaleriei ... ei fugiră spre un oraș (cetate–*n.n.*), după care ... geții părăsiră și orașul, care nu era bine întărit ... Ei se retraseră cât putură mai departe ..." (Arian I, 4, 1). Mai pe larg ultima modalitate de ducere a războiului este redată în cadrul conflictului dintre Dromichaetes și Lisimah.

Când Lisimah, guvernatorul Traciei, în fruntea a 30 de mii de ostași pornește împotriva geților, Dromichaetes folosește o strategie deosebită. Eschivându-se de la ciocniri armate directe, prin diferite șiretlicuri, geții atrag pe macedoneni în locuri neprielnice (se presupune „Pustiul Getic" – Strabon VII, 3, 14; *vezi*: 27, p. 126–130]. Aici, suferind mari lipsuri, mai ales de hrană (Diodor XXI, 12, I), dar și permanent hărțuită de către geți, oastea lui Lisimah este înfrântă, el însuși fiind făcuți prizonieri cu fiul său. Neintrând în detaliile discuției ce se duce asupra localizării teritoriilor unde s-au derulat evenimentele descrise mai sus (Bugeac sau Bărăgan), o asemenea modalitate de ducere a războiului cu folosirea tacticii „scitice" de luptă – acțiuni indirecte, după L. Hart – era posibilă doar într-o zonă periferică a lumii getice. Pentru a nu mai reveni asupra acestui episod, vom analiza încă un element de strategie militară a „celor mai viteji", de data aceasta – politic. Formal el se petrece în jurul prizonieratului lui Lisimah. Majoritatea geților cereau pedeapsa capitală a captivilor (Diodor XXI, 12, 3), Dromichaetes, înțelegând că rezultatul războiului nu poate fi altul decât o pace trainică (un nou război ar fi fost imposibil pentru geți – *n.n.*), omorârea prizonierilor ar fi avut urmări grave. Pentru situația dată, o pace totală, absolută nu putea avea loc. Conștientizarea acestor circumstanțe face pe conducătorul geților să-i convingă pe ai săi să lase în viață pe prizonieri, făcându-i aliați. Tradiția antică ne mai relatează că regele geților se căsătorește cu o fiică a lui Lisimah (Diodor XXI, 12, 3). Comportamentul regelui geților face parte din ceea ce în prezent se numește strategie politică sau *politica mare*. În așa fel, politica prevăzătoare a conducătorului geților le aduce acestora pacea: scopul de bază al oricărei politici militare [23, p. 483]. Analiza minuțioasă a majorității războaielor duse de omenire (locale și de proporții) pe parcursul istoriei, din cele mai vechi timpuri până la momentul scrierii studiului său, permite lui L. Hart să aprofundeze această teză. Un război pentru o biruință absolută în nici un caz nu se va finaliza cu rezultate convenabile, slăbind mult ambele părți. Pe de altă parte, o asemenea pace ar fi nestabilă, conținând predispoziții pentru un nou război [23, p. 483].

Rezumând relatările autorilor antici, deducem două situații: prima – caracterizată printr-o strategie de apărare, dar elastică (retragerea premeditată), cu trecerea în continuare la ofensivă tactică; a doua – manevrări strategice (ocuparea unei situații favorabile) și trecerea la o apărare tactică. Ambele fac parte din categoria *acțiunilor militare indirecte* [23].

Cum menționaăm mai sus, unul dintre cele mai sigure izvoare în reconstruirea tacticii și strategiei *celor mai viteji și mai drepți* îl constituie obiectivele fortificate ale acestora.

Această afirmație se referă la însuși plasamentul strategic al obiectivelor; suprafețe dominante, greu accesibile, mărginite din 1–3 părți de pante abrupte (folosirea avantajelor tactice ale factorului teren 15, p. 49). Tot aici, în multe cazuri (enumerate la compartimentul respectiv) se producea escarparea anumitor porțiuni de teren în locurile unde panta nu era îndeajuns de abruptă. Ambele deziderate, unul de proveniență naturală, altul – artificială, erau destinate spre a îngreuia accesul inami-

culului spre obiectiv, în această ordine de idei, atragem atenția asupra unui fapt nu mai puțin important. Multe dintre fortificațiile traco-getice se găseau în imediata apropiere a surselor de apă (râuri, pâraie, lacuri ș.a.). Ni se pare destul de important cadrul plasării obiectivelor în raport cu respectiva sursă de apă. Ingenioșii ingineri antici au știut să le transforme în obstacole suplimentare și să intensifice eficiența defensivă a siturilor, plasându-le în așa fel ca bariera de apă să fie în partea de unde se aștepta atacul inamicului. Pentru interfluviul Nistru–Prut, 28 de obiective (53,4%) se aflau în partea de vest a obstacolelor de apă, ce ar indica o eventuală primejdie dinspre est. Și această barieră complica mult accesul spre linia defensivă, de la distanță. O situație similară a fost semnalată și pentru fortificațiile grupului Podolian de Vest [24, p. 88]. Însăși configurația, structura și elementele complementare ale fortificațiilor erau în deplină dependență de cerințele tactice defensive.

Ne referim, în primul rând, la tendința spre formă oval-circulară a obiectivelor. De fapt, este forma dominantă a acestui tip de monumente pentru epocile de până la apariția armelor de foc. Asemenea configurație a obiectivelor (practicată și în epocile premergătoare) erau îndreptate spre a impune inamicului, întâi de toate, manevre de învăluire și nu un asalt frontal [24, p. 98]. Aceeași corelație: forma și necesitățile tactice constituie criteriul de bază al originii configurației obiectivelor în condiții istorice concrete [32, p. 107]. Procedeul de bază al cuceririi fortificațiilor pentru epocă îl constituie asaltul frontal – exemplul cuceririi cetății Karmir-Blur de către sciți [20, p. 26]. În acest caz, forma circulară a fortificației împiedică atacul frontal. Pe de altă parte, forma circulară a fortificațiilor permitea apărătorilor un larg unghi de observație (dar și de tragere) asupra inamicului. Procedeul asaltului frontal în asemenea cazuri nu putea fi eficient, mai ales dacă apărătorii cunoșteau bine arta apărării [20, p. 26]. Cercetările în zona de intrare a cetății Karmir-Blur, zonă în care s-au găsit cele mai multe vârfuri de săgeată, indică că de obicei atacanții concentrau maximul de forțe ale loviturii în porțiunile mai vulnerabile ale obiectivului, de regulă intrarea (poarta), atestată arheologic doar la unele fortificații (Preuteşti, Rudi La Șanțuri, Butuceni, linia a treia de apărare), și care, din acest deziderat, necesita modalități tactice de apărare deosebite, deseori cu edificarea unor construcții suplimentare spre a evita posibilitatea atacurilor frontale. Avem în vedere, în primul rând, turnurile, care flancau porțile, de regulă din două părți – Rudi La Șanțuri (intrarea în incintă în partea de nord) [35, p. 459; 36, p. 121]. La Hlijgeni La Șanț, turnul se afla în fața porții (partea exterioară) la 5–6 m depărtare de aceasta și bloca accesul direct în incintă. În cazul fortificației de la Curături, turnul de o formă tronconică inversat era alăturat la exterior valului în zona centrală a acestuia (semnalat de către autor în a. 1993, inedit). La acest obiectiv au mai fost făcute niște constatări interesante. În partea superioară a turnului (diametrul în jur de 8–10 m) se găsea o excavație (diametrul 6–7 m, adâncimea în jur de l m), unde probabil se aflau câteva persoane, care în timp de pace efectuau supravegherea împrejurimilor, iar în timpul luptelor, prin acțiunile lor, dezorganizau atacul frontal al inamicului. Aceeași destinație – preîntâmpinarea unui atac frontal, dar de la distanțe mai mari – o aveau un alt tip de construcții auxiliare: bastioanele. Cea mai reprezentativă situație în acest sens a fost semnalată la fortificația de la Saharna Mare, unde bastionul central era avansat de la val la 120 m [37, p. 94]. Aceste construcții, în care pe timpul operațiilor militare se aflau luptători, pe lângă faptul că dezorganizau atacul frontal, mai aveau misiunea de a ține la distanță forțele inamicului, timp necesar forțele de bază ale apărătorilor pentru ocuparea pozițiilor de luptă.

În vederea apărări intrării, un caz aparte, dar deosebit de semnificativ a fost semnalat la obiectivul de la Pojorăni [1]. Aici capetele valului de apărare nu se uneau între ele, fiind suprapuse unul după altul pe o anumită distanță, formând un „coridor”. Esența ultimului constă în aceea că inamicul era obligat să treacă acest „coridor” cu partea dreaptă spre valul din interior, pe care erau plasați apărătorii. În asemenea condiții, atacanții nu se puteau folosi concomitent de armele de apărare – scutul și de cele de atac. Această situație este pe larg semnalată la fortificațiile scitice [26, p. 172, fig. 6]. La această modalitate de construire a intrării atrăgeau atenția și specialiștii antici în probleme militare (Vitruviu l, V, 2). Aceeași tactică (legată de zona porții) era cunoscută încă de purtătorii culturii Gava-Holigrady. Ultimii organizau intrarea în cetate în așa fel ca inamicul să nu poată înainta cu forțe mari. Aceștia erau nevoiți să se regrupeze în rânduri și să traverseze acest coridor îngust sub tragerea dublă a apărătorilor [24, p. 92].

Analiza obiectivelor fortificate mai denotă o serie de caracteristici (auxiliare), într-un fel sau altul legate de tactica apărării. Este vorba despre organizarea internă a incintei. Săpăturile arheologice la un șir de situri (Mateuți, Hârtopul Mare ș. a.) au evidențiat, că vestigiile de locuit și gospodărești (dar în primul rând locuințele!) erau, de regulă, adăugate valului sau în imediata lui apropiere, spre centrul incintei ele practic lipsesc [21, p. 220]. O situație asemănătoare a fost semnalată și pentru Hârtopul Mare [38, p. 254; 3, p. 212–213, fig. 1,3].

O asemenea organizare a spațiului vital din incinta obiectivelor era cauzată de considerente tactice de apărare. În condițiile unui asalt armele atacanților, constând de regulă din categoria celor „de aruncat” sau balistice (arcul cu săgeți, praștii, pietre, lănci ș. a.) făceau zona de centru a incintei dintre cele mai vulnerabile, construcțiile adăogate valului rămânând în siguranță.

Următorul compartiment îl constituie poziția și caracteristicile izvoarelor cu apă din interiorul incintei sau din apropierea ei. Nu este cazul să mai stăruim asupra rolului enorm al rezervelor de apă în condițiile unui asediu (și respectiv al apărării) de lungă durată a unei fortificații. Istoria ne oferă o sumedenie de exemple când cetăți puternice cu garnizoane încă apte de luptă erau nevoite să capituleze din cauza lipsei de apă. De aceea constructorii antici aveau grijă să includă în cadrul viitoarei incinte fortificate unele rezervoare naturale de apă: lacuri (Hligeni La Lac) sau izvoare (Curături). Deosebit de semnificativ ne apare cazul când aceste izvoare se aflau în afara incintei fortificate, dar în apropierea ei, semnalat pentru obiectivul de la Rudi La Șanțuri. Aici izvoarele de apă fiind în afara cetății, pe panta unui defileu al r. Nistru (în afara celei de a patra linii defensive, ultima), constructorii au mai ridicat un val, unul dintre capetele căruia se unește cu valul patru, celălalt învăluind printr-o curbă accesul spre izvoare – îngrădire [36, p. 121]. Conducătorul săpăturilor reluate în 1993, E. Sava, a sesizat faptul că însuși valul patru continuă pe pantă printr-o curbură, care de asemenea îngrădește alt izvor de apă (informație E. Sava). Rămâne de constatat logic că ambele construcții erau apărate autonom.

Încă un element important în cadrul apărării unei fortificații îl constituie locul păstrării rezervelor de hrană și muniții, destul de importante în cazul unui asediu de durată. Din izvoarele care ne-au fost

accesibile semnalăm una dintre dovezile în favoarea acesteea. La aceeași fortificație Rudi La Șanțuri, nu departe de intrarea de nord în incinta în interior, lângă turnul cercetat de M. Romanovskaja a fost găsită și cercetată o imensă groapă placată cu pietre, pereții căreia erau unși cu var, interpretată ca loc de păstrare a proviziilor [34, p. 476].

Apariția și evoluția obiectivelor fortificate sunt în deplină concordanță cu tactica de asediu și apărare. Interpretarea corectă a evoluției structurilor de apărare (cauzele apariției diferitor tipuri, destinația acestora) nu poate fi deplină fără analiza acestora prin prisma principiilor și cerințelor tactice în cadrul utilizării lor concrete în condiții de luptă. Respectiv tactica de luptă evolua corespunzător. Sunt două componente reciproce, care se condiționează permanent una pe alta. Cauzele schimbării formei și conținutului sistemului defensiv aparțin în primul rând procedeelor tactice. De ultimele se ținea cont atât la edificarea fortificațiilor, cât și la cucerirea/distrugerea acestora. Unul dintre principiile de bază de organizare a apărării în cadrul fortificațiilor îl constituia factorul teren – utilizarea condițiilor naturale ale reliefului și, în caz de necesitate, anumite intervenții pentru schimbarea acestuia. Ultima consta, de regulă, în intensificarea liniei naturale de apărare existente (escarpa pantelor, adâncirea ravenelor etc.). Aici mai invocăm și faptul că constructorii deseori erau limitați material și în timp, iar pe de altă parte o asemenea abordare nu necesita cheltuieli mari de materiale și forțe fizice. Asemenea tipuri de fortificații erau eficiente doar în condițiile când ciocnirile armate nu aveau un caracter organizat, părțile beligerante erau dintr-un număr nesemnificativ de războinici, asediul-apărarea fiind de scurtă durată. În cazurile unor inamici mai serioși și mai numerici, fortificațiile nu rezistau. De aici și urmele de distrugeri, incendii etc. Tipul respectiv de obiective, cel mai probabil, nu se repara, deși procedura nu poate fi exclusă, constructiv fiind nu prea complicată. În toate cazurile, deși nu este principala, apariția fortificațiilor presupune tactica „pasivă" de apărare, deși probabil se combina cu incursiuni neașteptate din interior – apărare activă. Dintre tacticile de cucerire a fortificațiilor foarte des se utiliza procedeul surprinderii „izgonirea". Un rol deosebit în cadrul acestor operațiuni revenea porților. Dacă această tactică eșua, cel mai verosimil se trecea la asediu sau, în unele cazuri, obiectivul se ocolea. Asediul consta de înconjurarea de jur-împrejur a obiectivului până apărătorii capitulau din lipsa de alimente și apă. Apărătorii aveau grijă să se asigure din timp cu suficiente rezerve de produse și, de regulă să includă în cadrul obiectivului fortificat o sursă naturală de apă – izvor, fântână, lac etc., care deseori era apărată autonom cu o structură defensivă aparte – îngrăditură. Nu dispunem de date referitor la asaltul direct al fortificațiilor, deși o așa tactică este semnalată pentru unele tipuri de obiective (asemănătoare după criteriile tehnico-morfologice) de până la apariția armei de foc [31, p. 149–150]. Tactica de bază pentru atacanți devine asediul. Dezvoltarea principiilor tactice ale acestuia presupunea schimbări în structura sistemului defensiv, care necesita modificări ale primelor. Aceste două componente tactice – asediu și apărare – se dezvoltau permanent și reciproc. Pentru fortificații schimbările pot fi urmărite în principiile formelor de plan, precum și particularitățile constructive. De asemenea, prin analogii, se pare că lupta propriu-zisă dintre forțele conflictuale se dădea în câmp deschis în fața fortificației și doar în caz de insucces apărătorii se retrăgeau în cetate, trecând la apărarea pasivă. Repetăm, în asemenea cazuri aceștia utilizau un așa element tactic ca ieșirile neașteptate cu atac pe anumite porțiuni ale compartimentului inamic. Fortificațiile artificiale rotunde sau cu tendințe spre forme rotunjite sunt dintre cele mai numeroase pentru epocile de până la apariția armei de foc. Structura defensivă devine mai complexă și de amploare. Elementele artificiale de apărare capătă un rol primordial. În mediul tracilor septentrionali apar fortificații pentru care factorul teren nu mai joacă nici un rol, acestea fiind edificate doar conjunctural, în cazuri strict necesare și în locuri cu destinație concretă. Pentru acest tip de obiective, construcțiile defensive artificiale devin prioritare, dar și se caracterizează prin dimensiuni mai restrânse. Aceasta, probabil, era în legătură cu cheltuielile de materiale și forța de muncă necesară. Devine mai complexă și structura internă a valului. Pentru anumite epoci și culturi, structura internă a valului formată din casete de lemn legate între ele și umplute cu pământ, uneori și pietre, era un element atestat de la momentul apariției obiectivelor fortificate [31, p. 153]. Aceeași constatare este valabilă și pentru siturile similare ale tracilor septentrionali [10, p. 115–120]. Aceste construcții intensificau stabilitatea și trăinicia valului, mai ales în legătură cu influența agenților naturali externi. Mai este aici de stăruit asupra unui detaliu. Este vorba despre posibilele construcții lemnoase de pe creasta valului – palisada. De mai multe ori aceasta era continuarea în exterior a stâlpilor verticali ce formau casetele interne ale valului. În asemenea cazuri, aceasta era mult mai trainică, decât în cazurile când erau autonome, aparte. Subliniem că în primul rând casetele interne măreau stabilitatea valului, în general, și nu era pentru trăinicia palisadei.

În literatura de specialitate, până nu demult era acceptată și se mai vehiculează supoziția existenței valurilor fără structuri interne – *val de pământ*. În aceste cazuri erau doar structuri lemnoase externe. Dacă acestea ardeau în anumite circumstanțe ele se ridicau din nou, valul rămânând fără intervenții. Partea exterioară a valurilor era suficient de abruptă, pentru a corespunde obiectivelor de apărare ale structurii defensive în calea inamicului. Asigurarea acestora o prezentau, în principial, casetele din lemn (bârne legate între ele) din structura valului, tasate între rândurile de pari cu sol adeziv, nisip și pietre. Pentru a preveni scurgerea acestei părți a valului în șanț și păstrarea poziției cvasiverticale a acestuia se utiliza berma – o suprafață orizontală nu prea mare între baza valului și șanțul adiacent.

Întregul sistem de fortificații traco-getice răspândite în spațiu, într-un fel, înrămează arealul răspândirii culturii getice. S-au semnalat asemenea obiective și în interiorul teritoriului, unele fiind de proporții și monumentale. Cele interioare se pare a fi centre tribale (sau ale uniunilor de triburi), cele de pe margini, foarte probabil, erau îndreptate contra dușmanilor externi. Apărarea de ultimii necesita și o unitate a forțelor, permanenta tendință spre unificare și centralizare politică a traco-geților, proces semnalat ciclic în istoria vechilor strămoși (Dromichaetes, Burebista, Decebal – pentru a exemplifica doar cele mai importante). Este din nou o strategie politică, aceasta fiind unica posibilitate de a exista și respectiv a câștiga luptele pentru independență. Istoria a păstrat cazul lui *Scorylo*, regele dacilor care a demonstrat necesitatea unirii forțelor printr-un exemplu simplu, dar convingător. A pus în fața concetățenilor să se bată doi câini. La un moment dat le-a arătat acestora un lup, la care imediat câinii s-au aruncat asupra lui, uitând de cearta lor (Frontinius I, 10,4).

Totalitatea artefactelor istorice și arhe-

ologice demonstrează pentru lumea antică europeană perioada de constituire a procedeelor de bază de ducere a războaielor, totodată punându-se bazele aprofundării științifice a problemelor de strategie și tactică militară. Ulterior cunoștințele se aprofundează și se pun în dependență de cerințele timpului. Permanentă rămâne dependența dintre tactica și strategia de atac și cea de apărare – schimbările novatoare ale uneia imediat erau urmate de apariția de noi proceduri și modalități ale alteia.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

* Izvoarele antice, în afara unor cazuri concrete, sunt citate după: *Izvoare privind Istoria României I* (București 1964).

1. Arnăut T., Sârbu V. *Raport preliminar de cercetare și valorificare arheologică a așezărilor fortificate de la Stolniceni, Pojorâni, Hansca pe anul 1993*, Chișinău 1994. Fondul Muzeului de Arheologie.

2. Bazarciuc V. *Cetatea geto-dacică de la Bunești (jud. Vaslui)*, În: *Acta Moldaviae Meridionalis 1980*, II, p. 61-80.

3. Cebotarenco Gh. *Cetatea hallstattiană* târzie de la Hârtopul Mare, În: *Vestigii arheologice din Moldova*, Chișinău 1997: Știința, p. 211-220.

4. Chaliand G. *Antologie mondiale de la stratégie des origines au nucleaire*. Ed. Robert Laffont, Paris 1990, 489 p.

5. Florescu A., Rață S. *Complexul de cetăți traco-getice (sec. VI-III î. e. n.) de la Stânceşti. Botoșani*, În: *Studii și Materiale I*, Suceava 1969, p. 9-18.

6. Haheu V. *Cercetări arheologice la cetatea traco-getică Alcedar-La Cordon din raionul Șoldănești*, În: *Revista Arheologică 1998*, 2, p. 111-135.

7. Haheu V., Bicbaev V. *Akinakes-ul din r-ul Ungheni*, În: *Revista Arheologică 2*, Chișinău 1998, p. 160-162.

8. Garlan Yvon, *La guerre dans l'antiquité*. Paris 1973.

9. Gudea N. *Despre apărarea Panoniei în secolul IV-lea e.n. (în legătură cu cartea Sandor Soproni*, În: *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie 1981*, 32, 1, p. 121-129.

10. Matveev S. *Reconstrucția sistemului de fortificații a cetății Potârca (jud. Orhei). Studiu de caz*, În: *Studia in honorem Gheorghe Postică*. Chișinău: Pontos 2004, p. 115-120.

11. Măndescu D. *Praștia – o armă mai puțin cunoscută, utilizată de geți*. În: *Tyragetia* S.N. Vol. I [XVI] nr. 1, 2007, p. 269-273.

12. Mihăilescu-Bârliba V., Untaru I. *Notă despre un nou „akinakes" găsit la Agapia*, În: *Memoria Antiquitatis III*, Piatra Neamț 1971, p. 441-454.

13. Popescu M., Arsenie V., Văduva Gh. *Arta militară de-a lungul mileniilor*, volumul 1, Tipografia Ministerului Apărării, București 2004, 298 p.

14. Riemschneider M. *Lumea hitiților*. Ed. Științifică, București 1967.

15. Tudor Gh. *Armata geto-dacă*. București, Editura Militară, 1986, 223 p.

16.Vulpe Al. *Die Kurzsclverter, Dolche und Streimesser der Hallstattzeit in Rumänien. PBF Abtelung VI, band 9*, München 1990, 145p., 64 planșe.

17. Vulpe Al., Zahariade M. *Geto-dacii în istoria militară a lumii antice*. București: Editura Militară,1987, 223 p.

18. Андрух С.И. *Нижнедунайская Скифия в VI-начале I вв. до н.э.* Запорожье: 1995, 205 p.

19. Блаватский В.Д. *Осада и оборона в античном Причерноморье,* În: КСИИМК вып. 16, Москва 1947, p. 89-93.

20. Блаватский В.Д. *Очерки военного дела в античных государствах Северного Причерноморья. Причерноморье в античную эпоху,* вып. 7, Москва: Наука 1954, p.

21. Златковская Т.Д. *Городище Матеуцы.* În: *Новое в советской археологии,* Москва: Наука 1965, p. 220-225.

22. Лапушнян В.Л. *Ранние фракийцы X–начала IV в.до н.э. в лесостепной Молдавии*. Кишинев: Штиинца 1979, 142 p.

23. Лиддел Гарт Б.Х., *Стратегия непрямых действий*. Москва: Иностранная Литература, 1957, 534 с.

24. Малеев Ю.Н. *Гальштатские городища в Западной Подолии и Прикарпатии,* În: *Межплеменные связи эпохи бронзы на территории Украины*. Киев: Наукова Думка 1987, p. 86-101.

25. Мелюкова А.И. *Культура племен Днестровско-Прутского междуречья (VIII-I вв. до н.э.)*, În: *Древняя культура Молдавии.* Кишинев 1974, p. 7-52.

26. Моруженко А.А. *Городища лесостепных племен Днепро-Донского междуречья VII-III вв. до н.э.,* În: *Советская Археология 1985*, 1, p. 160-178.

27. Никулицэ И.Т. *Геты IV-III вв. до н.э. в Днестровско-Карпатских землях.* Кишинев: Штиинца 1977, 168 p.

28. Никулицэ И.Т. *Северные фракийцы в VI–I вв. до н.э.* Кишинев: Штиинца 1987, 269 p.

29. Полин С.В. *О походе Дария в Причерноморскую Скифию. Древности скифов,* Киев 1994, 86-102

30. Разин Е. *История военного искусства* (Москва 1956).

31. Раппопорт П.А. *Очерки по истории русского военного зодчества X-XV вв. Материалы и исследования по археологии СССР, № 52*, Москва-Ленинград: Изд. Академии наук СССР, 1956, 181 p.

32. Раппопорт П.А. *Очерки по истории военного зодчества северо-восточной Руси X–XV вв.*, În: МИА СССР, *№.105*, 1961.

33. Романовская М.А. *О работе гетского отряда,* În: *Археологические открытия 1972 года,* Москва: 1973, p. 415-416.

34. Романовская М.А. *Исследование на городища Рудь*, În: *Археологические Открытия 1975 года,* Москва 1976, p. 476.

35. Романовская, Гайдуков, Макаров, Варенов, *Раскопки городища Рудь*, În: Археологические Открытия 1976 года, Москва 1977, p. 459-460.

36. Романовская М.А., Шеллов-Коведяев Ф. В., Щеглов А.Н. *Городище Рудь-Мэтоний Птоломея?* În: ВДИ 1981, №4, p. 121-138.

37. Смирнов Г.Д. *Скифское городище и селище «Большая Сахарна»*, În: КС ИИМК 1949, вып. 26, p. 93-95.

38. Смирнов Г.Д. А*рхеологические разведки в нижнем течении Реута*, În: МИАЭМ 1964, p. 248-254.

39. Хахеу В.П. *О гетских памятниках Левобережья Молдавии*. În: *Anuarul MNIM I*, 1991, p. 122-128.

40. Черненко Е.В. *Скифско-персидская война.* Киев: Наукова Думка, 1984, 115 p.

RUȘII ȘI CONSTRUIREA CAZĂRMILOR ȘI ÎNTREȚINEREA SPITALELOR MILITARE ÎN BASARABIA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Anatol LEȘCU[1]

RUSSIANS AND BARRACKS BUILDING AND MILITARY HOSPITALS MAINTENANCE IN BASARABIA IN THE FIRST HALF OF THE NINETEENTH CENTURY

This article is dedicated to one of the aspects of barracks construction in Tsarist's Russian Army, which was also implemented in Bassarabia since 1812. This practice facilitated people lives in Bassarabia.

Keywords: military barracks, tsarist army, stronghold, military hospital, civil administration, Bassarabia, budget, demands, tightening money.

Practica încartiruirii unităților armatei în fondul locativ privat apăsa enorm asupra populației imperiului, fapt de care erau perfect conștienți și guvernanții ruși, inclusiv țarii Alexandru I și Nikolai I. Presiunea socială crescândă în locurile de dispunere a trupelor, mai ales în aria rurală, impunea găsirea unor soluții ce ar rezolva problema dată. Răspunsul optim era utilizarea unor încăperi rămase de la turci și construirea unor cazărmi pentru efectiv, ceea ce ar rezolva problema în mod radical și definitiv. Costurile enorme ale lucrărilor limitau inițiativa guvernului țarist în această direcție, ea limitându-se la delegarea respectivei obligații autorităților locale.

În Basarabia, cu inițiativa construirii cazărmilor au ieșit în anul 1826 locuitorii orașelor Akkerman (Cetatea Albă), Ismail și Chișinău. Declanșarea inițiativei a avut loc după raportul comandantului detașamentului de artilerie din Ismail, locotenent-colonelul Kondratenko, din 23 ianuarie 1826 pe numele guvernatorului civil, în care cerea ca în lipsa spațiului locativ din oraș efectivul subordonat să fie încartiruit în casele localnicilor alungați din casele lor. Dându-și seama de absurditatea cererii militarilor, șeful poliției din oraș, Cernei, a respins cu hotărâre ideea evacuării oamenilor din propriile lor locuințe, propunând în schimb construirea pentru cei 280 de ostași a unei cazărmi din banii adunați de orășeni [1]. Pentru a scăpa de încartiruirea anuală sau impozitarea închirierii încăperilor pentru militari, locuitorii orașelor au hotărât colectarea benevolă a unei sume de bani în vederea construirii cazărmilor pentru efectivul batalionului serviciului de garnizoană din Chișinău, garnizoanei de artilerie din Ismail și al unui batalion de infanterie în Akkerman (Cetatea Albă). Tentativa de a proceda în același mod și la Hotin nu s-a bucurat de suportul populației din cauza sărăciei, planul fiind abandonat. Păturile înstărite din Akkerman (Cetatea Albă), reprezentate de 486 familii, cea mai mare parte greci, armeni, bulgari și evrei, au strâns în luna aprilie 1826 pentru construirea cazărmii 35 mii ruble. Profitând de starea sa materială, în schimbul unei sume de 250 ruble plătită Comisiei orășenești de încartiruire, ei se eschivau de prestarea serviciului de încartiruire în pofida faptului că dețineau cele mai bune terenuri și edificii din oraș. La polul opus se aflau cele 1 340 familii de nevoiași care reprezentau populația rusă, ucraineană și moldovenească a orașului [2]. Locuitorii Ismailului au colectat 18200 lei, suma fiind repartizată după categorii în felul următor: bulgari (60 familii) – 1 500 lei, ruși – 3 600lei, necrasoviști (50 familii) – 500 lei, armeni (48 familii) – 1 500 lei, ucraineni – 6 000lei, moldoveni (253 familii) – 3 000 lei, iudei – 2 000lei [3]. Către sfârșitul anului 1826, suma donațiilor a crescut până la 21 048 lei [4] sau 8 419 ruble 20 copeici (cursul de schimb în anii 1826–1829 în sudul Basarabiei era de 2,5 lei pentru 1 rublă) [5].

Lucrările de construcție în Ismail au demarat în vara anului 1826. La 13 octombrie 1826 clădirea cazărmii era practic gata, rămânând de efectuat numai lucrările de finisare, instalarea podelei și sobelor, ridicarea bucătăriei separate și closetului exterior. Pentru a nu stopa lucrările, primarul orașului, Slavici, din bugetul orășenesc a mai adăugat pentru continuarea construcției încă 14 000 ruble, dintre care 6 950 ruble bani proprii, ceea ce a ridicat costul total al lucrărilor la suma de 22 419 ruble 20 copeici [6]. Dar nici acești bani nu erau îndeajuns pentru finisarea lucrărilor. Primăria orașului nu avea altă cale decât să se adreseze, la 25 ianuarie 1827, către guvernatorul civil al Basarabiei, Vasili Timkovskii cu cererea de a participa la cofinanțarea lucrărilor de construcție din bugetul regional [7]. Conștient de importanța obiectului, guvernatorul civil ordonă transferarea pe contul Comisiei de încartiruire din Ismail a 5 500 ruble pentru continuarea lucrărilor. La primirea sumei respective, Comisia de încartiruire din Ismail la 26 aprilie 1827 încheie un contract cu antreprenorul Iosif Slavici, tizul primarului, privind construirea unei bucătării cu două hambare, a două sobe din cărămidă albă și a closetului exterior, ambele din piatră, spoite cu var de calitate superioară din Orhei [8]. De data aceasta, lucrările au continuat fără întreruperi, obiectul fiind dat în întregime în exploatare în toamna anului 1827, costul lucrărilor ridicându-se la 27 919 ruble 20 copeici.

Desfășurarea lucrărilor era urmărită cu atenție și viu interes de către țarul tuturor rușilor Nikolai I, informat personal prin intermediul conților M. Voronțov și Palen. Încurajat de succesul construirii cazărmii pentru garnizoana de artilerie din Ismail, Nikcolai I la 29 octombrie 1828 ordonă autorităților din Basarabia, prin intermediul contelui M. Voronțov, construirea din bugetul regional a încă două cazărmi pentru două batalioane dislocate permanent în Ismail [9]. Proiectul cazărmilor a fost schițat de către pictorul Neiman, membru al Academiei Imperiale de Artă Plastică. Edificiile erau planificate să fie ridicate în interiorul citadelei. Devizul de cheltuieli al tuturor încăperilor, alcătuit de către colonelul inginer în rezervă Bliznin, prevedea alocarea unei sume de 470 956 ruble. Pentru reducerea costului lucrărilor, Nikolai I a permis folosirea la lucrările de construcție a muncitorilor cazoni și ostașilor, cu utilizarea vaselor navale și fluviale la transportarea materialelor de construcție [10].

Necesarul materialului pentru înălțarea celor 8 clădiri era de 2 140 stânjeni cubi de piatră, planificată a fi preluată în urma demolării cetății Brăila. Speranțele autorităților că piatra din Brăila va acoperi necesitățile construcției cazărmilor s-au dovedit a fi deșarte, deoarece cetatea dispunea de numai 125–150 stânjeni cubi de piatră. Ba mai mult, în pofida înțelegerilor prealabile, autoritățile militare din cetate au refuzat livrarea pietrei

[1] *Anatol LEȘCU, doctor în istorie, conferențiar universitar, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", Republica Moldova.*

din Brăila, oferind în schimb posibilitatea de a lua piatra rămasă după demolarea cetăților Tulcea, Isaccea și Hârșova [11]. De menționat este faptul că nici una din aceste cetăți nu aparținea Rusiei, care le gestiona după bunul său plac în calitate de trofeu de război. O atitudine similară era manifestată și în privința materialului forestier luat din pădurile din vecinătatea Isaccei [12]. Detașarea ostașilor la lucrări a rămas la nivelul promisiunilor, lucrările fiind executate de către muncitorii angajați, ceea ce ridica costul construcției. Lucrările au început abia spre sfârșitul anului 1829, urmând să fie continuate și în anul următor, care a adus cu sine schimbări esențiale în desfășurarea operei. Reieșind din importanța strategică a cetății Ismail, la 27 iunie 1830 Nikolai I ordonă dublarea efectivului fortăreței de la delta Dunării și construirea cazărmilor nu pentru două, ci pentru patru batalioane, alocând pentru lucrările de construcție din bugetul de stat 1 206 369 ruble [13]. Suma totală a cheltuielilor din bugetul regional pentru construirea cazărmilor în anii 1826–1830 s-a ridicat la 178 593 ruble 47 copeici, fără a se ține cont de donațiile private [14].

O construcție de lungă durată a devenit și cazarma din Akkerman (Cetatea Albă). Inițial, lucrările, demarate în anul 1831, se desfășurau destul de intensiv. Către 19 februarie 1832 nivelul inferior al cazărmii era practic construit, având capacitatea de a găzdui peste 100 de soldați [15], ceea ce a costat bugetul regional 47 173 ruble 41 copeici [16]. Lipsa fondurilor a oprit lucrările de construcție, care s-au reluat abia în anul 1836. Contra sumei de 28 mii ruble antreprenorul Levit se angaja să finalizeze construcția, promisiunea nefiind respectată, cazarma continuând să rămână neterminată [17]. După mai multe tentative eșuate de a găsi în urma desfășurării licitației un alt antreprenor capabil să ducă la bun sfârșit această construcție, la 7 decembrie 1836 a fost semnat un contract cu negustorul de categoria I din Odesa Karl Kolbe, care, în sfârșit, în anul 1838 a dat cazarma respectivă în exploatare [18], primind de la visteria regională 907 831 ruble 54 copeici [19]. Așadar, întreaga epopee cu cazarma din Akkerman (Cetatea Albă) a costat contribuabilului basarabean 208 004 ruble 95 copeici, în suma respectivă întrând și 35 mii ruble strânse de către populația orașului.

Un alt obiect de importanță majoră erau cazărmile companiilor de arestanți din Chișinău și Ismail. Aceste companii au fost înființate la 24 septembrie 1830 în urma Ordonanței imperiale și a Hotărârii Senatului în vederea reeducării vagabonzilor și a criminalilor ordinari [20]. Inițial, a fost prevăzută posibilitatea de construire în Chișinău a unei cazărmi pentru 40 de arestanți, cu costul total al lucrărilor de 6 247 ruble și 72 copeici [21]. Lucrările au început în iunie 1835 și au fost conduse de către antreprenorul Kirpicinikov [22], care în vara anului următor a dat în exploatare primul bloc preconizat pentru 40 de oameni [23]. Cel de al doilea bloc pentru 40 de oameni a fost înălțat în anul 1837 și a costat 7 673 ruble și 32 de copeici [24], ridicând costul total al construcției la suma de 13 921 ruble și 4 copeici. Lucrări similare au fost efectuate și la Ismail, unde cazarma dată în exploatare în anul 1839 a costat guvernământului oblastei 12 148 ruble 71 copeici [25]. În total, pentru construirea cazărmilor companiilor de arestanți au fost cheltuite 26 069 ruble 75 copeici.

Din componența trupelor locale (teritoriale) făcea parte și batalionul de pază sanitară de pe Prut, a cărui sarcină era înființarea liniei de carantină pe perimetrul frontierei de stat pe timpul frecventelor epidemii. Batalionul acoperea trei

direcțiilor principale – Sculeni, Leova, Lipcani și număra în rândurile sale 318 ostași [26]. Autoritățile locale planificau construirea cazărmilor pentru efectivul tuturor direcțiilor de acoperire, începând din vara anului 1834. Proiectul nu a fost însă realizat, autoritățile locale reușind construirea în vara anului 1836 numai unei cazărmi la Sculeni, cheltuind în acest scop 3 826 ruble și 90 copeici [27]. Din acest punct de vedere, mult mai favorizat s-a dovedit a fi efectivul detașamentului de jandarmi din Chișinău, cărora la insistențele atotputernicului șef al departamentului de jandarmi, contele Benkendorf, le-a fost construită în perioada anilor 1838–1841 o cazarmă capitală din piatră cu un preț total de 36 mii ruble [28].

Către anul 1838, în fondul locativ de stat (cazărmi) erau dislocați în jur de 6 000 de militari, ceea ce reprezenta aproximativ 26% din întregul efectiv dispus în Basarabia în perioada anilor 1834–1840. În acest număr au intrat atât cazărmile construite de către autoritățile civile din Basarabia și care au costat regiunii o sumă enormă de 452 495 ruble 7 copeici, cât și moștenirea lăsată de turci în cetățile de pe Dunăre și Nistru, modernizate de către otomani cu ajutorul specialiștilor francezi în perioada războaielor ruso-turce. Din acest punct de vedere Basarabia era, indiscutabil, într-o situație favorabilă față de alte provincii ale imperiului, ceea ce reducea în oarecare măsură tensiunea poverii încartiruirii pentru populația locală.

Dacă până la ocupație Basarabia dispunea de un oarecare fond locativ în fostele cetăți turcești capabile de a absorbi trupele noi venite, atunci în provincie lipsea cu desăvârșire infrastructura respectivă și cea medico-sanitară, cu atât mai mult în varianta sa specifică militară. În perioada respectivă a continuat practica închirierii încăperilor de la persoane particulare pentru instituțiile medico-militare. Datorită faptului că pe întreg teritoriul Basarabiei casele capitale, construite din piatră, erau foarte puține, găsirea unei clădiri adecvate serviciului medical era foarte problematică. Pretențiile militarilor față de aceste edificii erau exagerat de mari. Comandamentele militare refuzau efectuarea lucrărilor de reparație prin eforturi proprii a încăperilor închiriate de către organele de conducere locale. Conflictele apărute între autoritățile militare și cele locale erau soluționate cel mai des în favoarea militarilor. Totuși, existau și unele excepții, cum ar fi cazul infirmeriei din Tighina (Bender).

La terminarea războiului ruso-turc din 1828–1829, în Tighina (Bender) au fost transferate două batalioane de geniu sub comanda colonelului Vitovt. Infirmeria a fost instalată în casa fostului auditor Iurov, una din cele mai bune clădiri din oraș, a cărei închiriere a costat primăria 400 ruble anual. La insistențele militarilor, primăria a mai adăugat infirmeriei încă 3 case mai mici în vecinătatea apropiată cu încăperea principală [29]. Complexul medical în varianta propusă includea săli pentru bolnavi, farmacie, bucătărie, brutărie, baia, sala de primire a bolnavilor. Colonelul Vitovt a găsit oferta primăriei prea puțin generoasă, depistând mai multe neajunsuri în complexul oferit, cum ar fi: geamuri sparte, tavanul șubred, umezeală în încăperi, lipsa morgii și altele [30]. La 27 ianuarie 1832 el depune o plângere pe numele șefului de poliție din Tighina, cu lista neajunsurilor, și cererea de a schimba încăperile infirmeriei. Primind răspuns negativ din partea autorităților precum că orașul nu dispune de alte încăperi adecvate unei instituții medicale, oficialul nu se liniștește și înaintează un raport pe numele comandantului cetății general-maiorului Emm II, raport readresat de către general pe nu-

mele șefului Direcției probleme militare a guvernământului general al Novorusiei și Basarabiei, generalului de infanterie Rot. La fața locului a fost trimisă o inspecție specială de documentare, care la 5 iunie 1832, caz rar în practica cotidiană a armatei, a infirmat toate pretențiile colonelului capricios, recomandând ultimului, în caz de necesitate, de a transporta o parte din ostași convalescenți în spitalul militar din Tiraspol [31]. După ce acest complex medical a fost exploatat pe parcursul a doi ani, orașul achitând stăpânei casei, văduvei auditorului Iurov, 800 de ruble, primăria a decis achiziționarea edificiului cu un preț de 600 ruble [32], oferind clădirea în posesia spitalului militar.

O situație complicată s-a creat și la Chișinău, unde începând cu anul 1827 a fost dislocat un spital militar temporar. La spital funcționau 3 secții cu un număr diferit de locuri pentru tratament. Secția nr.1 dispunea de 70 de paturi, nr.2 de la 200 până la 250 de paturi și secția nr.3 de 100 – 150 de paturi [33]. Secțiile erau dispersate între ele în corespundere cu localizarea clădirilor închiriate. Prima secție se situa în încăperile spitalului orășenesc evreiesc, închiriat pe o perioadă de 4 ani (1829–1833) cu un preț total de 7 654 ruble și 35 copeici asignate. Totodată, autoritățile locale au efectuat acolo și unele lucrări de reparație, care au costat 4 345 ruble 65 copeici [34]. Secția a doua ocupa o casă închiriată de la consilierul titular Krupenskii pe un preț de 6 000 ruble anual [35]. Clădirea era de dimensiuni modeste, în ea cu greu încăpeau cei 200–250 de bolnavi. Secția a treia ocupa casa negustorului Altînov, închiriată de către municipalitate cu un preț de 5 000 ruble anual [36]. Pentru a scădea suma cheltuielilor destinate închirierii clădirilor pentru spitalul militar din Chișinău, primăria a închiriat un complex de clădiri care aparțineau arhiepiscopului armean Narsess cu un preț de 8 000 ruble anual [37], investind în reparație în vara anului 1835suplimentar 6 320 ruble și 45 de copeici [38].

Spitalul militar din Hotin era dislocat în 6 case separate, închiriate de către municipalitate cu un preț total de 2 950 ruble anual [39], iar cel din Bălți în casa secretarului colegial Platonov, închiriat contra unei sume de 600 ruble anual [40]. Regulamentar, închirierea, reparația și întreținerea spitalelor militare era finanțată de către stat prin intermediul Ministerului de Război, care transfera banii pe contul autorităților locale. În realitate, transferul banilor în regiuni din partea ministerului de resort era mereu întârziat sau neachitat în general, statul devenind un datornic constant față de angajamentele asumate. Către 29 ianuarie 1839 datoria statului rus față de provincie și localnici ale căror încăperi erau închiriate pentru spitalele militare era de 303 594 ruble și 49 copeici. La insistențele autorităților locale, Ministerul din Finanțe a reîntors o parte din datorii în sumă de 215 661 ruble 48 copeici [41]. Restul de 87 933 ruble 1 copeică nu a fost reîntoars de către stat, suma respectivă fiind trecută în contul datoriilor istorice ale Basarabiei și suportată de către contribuabilul local. La banii respectivi se adaugă și cheltuielile de închiriere încăperilor spitalelor militare în perioada anilor 1842–1853, în sumă de 21 377 ruble 97 copeici [42], ridicând suma reală a cheltuielilor pentru închirierea și întreținerea spitalelor la cel puțin 109 310 ruble. La banii respectivi este necesar de adăugat și 581 156 ruble 38 copeici, datorii acumulate de către statul rus pentru întreținerea spitalelor în Basarabia pe timpul războiului ruso-turc din anii 1828–1829 [43].

De asigurarea medicală a armatei este strâns legat și un episod interesant din istoria Basarabiei, și anume depistarea și valorificarea apelor termale din regiunea pruto-nistreană. În primăvara anului 1835, în apropierea satului Onițcani, aflat în posesia ștabs-căpitanului în rezervă Plaxa, a fost depistat un izvor de ape minerale. Analiza de laborator efectuată de către medicii militari a evidențiat calitățile curative benefice pentru organismul uman ale apei respective, ea conținând hidrogen sulfat, sulfat, magneziu și alte substanțe cu un puternic efect terapeutic [44]. În baza acestui izvor autoritățile militare au hotărât înființarea unei stațiuni balneare pentru ostașii Corpului 5 Infanterie, cu o capacitate maximă de 250 de oameni în perioada estivală [45].

Lucrările de amenajare a stațiunii, cu permisiunea posesorului, au început în luna mai 1835. Din materialul forestier procurat de la posesorii localităților Hârtopul Mare, Matei Cotruța, și Boșcana – Dobrojanschi, au fost construite o galerie din lemn pentru plimbări pe un timp nefavorabil cu o lungime de 2,5 stânjeni și o bucătărie acoperită de vară [46]. La 16 iunie 1835 lucrările au fost finalizate și prima instituție balneară din istoria Basarabiei, începând activitatea sa curativă. Cu trecerea sezonului estival, stațiunea balneară a fost închisă, iar edificiile și întregul utilaj conservat și predat sub pază unei unități de gardă formată dintr-un ofițer inferior și 44 soldați de rând [47].

Dacă în primul an de activitate a sanatoriului improvizat ștabs-căpitanul în rezervă Plaxa nu a pretins de la autoritățile militare compensații suplimentare de ordin material pentru exploatarea bogățiilor naturale ale terenului care îi aparținea, atunci pentru anul următor el a înaintat unele condiții de ordin economic. În primul rând, ca un bun gospodar și stăpân al satului, el a cerut scutirea locuitorilor localității de încartiruire, ceea ce ar ușura starea economică a localnicilor. În cel de al doilea rând, el a condiționat rămânerea în posesia sa după închiderea definitivă a lazaretului a tuturor încăperilor și construcțiilor înălțate și în final, Plaxa a cerut de la autoritățile militare 600 de ruble asignate pentru arenda terenului și izvorului cu apă minerală [48].

Se pare că părțile așa și nu au ajuns la un numitor comun, deoarece, după anul 1836, acest centru militar-curativ nu este atestat de niciun document oficial, izvoarele termale rămânând în posesia localnicilor, constituind faima și mândria satului Onițcani până în zilele noastre.

În final, putem concluziona că autoritățile regionale erau implicate în modul cel mai direct și activ în formarea și întreținerea fondului locativ de cazarmă pentru efectivul armatei ruse, cât și celui medico-sanitar, ambele, în principial, fiind în domeniul obligațiunilor statului rus. Perioada de pace, care a durat până la Războiul Crimeii, era marcată de finanțări masive de către autoritățile locale ale ambelor sectoare, vitale pentru activitatea cotidiană a armatei. În cazul cazărmilor, suma de 452 495 ruble 7 copeici investită în construirea fondului locativ permanent pentru militari se explică prin dorința autorităților Basarabiei de a ușura povara încartiruirii pentru populația ținutului. În cazul spitalelor militare, regimentare și al infirmeriilor, situația era diametral opusă, deoarece formarea și întreținerea sistemului medico-militar era prerogativa exclusivă a statului. În pofida acestui fapt, la cererile insistente din partea organelor de conducere sau din inițiativa proprie și altruism, administrația civilă din ținut a contribuit cu sume mari din bugetul local la finanțarea acestui segment al mecanismului militar, care au constituit cel puțin 690 467 ruble și 36 de copeici. În total, pentru ambele articole, Basarabia a cheltuit în această perioadă de timp 1 142 962 ruble și 43 de copeici.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova, F.2, 1, 1082, f.10v.
2. Ibidem, F.2, 1, 1081, f.8v.
3. Ibidem, f. 68.
4. Ibidem, F.2, 1, 1082, f.13v.
5. Ibidem, F.2, 1, 1294, f.108.
6. Ibidem, F.2, 1, 1081, f.71.
7. Ibidem, F.2, 1, 1082, f.16v.
8. Ibidem, f. 20-21.
9. Ibidem, F.2, 1, 1294, f.1v.
10. Ibidem, f. 3v.
11. Ibidem, f. 95v.
12. Ibidem, f. 36.
13. Ibidem, F.2, 1, 1294, f.146v.
14. Ibidem, F.3, 2, 76, f.52.
15. Ibidem, F.2, 1, 1787, f.144v.
16. Ibidem, F.3, 2, 148, f.15v. – 17v.
17. Ibidem, F.3, 2, 239, f.23.
18. Ibidem, F.2, 1, 2242, f.76.
19. Ibidem, F.3, 2, 257, f.77.
20. Ibidem, F.2, 1, 1523, f.7.
21. Ibidem, F.2, 1, 2245, f.15.
22. Ibidem, f. 17.
23. Ibidem, f. 55.
24. Ibidem, f. 89.
25. Ibidem, F.3, 2, 257, f.90.
26. Ibidem, F.2, 1, 2081, f.34.
27. Ibidem, f. 12.
28. Ibidem, F.3, 2, 258, f.13v.
29. Ibidem, F.2, 1, 1787, f.35v.
30. Ibidem, f. 51-52.
31. Ibidem, f. 47v.
32. Ibidem, F.2, 1, 2052, f.47v.
33. Ibidem, f. 20v.
34. Ibidem, f. 58-58v.
35. Ibidem, F.2, 1, 1788, f.2v.
36. Ibidem, F.2, 1, 2052, f.39.
37. Ibidem, f. 185.
38. Ibidem, f. 189, 191.
39. Ibidem, f. 179v.
40. Ibidem, f. 204.
41. Ibidem, F.2(2), 1, 2722, f.152v.
42. Ibidem, F.3, 2, 319, f.1 - 1v.
43. Ibidem, F.3, 2, 258, f.25.
44. Ibidem, F.2, 1, 2239, f.54v.
45. Ibidem, f. 34v.
46. Ibidem, f. 8.
47. Ibidem, f. 19v.
48. Ibidem, f. 58v.

EDUCAȚIA CORECTIVĂ DE TIP RUSESC ÎN PENITENCIARELE DIN BASARABIA ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA

***Artur LEȘCU*[1]**

THE CORRECTIVE RUSSIAN TYPE EDUCATION IN BASARABIAN PRISONS IN THE FIRST DECADES OF THE NINETEENTH CENTURY

This article is dedicated to one of the aspects of the penitentiary system in Tsarist's Russia, which was also been implemented in Bassarabia since 1812. Besides the tortures and exiles into the distant territories of the Russian empire, the convicts had to undergo an educational work as well. Its goal was to reeducate the convicts through socially useful activity. The realization of this practice in Bassarabia's prisons showed its uselessness.

Keywords: penitentiary, Bassarabia, education, prison-breaking, food ration, forced labor, warder, and detainees.

Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus a avut drept urmare instituirea în regiune a unui sistem punitiv și penitenciar de tip rusesc. Pe parcursul întregii sale existențe, dreptul penal rus poate fi caracterizat ca unul anacronic, cu puternice reminiscențe ale dreptului feudal, dat fiind faptul că se baza pe Pravila Sobornicească din 1649, care, formal, a fost anulată abia în anul 1835, dar unele elemente s-au perpetuat până la reforma judiciară din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dreptul penal rus, destul de retrograd în multe privințe în comparație chiar și cu cel roman și cel bizantin, multe elemente ale acestor două fiind păstrate în Principatul Moldovei, nemaivorbind de cel european, a stat la baza sistemului punitiv și penitenciar din Imperiul Rus. Esența pedepsei consta în intimidarea și terorizarea individului, și nu în corectarea și reeducarea persoanei. Totodată, o trăsătură distinctivă a acestui sistem era caracterul selectiv al aplicării pedepsei, în funcție de apartenență la o stare socială, din cauza lipsei codificării. Totodată, în cadrul sistemului penitenciar din Rusia s-au perpetuat un șir de prevederi axate nu atât pe pedepsirea condamnatului, cât pe un sistem de măsuri menite să reeduce deținutul în spiritul religios. În obligațiunile funcționale ale comandanților companiilor de arest, unde își ispășeau pedeapsa deținuții, intra organizarea însușirii de către aceștia a unei meserii, prestarea serviciilor în folosul comunității, cum ar fi întreținerea infrastructurii orășenești. Persoanele care demonstrau evoluții pozitive în procesul reeducării erau transferate în echipe speciale, cu un regim de detenție mai lejer, și erau stimulate prin ameliorarea condițiilor de detenție [1]. Conform regulamentelor, deținuții erau antrenați la lucrări în gospodării particulare în grupuri mici, ceea ce nu garanta supravegherea lor strictă, astfel oferindu-li-se posibilități pentru evadare. Locuitorii orașului Chișinău, pe lângă decontările oficiale în cancelaria companiei de deținuți, ofereau pentru aceștia mijloace bănești, cu care ei procurau băuturi spirtoase, ceea ce ducea la încălcări disciplinare permanente. Însă,

[1] *Artur LEȘCU, doctorand, asistent universitar, Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport.*

în pofida așteptărilor guvernului în reeducarea arestanților, aceștia, profitând de paza destul de lejeră în timpul lucrărilor, evadau frecvent de sub arest. Mai mult decât atât, din toți arestanții din garnizoana Chișinău niciunul nu a fost reeducat. În atare condiții guvernatorul Basarabiei a intensificat paza, fiecare grup de arestanți fiind supravegheat la lucrările în folosul comunității de un ofițer și câțiva gardieni.

Mijloacele bănești de care dispuneau arestanții, suplimentate cu sume primite la mână de la guvern pentru alimentație, ofereau acestora multiple posibilități de evadare. Contracarând o atare tendință, guvernul, în anul 1831, a elaborat reguli noi, care interziceau eliberarea banilor pentru hrană fiecărui arestant. În Basarabia, în virtutea particularităților regionale, această măsură a fost introdusă cu întârziere. Abia la 3 aprilie 1836 generalguvernatorul Novorusiei și Basarabiei, printr-un ordin al său, a interzis eliberarea banilor pentru hrană la mână arestanților, suma respectivă fiind remisă șefului închisorii, însărcinat cu procurarea alimentelor [2]. Rația alimentară pentru o zi a unui deținut includea până la 2,5 livre (în jur de 1 kg) de pâine, ciorbă, supă, borș etc., la prepararea acestor bucate fiind folosiți cartofi, crupe, mazăre, sare, iar în zile de post li se oferea carne, cvas. Rația alimentară era mărită în timpul efectuării lucrărilor în afara închisorii și în zile de sărbătoare [3]. În linii generale, deținuții din penitenciarele din Basarabia au primit vestea despre aceste remanieri fără prea mare bucurie, ca pe un fapt împlinit, căruia trebuia să te conformezi. Alta era atitudinea deținuților din închisoarea din Bălți, unde șeful poliției locale locotenent-colonelul Iosif Tîski s-a limitat la citirea ordinului, fără a explica prevederile acestuia. Dacă deținuții iudei s-au conformat întru totul noului procedeu de alimentație, din rândul lor fiind ales Kelman Matus, însărcinat cu procurarea de la piață a produselor alimentare, atunci alta a fost atitudinea deținuților creștini. În pofida faptului că deținutul Petru Popescu, împuternicit de către conducerea închisorii cu procurarea produselor alimentare pentru creștini, a cumpărat aceste produse la piață și le-a adus în incinta închisorii, iar arestanții, în semn de protest, au baricadat bucătăria, interzicând bucătarilor prepararea hranei. În fruntea rezistenței au fost Iordache Moșanu, Ivan Zelman, Ion Muntean, Ion Mocan, Ion Buzdugan, Ignatie Țurcan, Mihailo Sapojnic, Fiodor Berendevici, Gheorghe Haritonov, Vasilie Bodarev [4], care, la toate insistențele colonelului Gankevici, comandantul regimentului Podolia de vânători și ofițerilor al aceluiași regiment, maiorii Ignatiev și Bublic de a se conforma ordinului, au răspuns că: "…chiar dacă vor fi spânzurați, totuna nu vor renunța la banii primiți la mână pentru hrană" [5]. Conflictul a fost aplanat în urma deplasării la fața locului a consilierului regional Nikitin, care le-a explicat deținuților prevederile noului regulament, subliniind că măsura respectivă nu era îndreptată împotriva deținuților și avea ca scop îmbunătățirea rației lor alimentare. Toți deținuții s-au conformat deciziei respective, în afară de Diordie Țuțoman, care continua să insiste asupra primirii banilor la mână, drept consecință acesta a fost închis pentru câteva zile în carcera închisorii [6].

Atunci când deținuții nu înregistrau evoluții pozitive în privința reeducării, lor li se administrau metode de educație tradiționale, cu folosirea forței fizice și a torturii. Confecționarea instrumentelor de tortură și metodele de folosire a acestora constituiau un secret de stat, divulgarea acestora fiind strict interzisă prin Înaltul ordin secret din 22 septembrie

1832 [7]. Pentru executarea pedepselor, în Imperiul Rus erau utilizate bice și gârbace, ambele cu o greutate de o livră (aproximativ 300–400 g), confecționate din curele din piele împletit [8]. Totuși, în primele decenii de ocupație țaristă, în regiune se utilizau metode și instrumente de pedepsire tradiționale, rămase încă din perioada Principatului Moldovei. De exemplu, la 15 iulie 1831 comandantul batalionului serviciului interior al garnizoanei Chișinău, maiorul Bucinschi, raporta superiorilor săi că în cadrul unității din subordinea sa lipsesc bare singulare și duble de fier pentru imobilizarea deținuților, din care cauză există posibilități de evadare în timpul transportării acestora [9]. Pentru a completa o atare insuficiență de bare în subunitățile de invalizi ale batalionului din Chișinău, Bălți, Hotin, Bender (Tighina), Akkerman (Cetatea Albă) și Ismail era necesar să fie procurate minimum 8 perechi de bare [10]. În consecință, au fost fabricate în Chișinău și procurate pentru respectivul batalion 24 de bare, la un preț de 3 ruble și 20 copeici pentru fiecare [11]. Unealta cea mai utilizată pentru pedepsirea corporală rămânea obișnuitul bici de cai, poliția locală neavând nici cea mai mică închipuire cum arată un bici și un gârbaci autorizate. Abia în vara anului 1836, în Chișinău a fost recepționată schema construcției unui bici și a unui gârbaci [12].

Cât privește pedepsele corporale, poliția utiliza lovituri cu biciul de-a lungul șirei spinării și cu cravașa de-a curmezișul părții inferioare a corpului uman [13]. E de menționat faptul că în organele de poliție și penitenciarele din regiune persista o situație de lipsă cronică a instrumentelor de tortură și de imobilizare a deținuților. Către anul 1831, închisoarea din Ismail în general nu dispunea de cătușe de fier de modelul stabilit, utilizând, în caz de necesitate, curelele din harnașamentul cailor [14]. Pentru această deficiență, poliția locală s-a adresat cu o scrisoare către Camera de Stat din Basarabia, revendicând o sumă de bani pentru procurarea în Chișinău a 10 perechi de cătușe de fier, la un preț de 4 ruble și 30 de copeici perechea, pentru expedierea lor în orașul Ismail [15]. Măsurile întreprinse de autorități, din acest punct de vedere, nu au contribuit la rezolvarea problemei deficitului instrumentelor de tortură și de imobilizare, chit că, din cauza deficitului și a uzurii frecvente, ele foarte ușor se deteriorau și nu corespundeau cerințelor regulamentare. În aceeași închisoare din Ismail, în pofida procurării celor 10 perechi de cătușe, ele nu ajungeau pentru toți deținuții transportați din închisoare în sediul tribunalului, la interogatoriu, deoarece cea mai mare parte erau întrebuințate la încătușarea celor condamnați pentru crime deosebit de grave. Pentru celelalte categorii de deținuți se foloseau mai puține perechi de cătușe, care erau în permanență schimbate de la o persoană la alta, fapt care a provocat uzarea lor grabnică. Ca urmare, la 24 ianuarie 1835, poliția din localitate se adresează guvernatorului Basarabiei cu rugămintea de a aloca din bugetul regional 176 ruble asignate pentru procurarea suplimentară a încă 20 perechi de cătușe de fier pentru picioare, sarcina fiind încredințată spre îndeplinire antreprenorului oficial al poliției Mendel Bronștein [16]. O situație similară s-a creat și în penitenciarul din Cetatea Albă (Akkerman), unde folosirea frecventă a unei rângi de fier și a 5 lacăte pentru încătușarea deținuților necesita reparații în sumă de 25 de ruble [17].

O stare similară a lucrurilor persista și în penitenciarul din Chișinău. Din cauza folosirii frecvente a deținuților încătușați la lucrări cu caracter public, 25 perechi de cătușe s-au deteriorat complet. Conform raportului prezentat de către șeful închi-

sorii Mihailov pe numele șefului de poliție din oraș, reparația capitală a acestor cătușe necesita procurarea a 105 piulițe și 125 de inele metalice, la un preț de 7 copeici de argint pentru fiecare. Licitația publică privind fabricarea piulițelor și inelelor, precum și reparația cătușelor a fost câștigată de către fierarul din localitate Nicolae Kozernov, care a încasat în urma tranzacției 170 ruble 50 copeici de argint [18]. Cu 17 ruble de argint s-a pricopsit și fierarul Koltevici din Cahul pentru încătușarea, descătușarea deținuților și reparația cătușelor deteriorate [19].

Către anul 1840, în organele de poliție lipseau 22 de bice, fapt care periclita într-o oarecare măsură procesul ”educațional” al condamnaților. Pentru a rezolva problema creată, radical și definitiv, autoritățile locale au comandat lăcătușului din Chișinău Vasilie Bățˌ fabricarea a 2 bice, 15 vârfuri de bici, 2 legătoare de mână, 3 legătoare de picioare, conform prețurilor existente pe piață, și anume: un bici – 16 ruble, un vârf de bici – 1 rublă, cureaua de gât – 10 ruble, cureaua (legătura) de corp – 5 ruble asignate [20]. Tot atunci, poliția din Hotin, cu ajutorul bugetului orășenesc, a mai procurat 12 perechi de cătușe de picioare, cu lacăt pentru efectuarea de către deținuți a lucrărilor publice în raza localității [21], iar cea din Soroca, prin intermediul antreprenorului Bronștein – 15 perechi de cătușe de picioare și 7 perechi de cătușe de mâini [22].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Arhiva Națională a Republicii Moldova*, F.2, 1, 6768, f. 136.
2. *Ibidem*, F.2, 1, 2426, f. 1.
3. *Ibidem*, f. 4.
4. *Ibidem*, f. 2v.
5. *Ibidem*, f. 2.
6. *Ibidem*, f. 20v.
7. *Ibidem*, F. 2, 1, 1725,f. 1.
8. *Ibidem*, F.2, 1, 2555, f, 2v.
9. *Ibidem*, F.6, 1, 117, f. 215.
10. *Ibidem*, f. 216.
11. *Ibidem*, f. 217.
12. *Ibidem*, F.2, 1, 2556, f, 5.
13. *Ibidem*, f. 4.
14. *Ibidem*, F.6, 1, 111, f. 623.
15. *Ibidem*, f. 624.
16. *Ibidem*, F.6, 1, 200, f. 73.
17. *Ibidem*, f. 53.
18. *Ibidem*, F.6, 1, 376, f. 169v.
19. *Ibidem*, F.6, 1, 386, f. 79.
20. *Ibidem*, F.6, 1, 343, f. 193v.
21. *Ibidem*, f. 691.
22. *Ibidem*, F.6, 1, 676, f. 734.

ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ МАССР В КАДРОВОЙ ПОЛИТИКЕ ТОТАЛИТАРИЗМА

Людмила БУРМЕНКО[1]

THE INTELLECTUALS IN MASSR IN THE PERSONNEL POLICY OF TOTALITARIANISM

Some aspects of personnel policy of totalitarianism are developed in this article. The author gives details about the difficulties that MASSR experienced in personnel matters. The role of the intellectuals is particularly noted in the national-state building of the autonomy in class-struggle conditions and constant threat to be charged with nationalism.

Keywords: totalitarianism, intellectuals, personnel policy, class-struggle, nationalism, MASSR, Soviet Union.

Обращаясь к истории реализации в МАССР планов национально-государственного строительства, необходимо отметить, что автономия оказалась в ситуации, полной внутренних противоречий. Прежде всего, речь шла об острой потребности автономии в кадрах, которые были нужны для формулирования и осуществления первоочередных задач социально-политического и экономического строительства. Не был достаточно ясен подход и в отношении национальной политики, поскольку существовали две принципиальные точки зрения на характер ее осуществления и перспективные задачи МАССР (станет она аванпостом коммунистического движения с нацеленностью на королевскую Румынию или будет только исполнять роль политического магнита для Бессарабии).

Распространение на молдаван Приднестровья национальной политики советского государства периода становления тоталитаризма происходило в форме постоянного стимулирования ускоренного культурного развития, столь важного для решения политических и экономических проблем страны. Ведь МАССР, наряду с другими республиками, предстояло включиться в реализацию планов центра по индустриализации и в другие государственные кампании. Однако, из-за ярко выраженной сельскохозяйственной специфики и внушительного количества неграмотных (т.е. неквалифицированных) рабочих рук, автономия не была способна обеспечить себя необходимыми кадрами даже на первом этапе. Реализовывать политическую задачу – демонстрацию лидерского положения титульного этноса в МАССР также не представлялось возможным, поскольку в большинстве молдаване Левобережья были также неграмотны, жили в селах и занимались сельским хозяйством. Очевидно, что для того, чтобы вырастить свою «рабоче-крестьянскую» интеллигенцию, было нужно время и создание особых условий. Для этого в 1923 г. партией была провозглашена политика «коренизации», которая представляла собой на практике выдвижение в республиках наиболее способных и преданных власти местных национальных кадров на руководящую работу. Обеспечивать

[1] *Людмила БУРМЕНКО, преподаватель Тираспольского государственного университета.*

же качество их деятельности должны были «буржуазные» специалисты.

Избрав собственный путь модернизации государства, советская власть вынуждена была опереться на интеллигенцию старой школы, которая всегда воспринималась ею как носитель нравственных основ «царизма». Но при этом партия с первых дней учила относиться к человеку в зависимости от его классовой принадлежности и с учетом его потенциальной опасности для нового общества. Ключевым положением государственной идеологии становилась сталинская теория «перманентного обострения» классовой борьбы. Выступая 19 мая 1928 г. на VIII съезде ВЛКСМ, Сталин заявил: «Неверно, что у нас нет классовых врагов, что они побиты и ликвидированы. Нет, товарищи, наши классовые враги существуют. И не только существуют, но и растут…» [22]. Одной из важнейших задач становилось создание в обществе представления о внутренних врагах, действующих и, особенно, потенциальных. СССР постепенно обретал сущность «осажденной крепости», окруженной неприятелем, которыйчерез свою агентуру и «пятую колонну» намерен разрушить страну. Враги народа могли оказаться повсюду: в партийном, советском аппаратах, хозяйственных организациях, в РККА, вузах…

Но для решения реальных проблем нельзя было обойтись без знаний и опыта «классово чуждых» специалистов, а для новой власти, как известно, было нравственно все, что служит ее интересам. Значит можно временно отступить от своих моральных принципов. Интеллигенция на конкретном этапе продвижения к осуществлению государственных планов воспринималась как явление временноеб «попутчики», с которыми «еше лет 15 придется работать» [21]. Эти пятнадцать лет были нужны для того, что бы воспитать свою рабоче-крестьянскую интеллигенцию.

Политическому руководству МАССР, в этих условиях, помимо прямых задач, приходилось выполнять все распоряжения, связанные с поиском потенциальных врагов. Молдавскому областному комитету (Молдобкому) органами КП(б)У «спускались» директивы, указания и распоряжения центральной власти, обязательные для исполнения. Кампании по выявлению врагов подготавливались заранее. В МАССР (как и по всему СССР) каждый гражданин, заполняя «Личный листок по учету кадров», должен был подробно ответить в 14 и 26 графах: «Были ли колебания в проведении линии партии и участвовал ли в оппозициях (каких, когда)»; «Служил ли в войсках или учреждениях белых правительств» [23]. При составлении списков подозрительных, в Одессе, например, решили во время «изысканий» в партийных архивах, разбить реестр на несколько граф: указание на старые ошибки; местонахождение, род занятий и поведение на данный момент; рекомендация «изолировать» или применить другие санкции.

Рекомендовалось брать под подозрение всех коммунистов, которые когда-либо выступали против генеральной линии и вождя. Все это происходило в условиях, когда каждый дельный служащий был жизненно необходим автономии. В «Отчете о чистке низового Советского аппарата в АМССР» 1929 г. были представлены данные по национальному составу служащих: 5,4% – молдаван; 39,6% – украинцев; 2,4% – русских; 25,5 % – евреев; 6 % – прочих [1]. «…На 15/IV проверено по 11 районам 4 847 человек, из них выбранных 588. Снято 330 человек или 7,78 %... Специалистов – 16 человек…» [2].

Учитывая, что большой массив источников по МАССР был утрачен, существует небольшая надежда узнать, за что был «вычищен» из партии и из советского аппарата один из основателей и первый председатель колхоза «Красный интенсивник» Борис Дмитриевич Христодуло-Финити [12], уроженец г.Измаила. По происхождению – дворянин, участник коллективизации, он во время голода раздал хлеб из колхозного закрома. Кем он стал для власти: вредителем; партийцем, отступившим от линии партии; антисоветчиком, срывавшим кампанию по отъему хлеба у крестьян или просто «социально-чуждым элементом», показавшим свое истинное лицо?

Обратимся еще к одному противоречию: МАССР должна была стать одним из примеров перспективности создаваемого социалистического будущего для территорий, которые политическое руководство планировало вернуть, воссоздав прежние границы Российской Империи и, соответственно, некое геополитическое положение. «Реинкорпорация Западной Украины и Белоруссии, Прибалтики и Бессарабии имели не только «геополитическое значение, но и политико-идеологический смысл. Москва получала реальную возможность доказать всему миру, и в первую очередь великим державам, что историческая правда – на ее стороне и что границы ее имперских владений незыблемы» [8]. А до этого события необходимо было продемонстрировать (хотя бы формально) успехи в национально-культурном развитии МАССР. Счастливая будущность молдаван должна была быть очевидна, то есть были необходимы весомые результаты. Парадокс заключался в том, что именно устремления (успехи или провалы) в национально-культурном строительстве одновременно могли стать поводом для репрессий, поскольку Сталиным была уже введена трактовка понятия «национал-уклонизм», которая придавала им особый преступный смысл. Опасный опыт самостоятельности, приобретенный многими регионами, прежде входившими в состав Российской Империи в период гражданской войны, (по мнению вождя) мог побуждать их к сепаратизму в будущем. Исходя из концепции усиления классовой борьбы по мере приближения к социализму, Сталин приписывал «правым уклонистам» стремление в реставрации капитализма в СССР, а «национал-уклонистам» – смыкание с интервенционистами, ставившими своей целью расчленение СССР и восстановление эксплуататорского строя. Опасность местного национализма Сталин видел в том, что «он культивирует буржуазный национализм, ослабляет единство трудящихся народов СССР и играет на руку интервенционистам... Задача партии состоит в том, чтобы вести решительную борьбу с этим уклоном и обеспечить условия, необходимые для интернационального воспитания трудящихся масс народов СССР» [29]. В 1926–1928 гг. уже были разгромлены «правые националисты» Казахстана, Узбекистана, Армении, которых обвинили в выпячивании особенностей своих этносов, стремлении расширить суверенитет в решении внутренних дел. Под понятие «национал-уклонизма» подводились любые действия политического руководства республик и автономий, в которых усматривались преувеличение значения отдельных национальностей или ре-

цидивы великорусского шовинизма. Таким образом, помимо пресловутого образа классового врага, возник образ врага-националиста, зачастую совмещавший оба образа воедино. Стоит ли пояснять, что национальная интеллигенция подпадала под подобную категорию врагов власти без всяких сомнений.

В 1923–1932 годах, по замыслу политической власти, политика коренизации в национальных республиках должна была способствовать появлению новой этнической элиты рабоче-крестьянского происхождения, интеллигенции, советской по самосознанию, на которую могло бы опереться политическое руководство СССР. МАССР была включена в этот процесс наряду с другими республиками, и так же, как все они, столкнулась с многими проблемами. Еще в 1925 году в «Общих выводах по информационному отчету Областкома» говорилось о главных недостатках, мешающих проведению национальной политики: «1) малое количество коммунистов молдаван… 2) ничтожное количество молдавской интеллигенции…» [24].

В «Тезисах по докладу на IV Молдпартконференции» 1927 г. прослеживается развитие ситуации: «В результате хозяйственного и культурного роста МАССР растет и молодая молдавская интеллигенция. Она должна помочь нам в деле ускорения национального строительства, собирания всех имеющихся у молдавского народа бытовых, культурных ценностей, наконец, в развитие молдавского языка, литературы, поэзии, театра и в поднятии культурного уровня молдавских трудящихся масс. Привлечение к работе уже имеющейся, крайне малочисленной, молдавской интеллигенции и всемерное содействие росту и развитию новой интеллигенции из ряда молдавского батрачества и бедняцко-середняцких групп села – является одним из серьезнейших моментов проведения национальной политики. В связи с этим стоит первостепенная проблема объединить молдавскую интеллигенцию вокруг стоящих перед нами задач, воспитать ее в духе ленинизма и вовлечь в активное строительство социализма…» [4].

Для реализации аналогичных задач по украинизации в УССР, к примеру,было даже позволено привлекать западноукраинскую интеллигенцию (галичан), которая ради блага украинской нации готова была работать даже в условиях «советской украинизации» [10]. Вопреки ожиданиям, на практике выходило, что предложенная политика далеко не стабилизирует обстановку на местах, а напротив, вызывает сопротивление и нескрываемое недовольство нетитульных этносов. И УССР и МАССР были многонациональными республиками и, в основном, ведущую роль в них играли те, кого намеревались подвергнуть «украинизации» или «молдовенизиации». Сохранился проект статьи П.Киора «Национальный вопрос на Молдавии», в которой он написал о молдовенизации следующее: «Научились молдавскому языку лишь единицы, серьезно относившиеся к изучению языка и работавшие над собою… Основная же масса, проходившая изучение с перебоями, с пропусками, несерьезно относившихся, подчас злобно к изучению непонятного им языка – мало что приобрели, кроме бессвязного понимания отдельных слов… Мы имеем полное право, мне кажется, требовать от служащих, проходящих за счет государства 2 года изучение молдавского языка, если не знание (что очень трудно за 2 года), то хотя бы понимание письма и живой речи…» [5]. Бывали и случаи, когда специалист мог работать на молдавском языке, но отказывался. В отчете ректора Высшей коммунистической сельскохозяйственной школы за 1932–1933 г. указано: «В текущем учебном году диамат на II курсе III-х г/отд. (т. ОЧИНСКИЙ) и История Молдавии – на всех группах (тов. БОГРОВ) – были прочитаны… на русском языке, хотя упомянутые т.т. – могущие вести преподавание на молд. яз. – отказались преподавать на молд. яз., мотивируя отказ, что им легче работать на русском языке…» [25]. По всем имеющимся данным, основной штат бюрократического аппарата, профессорско-преподавательский состав вузов, инженерно-техническая интеллигенция были русскоязычными в большинстве.

Напряжение в кадровом вопросе не спадало, отсутствие специалистов ощущалось все острее. И в Харькове и в Балте при практическом проведении национальной политики пытались сделать все возможное, чтобы в короткие сроки найти и привлечь к работе всех, кто владеет украинским и молдавским языками, особенно среди членов партии. Для этого второй секретарь ЦК КП(б)У Д.З. Лебедь призывал комиссию Политбюро ЦК КП(Б)У «взять на учет всех членов партии, говорящих на украинском языке, и членов партии – коренных украинцев… выяснить указанных работников, говорящих на украинском языке, отозванных и откомандированных на территории других республик…» [11]. Молдавский обком КП(б)У в письме Организационному отделуКП(б)У просил «при посылке мобилизованных работников в МАССР учесть их знание молдавского языка» [3]. Однако возникали ситуации, в которых даже обращение главы Молдобкома не могло способствовать тому, чтобы республика приобрела столь необходимые ей кадры. Так, в июле 1929 г. на просьбу оставить выпускницу Ленинградского комвуза Максимову (уроженку Бессарабии, владевшую молдавским языком), был получен ответ Ленинградского обкома: «…согласно разверстки ЦК ВКП(б) Т<оварищ>. Максимова оставлена для работы в Ленинградской области и поэтому откомандирована в Ваше распоряжение не может быть» [6] .

Кадровый голод, особенно в 1920–1930-е годы, к тому же способствовал миграции специалистов разных национальностей. В МАССР, например, только в начале 1930-х годов, было направлено 367 человек из Российской Федерации, Украины, Кабардино-Балкарии, Туркестана и других мест. Всем им, помимо основных обязанностей, нужно было осваивать молдавский язык. При таком положении дел на всевозможные комсомольские стройки и прочие «фронты индустриализации» из МАССР выезжала молодежь: в 1930–1931 гг.: на стройки Днепрогэса – 500; Донбасса – 750; Днепростали – 200 молодых людей [7] . Это было в стиле сталинского руководства – с одной стороны, поощрять развитие этносов,и тут же делать все возможное для отрыва людей от родных мест.

Развитие национальных культур в условиях тоталитаризма всегда находилось в состоянии балансирования, когда один шаг мог привести к обвинению в национализме. Сталин в своих выступлениях на XVI и XVII съездах ВКП(б) связывал теорию обострения классовой борьбы с обострением на-

циональных трений, а уклоны в партии с великодержавным шовинизмом или местным национализмом. Такая установка вождя провоцировала погромы тех элементов общества, которые будто бы препятствовали продвижению к социализму. Национальное начало рассматривалось «как важнейшее препятствие на пути интернационального единения народов на принципах классовой солидарности и классовой борьбы» [16]. Социокультурная программа была основана на систематической идеологической обработке, большевизации и советизации всех аспектов жизни.

В случае УССР центральное руководство постоянно испытывало некоторую тревогу, иуже в 1926 г. заметно обеспокоилось в связи с деятельностью, развернутой наркомом просвещения Шумским в области украинизации, главной задачей которой он считал недопущение влияния на пролетариат со стороны буржуазной интеллигенции. Дело дошло до личного вмешательства Сталина, обратившегося с письмом Л.М.Кагановичу и другим членам Политбюро ЦК КП(б)У с письмом о «теневых сторонах украинизации»: «Тов. Шумский не видит, что при слабости коренных коммунистических кадров на Украине это движение, возглавляемое сплошь и рядом некоммунистической интеллигенцией, может принять местами характер борьбы за отчужденность украинской культуры и общественности от культуры и общественности общесоветской, характер борьбы против «Москвы» вообще, против русских вообще, против русской культуры и ее высшего достижения – ленинизма» [11].В результате А.Я.Шумского на посту сменил Н.А.Скрыпник, а в политический обиход вошло понятие «шумщина» как обозначение уклонав сторону буржуазного национализма. В МАССР, входившей в состав УССР (и в общем с ней темпе проводившей коренизацию, украинизацию и молдовенизацию) от перспективы приобщения к такому политическому перегибу сразу отмежевались. Утверждалось, что подобного в автономии быть не может и, по мнению П.Киора: «…в наших молдавских условиях мы имеем большой исторический козырь. Дело развития молдавской культуры попало сразу в руки отдельных партийцев, которые под руководством Обкома, группируют вокруг себя молдавскую интеллигенцию, комсомольцев, селькоров и т.д. И по сему весьма странно, когда некоторые наши товарищи усматривают в выступлениях партийцев молдаван «Шумщину» и т.д. Фактически же темп молдаванизации так медленен, наши партийцы молдаване даже рта не открывают по вопросам нацполитики, боясь подобного рода обвинения… «Шумщина» у нас не имеет пока никаких социальных и прочих корней. Как известно Шумский стоял за «Западную ориентацию», т.е. за то, против чего мы боремся в молдавских условиях (Румынская ориентация)» [15]. Заметим, что позже (при переходе автономии на латинский алфавит) П. Киору это мнение припомнили, оценив его крайне отрицательно.

С момента образования для МАССР одной из очевидных трудностей был вопрос о том, какой путь развития местной национальной культуры и языка избрать. С одной стороны, создание республики было прямо связано с будущим изменением границ СССР (как выразился И.И. Бадеев в ноябре 1927 г., «стоит вопрос: кто кого, румыны сюда или мы туда»), а, стало быть, важно сблизить левый и правый берег, приспосабливая язык молдаван автономии к румынскому языку (позиция «румынизаторов»). С другой стороны, как заявил в мае 1931 г. на пленуме Молдобкома В.П. Затонский (представлявший украинское партийное руководство), нужно «поменьше здесь филологических тонкостей, потому что за этими тонкостями скрывается самая настоящая враждебная идеология», поскольку, «когда Румыния станет советской, в чем мы не сомневаемся, … этот вопрос разрешится гораздо проще». Он коснулся и языковых проблем в «совершенно аналогичной» МАССР Карельской Республике, где «нашлись многоумные руководители, которые решили, что ввиду малой развитости карельской культуры надо взять финский язык, и на нем строить Карельскую Республику», но финская буржуазная культура развивается «по ту сторону», зачем же карелов «финнинизировать»? Затонский даже посетовал: «Мы с товарищем Скрипником полемизируя имели возможность выступать и приводить Вас в пример, а оказалось, что у вас тоже такая история, приходится теперь Вам приводить в пример карельское дело…» [14]. Секретарь Молдобкома И.М.Ильинвыразился совершенно определенно: в Советской Молдавии создается молдавская пролетарская культура и «расцвет национальной по форме и социалистической по содержанию культуры является могучим фактором революционизирования правобережной Молдавии» [18]. В результате, в МАССР в перспективе обозначились два убедительных повода для борьбы с национализмом: государственных и советских деятелей, писателей, исследователей в дальнейшем обвиняли либо в стремлении отделить МАССР от СССР, либо в чрезмерном увлечении специфическими чертами и особенностями молдавской нации. По воспоминаниям Г.И.Бучушкана (в 1926 г. был членом президиума ЦИК МАССР, затем наркомом юстиции, научным сотрудником МНК), «с самого начала моей работы в Молдавской Республике я заметил, что основные работники знают друг друга уже давно и делятся на две группировки: бадеевцев и старовцев… Группировка Старого: Старый, Криворуков, Бубновский, Ботев и другие считали, что молдавский язык – не язык, а жаргон, молдаване не имеют своей культуры, а потому нужно ввести в Молдавии румынский язык и культуру… Группировка Бадеева (Галицкий, Богопольский, Раевич, Холостенко, Россинский и др.) якобы стояла за народный молдавский язык, на самом деле приписывали молдавскому языку то, что ему чуждо, или создавали искусственно слова и пр.» [17]. Периодически преобладала то одна, то другая точка зрения: в конце 20-х годов победу одержали самобытники и политика «молдованизации» активизировалась, однако приоритет был нарушен уже в 1932 г. Новый секретарь Молдобкома И.С Плачинда-Спорош ознакомил членов бюро с решением ЦК КП(б)У о переходе МАССР на латинский алфавит. Как отметил О.Галущенко,протокол заседания не содержит сведений об обсуждении выступления секретаря, «поскольку дискуссии просто не было». В то время все члены бюро разделяли взгляды самобытников. Единственным аргументом … было то, что это решение принял ЦК КП(б)У, а значит его надо выполнить [19]. В Постановлении Бюро Молдобкома КП(б)У теперь указывалось: «Латинизация молдавской письменности, которая проводится в

интересах пролетарской революции по обе стороны Днестра – есть следующий этап развития молдавской социалистической по содержанию и национальной по форме культуры» [28]. Иной реакции и быть не могло: к 1933 г. сталинская установка на централизацию власти, беспрекословное подчинение республик решению ЦК ВКП(б) была претворена в жизнь. Пирамидальная вертикаль всеобщего контроля над обществом пронизывала все слои общества через систему партийных структур – союзной, республиканской и далее по областям, автономиям, краям.

Председателем СНК МАССР стал Г.И. Старый, общение с которым еще в мае 1930 г. не одобрялось (председателю областной контрольной комиссии А.Е. Пудову пришлось за это публично отчитываться и уверять, что он не разделяет точку зрения Старого в вопросах национальной политики). «Самобытникам» пришлось подчиниться новой линии, но в большинстве они остались на своих позициях, выполняя партийное решение без особого энтузиазма.

1932–1934 годы выделены особо, поскольку именно в это время национальная политика советского государства была в полной зависимости от внешнеполитической обстановки. Переход от одной графики к другой (от кириллицы к латинице и обратно) был прямо связан с перспективой возвращения Бессарабии в границы СССР. В условиях «напряженного политсостояния» МАССР, вызванного голодом и нарастанием «эмигрантских тенденций», появлением повстанческих групп [30], должна была одновременно проводиться кампания по латинизации. Во многих случаях это означало отбрасывание автономии назад, так как приходилось начинать обучение заново, ликвидировать неграмотность уже на новой графике, что запутывало и сбивало всех, кто лишь недавно стал грамотным на кириллице. Само это мероприятие было ко всему еще и очень затратным, только по линии Наркомпроса, например, для «обучения молдавского населения новому алфавиту» необходимо было организовать «3 000 школ и кружков с оплатой руководителей в течение 3 мес. по 40 руб.» (360 тысяч рублей). На полную замену старого шрифта на новый в Балтской и Тираспольской типографиях было выделено 2 000 рублей. В 3 000 рублей должны были обойтись «расходы, связанные с переброской новых кадров наборщиков и печатников (подъемные и т.д.)» [26]. Несмотря на все усилия, в 1932–1935 годах партийная организация автономии была вынуждена констатировать провал латинизации в республике. Его связалис откровенным саботажем мероприятий не только на местах, но и в центральном аппарате: «…из 13 полученных «Молдснабсбытом» машинок – 8 используются не по назначению, в них вредительски выброшен латинский шрифт и заменен русским… Бюро Обкома отмечает полную бездеятельность Комитета по молдаванизации, не сумевшего даже уследить за правильным использованием полученных латинских машинок, предназначенных для облегчения молдовенизации аппарата [27]. Известно, что в период перехода сократилось число подписчиков на молдавскую прессу, родители стали определять детей не в молдавские, а в украинские и русские школы. Документацию на всех уровнях предпочитали вести на украинском и русском языках, указывая на неудобство при наличии трех алфавитов.

Сменявшие друг друга секретари Молдобкома то поддерживали самобытников (И.Н. Сирко в 1933 г.), то резко критиковали Молдавский Научный Комитет. Г.О. Булат, приступивший к работе в том же 1933 г., так выразился о ситуации: «Синтаксис кто пишет? Человек, а если этот человек контрреволюционер, то он и пишет контрреволюционную книгу... нужно всю эту сволочь выгнать, укрепить аппарат, повести классовую борьбу, посмотреть, кто учится в вузах… Там есть немало сволочи, которая пролезла туда…» [20]. Практически создалась ситуация, при которой и «самобытники», и «румынизаторы» (особенно после отмены решения о латинском шрифте) могли быть ошельмованы властью как «вредители» или «враги народа» в любой удобный для нее момент, подобно «старой» украинской интеллигенции в 1929–1931 годах. В МАССР, в мае 1938 года, на IV Тираспольской городской партийной конференции в выступлении одного из секретарей Молдобкома прозвучало, что «враги народа, орудовавшие долгое время, как Вам известно, здесь на Молдавии, специально проводили так-называемую латинизацию с целью того, чтобы проводить румынизацию молдавского языка…» [13]. Заигрывать с интеллигенцией власть уже не видела резона, поскольку основную работу – поддержку в сложные времена, и обучение молодежи она выполнила. Главными парадоксами внутренней политики тоталитаризма в СССР стали: сопутствовавшие друг другу осознание необходимости компромиссного сотрудничества с интеллигенцией, и острая «классовая» неприязнь к ней.

Несмотря на скороспелость и отсутствие опыта, молодые специалисты были более надежны и угрозы для системы не представляли. Для нормальной государственной жизнедеятельности было достаточно и небольшого процента старых квалифицированных специалистов для подготовки тех, кто должен был прийти им на смену, и для работы на тех должностях, где полуграмотные «образованцы» справиться бы никак уже не могли.Тоталитарная система предъявляла массовому обществу образ врага, опираясь на самые различные идеологические обоснования: обострение классовой борьбы, национальный уклонизм, происки иностранных разведок. Интеллигенция становилась мишенью в первую очередь, так как на нее списывались все неудачи, сбои и просто провалы кампаний власти. Интеллигенция МАССР, будучи с одной стороны жизненно востребованной в национально-государственном строительстве, с другой стороны была всегда под подозрением как социально чуждая группа, в среде которой могли развиваться идеи ревизионизма, сепаратизма и национализма.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. *Архив общественно-политических организаций Республики Молдова* (АОПОРМ), Фонд 49, опись 1, дело 1478, Л.1–4.
2. *Там же.*
3. *То же самое,* Фонд 49, опись 1, дело1032, л. 45.
4. *То же самое,* Фонд 49, опись 1, дело1173, Л.1–2.

5. *То же самое*,, Фонд 49, опись 1, дело1173, л. 15–16.

6. *То же самое,* Фонд 49, опись 1, дело1514, л. 15.

7. *То же самое*,, Фонд 49, опись 1, дело 1931, л. 31.

8. Бенюк В., *Тоталитаризм как реальность: историко-политологическое исследование на примере послевоенной Молдовы.* Кишинев: Молдавский госуниверситет, 1998, с. 191.

9. Борисенок Е., *Феномен советской украинизации в 1920–1930-е годы.* http://fictionbook.ru/author/elena_borisienok/fenomen_sovetskoyi_ukranizacii_1920_1930_godiy/read_online.html?page=0(посещен 10.05.2013).

10. Борисенок Е., *Феномен советской украинизации в 1920–1930-е годы.*http://fictionbook.ru/author/elena_borisienok/fenomen_sovetskoyi_ukranizacii_1920_1930_godiy/read_online.html?page=0(посещен 10.05.2013).

11. *Там же.*

12. *Воспоминания о Б.Д. Христодуло-Финити, репрессированного в декабре 1937 г. ТГОМ,* Основной фонд , № 17402, Л. 1–4.

13. *Выступление III-го секретаря Молдобкома КП(б)У Зеленчука на IV-ой Тираспольской городской партийной конференции. 15–18 мая 1938 года.* В: *Politica de moldovenizare* în *R.A.S.S.Moldovenească: culeg. de doc.* şi *materiale*, alcăt. şi st.: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Şişcanu. Chişinău: Civitas, 2004, p. 297.

14. *Выступление Затонского на Объединенном пленуме Молдобкома КП(б)У и Областной контрольной комиссии 21.05.1931.* В: *Politica de moldovenizare* în *R.A.S.S.Moldovenească*: *culeg. de doc.* şi *materiale*, alcăt. şi st.: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Şişcanu. Chişinău: Civitas, 2004, p. 113–114.

15. *Выступление т. Киора П.И. на IV областной партконференции молдавской организации КП(б)У. 15 ноября 1927 года.* В: *Politica de moldovenizare* în *R.A.S.S.Moldovenească*: *culeg. de doc.* şi *materiale*, alcăt. şi st.: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Şişcanu. Chişinău: Civitas, 2004, p. 70-71.

16. Гаджиев К.С. *Тоталитаризм как феномен XX века.* В: *Вопросы философии,* 1992, № 2, с.10.

17. Галущенко О.С., *Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (20-е годы).* В: *Ежегодный исторический альманах Приднестровья,* 2002, № 6, с. 68.

18. *То же самое,,Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (30-е годы).* В: *Ежегодный исторический альманах Приднестровья,* 2003, № 7, с.47.

19. *Там же, с.* 48.

20. *Там же, с.* 50.

21. Гольцман А.З. (доклад в Политбюро ЦК РКП (б)), «Об усилении работы в промышленности инженерно-технического персонала» 1924 г. http://alexanderyakovlev.org/almanah/inside/almanah-doc/1002589 (посещен 20.04.2013).

22. Звягинцев В., *Как узаконили беззаконие.* В: *Человек и закон,* 1990, № 1, с. 25.

23. Личный листок по учету кадров Похило Г.Д. Тираспольский Государственный объединенный музей (ТГОМ), Основной фонд , № 1268, л. 1–3.

24. *Общие выводы по информационному отчету Областкома в 1925 году.* В: *Politica de moldovenizare* în *R.A.S.S.Moldovenească*: *culeg. de doc.* şi *materiale*, alcăt. şi st.: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Şişcanu. Chişinău: Civitas, 2004, p. 44–45.

25. Отчет ректора ВКСХШ Престеску Культпропу Молдобкома *К*П(б)У. 14.12.1933. В: *Politica de moldovenizare* în *R.A.S.S.Moldovenească*: *culeg. de doc.* şi *materiale*, alcăt. şi st.: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Şişcanu. Chişinău: Civitas, 2004, p.158.

26. План перехода МАССР на латинизированный алфавит Молдобкома *К*П(б)У. 1931 г. В: *Politica de moldovenizare* în *R.A.S.S.Moldovenească: culeg. de doc.* şi *materiale*, alcăt. şi st.: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Şişcanu. Chişinău: Civitas, 2004, p. 129–130.

27. Постановление Бюро Молдобкома *К*П(б)У об использовании пишущих машинок с латинским шрифтом в республике. 20 октября 1935 года. В: *Politica de moldovenizare în R.A.S.S.Moldovenească: culeg. de doc.* şi *materiale*, alcăt. şi st.: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Şişcanu. Chişinău: Civitas, 2004, p. 238.

28. Там же, р. 147.

29. Протокол № 11 заседания Комиссии Политбюро ЦК КПСС по дополнительному изучению материалов, связанных с репрессиями, имевшими место в период '30–'40-х и начала '50-х гг. 29.05.1990. http://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/67974 (посещен 19.03.2013).

30. Резолюция Бюро Молдобкома по докладу начальника ГПУ о политическом состоянии Молдавии. *29 марта 1932 года*. В: *Politica de moldovenizare* în *R.A.S.S. Moldovenească: culeg. de doc. şi materiale*, alcăt. şi st.: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Şişcanu. Chişinău: Civitas, 2004, p. 136.

STRATEGIA AMERICANĂ ȘI SOVIETICĂ PENTRU APLANAREA CONFLICTULUI DIN INDOCHINA ÎN AJUNUL CONFERINȚEI DE LA GENEVA (1954)

Daniela HADÎRCA[1]

LA STATÉGIE AMÉRICAINE ET SOVIÉTIQUE POUR LA RÉGLEMENTATION DU CONFLIT DE L'INDOCHINE ET DU CORÉE À LA VEILLE DE LA CONFÉRENCE DE GENÈVE (1954)

Pendant la Guerre Froide l'Etats Unis et l'Union Sovietique n'ont pas eu une confrontation militaire ouverte, mais ont mesuré les forces par l'entremise des leur satellites. L'un des épisodes culminants de cette periode ont été les guerres du Corée et de l'Indochine, quand ces deux grands pouvoirs ont implimenté diverses stratégies pour les entretenir, puis pour mettre un fin raisonnable et avantageux à ces conflits.

Mots-clés: Guerre Froide, stratégie Américaine et Soviétique, conflit, Indochine, Corée.

În 1954 se împlineau 7 ani de război în Vietnam și 4 ani de conflict în Coreea, situație care a adus dezaprobarea opiniei publice mondiale, dar și a alimentat mai mult interesele marilor puteri în Asia de Est și Sud-Est. Aceste *fronturi calde* în plin Război Rece nu reprezentau altceva decât un joc periculos cu arma atomică [1], care putea să se soldeze cu efecte dezastruoase pentru întreaga lume. Liderul comunist chinez Zhou Enlai definea plastic raporturile între superputeri, ca divizate prin structuri politice, economice, ideologice, dar unite prin capacitatea de distrugere reciprocă și silite, astfel, la conviețuire. Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică nu s-au confruntat militar în mod deschis, dar și-au măsurat forțele prin intermediul aliaților, clienților, cărora le-au oferit ajutor militar, financiar și diplomatic – este așa-numitul *război prin procură*. Momentele de vârf ale Războiului Rece au fost cele în care confruntarea dintre cele două puteri a părut inevitabilă, astfel printre episoadele culminante se numără și războaiele din Coreea și din Indochina. Un nou cadru internațional se conturează la începutul anului 1954, întrucât după moartea lui Stalin (5 martie 1953), noul lider de la Kremlin, Hrușciov, animat de dorința de a-și câștiga autoritatea și simpatia nu numai în URSS, dar și din partea opiniei publice mondiale, a căutat să diminueze tensiunile cu SUA, să se facă simțită o destindere în relațiile dintre acești doi poli în politica mondială. Aceste schimbări nu au întârziat să apară, astfel sub buna îndrumare a sovieticilor China va înceta să mai ia parte la războiul din Coreea. În același timp, erau întreprinse tentative diplomatice pentru stabilirea păcii în Indochina.

În aceste condiții de instabilitate continuă era indispensabilă organizarea unei conferințe cu scopul aplanării conflictelor. Astfel, după câteva încercări, la Bermude, apoi la Berlin s-a luat decizia organizării unei conferințe decisive la Geneva (1954), care trebuia să pună capăt acestei situații de incertitudine.

Cele două strategii, americană și sovietică, se angajase pe calea ocolirii unui conflict internaționalizat, la începutul anului 1954, cel puțin pentru moment. Ele întrețineau pe fronturile Asiei un război limitat, profitabil rușilor, prin menajarea trupelor sale, în același timp ținând departe de bazele sale pe cele americane. În timp ce americanii suferise în războiul din Coreea unele insuccese de ordin, mai mult, diplomatic, însă câștigase o poziție rezonabilă totuși în Asia de Est, URSS dorea să-și extindă efectivul ideologic. În aceste condiții, nu era exclus ca cele două supraputeri să sondeze prin toate mijloacele posibile noi teritorii pentru fiecare în Asia de Sud-Est.

La începutul anului 1954, americanii au observat că *strategia dolarului* nu mai dădea rezultatele scontate. Pentru SUA, după războiul din Coreea, Indochina era vitală intereselor lor diplomatice. Încă din 1952, la sfârșitul mandatului președintelui Truman, o directivă a Consiliului național de securitate stabilise că apărarea Tonkinului era esențială pentru conservarea sud-estului asiatic în mâinile statelor necomuniste și că obiectivul guvernului american era de a continua să asigure francezii cu ajutor sub toate formele [2]. La o reuniune a Statului Major American, din 4 septembrie 1953, amiralul Radford rezumă problematica indochineză: „[…] retragerea francezilor din Indochina […] ar însemna clar sfârșitul Franței ca mare putere. Din acest motiv sunt clare interesele noastre de a evita o retragere franceză, pentru că astfel pierdem un aliat puternic. Francezii au dat tot timpul ca scuză că nu au întreprins o acțiune ofensivă pentru că aceasta ar putea duce la o intervenție din partea Chinei comuniste. […] Dacă noi le dăm francezilor susținerea pe care ei ne-o cer și dacă francezii vor face ce ei au promis, eu (amiralul Radford) cred că noi neam putea bucura de posibilitatea că francezii își vor retrage o parte din trupe în doi ani" [3]. Ajutorul american nu a întârziat să apară. La 1 iulie, Washingtonul a trimis deja instructori americani pentru armata lui Bao Dai [4]. La 30 septembrie, Washingtonul și Parisul au publicat un comunicat în care SUA promite majorarea ajutorului său financiar la 385 milioane de dolari, în schimb Franța va da mai multe libertăți generalului Henri Navarre [5], noul comandant al armatei, ajuns în Indochina în luna mai a acelui an.

Pe lângă întrunirile de la Bermude și Berlin, la care a luat parte și URSS, au avut loc întrevederi doar franco-americane, unde s-a discutat doar chestiunea indochineză, pentru tatonarea terenului viitoarei conferințe, la care va participa și statul sovietic, împreună cu susținătoarea Republica Populară Chineză. Din aceste considerente, americanii discutau cu Franța toate aspectele problemei, pentru că SUA considera că unica șansă de a bloca ofensiva comunistă era de a crea un Vietnam unit [6].

Discuțiile purtate anterior roiau în jurul ideii de organizare a unei conferințe la Geneva, iar rezultatele acestor convorbiri nu satisfăceau interesele americane, de aceea era importantă soluționarea câtorva *chestiuni* înainte, și anume operația Vautour [7], cea a posibilității unei viitoare intervenții americane în Indochina pentru a-i susține pe francezi, dar și o eventuală acțiune directă împotriva Chinei.

Lupta continuă de la Dien Bien Phu nu dădea rezultatele așteptate pentru francezi și americani, iar de la 15 martie 1953 toate speranțele sunt pierdute și un singur miracol putea salva acest ultim câmp de luptă. Acest miracol era posibil, în opinia mai multor generali și politicieni francezi din perioada respectivă, dacă se vor alia trupelor franceze și cele americane. La Paris și la Saigon se agitau mult pentru a cere americanilor întăriri cu avioane (bombardiere B26, aparate de vânătoare F8F, avioane de transport C147 și C119). Pe plan tehnic, bombardarea intensivă a pozițiilor Vietminhului era singura șansă de a rupe această încercuire a câmpului și de a permite o evacuare a trupelor. Astfel, la 20 martie se întrunesc, la Washington, generalul Ely [8] – din partea

[1] *Daniela HADÎRCA, doctorandă, cercetător științific, Biblioteca Științifică Centrală „A. Lupan" (Institut) a AȘM.*

oficialilor francezi, din cea a americanilor – președintele Eisenhower, vicepreședintele Richard Nixon și amiralul Radford [9], iar din partea britanicilor – generalul Brohon [10], care în cadrul acestei întruniri a fost un susținător al poziției franceze în unele aspecte ale problemei, cum ar fi necesitatea unui ajutor militar, date fiind funcțiile pe care le deținea în Franța. După câteva zile de intense discuții, generalul francez ajunge să-și convingă interlocutorii că situația militară era mult mai dramatică decât ei își imaginau; că trebuie să împiedice ajutorul masiv pe care-l primește Vietminhul din partea Chinei și că riscă de a pune în pericol întreaga *Asie liberă*; că SUA trebuie nu numai să crească contribuția lor militară, dar și să intervină direct în conflict, trimițând avioanele lor din bazele din Filipine pentru a bombarda trupele Vietminhului din jurul câmpului Dien Bien Phu. În aprilie, la o întâlnire cu George Bidault [11] cu două zile înainte de deschiderea conferinței de la Geneva și două săptămâni înainte de marea înfrângere de la Dien Bien Phu, John Foster Dulles [12] a evocat ideea utilizării a două bombe atomice [13]. În ceea ce privește problema eliberării taberei fortificate de la Dien Bien Phu, prin operația aeriană Vautour, în cadrul acestor discuții s-a pierdut „mai multă cerneală decât s-au obținut ulterior rezultatele dorite" [14]. Eșecul acestei operații reiese și din refuzul lui Eisenhower de a bombarda zonele alăturate câmpului de la Dien Bien Phu, sub pretextul opoziției Congresului, dar și a unor reticențe manifestate de către britanici. SUA conștientiza că un eventual atac presupunea intrarea în război, ceea ce căutau cu orice preț să evite, întrucât nu era în interesul lor să se joace pe un *covor de bombe* [15], în condițiile în care nu erau singurii care le dețineau. În ciuda temerilor americane și a rezervei britanice, la 24 martie, Eisenhower îi spune lui Dulles că el „nu exclude complet ideea unei operații decisive, doar dacă ar avea certitudinea că aceasta va da rezultate decisive" [16]. Însă hotărârea americană s-a manifestat în defavoarea francezilor, din cauza unor motive mai mult tehnice, decât politice [17], ceea ce a dus la înfrângerea de la Die Bien Phu. Istoriografia sovietică, ca și cea occidentală, în special cea franceză, susține că de înfrângerea francezilor se fac vinovați anume americanii. Astfel, proiectul intervenției americane, numită operația Vautour, a suferit un colaps. Această operație, deși a suscitat un intens *balet diplomatic* între Paris, Londra și Washington, oricum congresul american era puțin entuziasmat de ideea de a se implica în război, cu atât mai mult că războiul din Coreea abia se încheiase, iar pentru americani implicarea într-un nou conflict nu era salutară, francezii puteau miza doar pe o acțiune comună, care se rezuma în acordarea unui ajutor militar. Englezii erau rezervați referitor la ideea de a *lărgi* un conflict care putea serios lovi interesele sale la Hong Kong și în Malaysia.

De menționat că în luarea deciziei americanilor a influențat și factorul economic, pentru că aceștia, de-a lungul războiului, au finanțat armata franceză, dar și au susținut prin ajutor financiar Indochina. Iar implicarea în conflict presupunea noi cheltuieli, și un eventual eșec ar însemna pierderi financiare și o dezaprobare din partea opiniei publice americane.

Tabelul de mai jos oferă o imagine în cifre a *strategiei dolarului*, folosită de americani în Asia de Sud-Est între anii 1950–1954.

Ajutorul american acordat Indochinei între anii 1950-1954 [18]

De altfel, ajutorul american în conflictul din Asia de Sud-Est nu este ceva nou nici pentru americani, nici pentru sovietici. Cu siguranța că SUA au investit cel mai mult în acest război, venind de-a lungul acestuia cu un șir de subvenții sub diferite forme, cum ar fi:

Tabelul I

Anii	Mii de dolari
1950	37(2)
1951	116(2)
1952	278(2)
1953	478(2)
1954	815(2)

Tabelul II [19]

Tipul de ajutor	Total în milioane de dolari
MDAP [20]	705
Ajutor direct armatelor	317,2
Ajutor pentru apărare	999
Cooperare tehnică	153
Ajutor pentru dezvoltare	162
Fonduri pentru dezvoltare economica în Asia	100
Fonduri de urgenta din partea președintelui SUA	100
Altele	167
Total	2703

Reacția sovietică la finanțările americane s-a materializat ulterior în acuzații, care s-au spus de la tribuna de la Geneva, cum ar fi discursul lui Molotov din 14 mai 1954, prin care acuza SUA că merg după principiul „Cine plătește, acela comandă muzica" [21].

Finanțarea conflictului din Indochina nu e specifică doar americanilor, ci și sovieticilor, reprezentată nu neapărat prin credite, dar prin ajutor militar, trupe, alimente, ceea ce în sine reprezintă o formă de susținere.

În strategia sovietică un atu esențial îl constituia China, care între timp i-a adus comunismului un spațiu imens, cu posibilități materiale și sociale, ceea ce îi asigura o superioritate. De aici rezultă și insistențele sovieticilor de a aduce China la masa tratativelor. Pentru comuniștii sovietici, China reprezenta asul lor, întrucât în Asia URSS-ul nu inspira încredere, în schimb chinezii le asigurau o cale mai ușoară de infiltrare în sud-estul asiatic, precum și obținerea unei victorii împotriva *dușmanului capitalist* [22]. Spre China se orientau speranțele statelor tinere din Asia, care vedeau în guvernul de la Pekin șansa de a fi susținute financiar și politic.

Strategiei sovietice îi sunt specifice propriile reguli. La origine era principiul ortodox al permanenței războiului, exprimat în formula lui Clausewitz: „Războiul este continuarea politicii prin alte metode" [23]. În spiritul comuniștilor sovietici, războiul era confundat cu pacea. În interpretarea sovietică, lupta pentru pace semnifică o formă de a-și impune hegemonia în lume. Pornind de la principiul că puterile capitaliste trebuie să dispară, trebuia prin toate mijloacele să contribuie la procesul *dispariției* acestor țări, punând

în joc un arsenal de arme materiale, ideologice, politice, psihologice. Această acțiune, sovieticii au încredințat-o și sateliților săi. Strategia sovietică răspunde tradiției ruse de-a lungul istoriei de a-și proteja frontierele sub orice forme [24].

Pentru URSS, conflictul vietnamez îi asigura mai multe posibilități de a-și afirma poziția. De exemplu, faptul că un stat socialist este atacat de un altul din blocul capitalist nu putea lăsa fără ripostă URSS, iar poziția sa pacifistă îi asigura o imagine pozitivă și câștiga considerații în rândul populației din sud-estul Asiei. Astfel, strategia creării unei bune imagini reprezenta miza pentru care încerca să joace URSS în procesul atingerii scopurilor sale.

Conflictul vietnamez, ca și alte conflicte, a suscitat interesul URSS-ului, deoarece în aplanarea lui conta poziția care urma să o aibă în această zonă a Asiei. Astfel, Kremlinul *a lucrat* la crearea viitoarei marionete comuniste în Vietnamul de Nord, în persoana lui Ho Chi Minh [25]. Chiar dacă președintele Ho Chi Minh și-a început activitate revoluționară pornind din rândurile Kominternului, a fost totuși un susținător al lui Mao Zedong, dovadă servind instruirea unui număr mare de cadre comuniste vietnameze în China. Cu toate acestea, odată cu crearea Republicii Democratice Vietnameze (în septembrie 1945), legăturile ideologice și personale erau numeroase între comuniștii vietnamezi și sovietici. URSS, din 1945 până în 1960, a furnizat prin intermediul Chinei susținere financiară. Odată cu înrăutățirea relațiilor sino-sovietice, Vietnamul a luat partea Chinei, ceea ce i-a determinat pe sovietici să fie rezervați cu regimul lui Ho Chi Minh. Chiar dacă liderul nord-vietnamez a fost instruit în școala sovietică, atitudinea lui față de Moscova s-a schimbat din cauza că Kremlinul nu a acceptat de la bun început crearea Republicii Democratice Vietnameze, recunoscând-o abia în 1950, la 30 ianuarie [26]. Recunoașterea acestui nou stat din Asia de către Uniunea Sovietică nu era un dar, ci mai degrabă reprezenta o acțiune strategică de creare a unui echilibru de influență, întrucât venirea la putere a lui Mao în China, fără concursul *fratelui mai mare*, amenința autoritatea sovietică în această zonă a Asiei. De aceea, din 1950 rușii împreună cu sateliții săi au furnizat Vietnamului în jur de 2 milioane de combatanți, tehnicieni, repartizați pe teatrele de război din nordul țării, acțiuni întreprinse pentru a stabili o balanță de forțe.

Războiul Rece a fost jalonat de *crize/fronturi calde*, cum ar fi conflictul din Indochina, moment în care tensiunea dintre Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică crescuse la cote maxime. Cu toate acestea, ambele centre de putere – capitalist și socialist – căutau să evite implicarea directă în război, însă prin intermediul strategiilor și al sateliților politici reușeau să-și aducă concursul în stabilirea polurilor de influență în Asia de Sud-Est. Astfel, atât URSS, cât și SUA au fost active în orânduirea cursului războiului din Vietnam, iar după încheierea acestuia ambele au luat parte plenar la conferința de la Geneva, unde pe căi diplomatice au continuat să câștige autoritate în zona asiatică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Journoud Pierre, *Au cœur de la décolonisation: la politique française en Indochine, entre continuité et rupture,* sous la direction de Goscha Christopher et Laplante Karine, *L'échec de la paix en Indochine*, Paris, 2009.
2. *Ibidem*, p. 62.
3. *Ibidem*, p. 63.

4. Bao Dai (1913–1997) – al treisprezecelea împărat (și ultimul) al dinastiei Nguyen din Vietnam.
5. Henri Navarre (1898 – 1983) – general al corpului de armată în cadrul conflictului din Indochina.
6. Artaud, Denise, *La menance americaine et le reglement indochinois* à la *conférence de Genève,* in: *Revue d'histoire, economie et societe*, vol. 3, nr. 13, 1994, p. 50.
7. Operația Vautour reprezinta un plan franco-american, care avea ca scop acordarea unui ajutor din partea americană, într-o luptă decisivă, cum ar fi cea de la Dien Bien Phu. Ajutorul presupunea furnizarea unor avioane B-29, a căror bază se afla în Filipine.
8. Pau Ely (1897–1975) a fost șeful Statului Major francez între 1949–1961, consilierul ministrului forțelor armate, Rene Plevne. A fost numit general al armatei franceze pentru a conduce operațiile militare în Indochina.
9. Arthur William Radford (1895–1973) – amiral al forțelor militare americane, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial s-a aflat în fruntea trupelor maritime din Oceanul Pacific, iar din 1953 este numit în funcția de președinte al Forțelor Armate, funcție ocupata până în 1957.
10. Generalul Raymod Brohon fusese comandantul forțelor aeriene britanice în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A fost șeful Statului Major al armatei franceze, a deținut și funcția de consilier al generalului Ely.
11. George Bidault (1899 – 1983) – om politic francez, președinte al Consiliului Național al Rezistenței, președinte al Guvernului provizoriu al Republicii Franceze (iunie – decembrie 1946), ministru al afacerilor externe (1953–1954).
12. John Foster Dulles (1888–1959) – diplomat american, Secretar de Stat al SUA (1953–1959).
13. Mettan, Guy, *Genève- ville de paix, de la conférence de 1954 sur l'Indochine à la coopération internationale,* Genève, 2004, p. 66.
14. Levy, Roger, Paul Ely, *L'Indochine dans la tourmente,* în: *Revue Politiqe étrangère*, vol. 29, nr. 4, 1964, p. 403-405.
15. Artaud Denise, *La menance americaine et le reglement indochinois* à *la conférence de Genève,* in: *Revue d'histoire, economie et societé*, vol. 3, nr. 13, 1994, p. 50.
16. *Ibidem*.
17. Аносова, Людмила Александровна, *Промышленность Демократической Республики Вьетнам (1954–1965),* M., Наука. 1973, p. 78.
18. Bernard, Fall, *Corée et Indochine. Deux programmes d'aide américaine*, in: *Politique* étrangère nr. 2, 21-année, 1956, p. 175-190.
19. *Ibidem*.
20. MDAP (Mutual Defense Assistance Program) – lege americană din 1949, conform căreia statul american furniza ajutor militar unui stat cu care avea încheiat un acord în prealabil cu țara ce urma să beneficieze de susținerea SUA.
21. *Archives ONU, Documents of the Indo-chinese phase of the Conference,* IC/1-55, English and French, Confidential, 1 v. 28 cm, *Discours prononcé par V. Molotov, ministre d'affaire étrangere de l'URSS le 14 mai 1954,* IC\13, 15 mai 1954, p. 11.
22. Marchand, Jean, *Stratégie américaine et stratégie soviétique en Extreme Orient*, în: *Politique étrangére* nr. 4-5, 1951, p. 351-364.
23. *Ibidem*, p. 358.
24. *Ibidem*, p. 360.
25. Ho Chi Minh (1890–1969) – om politic vietnamez, prim-ministru (1946–1955), președinte (1955–1969) al Vietnamului de Nord.
26. Joyaux François, *Les positions soviétique et chinoise devant le conflit*, în: *Revue française de science politique*, 20 année, nr. 2, 1970, p. 363-372.

SAVANTUL DEMIR DRAGNEV, CONSULTANTUL ȘTIINȚIFIC AL ARMATEI NAȚIONALE

Constantin MANOLACHE*[1]*,
Vitalie CIOBANU*[2]*,
***Ion Valer XENOFONTOV*[3]**

ACADEMIC DEMIR DRAGNEV, SCIENTIFIC CONSULTANT OF THE NATIONAL ARMY

This article demonstrates the scientific universality of academic Demir Dragnev that in addition to studies of the history of Moldova has focused his research on military field. As a scientific consultant for the national army, Demir Dragnev developed a series of studies about military confrontations and the role of Moldavian Principality (Kingdom) in politics of European Powers, military statistics etc. Many of his disciples have researched under his guidance themes related to the military field.

Keywords: National Army, Kingdom Moldova, disciples, research, military history.

Universul științific al savantului Demir Dragnev înglobează mai multe dimensiuni cu impact direct în cercetare, educație și societate, inclusiv în domeniul militar. Este autor al mai multor lucrări științifice și de popularizare a științei valoroase și originale care au o gamă variată de subiecte: confruntarea militară dintre Țara Moldovei și Imperiul Otoman [18]; impactul internațional pe care l-a avut Imperiul Rus, Austria, Polonia asupra Țării Moldovei [17]; bătălia de la Jilișe [7]; la statistica militară în descrierea Țării Moldovei și Țării Românești în calitate de izvor istoric [16]; periodizarea evoluției forțelor armate ale Țării Moldovei [6], atitudinea administrației militare ruse față de populația băștinașă din Moldova în timpul războaielor ruso-turce din sec. XVIII [5] etc. Cercetările științifice menționate și alte publicații elaborate și editate de D. Dragnev au fost consultate la elaborarea unor teze de doctor/doctor habilitat care au în epicentrul de cercetare și subiecte cu temă militară. În acest context, menționăm tezele de doctor habilitat elaborate de Gheorghe Gonța [13], Ion Chirtoagă [2], Ion Eremia [11], Alexei Agachi [1], teza de doctor a lui Vitalie Ciobanu [4] cu tematică proximă de domeniul militar, profesorul D. Dragnev fiind consultant/conducător științific al acestor cercetări științifice.

Membrul corespondent Demir Dragnev la 70 de ani. Pictor: Eduard Stahi, 2006

În anul 2000, profesorul D. Dragnev a fost președinte al Consiliului științific specializat pentru susținerea tezei de doctor în istorie „Constituirea armatei naționale în Republica Moldova” susținută de Victor Gaiciu [12], viceministru (2000–2001), ministru al apărării (2001–2004), ambasador al Republicii Moldova în Regatul Belgiei, Regatul Țărilor de Jos, Marele Ducat al Luxemburgului (2004–2009), general de brigadă [10]. O altă teză de doctorat cu tematică militară – „Serviciul sanitar al Armatei Române în perioada 1914–1919” – a fost susținută de arhivistul militar Leontin Stoica Vasile [15], din Pitești, județul Argeș, România, în cadrul Consiliului științific specializat prezidat de D. Dragnev.

La 15 aprilie 2016, D. Dragnev, în calitate de membru al Consiliului științific specializat, a participat la susținerea tezei de doctor habilitat a colonelului (r) Constantin Manolache [14]. În discursul său vizavi de lucrare, profesorul D. Dragnev a specificat faptul că în prezent în Republica Moldova putem vorbi de o continuitate a tradițiilor militare istorice (valorice, de memorie istorică), nu însă de o continuitate instituțională.

Crezul științifico-social al savantului D. Dragnev este acela că istoria trebuie să aibă un impact educațional, patriotic asupra societății. Istoricul nu trebuie să se izoleze și să producă materiale istorice doar pentru specialiștii de istorie, ci trebuie să aibă o largă cooperare cu comunitatea, să-i răspundă necesităților ei recurente. Aceste viziuni de cooperare, în mod special cu Armata Națională, au fost expuse în mod public [9] și aplicate în mod practic.

În 1998, cercetătorul D. Dragnev a editat studiul „Lupta de eliberare de sub dominația otomană în Țara Moldovei (sec. al XVI-lea – începutul sec. al XVIII-lea)” [8]. Scopul lucrării rezidă în crearea unui sentiment istorico-patriotic pentru cititor, în mod special pentru cei care au drept scop suprem – Apărarea Țării. Lucrarea a apărut sub egida Ministerului Apărării al Republicii Moldova și al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei. A fost distribuită în toate unitățile militare din Republica Moldova și studiată cu mult interes de militarii Armatei Naționale. De aceea, nu este întâmplător faptul că atunci când ostașii moldoveni erau întrebați pe cine dintre istoricii Republicii Moldova îi cunosc, aceștia îl numeau fără ezitare pe istoricul nr. 1 al țării savantul Demir Dragnev.

Doctorul în istorie Vlad Mischevca, discipolul savantului D. Dragnev, a fost consultat de profesorul său în vederea elaborării simbolurilor Armatei Naționale.

Profesorul D. Dragnev l-a consultat, de asemenea, și pe colonelul (r) drd. Petru Costin la realizarea unei colecții de copii ale drapelelor militare ale Moldovei din secolele XV–XIX și Basarabiei din sec. XIX–XX. Reamintim faptul că Petru Costin, asistat de comunitatea științifică a Republicii Moldova, inclusiv savantul D. Dragnev, a organizat cea mai mare colecție

D. Dragnev, sergent-major, 1956.

[1] *Constantin MANOLACHE, colonel (r), doctor habiltat, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.*
[2] *Vitalie CIOBANU, colonel (r), doctor, Centrul de Cultură și Istorie Militară al Ministerului Apărării al Republicii Moldova.*
[3] *Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.*

de potcoave (în număr de 3 200) datate cu sec. XIV–XX, fapt pentru care a fost înscris în Cartea Recordurilor „Guiness Book".

Profesorul Demir Dragnev a contribuit științific la deschiderea Muzeului Armatei Naționale (aflat în prezent în cadrul Centrului de Cultură și Istorie Militară), instituție inaugurată la 3 septembrie 1999, de Ziua Armatei Naționale. Decizia referitoare la deschiderea muzeului a fost aprobată încă în 1994 printr-un ordin al ministrului apărării. Scopul acestei instituții rezidă în promovarea științei istorice și reflectarea artei militare naționale.

M. c. D. Dragnev participă activ și la manifestările științifice care au în vizor tematica militară. Este un participant activ la sesiunile de comunicări științifice organizate de Centrul de Cultură și Istorie Militară al Ministerului Apărării al Republicii Moldova. La 21 august 1998 a deschis lucrările Conferinței științifice „Mișcarea națională la sfârșitul anilor 1980. Formarea Armatei Naționale a Republicii Moldova". De o valoare incontestabilă a fost comunicarea științifică „Probleme actuale ale istoriei militare" prezentată la 28 februarie 2006 în cadrul sesiunii anuale de istorie militară. Un impact pozitiv asupra publicului a avut-o comunicarea „Tradițiile istorice ale armatei naționale" prezentată de profesorul D. Dragnev la 30 august 2011 în cadrul sesiunii științifice internaționale „20 de ani de la formarea organismului național-militar". De asemenea, este consultantul științific al proiectului Aleea Domnitorilor (inaugurată la 27 august 2004) de la Ministerul Apărării al Republicii Moldova. La fel, este consultantul științific al lucrării de sinteză „Organizarea instituției militare a Republicii Moldova, (1990-2011)" [3], semnată de colonelul (r) Vitalie N. Ciobanu.

Evenimentele istorice cu implicații militare directe asupra Basarabiei au fost abordate cu lux de amănunte de cercetătorul D. Dragnev. Astfel, în anul 2009 în contextul consemnării a 70 de ani de la semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov (23 august 1939), cu impact direct asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord, în Chișinău s-au organizat o serie de manifestări științifice la care profesorul D. Dragnev a participat și s-a implicat în dezbateri asupra subiectului. Este vorba de simpozionul științific „Declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial", organizat la 24 februarie de Fundația Forului European pentru Istorie și Cultură, UPS „Ion Creangă" și masa rotundă „70 de ani de la semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov", organizată de Asociația Istoricilor din Republica Moldova, la 21 august a aceluiași an.

D. Dragnev, locotenent-major (primul din stânga), 1970

O altă latură în domeniul istoriei militare a profesorului D. Dragnev o reprezintă activitatea științifico-editorială în cadrul apariților periodice de profil militar. Este coordonator și recenzent al publicației Centrului de Cultură și Istorie Militară „Cohorta. Revistă de istorie militară", fondată în 1999, unica revistă în domeniul istoriei militare din Republica Moldova. Savantul D. Dragnev este, totodată, recenzent, consultant științific și membru al Colegiului de redacție al publicației periodice a Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun" – „Revista Militară. Studii de securitate și apărare", fondată în anul 2009, singura revistă în domeniul științelor militare și de securitate națională din Republica Moldova.

Recunoașterea activității științifice în domeniul științelor militare, în mod general, și cel de istorie militară, în mod special, a fost validată și prin conferirea distincției Ministerului Apărării „În slujba Patriei" (2006).

In grosso modo, constatăm activitatea științifică prodigioasa a ilustrului savant Demir Dragnev într-un domeniu de importanță majoră pentru educația civico-patriotică a cetățenilor Republicii Moldova, cea de istorie militară. Se constată și latura de formator educațional, dar și de cea a consilierii științifice a Armatei Naționale a Republicii Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Agachi Alexei, *Moldova și Țara Românească sub ocupația militară rusă: 1806–1812*: Teză de doctor habilitat în științe la specialitatea 07.00.02 – Istoria românilor / Alexei Agachi; conducător științific: Demir Dragnev, doctor hab. în științe istorice, prof. universitar, membru coresp. al AȘM; Acad. de Științe a Republicii Moldova. Inst. de Istorie, Chișinău: [s.n.], 2003, 376 p.; Pe baza acestei lucrări Alexei Agachi a publicat volumul *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806–1812)*. Ed. a 2-a / Alexei Agachi; rec.: D. Dragnev, A. Moșanu, Chișinău: Pontos, 2008, 386 p.

2. Chirtoagă Ion, *Sud-estul* Țării *Moldovei și stânga Nistrului* în anii 1484–*1699 (expansiunea și stăpânirea turco-tătară)*: Teza de doctor habilitat în istorie la specialitatea 07.00.02 – Istoria Patriei /Conducător șt.: Demir Dragnev, doctor hab. în științe istorice, prof. universitar, membru coresp. al AȘM; Univ. de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie, Chișinău: [s.n.], 1999, 254 p.

3. Ciobanu Vitalie N., *Organizarea instituției militare a Republicii Moldova, (1990–2011)* / Cons. șt.: Demir Dragnev, Chișinău, Min. Apărării al Rep. Moldova, 2011, 319 p.

4. Idem, *Militarii basarabeni în mișcarea națională din anii 1917–1918*: Teză de doctor în științe ist. la specialitatea 07.00.02 – Istoria românilor / Vitalie Ciobanu; conducător șt.: Demir Dragnev, doctor hab. în științe istorice, prof. universitar / Acad. de Științe a Republicii Moldova. Inst. de Istorie, Chișinău: [s.n.], 2003, 230 p. Pe baza acestei lucrări col. (r) Vitalie N. Ciobanu a publicat lucrarea *Militarii basarabeni, 1917–1918. Studii și documente* /Consulant șt.: Demir Dragnev, membru corespondent, doctor hab. în științe istorice, prof. universitar / Acad. de Științe a Moldovei, Chișinău: [s.n.], 2010, 239 p.

5. Dragnev Demir, *Atitudinea administrației militare ruse față de populația băștinașă din Moldova în timpul războaielor ruso-turce din secolul al XVIII-lea // Politica marilor puteri în Balcani și Europa Centrală : In honorem Gheorghe Gonța*, Chișinău, 2013, p. 107–115.

6. Idem, *Constatări privind periodizarea evoluției forțelor armate ale Țării Moldovei // Revista de istorie a Moldovei (RIM)*. – 2002. – Nr. 3–4 (51–52), p . 5-13.

7. Idem, *Jilişte, bătălia de la ~// Enciclopedia Sovietică Moldovenească*. Vol. 2. / red.: I. S. Grosul; rec. șt.: Compart. „Istoria RSSM": D. Dragnev [et. al.]. Chișinău: Editura Academiei de Științe a RSSM, 1971, p. 515.

8. Idem, *Lupta de eliberare de sub dominația otomană în Țara Moldovei (sec. al XVI-lea – începutul sec. al XVIII-lea)* / Demir Dragnev; Ministerul Apărării al Republicii Moldova, Institutul de Istorie al AȘM; col. red.: V. Gaiciuc, Chișinău: Centrul Edit. al MA al RM, 1998, 24 p.

9. Idem, *Trebuie să colaborăm cu Armata Națională //Oastea Moldovei*, 1998. Nr. 23 (215), p. 2.

10. Eremia Anatol, Vitalie Ciobanu, Alexandru Furtună, Viorica Răileanu, Albina Dumbrăveanu, Vasile Pavel, Nicolae Băieșu, Dinu Poștarencu, *Sângerei: oameni, istorie, spiritualitate* / Coord. și red. șt.: Gheorghe Duca, Ion Hadârcă; resp. ed.: Constantin Manolache; rec.: Maria Duca, Demir Dragnev, Ion Jarcuțchi. Ch.: Inst. de Studii Enciclopedice, 2012, p. 89.

11. Eremia Ion, *Politica externă a Moldovei la mijlocul secolului al XVII-lea (1634–1658)*: Teză de doctor habilitat în istorie la specialitatea 07.00.02 – Istoria Patriei /Conducător șt.: Demir Dragnev, doctor hab. în științe istorice, prof. universitar / Univ. de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie. – Chișinău: [s.n.], 2000, 373 p.

12. Gaiciuc Victor, *Constituirea armatei naționale în Republica Moldova*: Autoref. tezei de doctor în șt. istorice (07.00.02) / Victor Gaiciuc; Acad. de Științe a Rep. Moldova. Institutul de Istorie. Chișinău: [s.n.], 2000, 23 p.

13. Gonța Gheorghe, *Țara Moldovei în contextul politicii otomane*: *relațiile internaționale și mișcarea de eliberare (a doua jum. a sec. al XV-lea – prima jum. a sec. al XVI-lea):* Autoref. tezei de doctor habiliat în istorie la specialitatea 07.00.01 /Conducător șt.: Demir Dragnev, doctor hab. în științe istorice, prof. universitar / Acad. de Științe a Republicii Moldova. Ist. de Istorie, Chișinău, [s.n.], 1993, 41 p;

14. Manolache Constantin, *Politica de construcție militară în Republica Moldova: repere teoretico-metodologice și valențe practice*: Autoref. tezei de doctor habilitat în științe politice, teoria, metodologia și istoria politologiei; instituții și procese politice / Constantin Manolache; cons. șt.: Gheorghe Rusnac, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, academician; Victor Juc, doctor habilitat în științe politice, Chișinău [s.n.], 2016, 62 p.

15. Stoica Leontin Vasile, *Serviciul sanitar al Armatei Române în perioada 1914–1919*: Teză de doctor în științe ist. la specialitatea 07.00.02 – Istoria românilor / Leontin Stoica Vasile; președintele Consiliului științific.: Demir Dragnev, doctor hab. în științe istorice, prof. universitar / Univ. Pedagogică de Stat „Ion Creangă". Fac. de Istorie și Etnopedagogie, Chișinău, [s.n.], 2012. 196 p.

16. Драгнев Демир, *Военные статистические описания Молдовы и Валахии конца XVIII – нач. XIX в. как исторический источник* // Молд. ист. журн. – 1990, № 3. – P. 34-40.

17. Idem, *Международное положение Молдавии после Прутского похода. Молдавско-австрийские и молдавско-польские отношения в 1711–1735 гг.//Очерки внешнеполитической истории Молдавского Княжества (последняя треть XIV- нач. XIX в.)*, Кишинев: Штиинца, 1987. с. 253–259; Idem, *Дипломатические отношения европейских государств с Османской империей в 40-х – нач. 60-х гг. XVIII-го века и Молдавей // Очерки внешнеполитической истории Молдавского Княжества (последняя треть XIV- нач. XIX в.)*. Кишинев: Штиинца, 1987, с. 278–283; Idem, В. И. Ткач, *Молдавское Княжество в русско-турецких и польско-турецких отношениях в 60-х гг. XVIII-го века // Очерки внешнеполитической истории Молдавского Княжества (последняя треть XIV – нач. XIX в.),* Кишинев: Штиинца, 1987, с. 283–292.

18. Idem, *Молдавия в системе русско-турецких отношений в начале века. Совместная борьба Молдавии и России против Османской империи в 1711 г. // Очерки внешнеполитической истории Молдавского Княжества (последняя треть XIV – нач. XIX в.).* – Кишинев: Штиинца, 1987, с. 238–253.

CETATEA FĂGĂRAȘ, CETATEA INVINCIBILĂ
FAGARAS FORTRESS, INVINCIBLE FORTRESS

***Ion Valer XENOFONTOV*[1]**

Motto: „Una din podoabele țării".
Nicolae Iorga (1871–1940), istoric român

Cetatea Făgăraș se află în localitatea omonimă din județul Brașov, România. Vocabula *Făgăraș* vine de la pădurile de fag ce se aflau în vechime în regiunea respectivă. Pentru prima dată numele Făgăraș este menționat într-o diplomă din 1291 emisă de regele ungur Andrei III (1290–1301).

Făgărașul, cetatea și domeniul său funciar au deținut un rol semnificativ în istoria Transilvaniei și Țării Românești. Negru Vodă (Radu Negru), cel care prin tradiție a întemeiat Țara Românească, era din Făgăraș. Tot în Făgăraș, în contextul celui de-al Doilea Război Mondial s-a retras o importantă comunitate de basarabeni.

Cetatea Făgăraș este una dintre cele mai mari și mai bine conservate cetăți medievale din Europa de Sud-Est, fiind clasată de o revistă americană pe locul doi în registrul celor mai frumoase castele din lume. Din 1500 și până la mijlocul sec. XIX, cetatea a fost asediată de 15 ori, însă niciodată n-a fost cucerită cu forța armelor. De aceea, poate fi numită, pe bună dreptate, *Cetatea Invincibilă*.

Anterior cetății de piatră de la Făgăraș, în sec. XII–XIII a existat o fortificație din lemn, cu val de pământ. Vestigiile fortificației din lemn, păstrate în Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat", demonstrează că aceasta a fost distrusă violent în urma imixtiunii tătare din 1241.

Primele izvoare scrise referitoare la cetatea de piatră datează din anul 1455, fiind menționat un „castelan". Investigațiile arheologice demonstrează însă existența cetății de piatră la sfârșitul sec. XIV.

Din a doua jumătate a sec. XVI, Cetatea Făgăraș devine reședință nobiliară și princiară importantă. Voievozii și principii Transilvaniei (Ștefan Mailat și Gașpar Becheș) au utilizat-o ca obiectiv strategic de luptă pentru tron. Mihai Viteazul a considerat-o „cetate de scaun".

În sec. XVII, grație unor activități de muncă intensă și cu străduința unor conducători pricepuți, s-au conturat dimensiunile și formele actuale ale cetății, care dispunea de 85 de încăperi. În baza obligațiilor de „muncă la cetate", iobagii domeniului Făgăraș au fost repartizați în trei schimburi, a câte 50 de oameni, ce prestau muncă câte o săptămână. Unii cu hârletul și sapa, iar alții cu brațele.

Între 1670 și 1691, în monumentul de la Făgăraș s-au ținut 11 Diete ale Transilvaniei (instituție constituțională și politică preparlamentară), 18 delegații (reuniuni mai strânse) și au fost primite peste 50 de solii străine. Cetatea a fost, pe rând, garnizoană militară austriacă (1696–1867), maghiară (1867–1918) și românească (1918–1948). Din 1948 și până în 1960 a fost închisoare comunistă. Între septembrie 1950 și aprilie 1960, aici au fost închiși circa 4 000 de foști angajați ai Serviciilor de Informații, ai Siguranței Statului,

[1] *Ion XENOFONTOV, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

Cetatea Făgăraș, 1883. Fondul materiale ilustrative al Muzeului Țara Făgărașului „Valer Literat”.

magistrați militari și diplomați. Specific pentru acest penitenciar, în care au murit 166 de oameni, era faptul că deținuții erau „lagărișți”, adică întemnițați fără procese și fără condamnări. După 1960 a fost dezafectată și s-au început lucrări de restaurare pentru a-i reda înfățișarea din perioada de apogeu – sec. XVII. În urma unei decizii din 1976, în cetate au fost înființate ateliere de covoare, tricotaje și confecții, centre comerciale și de alimentație publică, un hotel, un muzeu și biblioteca municipală. În prezent funcționează doar ultimele două instituții culturale. Cetatea este deschisă contra unei taxe vizitatorilor și celor care doresc utilizarea temporară a spațiilor din incinta cetății. Fortificația poate fi numită și *Cetatea Torturii*. Potrivit unor legende și mistere, în cetate ar fi existat mașina de tortură „Fecioara de Fier”. Condamnatul la moarte, trimis la „fecioară” pentru rugăciunea de sărut a icoanei Maicii Domnu-

Profesorul Florentin Olteanu este autorul brandului Cetatea Principeselor, Foto: Daniela Hadîrca-Năstas, 3 septembrie 2016

lui, în loc de iertare, găsea în brațele ei o moarte cumplită. Persoana era străpunsă de pumnale, apoi se deschidea o trampă și corpul cădea într-un mecanism de săbii, care „toca carnea”. Într-un canal aflat la o înălțime de 8 m apa evacua resturile în râul Olt, nelăsând nicio urmă de crimă. O altă „Fecioară de Fier” reprezenta un sarcofag cu cuie în care era închis condamnatul. Cuiele îi străpungeau tot corpul, cu excepția organelor vitale. În urma pierderii de sânge, persoana murea în chinuri groaznice. În cetate se pot vedea și în prezent temnițele medievale, unele având săli de tortură.

Profesorul făgărășean Florentin Olteanu a denumit Cetatea Făgărașului drept *Cetatea Principeselor*, înregistrând această sintagmă ca brand. Într-adevăr, cetatea a fost domeniu al principeselor, care prin statut i-au menținut fortificației poziția hegemonică. Una dintre cele mai cunoscute Doamne a fost Stanca, soția lui Mihai Viteazul. În 1599, Mihai Viteazul a cucerit „Cetatea tare a Făgărașului”, pe care în 1600 a dăruit-o Doamnei Stanca. După înfrângerea lui Mihai Viteazul, familia sa a fost arestată. Din inițiativa lui Nicolae Iorga, în 1938, făgărășenii au edificat statuia principesei Stanca, pe epitaful căreia este notat: „Aici a suferit toate umilințele și toate amenințările, pentru dreptul neamului său, chinuită și apoi veșnic nemângâiată soția lui Mihai Viteazul, Doamna Stanca”.

În 1656, pe lacul cetății înotau 6 lebede, care erau hrănite cu o pâine de secară pe zi. În 1696, în lac erau nouă lebede și patru boboci. Îngrijirea lebedelor se realiza din ordinul principesei Transilvaniei. Ca o continuare a tradiției, în 2012, Primăria Făgărașului a decis popularea lacului cu lebede. La 1 septembrie 2016, pe lac înotau, împreună cu bobocii, 32 de lebede de culoare albă, neagră și gri.

Statuia Doamnei Stanca, 1938. Sculptor Spiridon Georgescu. Pe fundal: Cetatea Făgăraș. *Foto: Ion Valer Xenofontov, 1 septembrie 2016*

„Fecioara de Fier cu cuie”. *Foto: Ion Valer Xenofontov, 1 septembrie 2016*

Sala Tronului. *Foto: Daniela Hadîrcă-Năstas, 1 septembrie 2016*

„Casa Doamnei”. *Foto: Ion Valer Xenofontov, 1 septembrie 2016*

Sala Țării sau Sala Dietei este menționată pentru prima dată în 1581. Aici a fost Dieta Transilvaniei până în 1639 (fiind transferată la alt nivel al castelului), apoi a avut destinația de capelă reformată, ortodoxă și romano-catolică. *Foto: Ion Valer Xenofontov, 1 septembrie 2016*

Lacul cetății cu lebede. *Foto: Ion Valer Xenofontov, 1 septembrie 2016*

Fierăria Cetății Făgăraș. Foto: Ion Valer Xenofontov, 1 septembrie 2016

Bârne și fragmente de lemn de la vechea fortificație din sec. XII–XIII. *Foto: Ion Valer Xenofontov, 1 septembrie 2016*

Blazonul sculptat pe ancadramentul ușii ce leagă *casa cânepii* cu loggia, amintit în surse în 1656, s-a conservat până în prezent. *Foto: Ion Valer Xenofontov, 1 septembrie 2016*

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ÎN MEMORIE COLECTIVĂ ȘI INDIVIDUALĂ (9 MAI 2016)

WORLD WAR II IN INDIVIDUAL AND COLLECTIVE MEMORY (MAY 9 2016)

СУВЕНИРЫ
КО ДНЮ ПОБЕДЫ

Ziua Victoriei
9 mai

ARMATA NAȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN APARIȚII EDITORIALE JUBILIARE

Larisa NOROC[1]

Armata Națională este un element indispensabil al statului care, prin definiție, trebuie să asigure securitatea și independența țării. La 3 septembrie 2016 s-au împlinit 25 ani de la crearea Forțelor Armate ale Republicii Moldova, eveniment însoțit tradițional de apariții editoriale[2]. Albumul jubiliar cu titlul sugestiv „Armata Republicii Moldova" este o lucrare bilingvă, scrisă în limbile română și engleză, care inițiază cititorul în ceea ce prezintă forțele armate ale republicii noastre și, totodată, reprezintă o carte de vizită pentru oaspeții din străinătate. În accepția autorului, doctor în istorie, colonel V. Ciobanu, studiul își aduce omagiul militarilor care și-au sacrificat viața pentru independența și suveranitatea Republicii Moldova. Lucrarea are un conținut științific și este constituită din câteva compartimente distincte. În *Introducere* este efectuată o prezentare succintă a Republicii Moldova: așezarea geografică, forma de guvernare, structura teritorial-administrativă, patrimoniul național. O realizare interesantă a lucrării este prezentarea în tandem a simbolicii politice a Republicii Moldova (drapelul, stema) și simbolicii militare (stema, emblema și drapelul Armatei Naționale, drapelul de luptă).

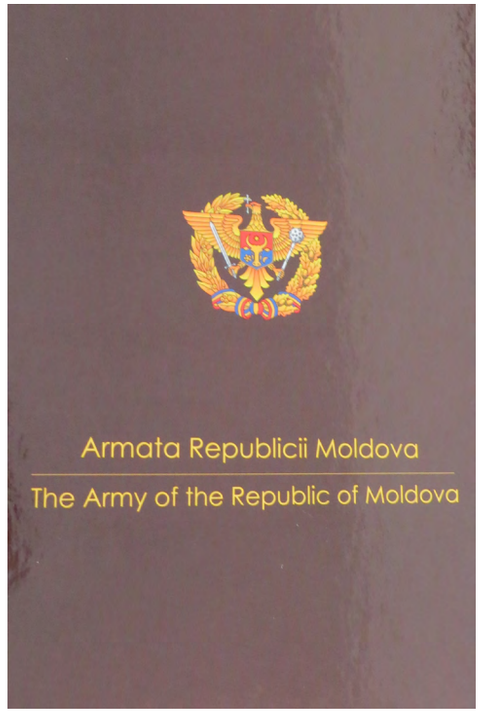

În compartimentul „Premisele formării Armatei Naționale", colonelul doctor Vitalie Ciobanu a efectuat o analiză factologică a procesului de constituire și funcționare a Armatei Naționale, a factorilor de decizie (legi, decrete prezidențiale, concepția militară, doctrina militară). Sunt reflectate dificultățile procesului de constituire a Armatei Naționale, funcția și structura Ministerului Apărării, adoptarea legislației militare. În detalii este examinat rolul marelui Stat Major al Armatei Naționale, activitatea unității de elită Batalionul cu destinație specială „Fulger" și a unităților militare naționale. În capitolele cu privire la comandamentele militare (Comandamentul forțelor terestre și Comandamentul forțelor aeriene) este reflectată acti-

[1] *Larisa NOROC, doctor în științe istorice, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă"; Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" (Institut) a AȘM.*

[2] *În 2001, marcarea celor zece ani de la formarea Armatei Naționale a fost însoțită de lansarea primului album jubiliar „Armata Națională a Republicii Moldova" (redactor-coordonator: C. Manolache). Acest început a fost perpetuat cu încă două volume jubiliare – la împlinirea a 15 ani și, respectiv, a 20 de ani ai Armatei Naționale.*

vitatea structurilor militare (Brigada de infanterie motorizată „Moldova”, Brigada II infanterie motorizată „Ștefan cel Mare”, Brigada III infanterie motorizată „Dacia”, Batalionul 22, Batalionul transmisiuni, Batalionul de geniu, Regimentul de rachete antiaeriene etc.), este analizată misiunea acestora, participarea lor în diverse acțiuni militare. Autorul s-a străduit să accentueze cooperarea militară internațională/regională între unitățile Armatei Naționale cu partenerii de arme din SUA, România, Ucraina, efectuarea schimbului de experiență, participarea la exerciții militare de nivel internațional, operațiuni și misiuni de menținere a păcii sub egida OSCE, ONU. Examinarea informației ne determină să concluzionăm că lucrarea are o contribuție utilitară, deoarece orientează viitorii recruți cu privire la efectuarea serviciului militar. Iar cititorii interesați de carieră militară pot face cunoștință cu instituțiile de profil militar în compartimentul „Aspecte ale învățământului militar”, care reflectă și cooperarea în domeniul învățământului militar cu SUA, Republica Elenă, Marea Britanie, Republica Turcia, Federația Rusă etc.

Un segment aparte a constituit informația cu privire la instituțiile cu ajutorul cărora sunt transpuse în viață obiectivele Ministerului Apărării – Centrul de Cultură și Istorie Militară, Centrul mass-media militară, Clubul sportiv central al armatei, instituții medicale militare etc. Cartea este de o calitate superioară, cu imagini privind patrimoniul național (Cetatea Soroca, stindardul președintelui și cel al Ministerului Apărării) realizate de Pavel Balan, Tudor Iovu; distincțiile de stat ale Republicii Moldova, modele de uniforme ale militarilor Armatei Naționale.

UN DEMERS ȘTIINȚIFIC DE MAXIMĂ ACTUALITATE

A SCIENTIFIC APPROACH OF MAXIMUM ACTUALITY

Stan ANTON[1]

ACADEMIA MILITARĂ A FORȚELOR ARMATE
„ALEXANDRU CEL BUN”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE
Svetlana CEBOTARI
INTERESELE GEOSTRATEGICE ALE FEDERAȚIEI RUSE ÎN SPAȚIUL EST-EUROPEAN
MONOGRAFIE

Lucrarea „Interesele geostrategice ale Federației Ruse în spațiul est-european”, elaborată de dna conf. univ. dr. Svetlana Cebotari, constituie un demers științific a cărui valoare este dată de abordarea unui subiect de maximă actualitate și de orientarea acestuia către identificarea, cu obiectivitate, a principalelor aspecte legate de interesele Federației Ruse în actualul context internațional și regional. Mai mult, lucrarea menționată a fost elaborată într-o perioadă de profunde transformări nu doar la nivel internațional (emergența unor noi centre de putere la nivel mondial, contestarea rolului de unică superputere mondială deținut de SUA și afirmarea rolului de putere regională majoră al Federației Ruse), cât mai ales regional (criza ucraineană, care a inclus și anexarea teritorială a peninsulei Crimeea și apariția unui nou conflict înghețat la granița UE, degradarea fără precedent a relațiilor dintre Occident și Federația Rusă pe fondul crizei ucrainene etc.).

Toate aceste evoluții, alături de alte provocări de securitate formate sau amplificate în perioada recentă (terorismul internațional, fenomenul migrației, instabilitatea generată de războiul din Siria sau în spațiul nord-african etc.), impun o reconsiderare a abordării și viziunii strategice formulate la nivelul NATO și al UE. În acest sens, este util să reamintim că, în iunie 2016, este așteptată publicarea unei noi Strategii Globale de Securitate a UE, iar, în cadrul summitului NATO de la Varșovia, din iulie 2016, este așteptat ca șefii de stat și de guvern ai statelor membre să adreseze problema adaptării Alianței la noul mediu de securitate, astfel încât NATO să își păstreze capacitatea de a apăra aliații împotriva oricărei amenințări din orice direcție.

Pe cât de complex și dinamic este actualul mediu regional și internațional de securitate, pe atât de utilă este concretizarea unui demers științific orientat către clarificarea unor probleme-cheie specifice unui spațiu în care interesele actorilor occidentali și ale Federației Ruse se suprapun și în care potențialul de destabilizare, pe fondul divergenței dintre aceste interese, este unul considerabil.

Lucrarea „Interesele geostrategice ale Federației Ruse în spațiul est-european” are o solidă fundamentare teoretică, autoarea vădind o profundă cunoaștere a dezvoltărilor anterioare pe această temă,

[1] *Stan ANTON, colonel, dr., directorul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, România.*

atât în mediul academic occidental, cât și în cel postsovietic.

Investigarea abordărilor anterioare asupra intereselor Rusiei – prima direcție a cercetării – este concretizată în *primul capitol al lucrării – „Istoriografia cercetării intereselor geostrategice ale Federației Ruse"*, pe parcursul căruia supune analizei stadiul cercetării în acest domeniu, prin parcurgerea unei întregi game de lucrări ale unor autori recunoscuți, atât din Occident, cât și din Rusia sau spațiul ex-sovietic.

Cel de-al doilea capitol – „Interesul geostrategic în contextul noilor transformări geopolitice" conține clarificări conceptuale ale unor termeni pe care autoarea îi consideră relevanți și utili în analiza pe care și-o propune. În cuprinsul acestui capitol, autoarea identifică un anume nivel de complementaritate conceptuală a unor noțiuni precum „interes", „putere" și „strategie", formulând și definind, în premieră, într-o construcție teoretică, un nou concept, acela de interes geostrategic, oferind interpretări, în cheie proprie, novatoare.

Prima parte a *celui de-al treilea capitol – „Redimensionarea interesului geostrategic al Federației Ruse în contextul noilor transformări geopolitice"* surprinde interesele, adesea divergente, ale marilor puteri, în speță ale Federației Ruse, NATO și UE, în ceea ce privește spațiul est-european, precum și strategiile de promovare și apărare a acestora. Analiza, profund documentată, axată deopotrivă pe evenimente relativ îndepărtate și de maximă actualitate, se remarcă prin aceea că abordează definiția acestor interese, precum și impactul acestora asupra relațiilor dintre marile puteri, pe de o parte, și dintre marile puteri și statele din spațiul est-european, pe de altă parte. De asemenea, studiul este direcționat către factorii economici, politici, sociali, militari etc., cu relevanță pentru modul în care marile puteri își definesc interesele în raport cu acest spațiu, dar și pentru modul în care își construiesc imaginea una asupra celeilalte în funcție de acțiunile pe care le întreprind în zona de vecinătate comună.

În cadrul celui de-al patrulea capitol – „Dimensiunea strategiilor Federației Ruse de menținere a influenței în Republica Moldova", efortul științific se concentrează asupra relevanței geostrategice a Republicii Moldova și a strategiilor de menținere a influenței ruse, prin instrumente de tip *hard power* și *soft power*. Lucrarea se încheie cu un set de concluzii și recomandări fundamentate pe analiza tuturor acestor factori.

Demersul științific semnat de dna Svetlana Cebotari se remarcă printr-o atitudine echidistantă, fiind fundamentat pe un impresionant aparat bibliografic. Lucrarea nu doar îndeamnă la obiectivitate, ci este ea însăși un studiu caracterizat de obiectivitate, ceea ce coroborează plusvaloarea adusă în domeniul studiilor de securitate. Este o analiză de maximă actualitate, cuprinzătoare, concentrată asupra numeroșilor factori a căror interrelaționare determină complexitatea mediului de securitate din acest spațiu.

Lucrarea rezultată este relevantă nu doar în analiza mediului regional de securitate, ci și în cea a evoluției rolului și statutului Republicii Moldova în acest context. Prin urmare, „Interesele geostrategice ale Federației Ruse în spațiul est-european", prin conceptele explicate, prin caracterul actual al evenimentelor vizate, prin analiza obiectivă, echidistantă a forțelor ce influențează dinamica securității în acest spațiu, poate constitui un reper pentru experții din mediul academic și politico-militar, cu preocupări orientate către evoluția mediului de securitate din spațiul est-european.

A MONOGRAPH ORIGINAL

***Vakhtang MASAIA*[1]**

The Monograph by Phd Svetlana CHEBOTARI is originated in very relevant period of time and corresponds to realms of contemporary international politics. Ongoing situation at international political level is very turbulent and after disappearance of unipolar geopolitical order and its transformation into interim geopolitical transition provision taking its shape currently, it becomes clear that Russia's approach in formulating its national defense and security policy objectives are getting tough and coercive. A "New Cold War" scenario brings fresh realities in geopolitical distribution of power polarity in international politics. Ukrainian crisis, which has been steaming down due to the ceasefire agreement that have been endorsed by parties in aegis of so-called "Minsk Contact Group" mediation, does not resolve high-level tensions between Russia and NATO/EU. Contrary it increases and hikes the peak of confrontation. The EU has enacted new economic sanctions against Russia amid some members of the EU were against of imposition the sanctions and the sanctions ought to be linked with de-escalation military conflict in torn-up regions of Ukraine. In this merit, Russia is considering to reshape its defense and security strategies and picked up a challenge from the West and fosters how to win the geopolitical competition. These doctrinal new principles are perceived in those documents that considers preparation of concrete change provisions to new Military Doctrine draft adopted by the Russian President in December of 2015. The Military Doctrine of Russia have been changed three times – in 1993, 9 2000, and in 2010. On that occasion the doctrine, last revised in 2010, and should be updated to classify the United States and other NATO countries as the «main enemy» of Russia. The 2010 doctrine defines NATO expansion as a threat to Russian national security and reaffirms its right to use nuclear weapons in a defensive posture, but stops far short of declaring NATO as Moscow's primary adversary and laying preemptive nuclear strike scenarios on the table, a posture unmistakably reminiscent of the Cold War. However, 2015 doctrine will reflect the right to use nuclear weapons in offensive posture and redefine concrete military enemies in light of NATO and USA. The latest military drills (in Altai region, in Pacific Rim, in Atlantic space, etc.) are indicating of this scenario. Having said above-mentioned it makes clear why Dr. Svetlana CHEBOTARI's monograph has been written in right time and right way. The problem that has been debated by the author is rather stood beyond of the actuality of the topic and created a basis for promoting such important scientific-academic trend inside of security studies as is Geostrategic Studies considering military aspects of the processes of international relations. Her one of the novelty could be considered from that stand of academic tendency – modern approach of the realization of events and processes of global politics from geostrategic conside-

1 Vakhtang MAISAIA, Ph.D. in politics and military studies; Associate Professor; Advisor to Strategic Intelligence Main Department of MoD of Georgia (1998–2002); Head of International Security Studies MA Program, Caucasus International University (CIU).

ration. Moreover she has introduced new jargon in international politics that makes easier to understand why still military power and capabilities are still dominant factors in identification of polarity modality in international relations. Geostrategic Interests – is to be considered such of the jargon and could be relevantly adopted in fully realizing of some great/super power true national interests and goal-missions achievements in some cases at global and regional level of analyses. In addition to that, the thesis in aegis of the Case-study analytical method provides a guide to a concrete example modality on occasion to East-European geopolitical area on how Russia Federation is seeking to pursue its military-political goals in a way of so-called "hard power" against to Western (USA+EU) socalled "soft power" strategy in contemporary international politics. Having considered that it is to stress that the monograph is to be very practical manual for those scholars and academicians who are searching and specializing on Russia's politics, mainly from geostrategic studies perspectives. In illumination a bit practical values of the dissertation is necessary to demonstrate author's ostensible analytical implications 10 about the Russian geostrategy toward Post-Soviet space. On 5 July 2013 at the session of the National Security Council backed to the decree of the President of Russian Federation Vladimir Putin suddenly were launched military drills for the East and Central Military District units and forces. What is relevant to consideration for the Georgian national military defense perspective, in aegis of the drills, at first time, the Russians high military command probed in action new drones (Unpiloted Flight Vehicles) at strategic-operational level that are capable to deliver information not only to the local high command HQ but also to the Central Command HQ of the General Staff in Moscow. The novelty makes possible to conduct local warfare in more efficient manner and to strike down enemy forces in shortest period of time. Hence, the Russian Armed Forces have demonstrated new type of maneuvering military tactics with modern military technology elements, cost to the Kremlin more than 20 trillion Russian roubles since 2008. At least strategic goal of the drills was to taste how the combine forces and troops in joint effort could wedge a "local war" (a special military jargon underscored at the national military doctrine adopted and renewed in 2015). The jargon "local war" implies to perform warfare at regional level at least with one nation or with coalition of nations in two frontal spaces simultaneously. For that concrete case, the drills were conducting in Far East District area and in Sakhalin Island and in area of water of Okhotsk Sea and main targets were: China, Japan–USA coalition. Therefore, the monograph would contribute its share into fostering military-political analyses of the geopolitical processes and it would be best option, based on the thesis to be written a monograph for wider public audience awareness and interests.

AFGHANII. O ISTORIE NARATĂ ȘI POVESTITĂ

AFGHANS. A NARRATIVE HISTORY AND TOLLED STORIES

Editarea volumului „Afghanii" (București, Tracus Arte, 2016, 244 p.) a suscitat un interes deosebit în rândul mediului academic, universitar, societății civile, al foștilor combatanți în războiul sovieto-afghan (1979–1989), precum și al publicului larg. În continuare prezentăm unele reflecții pe marginea lecturării volumului (Nota redacției).

MĂRTURII TULBURĂTOARE

DISTURBING TESTIMONIES

Vasile EFROS[1]

Am lecturat cu mare și deosebit interes „Afghanii". Sunt mărturii tulburătoare ale unor oameni care au trecut dincolo de limita unei vieți normale, care au văzut cu ochii lor moartea și au suportat și supraviețuit un calvar după care, cu siguranță, nu mai pot fi considerați sănătoși – nici fizic, dar nici cu sufletul. Aș vrea să cred că ultima frază a cărții („E anul 2001, 1 septembrie, la putere în Republica Moldova sunt comuniștii") nu este deloc întâmplătoare. Spun acest lucru deoarece foștii soldați intervievați de Dumneavoastră au fost trimiși în hăul unui război fără noimă și fără sens de un regim comunist, aflat într-o fază de putrefacție și de agonie, pentru care viața unui om echivala cu viața unei muște. Mărturiile acelor foști soldați, o bună parte din care astăzi sunt uitați și lăsați în voia sorții, sper să fie utile generațiilor viitoare. Sunt mai mult decât impresionat de simplitatea, omenia și de bunăvoința eroilor cărții Dumneavoastră. Am convingerea că cei care vor citi această carte nu vor rămâne indiferenți față de evenimentele tragice prin care au trecut conaționalii noștri.

Trebuie să vă mărturisesc un lucru pe care în mod sigur îl cunoașteți. Și astăzi în Afghanistan sunt soldați români – în contingentul forțelor NATO. Spre deosebire de eroii cărții Dumneavoastră, care au fost duși în Afghan fără voia lor, soldații români de astăzi, aflați în teatrele de război din acea țară, sunt mercenari. Consider că publicarea unei asemenea cărți este mai mult decât bine-venită, utilă, dar și necesară. Felicitări.

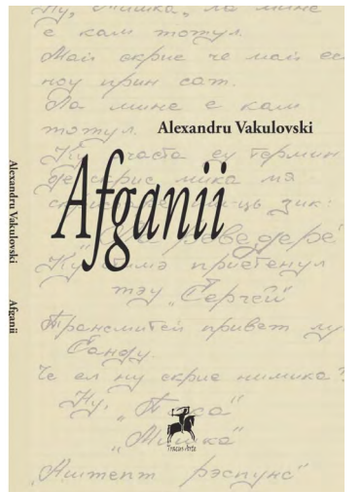

[1] *Vasile EFROS, profesor universitar, decanul Facultății de Istorie și Geografie, Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava.*

CARNE DE TUN LA CHEREMUL IMPERIULUI

SOLDIERS SACRIFICED

Vasile HAHEU[1]

Lecturăm o carte neobișnuită. La prima vedere, este o carte de autor… Dar nu este chiar așa, deoarece înșiși protagoniștii cărții – 11 persoane – sunt toți în postură de autor/coautor, povestindu-și propria istorie trăită în calvarul războiului din Afghanistan. Unsprezece flăcăi simpli din Antonești, raionul Ștefan-Vodă, care abia atingând vârsta majoratului, pe neașteptate și fără a li se cere consimțământul, s-au pomenit pe pământ străin în vâltoarea uneia dintre cele mai crâncene bătălii de la sfârșitul secolului trecut în care a fost antrenată țara în care trăiau. A fost la trecut, pentru că acum această țară nici nu mai este. Și poate anticipând lucrurile invocăm o realitate de prezent – acum nimeni nu mai răspunde de nimic: cei ce comandaseră muzica ceea macabră nu mai sunt de găsit și de întrebat. Cei cărora li se adresează cu anumite întrebări zic că nu ei i-au trimis acolo.

Cartea se cheamă simplu, dar sugestiv: Afghanii. Nu că ar avea băieții ceva personal cu Afghanistanul (în afară de nefericita întâmplare de a nimerit în focul războiului din Țara Munților). Participanților la acea conflagrație li se zice peste tot „afghani". Și astfel de afghani avem aproape în toate localitățile republicii. Și mai este o categorie de afghani care au fost aduși prin „încărcătura 200" în sicrie de plumb și care au murit pentru pământ străin și idei străine, că nu aveai chip să te refuzi de ordinul de îndeplinire a „datoriei internaționaliste". În cazul de față, toți eroii noștri s-au întors acasă. Cu profunde răni trupești și sufletești, dar au avut norocul să rămână în viață.

Concepută în formă de interviuri, la care se adaugă câteva scrisori ale combatanților și un mănunchi de fotografii, cartea capătă o deosebită încărcătură documentară. Întrebările pentru toți sunt cam aceleași. Diferă răspunsurile – unele mai seci, altele mai profunde. De, cum sunt diferiți și cei intervievați. Sunt băieți simpli, fără facultăți și gândire sofisticată, dar sinceri și profunzi în zgârcenia cuvintelor. Practic așa și n-au mai înțeles pentru ce au luptat și pentru ce s-au jertfit camarazii lor mai nenorocoși. Datoria internațională s-a dovedit a fi o himeră ca și alte idealuri ale lumii ceea dispărute. Erau prea necopți și nepregătiți băieții, iar dușmanul mai avantajat. Deși surprinde răspunsul aproape unanim dacă regretă și dacă ar mai trăi această experiență, majoritatea au răspuns că nu regretă și ar face așa cum a fost. Nu întâmplător, mai mulți dintre ei au participat ulterior la conflictul din Transnistria. Să se fi obișnuit cu grozăviile războiului? Interviurile au fost făcute în anul 2001, practic la 10-15 ani de la evenimente. Băieții erau încă tineri și poate că nu dovediseră să conștientizeze mai profund fenomenul. Încercau atunci să salveze ceea ce nu se mai putea – *Patria URSS*, care a și dispărut la scurt timp după scoaterea trupelor din Afghanistan. Că au încurcat Americii să ocupe aceste pământuri și să-și aducă aici rachetele… America și așa a ajuns în toate regiunile globului unde a avut interese. Ce au avut cu asta moldovenii de la Antonești? Poate unii dintre ei habar nu aveau pe unde-i Afganistanul acela și ce-i cu dânsul. Și mai puțini știau situația internă a acestei sărmane țări primitiv-islamice. Erau paradoxuri de omorâre de oameni nevinovați (inclusiv copii), excese, conducere nepriceputǎ și uneori aiurită… Majoritatea recunosc că găseau alinare și liniște în alcool și narcotice. Dar pe mult timp?

Bănuim că multe gânduri și reflecții au rămas în afara expunerilor. Cu siguranță, își mai aminteau de ceva foștii combatanți în cadrul interviurilor, dar care rămânea în sine… Poate își aminteau de minutele când se pregăteau de marșurile în necunoscut, ori poate la chinuitoarele ore de marș, când în cabină erau doar ei și automatul… La ce se gândeau ei atunci… Sau poate anume acele gânduri rămase intime i-au ajutat să supraviețuiască?

Lecturarea cărții trezește nu doar sentimente, dar și anumite întrebări, și este normal să fie așa. Sunt deja întrebările pe care și le pune cititorul. Și nu sunt doar acele legate de multiple nedumeriri în legătură cu fenomenul războiului în general și cel concret din Afghanistan, care de fapt într-o formă sau alta continuă și astăzi. Mă copleșesc două momente oarecum legate între ele: că nici unul dintre băieți nu regretă participarea la războiul din Afghanistan și dacă ar fi să se repete, nu s-ar eschiva să repete experiența. Să fie oare posibil ca omul să se obișnuiască cu războiul? Pare neverosimil acum în prag de secol și mileniu. Dar câte războaie au fost deja în alte ajunuri de secole și milenii... Clopotul memoriei (și această carte este un dangăt) ar trebui să schimbe lucrurile și să ne schimbe și pe noi. Să ne ajute Dumnezeu!

[1] *Vasile HAHEU, cercetător științific, Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM.*

TRATAT DE PSIHOTRAUMATOLOGIE PENTRU PATRIE

HOMELAND TREATY FOR PSYCHOTRAUMATOLOGY

***Cătălin STANCIU*[1]**

Alexandru Vakulovski surprinde cu o carte cutremurătoare: „Afghanii" (Ed. Tracus Arte, București, 2016) ce include 11 interviuri ale participanților din Antonești, Republica Moldova, satul de baștină al autorului, în războiul din Afghanistan. Cele 11 interviuri cuprind o perioadă de 10 ani, începând din decembrie 1979 și până în toamna anului 1989, și aduc multe informații veridice în raport cu poziția oficială a statelor implicate.

Pentru a se oferi o imagine cât mai completă, sau cât de cât mai apropiată de ceea ce înseamnă această carte, ar trebui să fie analizată, fiecare din unghiul său profesional, nu doar de literați, scriitori sau critici literari, ci și de istorici pentru că „Afghanii" este o carte document. Prefața și postfața sunt semnate de doi istorici, dar nu este suficient. Este necesară o abordare mult mai riguroasă. La fel de bine, un cuvânt de spus, l-ar avea analiștii politici pentru că interviurile au un conținut politic puternic și uneori răspicat spus. Se vorbește despre conflictele dintre națiunile ce făceau parte din Uniunea Sovietică, despre spionaj, despre războiul rece etc. Este important și cuvântul pe care l-ar avea sociologii, psihologii specializați în traume și pierderi, psihiatrii dar și specialiști ai forțelor armate și ai serviciilor naționale de securitate. Au trecut totuși 27 de ani de când războiul a luat sfârșit, regimurile și orientările politice sunt altele, există premisele pentru a se putea vorbi mai detașat despre războiul din Afghanistan. Jurnaliștii dar și antropologii găsesc în această carte material temeinic pentru viitoare anchete și cercetări. Mărturia celor care au suferit colateral: vocile mamelor, ale părinților, poate ale copiilor, ale celor rămași acasă așteptând vești sau primind sicrie de plumb cu trupurile celor din familie, nu pot să fie neglijate.

O carte emoționantă, dar care mi-aș fi dorit să nu fie niciodată trăită și să nu fie niciodată nevoie să fie scrisă. „Afghanii" este o carte intensă, unde găsești la tot pasul elemente puternice și traumatizante, *momente de disperare*, cum le numesc unii dintre intervievați. O carte dificil de analizat, deoarece surprinde foarte multe aspecte, dar și multe trăiri. Este o carte a leziunilor sufletești. Mă voi ocupa, cu precădere, de cele din urmă și de consecințele psihologice pe care le-a avut războiul pentru participanții direcți.

Publicului român îi este mai familiar războiul din Vietnam cu toate atrocitățile și efectele negative din punct de vedere psihic și emoțional. Asta pentru că filmele comerciale americane l-au făcut cunoscut tocmai pe astfel de povești. Războiul din Afghanistan este Vietnamul sovietic, fără sens și fără noimă. Americanii au făcut studii pe unii veterani, unora le-au asigurat intervenții terapeutice care să-i ajute să se reintegreze în viața civilă. „Afghanii" nu au avut parte de așa ceva, dimpotrivă, au fost tratați și cu o „dedovșină" socială și politică (în 2001, indemnizația de veteran era de 3 dolari americani).

Sunt unele dificultăți în abordarea cărții: capacitatea de analiză a celor mai mulți dintre cei intervievați pare diminuată, disponibilitatea de a vorbi nu este prea mare. Aceasta nu pentru că mai toți erau tractoriști sau muncitori în uzină, nu ține de capacitățile cognitive și intelectuale ale combatanților, ci pentru că a intervenit uitarea ca mecanism de apărare. Uitarea atât de necesară pentru a-ți păstra mintea întreagă. În plus, atunci când erau demobilizați, lăsați la vatră, au semnat niște contracte prin care erau obligați, ca, timp de 10 ani, să nu spună nimic despre război, să nu-și amintească nimic din ce au văzut și din ce au pățit. Se pare că acest contract încă funcționa, fie și parțial, pentru cei mai mulți. Cartea este plină de puncte de suspensie, de fraze și propoziții neterminate. Toate astea spun clar că acestor oameni le este dificil să vorbească și că autocenzura intervine. Ani de zile au fost ignorați sau blamați și vine un tânăr care le pune întrebări delicate, un tânăr care este destul de direct în abordarea subiectelor tabu. Atunci când au fost realizate interviurile, Alexandru Vakulovski avea puțin peste 23 de ani. După ani de tăcere, nu este tocmai ușor să vorbești. De aceea, limbajul șovăielnic, întrerupt este de înțeles. Este firesc pentru niște oameni care au văzut adesea moartea cu ochii, care au văzut mutilări ale colegilor, care au asistat la cele mai grotești și tragice situații să le fie dificil să vorbească și să se pună din nou în fața unor momente traumatizante. Nu ne rămâne decât să citim printre rânduri, căci și scrierea are metalimbajul său. „Multe au fost, dar pe toate nu le pot spune", mărturisea un fost soldat. Cu toate acestea, ne putem face o părere destul de limpede.

Niciunui dintre combatanți nu-i este ușor și confortabil să relateze cele întâmplate, preferă să le uite, căci altfel nu ar face față: „cu încetișorul îți mai aduci aminte" – „nu-i așa de interesant, nu-mi place să-mi amintesc", apare negarea sau recunoașterea ușor indirectă: „la noi nu a fost contrabandă, nu a fost dedovșină." Dacă nu ar fi mecanismele acestea de apărare, mulți dintre ei ar fi înnebunit. Oricum, după lăsarea la vatră, erau priviți ca fiind ciudați sau psihopați de către unii consăteni. Retragerea sau tendințele de izolare față de comunitate este firească și este o altă consecință a trăirii unui astfel de război, deși a contat foarte mult concepția despre viață și moarte pe care o aveau atunci când au fost duși în Afghanistan.

Post cazon, mulți dintre aceștia devin agresivi, au un comportament clastic, impulsiv, uneori chiar și cu familia. Conflictele cu vecinii sau pe stradă sunt frecvente. În ciuda faptului că sunt suflete mari, comportamentul, pe alocuri, este profund viciat.

Se pot manifesta atacuri de angoasă, sentimente de apăsare, de împovărare, stări de așteptare ca și cum trauma s-ar repeta oricând: „Chiar când am venit în Taşkent nu credeam că suntem deja pe pământul nostru. Doar când am ajuns acasă… Și atunci, când dormeam, dacă se auzea ceva pe drum, săream în sus, tot îmi părea că acuși o să împușt, acuși o să bufnească ceva…" (pag. 27). Mecanisme de apărare și de stăpânire eficiente sunt nerealizarea, depersonalizarea și disocierea. În situații de viață tipice, acestea ar fi nefirești, dar în contextul unui război ele pot fi salvatoare. Unii dintre „afghani" au spus că totul părea ca un film, că nimic nu este real și au tratat lucrurile ca atare. Unele momente de nerealizare și depersonalizare, cel mai probabil, au fost și induse de

[1] *Cătălin STANCIU, psiholog, Cabinet Individual de Psihologie „Oedip".*

consumul de narcotice sau de acele injecții (al căror rol era neclar), mai ales după anii 1985, pe care soldații le primeau cu regularitate. Cine crede că Amsterdamul este paradisul narcoticelor să citească această carte și-și va schimba părerea. Războiul a produs modificări esențiale în personalitatea lor. „Și nervii acolo ți-i distrugi, ce soldat, ce băiat care a fost în Afghanistan are nervii sănătoși? Doamne ferește... Și acum nervul mă mănâncă, pe tot capul îmi ies bășici de la nervii ăștia. Mai sunt... Câte-o apucătură când mai bei un pahar de vin. Păi, ce, nu-i adevărat" (pag. 63).

Cea mai periculoasă este dorința de a te întoarce înapoi, o dificultate serioasă de adaptare la viața civilă, mai ales pentru cei care au fost în cele mai periculoase și grotești situații de război. La întrebarea: „Acum te-ai mai duce în Afganistan, dacă te-ar chema?" unul dintre băieții din Antonești participanți la război a răspuns: „Ei, m-aș duce, dar deja, să știi unde să te duci? Iată este acasă nevasta, copilașii, toate astea... Dar chiar când mă întorsesem acasă parcă-parcă să mă duc înapoi, dar tot acolo în Kandahar, unde am fost, că acolo timp de doi ani de zile mai știi ce și cum, toate astea... Pe urmă mi-a trecut dorința asta de a merge înapoi" (pag. 123). Unele persoane au văzut războiul ca pe o formă prin care au fost călițI pentru viață, o formă de educație, iar pentru unii care s-au întors sănătoși, o dovadă că Dumnezeu există, că Dumnezeu este. Însă, pentru cei mai mulți, a fost o experiență grotescă, absurdă, la care nu au un răspuns, decât bănuiesc interese politice ale URSS-ului și Statelor Unite. Nedumerirea și întrebarea care bântuie și azi este: *ce am căutat noi aici?*

„Nu-mi pare rău că am fost. Îmi pare bine că am fost, că am acuma educație în viață. Cât am fost acolo m-am obișnuit cu toate: cu bătaia, cu războiul, cu toate...Eu acum rabd tot. Și am în minte tot (pag. 40). (...) Războiul m-a schimbat, tare m-a schimbat. M-a făcut om, cum, nu că nu aș fi fost înainte... M-au făcut mai înțelegător, dar am o ură față de oamenii care nu înțeleg lumea. Care caută numai să ucidă, să... Pe ei nu-i pot suporta" (pag. 43). Aici avem de a face cu o tulburare, o modificare de percepție a faptelor negative. Apare gratitudinea că ai trecut printr-un rău atât de mare. Din păcate, asta duce-n ură și poate în răzbunare spre oamenii care sunt priviți, potențial și subiectiv, că ar fi capabili să facă ceva rău, căci nu înțeleg lumea.

Mai era și „dedovșina" (bătaia de joc a soldaților veterani față de recruți) care, și în perioada de pregătire militară, declanșa apariția unor afecțiuni psihice pentru că aceasta consta în umilințe ce vizau stima de sine.

În tot acest tablou sumbru, într-un peisaj arid și aspru își fac loc și mici bucurii: cântecele, scrisorile către cei de acasă, natura, chiar și așa aridă cum este în Afghanistan. Îți pot aduce un zâmbet numeroasele expresii și jargoane care se regăsesc în finalul cărții.

O carte care ar trebui să dea mult de gândit, nu doar în Republica Moldova și în România sau fostele țări ale URSS, ci în toate statele fostului Tratat de la Varșovia și, la urma urmei (fără a fi patetic), tuturor statelor lumii pentru ca astfel de orori să nu mai aibă loc. „Afghanii" este cartea unui experiment mondial eșuat: acela al comunismului. Împărțirea lumii în funcție de ideologii și credințe nu-și are rostul. Omul nou nu a existat niciodată, există doar omul străbun și nobil care trăiește în liniște și pace cu aproapele, omul care-și duce moștenirea propriului popor, propriei religii. Oamenii trebuie lăsați să fie ceea ce sunt. De aceea, make love not war!

UN DOSAR MEMORIALISTICO-DOCUMENTAR

A MEMORIALISTICO-DOCUMENTARY RECORD

Ion Valer XENOFONTOV[1]

În toamna anului 2001, presa clujeană, oripilată de evenimentele din 11 septembrie același an, mă contactase pentru a le furniza informații despre experiența sovieticilor în războiul din Afghanistan (1979–1989). Lucram al doilea an la teza de doctorat consacrată memoriei participanților moldoveni în imixtiunea militară din Țara Munților și acumulaserăm ceva materiale. Curând, în ziarul *Clujeanul* a fost publicat materialul *Teroarea afghană* (nr. 81, 2001, p. 4), unde erau prezentate secvențe din amintirile martorilor intervievați de mine la subiectul conflictului militar sovieto-afghan și, cea mai mare surpriză pentru mine, era publicarea unor secvențe din amintirile combatanților din comuna Antonești, raionul Ștefan-Vodă, intervievați în vara anului 2001 de consăteanul acestora, Alexandru Vakulovski, pe atunci student la Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai". Evident, interesul profesional m-a apropiat de Al. Vakulovski și curând am depistat în arhiva personală a acestuia… o comoară – manuscrisul corespondenței și mărturiilor celor 11 foști combatanți antonești în războiul din Afghanistan. Încercările de publicare a amintirilor militarilor sovietici în Afghanistan s-au soldat cu eșec. Al. Vakulovski a oferit manuscrisul la câteva edituri, însă fără succes. În sfârșit, grație unor factori pozitivi, lucrarea a luat forma unei cărți.

Grație accesului direct la lucrarea inedită a lui Al. Vakulovski am putut surprinde un subiect comun, dar abordat cu o altă grilă de întrebări și intervenții ale intervievatorului cu intervievații. Aceste mărturii valoroase și corespondența militarilor din centrele de instrucțiune militară din Uniunea Sovietică și din cantonamentele sovietice din Afghanistan mi-au fost de un ajutor substanțial la elaborarea tezei de doctorat (*Războiul din Afghanistan (1979–1989) în memoria participanților din Republica Moldova. Realitate istorică și imaginar*), lucru valorificat ulterior în două monografii [1, 2].

Subiectele traumatizante (foametea, războaiele, cataclismele naturale, sociale etc.) sunt cele mai dificile de audiat, consumat, transpus și pus în circuitul informațional. Vorbesc în cunoștință de cauză. Am avut și eu experiența intervievării unor mame care și-au pierdut unicul fecior în Afghanistan, a unor combatanți care și-au pierdut camarazii de luptă, a unor militari cu profunde sechele fizice și psihice, a unor familii marcate de „războiul de după razboi" prin care trec soții și tații acestora.

Alexandu Vakulovski, autor a zeci de cărți, articole, cronici, piese de teatru, scenarii TV, este un talentat narator și scriitor, dar, totodată, și un ascultător activ al poveștilor de viață ale oamenilor marcați de contexte acerbe. Știe să asculte și să redea omul în atmosfera lui interioară, conectată însă și la cea exterioară, cu întreaga gamă de emoții, anxietăți, frustrări, căutări, decepții etc., etc. Discuțiile cu un segment turbulent din societate, *eternii combatanți „afghani"*, emit mai multe tipuri de mesaje: percepții individuale despre cataclismele flagelului militar; dialoguri dintre „afghani" și ceilalți (societate civilă, stat, birocrație, micro- și macroregiuni, percepții futurologice, viziuni despre situația internațională, stări psiho-medicale, recunoaștere și decepție socială, sentiment religios, individualizare socială, identitate versus alteritate, activizare personală, intrarea celor mici în marea istorie, istorie pentru viitor). Din această perspectivă, mărturiile audiate și redate de Al. Vakulovski sunt

[1] *Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

circumscrise unor percepții militare, imagologice, psihologice, medicale, religioase, antropologice, filologice, culturale, politologice, securitologice, educaționale.

Ancorarea narativă a martorilor chestionați de Al. Vakulovski include o tematica comprimată însă cu un demers narativ extins până la cele mai mici detalii. Narațiunea este una profund marcată de cotidianul militar: operații militare, adversarii, marginalii armatei sovietice, infrastructură militară, tehnică, folclor militar etc.

Actanții, intervievați de Al. Vakulovski, emit informații centrate pe dimensiunea umană, ruptă de datele statisticii sovietice oficiale sau de propaganda Kremlinului despre așanumitul „ajutor internațional" acordat de Uniunea Sovietică Afghanistanului.

Pentru antonești participanți în „contingentul limitat al armatei sovietice", flagelul militar a constituit o conexiune directă cu o civilizație intrusă, percepută deseori ca una arhaică, misterioasă, ostilă, tradiționalistă. Mobilitatea socială și geografică i-a plasat într-o dihotomie dublă: societatea afghană i-a considerat dușmani, iar societatea sovietică i-a catalogat cu vocabula „afghani", ca un segment distinct, chiar turbulent. De aceea, nu este întâmplător faptul că până în prezent foștii combatanți sovietici, inclusiv cei chestionați de Al. Vakulovski, uneori sunt situați în perimetre conflictuale cu vecinii, consătenii, rudele, familia etc. Mai mult ca atât, însuși Al. Vakulovski s-a aflat în epicentrul unor altercații comunicaționale cu cei intervievați, adică cu foștii și actualii combatanți antonești. De altfel, cunoașterea acestor „diferiți", intuim ușor, a și constituit mobilul care l-a făcut pe scriitorul Al. Vakulovski să plece urechea la povestea celor „diferiți", a martorilor unor evenimente centrale din istoria secolului XX.

In groso modo, lucrarea elaborată de Al. Vakulovski constituie un dosar memorialistico-documentar despre război, care țintește războiul, îl distruge, îl umanizează, fiind un semnal al unor voci intruse, însă actori în marele evenimente globale și care de curând și-au anunțat *intrarea în marea istorie*.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Xenofontov Ion, *Războiul din Afghanistan (1979–1989) în memoria participanților din Republica Moldova. Realitate istorică și imaginar social.* Iași, Editura Lumen, 2010, 544 p.

2. *Idem*, *Războiul sovieto-afghan. Studiu de istorie verbală. Percepții. Documente*. Iaşi, Lumen, 2011, 549 p.

NOTE DE LECTURĂ

NOTES FOR READING

***Asea M. TIMUŞ*[1]**

UN ROMAN ISTORIC PLIN DE ÎNVĂȚĂMINTE

A HISTORY NOVEL FULL OF WISDOM

Despre *ochii* omului se spune că sunt *oglinda sufletului*. Dar ce se spune despre mintea care zămislește o legendă, dezvoltă o istorie și o mână care-o întinde pe hârtie? Oare n-o fi cumva oglinda *virtuții omenești*, că doar unii rodesc legende și istorii, alții le povestesc, iar cei din urmă le slăvesc? Cam așa vreau să încep slăvirea cărții pe care sper să o cunoască fiecare român cu suflet și virtute.

Romanul istoric „Legiunile trec Dunărea" l-am cumpărat în iunie 1991, adică atunci când mai eram cu sovieticii. În acel an și mai apoi, nu știam cine au fost Traian, Decebal, că țara s-a numit cândva și Dacia, despre capitala ei Sarmizegetusa – nici nu puteam pronunța cuvântul și tot așa. De aceea nu m-am *prins* de roman. De când, slavă Domnului, trecem liberi Prutul, or în 25 de ani am recuperat mult din cele ce trebuia să auzim de la mămici, bunici și învățători. Ba mai mult. Cu ajutorul unor Oameni mari și cu multă mărinimie am fost în multe locuri istorice …, da și la Sarmizegetusa, și în cotul Dunării unde se întinde Drobeta Turnu Severin și *îmbătrânesc picioarele* podului lui Traian, la cetăți, cetățui, castele, biserici, mănăstiri, teatre, munți, hanuri, biblioteci, turnuri, muzee și tot așa. Am fost în atâtea locuri, încât odată am sfidat câțiva români cu laudele mele despre plaiurile vizitate.

Însă, cum spune românul, *mai e loc și pentru altele*. Vara aceasta am citit Istoria Basarabiei, autor Al. Boldur, și în cap. 5 „Geții și dacii sub dominația scitică. Țărmul Mării Negre: geții, dacii și sciții", pag. 32-36, se descrie perioada romanilor după Dunăre. Mi-am amintit despre romanul istoric „Legiunile trec Dunărea" și, ca să-mi sedimentez „tema de istorie" cu întregul set: perioada, anii, eroii, orașele, râurile, personajele, luptele, obiceiurile etc., am început să citesc cele 465 de pagini ale romanului. Din partea a doua am conștientizat că am o capodoperă în bibliotecă și până

[1] *Asea M. TIMUȘ, doctor în agricultură, conferențiar universitar, UASM.*

la urmă nu numai că am savurat povestea dacilor, dar am și lăcrimat pentru ei.

Imediat, ca fiecare om care a devenit și el autor de carte, m-a interesat cine a scris romanul istoric „Legiunile trec Dunărea". Curiozitatea și impresiile au crescut și mai mult, fiindcă Amur Bakyev, care nu sună nici rusește, nici românește, a publicat romanul în 1991 la Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, și a colaborat cu istoricul moldovean Ion Hâncu. De aici încolo am căutat autorul, l-am găsit și am aflat istoria domniei sale și a romanului său.

Biografia lui Amur Șodievici BAKYEV. Domnul Bakyev este născut la 20 septembrie 1961 în or. Yantak din RSS Tadjikă (URSS). Părinții au trecut să locuiască în or. Nalcik, Republica Socialistă Autonomă Kabardino-Balkară, și în 1978 a absolvit școala generală nr. 9. Tot în acest an s-a înscris la specialitatea „Istorie", la Facultatea de Istorie și Filologie a Universității de Stat din Kabardino-Balkaria. În 1983 a absolvit facultatea cu mențiune și a început să lucreze ca învățător de istorie la școala medie din or. Ceghem, apoi lector de istorie și educație civică la Colegiul de Construcții din or. Nalcik. În anii 1992–1998 a lucrat și a continuat studiile de doctorat la Alma Mater. În 1998 a susținut teza de doctorat pe tema „Civilizația Adyghee", specialitatea 07.000.07 „Etnografia, etnologia și antropologia". După susținerea doctoratului a lucrat învățător de istorie, a scris și publicat romanul din prezentarea dată, iar din 2010 conduce Asociația Proprietarilor de Imobil „Palatin" din or. Nalcik.

„**Biografia**" romanului istoric „Legiunile trec Dunărea" din destăinuirea autorului. La întrebarea despre *idee* a răspuns: „Specializarea în istorie am trecut-o la Catedra de istoria universală, mai concret Istoria Antică. Am început să adun materiale despre istoria împăraților romani Domițian, Nerva, Traian și Hadrian încă din anul doi de facultate, neștiind în ce se va contura această pasiune. Numerele și denumirile legiunilor, ale cohortelor, locația taberelor, numele legaților și tribunilor, scenariul romanului etc. au fost meditate câțiva ani. Era necesar un *impuls* ca să se realizeze în manuscris.

A urmat întrebarea cum de un om de la așa îndepărtare a scris un roman despre țara mea. Bakyev a răspuns: „Scrierea și publicarea romanului a fost o predeterminare a Celui de Sus. Exact ca și cunoștința „întâmplătoare" a dvs. cu Veaceslav în Librăria din Hol din Chișinău, care va ajutat să găsiți adresa mea (Veaceslav cu fiul lui Anton sunt din Republica Tatarstan (Federația Rusă) și m-au ajutat să-l găsesc pe Amur Bakyev). Cu 26 de ani în urmă, prietenul meu cu care lucram împreună lectori la Colegiul de Construcții s-a cunoscut cu o domnișoară din Moldova, care a venit la odihnă în orașul-sanatoriu Nalcik. Ei au plecat în Moldova împreună și s-au căsătorit. Din 1984, după absolvirea facultății, am început să public povestiri și publicistică diversă, care apăreau în „Adevărul de Kabardino-Balkaria", „Tineretul Sovietic", inclusiv frecventam Uniunea Literară a Kabardino-Balkariei. După practica acelor timpuri din URSS, publicarea unei povestiri sau a unui roman era posibilă numai pe banii statului și dacă erai membru al asociațiilor sau uniunilor. Dar la ei era un rând al „tinerilor" scriitori și poeți cu vârsta în jur de 70 de ani, încât șansele aproape că nu existau. Dar în 1986 în URSS s-a început *perestroika* și a apărut posibilitatea publicărilor pe cont propriu. În 1988, prietenul meu din Moldova m-a îndemnat să scriu romanul despre împăratul Traian, insistând că în Moldova se va publica mai ușor.

Realizarea. Am sistematizat tot materialul adunat despre războaiele dacice ale lui Traian. Din ceea ce am reușit să adun

și să studiez ca istoric a constituit baza documentară a romanului „Legiunile trec Dunărea". Restul s-a completat din fantezia scriitorului și, în luna mai 1990, am terminat romanul. Țările, regiunile și evenimentele descrise în roman – Dacia, Tracia, Caucazul, sarmații nomazi – au fost în tangență cu Marea Neagră sau „Circum Ponticum", așa cum Grecia, Italia, Spania, Africa de Nord și Orientul Apropiat au fost în tangență cu „Circum Mediterraneum", zone foarte bine conexate între ele. Zonele nu au fost și deloc nu sunt îndepărtate pentru navigație, cu atât mai mult pentru avioane. Ca istoric, mi-a fost interesant să-i prezint pe cei care au opus rezistență agresiunii din Roma și au oprit-o, chiar cu prețul vieții. Dacia, cu regele său Decebal, de două ori în lupte deschise și-a încrucișat armele cu ale Romei. Tot Dacia a fost ultima țară în Europa cucerită de romani, dar prima pierdută de ei peste un veac și jumătate. Cuceririle lui Traian sunt printre ultimele succese ale politicilor Imperiului Roman. Următorii imperatori după Traian, începând cu Hadrian, au trecut la strategia de apărare a teritoriilor cucerite.

Publicarea. În 1990 am demisionat în Nalcik și am venit în Chișinău fără nici o sursă financiară pentru publicarea romanului. Compatriotul meu m-a ajutat să-mi găsesc de lucru și am început să abordez editurile și să le propun tipărirea „Legiunii". Mă refuzau, din motiv că nu aveau finanțe sau că la rând stăteau scriitorii moldoveni. Editura Cartea Moldovenească de pe bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt a fost a treia editură unde am prezentat manuscrisul. Directorul dl N.N. Mumji a analizat manuscrisul, a telefonat la cineva și mi-a explicat că ar publica acest roman cu cea mai mare placere, dar editura deja are un plan pentru anul întreg. Dar, dacă autorul poate să-l publice pe bani proprii, atunci este de acord să-l tipărească, oferind și un sfat despre abordarea oricărei bănci comerciale private pentru a obține finanțarea. Am început a cutreiera băncile, firmele și, conform aceleiași întâmplări fericite predeterminate de Sus, după a șasea încercare am reușit să obțin sponsorizarea de la o firmă a publicării „Legiunii". În 19 noiembrie 1990 „Cartea Moldovenească" a semnat un contract editorial pentru tipărirea romanului cu tirajul de 5 000 de exemplare. Calculările pentru publicare le-a produs dna S.V. Bratkiv. Hârtia urma să o prezinte autorul, care a primt-o de la domnii Saveli Kleiman și Jordan (nu a memorat numele).

Condiții obligatorii pentru publicarea romanului au fost și prezentarea a două recenzii: istorică și literară. Recenzenții i-am găsit la Academia de Științe, în persoana cercetătorului științific superior Ion Hâncu. Am discutat foarte călduros și peste câteva zile mi-a întors manuscrisul cu o recenzie pozitivă și laudativă. A doua recenzie de acest gen am obținut-o, după lecturarea manuscrisului, de la Mihail G. Hazin, membru al Uniunii Scriitorilor din URSS. Redactor literar al romanului a fost Natalia G. Antonov, pe care mi-a recomandat-o fosta ei șefă Larisa A. Bucătaru. Ulterior am găsit și artiști plastici, pe Igor Sitalov și Leonid Kușnirenko. Pe acești oameni și mulți angajați ai editurii, până în prezent, mi-i amintesc cu sincere mulțumiri și recunoștință. La 22 decembrie 1990 manuscrisul a fost transmis la culegere, iar în 22 februarie 1991 semnat pentru tipar și în 27 martie 1991 am primit primul exemplar de probă. Cu părere de rău, acasă în Nalcik mă aștepta mama mea bolnavă și eu trebuia să mă întorc cât puteam de repede.

Conținutul romanului istoric: Pe primele pagini sunt prezentați Traian, Decebal și cei implicați în acțiunile din Parta. Urmează prologul, 9 capitole cu 13 subca-

pitole intitulate după cum urmează: *Colonia Agrippina; Florile Meihua*; *Regatul dragonului cap-de-lup*; *Palatele „Palatinului”*; *Coliziunea Partei, anul 101*; *Vulturul și Dragonul*; *Britania, anul 102*; *„Tratatul de pace”*; *Până la ultimul murmur*; *Licoarea neființei; Regatul Kushan, anul 106*; *Poteca nemuririi*. Pe forzaț este expusă harta grafică a Imperiului Roman, Daciei și altor regate cucerite sau aflate în conflict. Fiecare capitol și subcapitol este arborat cu o sugestie artistică, urmează epilogul, în total 465 pagini.

După cum autorul a menționat anterior, eroii și evenimentele din roman sunt reale, pe baza documentației istorice. În totalitate corespund cu cele tratate de istoricul moldovean Al. Boldur, doar „regizate, costumate și acționate” de fantezia istoricului din Kabardino-Balkaria Amur Șodievici Bakyev. Pentru a finaliza cu frunțile descrețite, mai spun că aș dori să cunosc moldoveanca care a „sucit capul” instantaneu la doi bărbați, poate kabardini, poate cerchezi, poate balkari, unul devenindu-i soț, iar celălalt slăvindu-i Țara prin romanul istoric „Legiunile trec Dunărea”. Mare respect pentru *fiica anonimă a dacului necunoscut*, dar cel mai mare respect pentru autorul Bakyev. **Pentru cel care va sponsoriza traducerea în română și editarea romanului pentru poporul lui Decebal, respectul va fi până la cer și înapoi la pământ, dar cel mai important va ocupa și domnia sa un loc în istorie alături de eroii înaintați în timp.**

Romanul se mai recomandă a fi citit pentru istoria Daciei, pentru Dunărea care și-a ridicat un umăr să sprijine și Basarabia, pentru Carpații în care veșnic dorm eroii plaiurilor, pentru voinicii care au rărit și slăbit legiunile lui Traian, femeile și copiii care au băut licoarea morții pentru Sarmizegetusa, pentru încă o credință a soției în soț, pentru băjenarii care au luat cu ei graiul și l-au semănat departe de vatra lor, pentru dragostea de mamă, tată, soț, soție, flăcău și fată, pentru Columna marelui militar Traian, care l-a onorat pe Decebal cum virtutea l-a ajutat. Pentru că Decebal a purtat centura cu semnele care simbolizau țara și poporul lui Burebista, pentru Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și tot neamul nostru care i-a avut pe antici, în cuget și fapte, de model. Pentru că azi, în calitate de cetățeni, suntem demni de această Patrie.

UN TABLOU COMPLEX AL LUMII

Maria BUȚCU[1]

A COMPLEX PICTURE OF THE WORLD

Având convingerea în argumentarea faptului că la baza tuturor evenimentelor politice, sau militare în special, stau rațiunile economice, Paul Kennedy (profesor de istorie la Yale University, specializat în istoria relațiilor internaționale, puterea economică și strategie) schițează un tablou complex al istoriei moderne și contemporane a Occidentului și a lumii, invocând în prim-plan celebra teorie a „supra-întinderii imperiale”, idee sugerată de însuși titlul monografiei „Ascensiunea și decăderea marilor puteri. Transformări economice și conflicte militare din 1500 până în 2000”.

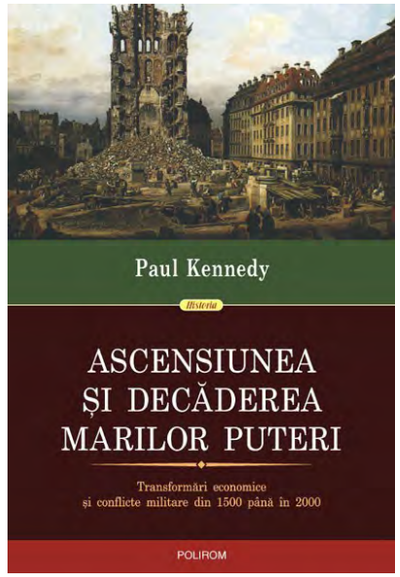

Cartea este structurată, în ordine cronologică, în trei părți (I. Strategie și economie în lumea preindustrială; II. Strategie și economie în epoca industrială; III. Strategie și economie în prezent și viitor) și opt capitole, toate bazate pe un puternic arsenal bibliografic. Este o carte despre raporturile de putere începând cu perioada modernă, ce urmărește să explice ascensiunea și decăderea diferitor mari puteri, care au fost relațiile dintre ele de-a lungul a cinci secole, schimbările care s-au produs în balanța economică globală după 1500, concentrându-se asupra interacțiunii dintre economie și strategie, în măsura în care fiecare dintre state tindeau să-și sporească avuția și puterea, să devină prospere și puternice. Conflictele militare evocate în subtitlu sunt, la fel, analizate în contextul transformărilor economice.

Ideea de bază care va prevala pe parcursul fiecărui capitol este următoarea: avantajele relative ale națiunilor de la vârful ierarhiei internaționale nu rămân niciodată constante, motivul fiind în special ritmul inegal de dezvoltare a unei societăți, după cum avea să afirme și autorul mercantilist german von Hornigh că *...dacă o națiune este astăzi bogată și puternică sau nu... depinde nu de abundența sau securitatea oferită de puterea și bogățiile sale, ci în principal de faptul dacă vecinii săi dețin puteri și bogății mai mari sau mai mici*.

Primul capitol oferă cadrul necesar pentru examinarea situației din jurul anului 1500 și analiza atuurilor și slăbiciunilor fiecărui „centru de putere” al acelei vremi: China dinastiei Ming, Imperiul Otoman și corespondentul său musulman din India, Imperiul Mogul, Rusia, Japonia perioadei Tokugawa și grupul de state din Europa Vest-Centrală.

[1] *Maria BUȚCU, masterandă, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.*

Capitolul al II-lea este dedicat eforturilor celorlalte state europene importante de a stopa tendința hegemonică a Habsburgilor, fiind analizate avantajele și dezavantajele relative ale fiecăreia dintre puterile dominante, în lumina mai amplă a schimburilor economice și tehnologice ce afectau societățile apusene ca întreg. În cadrul acestui capitol se estimează puterea Habsburgilor, care, în ciuda numeroaselor resurse pe care le posedau, și-au epuizat în mare măsură resursele prin conflicte militare repetate, devenind prea apăsători din punct de vedere militar pentru economiile lor slăbite.

În capitolul al III-lea sunt expuse, prin prisma unei analize bine structurate, conflictele ce au avut loc între Marile Puteri în perioada 1660–1815, interval în care cinci state s-au impus în plan internațional: Franța, Marea Britanie, Rusia, Austria și Prusia.

Capitolul al IV-lea oferă puncte importante de reper privind începutul, în ultimele decenii ale secolului XVIII, al unui intens proces de industrializare, care, demarat în Marea Britanie, s-a răspândit și în alte regiuni, începând să încline balanța internațională dinspre vechile puteri către acele țări care aveau deopotrivă organizarea și resursele necesare exploatării noilor tehnologii și mijloace de producție. Câteva conflicte majore ale acestei perioade – Războiul Crimeii, Războiul Civil American și Războiul Franco-Prusac – aduceau înfrângerea asupra acelor societăți ce eșuaseră să-și modernizeze sistemul militar și cărora le lipsea ampla infrastructură industrială necesară susținerii armatelor numeroase și armamentului complex.

Capitolele V și VI prezintă, într-un cadru foarte larg și bine analizat, evenimentele care au generat apariția unei lumi bipolare, ducând la criza ulterioară a puterilor „mijlocii", schimbare ce a fost însoțită de crâncenele bătălii ale Primului Război Mondial, în urma căruia Austro-Ungaria a dispărut, Rusia a fost cuprinsă de revoluție, Germania a fost înfrântă, iar Franța, Italia și Marea Britanie, deși victorioase, au suferit mari pierderi. Singurele excepții erau Japonia, care și-a consolidat poziția în Pacific, și SUA, care a devenit cea mai mare putere a lumii. Însă americanii s-au retras rapid din afacerile internaționale după 1919, fiind urmați de izolaționismul impus Rusiei de regimul bolșevic, lăsând un sistem internațional dominat de Franța și Marea Britanie, a căror poziție era pusă în discuție de națiuni revizioniste, ca Italia, Japonia și Germania – aceasta, hotărâtă mai mult ca niciodată să obțină hegemonia europeană. SUA rămâneau în continuare a fi cea mai puternică națiune manufacturieră a lumii, iar Rusia lui Stalin se transforma rapid într-o supraputere industrială, astfel încât dilema puterilor mijlocii era că acestea trebuiau să se dezvolte foarte rapid pentru a nu fi înăbușite de doi giganți continentali. Al Doilea Război Mondial avea să le demonstreze declinul, ceea ce avea să ducă, în 1943, la formarea lumii bipolare.

Capitolele VII și VIII analizează anii în care s-au manifestat semne efective ale existenței unei lumi bipolare sub aspect militar, ideologic și economic, lume care a fost reflectată la nivel politic de multiple crize ale Războiului Rece.

Autorul menționează că SUA și URSS au rămas în frunte din punct de vedere militar din anii '50 până în anii '80, rivalitatea lor împingându-le într-o cursă a înarmărilor din ce în ce mai puternică. În același timp, Kennedy evidențiază faptul că, tot în aceste decenii, cota-parte a Lumii a Treia a cunoscut o creștere continuă. Europa și-a revenit de pe urma distrugerilor războiului și, sub forma Comunității Economice Europene, a devenit cea mai mare entitate comercială mondială. Republica Populară Chineză face pași mari înainte într-un ritm impresionant. Creșterea economică de după război a Japoniei a fost atât de considerabilă, încât, conform unor măsurători, a depășit Rusia la capitolul produs național brut la sfârșitul anilor '80. În schimb, ratele de creștere ale SUA și Rusiei au devenit mai lente, iar cota ce le revine din producția și bogăția mondială s-a restrâns dramatic începând cu anii '60. Deja se conturase o lume multipolară, dacă se măsoară doar în indici economici, după cum avea să menționeze aici și Henry Kissinger cu referire la acest subiect, afirmând că *supraputerile încă aveau avantaje mari în putere militară, dar, sub alte aspecte, lumea devenise un spațiu multipolar, evidențiind faptul că, în 1973, existau cel puțin cinci grupe majore în termeni economici, iar din punct de vedere politic, au apărut mult mai multe centre de influență: SUA, URSS, China, Japonia și Europa de Vest, un fel de concert al marilor puteri, echilibrându-se reciproc, fără să existe una dominantă, ar fi o lume mai sigură și mai bună decât o situație bipolară, în care un câștig pentru o tabără pare să fie o pierdere absolută pentru cealaltă.*

În finalul cărții, Paul Kennedy enunță ideea ce susține faptul că, indiferent de probabilitatea unor ciocniri nucleare sau convenționale, între principalele state vor avea loc transformări importante la nivelul balanțelor, și ele vor continua, într-un ritm mai rapid, în special la două niveluri distincte care interacționează: *producția economică* și *producția strategică*.

Autorul a schițat un tipar al politicii mondiale pentru viitoarele decenii, afirmând că, în primul rând, va avea loc o trecere, atât în privința cotelor de producție mondială totală, cât și a cheltuielilor militare totale la nivel mondial, de la cele mai mari cinci concentrări ale puteri la mai multe națiuni; dar acest proces va fi gradual și probabil că nici un alt stat nu se va adăuga în viitorul apropiat. În al doilea rând, balanțele producției globale dintre aceste cinci centre au început deja să încline în anumite direcții: dinspre Rusia și SUA, precum și Comunitatea Economică Europeană, înspre Japonia și China, care, după afirmația lui Jonathan Pollack, *trebuie să fie considerată drept o supraputere candidată autonomă – nu ca o imitație a Uniunii Sovietice sau a Statelor Unite, ci ca o reflectare a poziției unice a Beijingului în politica mondială*, afirmație ce venea în acord cu ceea ce avea să spună Kennedy – „aceasta este doar o chestiune de timp". În al treilea rând, în termeni militari, încă există o lume bipolară, în sensul că doar URSS și SUA dețin capacitatea de a asigura distrugerea celeilalte – și distrugerea oricărei alte țări. Autorul mai menționează, prin prisma unor predictibilități, că bipolaritatea se va eroda lent, atât la nivel nuclear, fie că aceste arme sunt inutilizabile în multe situații sau deoarece China, Franța și Marea Britanie acumulează masiv arsenal nuclear; cât și la nivel convențional și, în acest context, este foarte bine-venită celebra remarcă a lui Otto von Bismarck: „Toate aceste puteri călătoresc pe Apele Timpului, pe care nu pot nici să le creeze, nici să le direcționeze, dar pe care pot să navigheze cu mai multă sau mai puțină pricepere și experiență". Astfel, foarte multe aspecte depind în continuare de „priceperea și experiența" cu care ele își vor monitoriza resursele și vor naviga pe „Apele Timpului".

Reieșind din conținutul acestei monografii, putem afirma cu certitudine importanța și valoarea incontestabilă a operei pentru cei din lumea mediului academic dar și politic, datorită nivelului înalt de erudiție al autorului demonstrat în argumentarea fundalului politic și economic prevalent în monografie. Acest lucru conferă frumusețe și atracție pentru orice cititor interesat de subiect, fapt care permite de a recomanda respectiva operă pasionaților de istorie care știu să aprecieze simplitatea detaliului.

REFLECȚIE ASUPRA ISTORIEI

A REFLECTION ON HISTORY

Adrian ROȘCA[1]

În lucrarea *Power Politics* (prima ediție, apărută în 1978) scrisă de Martin Wight, cercetătorul își propune drept scop să explice definițiile fundamentale ale politicii internaționale precum *puteri, puteri dominante, mari puteri, revoluții internaționale, anarhie internațională, echilibru al forțelor, război, intervenție*. Autorul scoate în evidență însăși experiența istorică printr-o serie de exemple cunoscute și mai puțin cunoscute. Lucrarea nu este o operă istorică propriu-zisă, ci o reflecție asupra istoriei, fiind utilizat un limbaj accesibil persoanelor din afara domeniului respectiv. Interesant este că, din start, sunt scoase în evidență scrierile politice ale grecilor, deoarece relevanța și caracterul lor actual au fost experimentate din nou de fiecare generație succesoare.

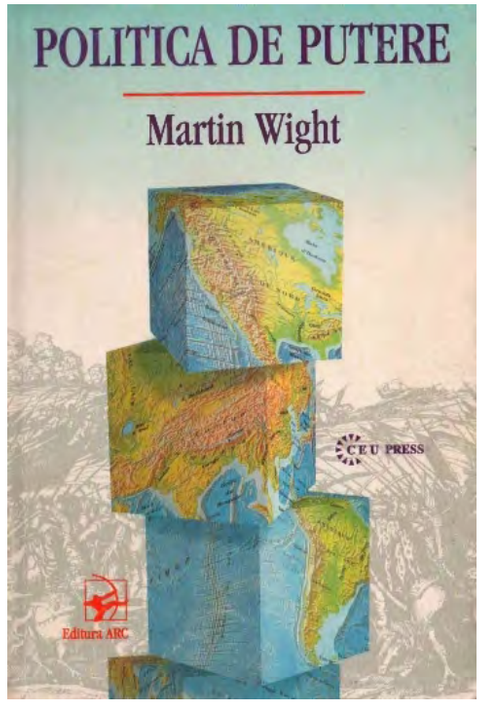

Aici cel mai relevant exemplu este discursul lui G. Marshall de la Universitatea Princeton, care considera că e imposibil ca cineva să abordeze cu înțelepciune problemele internaționale de astăzi (1947), fără să se fi gândit măcar la Războiul Peloponesiac și la căderea Atenei (p. 32). Autorul și-a scris lucrarea după încheierea Primului Război Mondial, însă acesta are și o abordare civilizaționistă asupra istoriei, dovada cea mai bună în acest sens fiind faptul că el consideră lumea secolului al XX-lea drept una occidentală, cu toate că era clar că dominația Europei este mai mult un subiect pentru istorici decât pentru politologi, economiști sau jurnaliști. Această dominație se referă mai mult la domeniul instituțional.

Anume tipul de stat occidental, din punct de vedere al organizării, dar și al perceperii instituției respective, predomină practic în întreaga lume. În cadrul relațiilor internaționale, M. Wight, fiind un realist convins, e de părere că nu există o anumită legitate după care să evolueze evenimentele de pe arena internațională. Caracteristic în acest domeniu, deși sună marxist, este factorul economic. Referitor la marile puteri, sunt evidențiate câteva trăsături ale acestora, cum ar fi: o mare putere nu cere ca să fie recunoscută de alții, acest lucru se face din start, apoi există o

[1] *Adrian ROȘCA, masterand, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.*

anumită separare între puterile maritime și continentale, sunt și între puterile mari și puterile mondiale. Ultimul exemplu este cel din sec. al XX-lea, când arena a fost împărțită între puterea continentală URSS și cea maritimă și continentală, SUA.

Apare, cu timpul, și al treilea concept, cel de putere aviatică, ce însă de-a lungul timpului s-a dovedit ineficientă datorită neluării în considerare a factorului uman, de solidaritate civică. Lucru pe care l-au descoperit cel mai bine germanii în timpul bombardării Londrei, din cadrul celui de al Doilea Război Mondial. În ciuda faptului că autorul nu a reușit să cunoască verdictul final al Războiului Rece, a putut să evidențieze cele mai importante realizări din punct de vedere al politicii externe în prima jumătate a secolului al XX-lea, ale statului care reprezintă cel mai mare eșec politic și economic din epoca contemporană. Uniunea Sovietică este văzută de către britanic drept un stat hegemon, recunoscut, practic, oficial de către restul statelor socialiste după 1945. Modul în care era perceput acest stat este redat destul de laconic și, practic în același timp, aducându-se un exemplu din viața cotidiană a omului simplu, care, dacă ar fi fost întrebat despre SUA și URSS, acesta le-ar fi clasificat drept supraputeri, pentru a denumi puterile care i se par, indubitabil, foarte mari, acestea fiind cele două forțe ce s-au încadrat într-o cursă lungă pentru dominația globală sau, cum menționează autorul, pentru unificarea lumii (p. 53). Anume URSS a servit drept bază pentru crearea Blocului Nord-Atlantic, care, în viziunea mea, reprezintă o etapă intermediară spre crearea unei confederații globale, idee exprimată și de istoricul A. Toynbee în cartea *Studiu asupra istoriei*.

Statutul pe care îl deținea era evidențiat de sovietici printr-o serie de declarații ale elitei politice, astfel că în 1958 Hrușciov declara că deja nu lumea capitalistă înconjoară lumea socialistă, ci socialiștii îi înconjoară pe capitaliști, când i-a spus lui Nasser că Flota a Șasea a SUA din Mediterană nu reprezenta altceva decât niște coșciuge de oțel pentru marinarii săi, iar lui Eisenhower că navele de suprafață erau bune doar pentru vizite de curtoazie și ținte pentru rachete. Prin asemenea declarații el a arătat acea strategică încredere în sine proprie primei mari puteri continentale din istorie, care, deși a fost creată pe o solidă bază doctrinară, vedem din start că nu s-a diferențiat cu nimic de Franța catolică ce a semnat un tratat de cooperare cu Imperiul Otoman.

Referitor la această situație există o lege nescrisă a politicii internaționale, conform căreia în apărarea propriilor interese este permisă intrarea în alianță nu doar cu ereticii și turcii, ci chiar cu diavolul însuși. Hitler a spus odată că ar accepta același aliat împotriva Franței, iar Churchill a declarat: *Dacă Hitler ar invada iadul, i-aș spune măcar o vorbă bună diavolului în Camera Comunelor* (p. 101). În ultimele două cazuri, diavolul s-a dovedit a fi Rusia Sovietică. Pactul sovieto-nazist, ce a determinat cel de al Doilea Război Mondial, s-a dovedit a fi un exemplu relevant de batjocorire a principiilor ideologice de dragul interesului național imediat. Un joc tipic realizat de URSS ca mare putere a fost și cel jucat de alianța defensivă semnată cu Cehoslovacia în 1935, act ce a existat doar de jure, nu și de facto. Prezentarea politicii externe a statului sovietic este una reușită, fiind evidențiate anumite caracteristici proprii marilor puteri, deși URSS încerca să se prezinte drept un stat diferit de altele.

Astfel, statul sovietic nu a fost recunoscut de către alte puteri pentru simplul motiv că nu doreau să cunoască ordinea internațională, menținând o organizație revoluționară pentru a o submina, și anu-

me Internaționala a III-a. Vedem din start cum statul ce s-a angajat în misiunea de a propaga comunismul, revoluția proletară, a făcut din doctrina sa un element catalizator al expansiunii teritoriale, lucru făcut de Habsburgi în secolul al XV-lea. Ulterior se evidențiază vidul de putere creat în Europa de Est după 1918, concepția lui Stalin despre echilibrul puterilor, ce era văzut mai degrabă drept o nenorocire decât un lucru favorabil URSS, acesta făcând declarația respectivă în 1940, deja după semnarea pactului cu Germania nazistă. După 1945, autorul deja scoate în evidență rolul de hegemon al colosului sovietic în răsăritul Europei, cât și spionajul intens, fenomen în care a fost implicată orice ambasadă sovietică, deși sovieticii erau cei care cel mai tare denigrau public utilizarea unor asemenea metode.

În concluzie pot afirma că, în urma lecturării cărții, ajungem la aceeași idee la care a ajuns George Kennan în anii 1950: statul sovietic a avut toate elementele necesare destrămării din interior, politica externă fiind doar un impuls ce a acutizat dezintegrarea acestuia. Etapa celor două supraputeri a fost una intermediară spre crearea unei confederații globale, lucru ce s-a dovedit a fi inevitabil. Drept minusuri ale lucrării putem afirma că autorul s-a pripit să prezică viitorul Germaniei, axându-se doar pe starea națiunii germane după cel de al Doilea Război Mondial, eroarea sa fiind demonstrată astăzi de către rolul Germaniei jucat în UE. În rest, cartea are o abordare realistă și pragmatică a relațiilor internaționale și a conceptului de putere.

UN SECOL DE LA EVENIMENTELE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ÎN DEMERS ȘTIINȚIFIC

Vitalie CIOBANU[1]

A CENTURY FROM THE WORLD WAR I EVENTS IN SCIENTIFIC APPROACH

În perioada 19-23 octombrie 2016, o delegație a Centrului de Cultură și Istorie Militară a participat la Conferința științifică internațională „Anul 1916 și impactul lui asupra dinamicii războiului mondial. Intrarea României în Marele Război".

Conferința a fost organizată de Ministerul Apărării Naționale din România, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

La eveniment au participat nume notorii ale științei istorice militare mondiale: profesor, doctor Massimo de Leonardis, președintele Comisiei Internaționale de Istorie Militară; general Mihail E. Ionescu, ex-președinte al Comisiei Internaționale de Istorie Militară, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară; reprezentanți de la instituții de prestigiu din domeniu din 12 state europene. Specialiștii noștri au participat cu două rapoarte științifice, col. dr. Vitalie Ciobanu și dr. Ion Xenofontov .

Reuniunea a fost consacrată împlinirii a unui secol de la evenimentele Primului Război Mondial, dezbătând o polemică largă: puteri mici și mijlocii în conflictul mondial: obiective și interese; mari bătălii și mari comandanți în „Marele Război"; relații interaliate de comandament; anul 1916 în istoriografie și memorialistică; război, diplomație și opinie publică etc.

În cadrul evenimentului a fost prezentată expoziția „Basarabia în Primul Război Mondial". Expoziția a fost solicitată pentru a fi arătată în Cercul Militar Național din București și în incinta Ministerului Apărării Naționale.

Secvență de la Conferința științifică internațională „Anul 1916 și impactul lui asupra dinamicii războiului mondial. Intrarea României în Marele Război"

[1] *Vitalie CIOBANU, doctor în istorie, colonel, Centrul de Cultură și Istorie Militară al Ministerului Apărării al Republicii Moldova.*

PREOȚII MILITARI ÎN CERCETĂRI ȘI EVOCĂRI ȘTIINȚIFICE

Larisa NOROC[1]

MILITARY PRIESTS IN SCIENTIFIC RESEARCH AND EVOCATIONS

Luni, 14 noiembrie 2016, în incinta Centrului de Cultură și Istorie Militară (CCIM) din Chișinău a avut loc Conferința pastoral-misionară – „Misiunea și slujirea preoților militari". La eveniment au participat somități ecleziastice din Republica Moldova și Polonia, reprezentanți ai structurilor de forță, precum și cercetători și oameni de cultură din Republica Moldova. Instituția religioasă ortodoxă a fost reprezentată de preoți ai Mitropoliei Chișinăului și a întregii Moldove (PS Nicodim, episcop de Edineț și Briceni, PS Ioan, episcop de Soroca, vicar mitropolitan, PS Siluan, episcop de Orhei, vicar mitropolitan, prot. mitr. Vadim Cheibaș, secretar mitropolitan, PC arhim. Nicolae (Roșca), președinte al Sectorului Sinodal Activitate Pastorală în structurile MAI, prot. mitr. Corneliu Dobrogeanu, președinte al Sectorului Sinodal Activitate Pastorală în Ministerul Apărării, prot mitr. Maxim Melinti, președinte al Sectorului Sinodal Activitate Pastorală în instituțiile penitenciare, un număr impunător de preoți-slujitori, ce își desfășoară activitatea misionară în ministerele de forță și instituțiile penitenciare din Republica Moldova), Mitropoliei Basarabiei și Exarhatul Plaiurilor. Invitatul special al conferinței a fost PS Gheorghe de Siemiatycze, episcop-vicar al Eparhiei Varșoviei (Biserica Ortodoxă a Poloniei), responsabil de activitatea misionară în cadrul Forțelor Armate ale Poloniei. Delegația structurilor de forță a fost constituită din viceministrul apărării al Republicii Moldova, Gheorghe Galbur, viceministrul afacerilor interne, comandant al Trupelor de Carabinieri, generalul-maior Ion Țurcan, veterani și militari ai Trupelor de Carabinieri, reprezentanți ai instituțiilor de comandă, de instrucție și de învățământ militar. Echipa de cercetători și oameni de știință a fost formată din membrul de onoare al Academiei Române Valeriu Matei, poet, istoric, scriitor și om politic din Republica Moldova, director al Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu" de la Chișinău, Ion Xenofontov, dr. în istorie, cercetător științific în cadrul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", Vitalie Ciobanu, dr. în istorie, directorul Centrului de Cultură și Istorie Militară, cercetător științific Valentin Balan ș.a. Evenimentul a început la ora 10.00 cu un Te Deum și depunerea florilor la monumentul poetului și preotului militar, Alexei Mateevici[2]. După serviciul divin, oaspeții au fost ghidați de directorul CCIM V. Ciobanu prin Muzeul de Istorie Militară, senzații puternice trezind exponatele, fotografiile, documentele și scenele Muzeului Ocupației Sovietice din incinta centrului. La ora 11.00 au demarat lucrările conferinței științifice, în cadrul căreia au fost invocate probleme precum educația moral-spirituală în armată și societate, rolul preoților în diseminarea valorilor culturale. Doctorul în istorie Ion Xenofontov a abordat subiectul „Rolul preoților militari și al militarilor în viața cultural-spirituală din spațiul pruto-nistrean". Raportorul a subliniat că „Prin stilul de viață acerb, creat într-o dimensiune dublă – una extrasă din perimetrul vieții monahale și alta din cea cazonă – au marcat destinul și activitățile lor spirituale în lăcașurile sfinte". PS Siluan, episcop de Orhei, PS Nicodim, episcop de Edineț și Briceni, PS Ioan, episcop de Soroca s-au expus cu referire la rolul preotului militar în Republica Moldova, au evocat personalități militare și ecleziastice care au rămas întipărite în memoria Bisericii și Armatei prin devotamentul și modul jertfelnic. PS Gheorghe de Siemiatycze, Episcop-vicar al Eparhiei Varșoviei, a examinat subiectul tradiției capelanatului catolic și ortodox în Armata Națională din Polonia, problemele și perspectivele fenomenului. V. Matei a prezentat o comunicare cu privire la semiotica marelui poet Alexei Mateevici, concluzionând că rolul preotului nu se reduce doar la educația religioasă a societăți, ci și la diseminarea valorilor naționale ale neamului. Viceministrul apărării Gh. Galbur, viceministrul afacerilor interne, comandant al Trupelor de Carabinieri, generalul-maior Ion Țurcan au subliniat că „Biserica și Armata sunt atribute importante ale statului, or un bun creștin este și un bun militar. Prin contribuția bisericii se cultivă valori importante precum demnitatea și onoarea de militar, iată de ce este necesar de a evalua noi strategii pentru sporirea educației moral-spirituale a soldatului". Evenimentul a culminat cu acordarea legitimației și a insignei de preot militar celor 53 mai activi slujitori implicați în activitatea pastoral-misionară în ministerele de forță și instituțiile penitenciare. Pentru efortul depus la consolidarea relațiilor de bună colaborare între Biserica Ortodoxă din Moldova și cea a Poloniei, cu îngăduința ÎPS Mitropolitului Vladimir, PS Gheorghe de Siemiatycze, episcop-vicar al Eparhiei Varșoviei a fost decorat cu înalta distincție mitropolitană – Ordinul bisericesc „Sf. Cuv. Paisie Velicicovski", gr. II.

Conferința a fost încheiată cu ideea că conjugarea eforturilor între Biserică și Armata Națională a fost și rămâne o lucrare misionară prioritară, iar prin astfel de conferințe se caută noi factori de unitate și punți de colaborare.

Secvență de la Conferința pastoral-misionară – „Misiunea și slujirea preoților militari".

[1] *Larisa NOROC, doctor în științe istorice, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă"; Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan" (Institut) a AȘM.*

[2] *Monumentul preotului-militar, poetul Alexei Mateevici din campusul Centrului de Cultură și Istorie Militară a fost realizat de autorii B. Dubrovin, V. Niță și arhitectul N. Zaporojan.*

MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE
STATUL MAJOR GENERAL

REVISTA „GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ”

DIPLOMĂ

Premiul „General de brigadă Constantin Hîrjeu”

Se acordă domnului colonel (r.) dr. Constantin Manolache,
pentru lucrarea „Organismul militar al Republicii Moldova.
Construcția militară și securitatea statului”,
contribuție de excepție la îmbogățirea patrimoniului științei militare.

ȘEFUL STATULUI MAJOR GENERAL
General
dr. Nicolae-Ionel CIUCĂ

București, 12 noiembrie 2016

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
Institutul de Cercetări Juridice și Politice
CONSTANTIN MANOLACHE
Organismul militar al Republicii Moldova
Construcția militară securitatea statului